

ספר הקנינים משנה הלכות

מה שחנני ה' בבדייתא
דמ"ח דברים שהתורה נקנית בהן

* הוצאה חדשה עם תיקונים והוספות *

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל
מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערס בברוקלין נוא יארק
בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב
שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יוצא לאור ע"י
מכון משנה הלכות גדולות
שנת ה'תשס"ד

Published by
Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of
Rabbi Menashe Klein
of Ungvar
Dean of Yeshiva Beth Shearim
1578 53rd Street
Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:
To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free
ניו יורק (718) 851-0806 New York
ארץ ישראל (02) 587-0613 Israel
MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל
Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:
Please send your generous donations to:
Machon Mishne Halachos
3301 W. Strathmore Ave.
Baltimore, MD 21215
USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד
Copyright © 2004

הקדמה להוצאה חרשה

ברוך שהחיינו והגיענו ליום הכנסת לעול המצוות נכדי היניק וחכים נעים לה' ולבריות הבה"ח יחיאל נ"י בן בני הרב הגאון מוה"ר ר' עמרם שליט"א דיין ומו"צ בקהילתנו הקדושה פה בארא פארק. אין לי די מילין בפי לדבר וכ"ש לכתוב בכתב על רוב חסדיו ואמיתו לאבי שבשמים קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את האטלאנטיק ועתה הייתי לשתי מחנות. כי אבי ואמי ורוב ממשפחתי עזבוני בכבשוני האש ע"י הנאצים הארורים והן אני נשארתי כאור מוצל מאש ע"פ נס מאתו ית"ש ובבואי לארה"ב לאחר המלחמה גם פה לא הי' לי מקום מנוחה וברוב רחמים וחסדים הביאני עד הלום לבנות בית בישראל עם זרע ברך ב"ה וזיכני לבנים ובנות ובני בנים עוסקים בתורה ומצוות גם זיכני לחבר חיבורים ולהקים בתי מדרש לרבים.

ובישבי מתבונן במה אשלם קרבן תורה לה' על כל החסד אשר עשה עמי עלה על רעיון בני הגר"ע הנ"ל היות כי בשנת ה'תשמ"ט הוצאתי לאור ספר הקנינים ביאור על ברייתא דמס' אבות התורה נקנית במ"ח דברים, וכבר תמו הספרים ורבים המבקשים להדפיסם שוב ולהפיצם בין ת"ח, נענתי לו שהוא רעיון טוב והסכמתי עתה להדפיסו מחדש לרגל הבר מצוה ולהפיצו בין התלמידים, שהוא יסוד גדול ללימוד וידיעת התורה ויהי' לזכותו של נכדי הנ"ל וזכות הרבים. והנני בתפלה לאבי שבשמים בבקשה והכנעה גמורה בתורה על העבר וצועק על העתיד עד הנה עזרונו רחמין ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אליקינו לנצח, ויהי' שנכדי הנ"ל יעלה מעלה במעלת התורה עד כי יגדל יחיאל כאחד הגדולים ויזכה אביו שליט"א ולהבחל"ח אמו בג"ע לראותו גדול בישראל וגם האם שגדלו וכולנו אנחנו האבות והמחותנים.

דברי הטרוד והעלוב לישועת ה', עבד לעבדי ה' החותם בלו"נ,

מנשה הקטן

ה' לסדר ברכת אביך גברו על ברכת הורי
ה'תשס"ד פה בגלות בני יצו"א

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי
נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי
שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב
הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב
(תהלים קי"ט)

כתיב צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה, אמר ר' אבין דברי תורה נמשלו לקונדיטון יש בו יין (שיר א) כי טובים דודיך מיין יש בו דבש (סי' ל"ד) ומתוקים מדבש ונופת צופים יש בו פלפלין צרופה אמרתך מאד (ילקוט שמעוני) ד"א משל למה"ד למלך שהיה לו קערה של כסף נתן הכסף לצורף א"ל צרפהו לי הכניסו לכור צירפו והוציאו א"ל שוב צרפה פעם שנית ועור צרפהו פעם שלישית, כך הקב"ה צירף את התורה למ"ט פנים וכה"א כל אמרת אלקי צרופה (משלי ל') וכתוב אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף וגו' (משלי י"ב) ו' פעמים הרי מ"ט פנים התורה נדרשת (שוח"ט) ד"א צרופה אמרתך מאד כצורף הזה שהוא מכניס את הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שהוא מזקקו כך יש פרשה בתורה שנאמרה ונשנית ונשתלשת וכן כל התורה כולה נאמרה בסני ונשנית באהל מועד ונשתלשת בערכות מואב (ויק"ר פ"א אות ב').

אמרו ז"ל תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם נבראת התורה והקב"ה הסתכל בתורה וברא את עולמו ומאז שנברא העולם עד אותה שעה וכל דבר שהוא מדברי תורה דורשו וחוקרו וצורפו ברמ"ח פעמים כנגד רמ"ח אברים שבאדם ואח"כ הוציאו מפיו וקבעו בתורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כו' בעליל לארץ מזוקק שבעתים אמר ר' ינאי כל דבר ודבר שהקב"ה אמר למשה א"ל מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור א"ל רבונו של עולם מתי נעמוד על הבידור של הלכה א"ל אחרי רבים להטות רבו המטהרים טהור רבו המטמאים טמא (ילקוט שמעוני תרנ"ח). רצה הקב"ה לזכות את ישראל ונתן להם תורתו תורת אמת וזיככה וצירפה רמ"ח פעמים נגד רמ"ח אברים שבאדם כדי שהאדם יוכל לקבלה ולא ישרף ממנה שהרי כה דברי כאש נאם ה' ותורה נתנה אש שחורה על גבי אש לבנה (ת' בראשית א' זהר ג' קל"ב וירושלמי שקלים ו' א' ועיין רש"י ברכה ל"ג ב' אש שחורה) ולולי שזיככה וצירפה רמ"ח פעמים לא היה במציאות לבני אדם ליהגות וללמדה שהיתה אש התורה שורפתו שהוא חזק מכל האש בעולם ועיין ברכות נ"ז ע"ב אש שלנו אחד משהים לגיהנם ובמס' יומא (כ"א ע"ב) שש אשות הן, יש אוכלת ואינה שותה יש שותה ואינה אוכלת ויש אוכלת ושותה ויש אוכלת לחין כיבשין ויש אש דוחה

אש ויש אש אוכלת אש. יש אוכלת ואינה שותה זה של הדיוט, אש אוכלת ושותה דאליהו שאכלה הבשר ושתת המים שנאמר ואת המים אשר בתעלה לחכה, אש אוכלת לחים כיכשים היינו אש דמערכה, אש דוחה אש דגבראל, אש אוכלת אש דשכינה דאמר מר הושיט אצבעו ביניהם ושרפן.

ונראה דזהו מש"כ הרמב"ן ז"ל בהקדמתו הנפלאה עה"ת וז"ל, עוד יש בידינו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחד כאילו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלקים וכל התורה כן מלבד צירופיהן וגימטרייתיהן של שמות וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד סוכה (מ"ה ע"א) ענין השם הגדול של ע"ב באיזה ענין הוא בשלשה פסוקים ויסע ויבא ויט ומפני זה ס"ת שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות והיה אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה ונתנה למשה רבינו על דרך קריאת המצות ונמסר לו על פה קריאתה בשמות ע"ש.

וע"פ דברי רמב"ן אלו פי' מרן הגה"ק ר' עמרם חסידא זי"ע וירא העם ויעמדו מרחוק, שהתורה שלמעלה הכתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה היא כולה שמותיו של הקב"ה ובמתן תורה נתחברו אות אל אות ונעשו תיבות אלו בראשית ברא וכן כולם וזה היה וירא העם וינעו נפי' שראו העם שהאותיות הניעו ממקום למקום] ויעמדו מרחוק כלומר האותיות עמדו מרחוק אחד מחבירו ונצטרפו ונעשו תיבות בראשית ברא וגו' (הובאו דבריו בת"מ למרן הח"ס עה"ת פי' יתרו). ובה מובן נמי מה שאמרו ז"ל אם אינו ענין לכאן תנהו ענין למקום אחר וצ"כ, ולהנ"ל אתי שפיר דבאמת אותיות התורה יש להם צירופין שונים ממקום למקום מה שאין אנחנו יודעים רק מה שקבלו חכמינו ז"ל.

ובזה אתי שפיר שצירפה הקב"ה לתורה רמ"ח פעמים כדי שתכנס לרמ"ח אברים לכל אבר ואבר חלק ממנה ולא ישרף מאש שבה שהיא אש אוכלת אש והאיש הוא בשר עיין קידושין אתה אש ואני בשר ברב עמרם חסידא, וזהו נמי דכתיב אשר שם שמות בארץ אל תקרא שמות אלא שמות ולכאורה מה הוא אל תקרא, אלא שהכוונה שכל התורה זה ספר תולדות אדם שהוא התורה מלאה שמות הקב"ה ולכן אל תקרא שמות אלא שמות של הקב"ה.

ואולי דזה הוא כשעלה למרום לקבל התורה ואמרו המלאכים מה לילוד אשה בינינו תנה הודך על השמים ואמר לו הקב"ה חזור להם תשובה והשיב משה חוששני שמא ישרפוני בהבל פיהם דהמלאכים הם אש ודוחה אש ויכולים לקבל

התורה שהוא אש וא"כ טענתם חזקה הוא, אבל ישראל ילודי אשה יכוו מאש איך יקבלו התורה שהוא אש. עד שאמר לו הקב"ה אחוז בכסא כבודי וחזור להם תשובה שהוא אש אוכלה אש דשכינה והלומד תורה כתיב ביה ואתם הדבקים בה' אלקיכם נעשה אש אוכלה אש וגדול ממלאכי מעלה ושפיר יכול לחזור להם תשובה שראויים ישראל לקבל התורה יותר ממלאכי השרת. ואולי מה"ט אמרו (אבות פ"ב מ"י) והוי זהיר בגחלתן שלא תכזה דת"ח שרתח אורייתא הוא דקא מרתחת ביה והוא דבק בשכינה שהוא אש אוכלה אש והבן כי קצרתי ובתנחומא פ' פקודי (פסקיתא ח') דאש של תורה מכבה אש של גיהנם ע"ש וכיון שנצרפה כספ' רמ"ח פעמים הלומדה נכנסת ברמ"ח אברים שלו ואינו נשרף מאש התורה אלא נעשית חלק מגופו ואשו הטבעי שהוא נשמת רוח אלוקי ממעל באפו. ולכן אמרה ברוריה להאי תלמודא דהוה גריס בלחישא (עירובין נ"ד ע"א) כתוב (ש"ב כ"ג) ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת ולמה רמ"ח אברים והלא בפיו הוא לומד אלא שהתורה ניצרפה לרמ"ח אברים כולם וכל הלומדה ומוציא בשפתיו ובכל רמ"ח אבריו נכנסת ברמ"ח אבריו ונשארה קנינו ואם לא נתקיים בו התעפי' עינך בו ואיננו ולכן קאמר כי חיים הם למוצאיהם בפה ולוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך ולכל בשרו מרפא.

זה לפני כמה שנים שזכני ה' להוציא לאור קונטרס שערי המשנה קצת ליקוטי ענינים בדרך וסדר הלימוד לבני תורה בכלל ובחורי חמד בפרט הרוצים לזכות בכתרה של תורה אשר צריך לזה דרך לעלות במסילה ואיזה דרך ילכו בה והאשה נקנית בשלשה דרכים ונמשלה תורה לאשה ועיין יבמות (ס"ג ע"ב) ובקרא ובלכתך בדרך בשכבך ובקומך ובכתובים אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ובדרך חטאים לא עמד וגו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה וגו' כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד, ועוד אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' כי הרכה דרכים יש זה לעומת זה ולא ראוי זה כראוי זה וצריך לזה מבינות וידיעות וגם לתת לב לכל תלמיד ותלמיד.

וכבר כתב רבינו הגדול כק"ז התוי"ט אבות פ"א מ"ו עשה לך רב וקנה לך חבר שהביא קושית הר"י לירמ"א הובא במדרש שמואל למה לא הזהיר על שיקח תלמידים שהרי אמרו הרבה למדתי מרבתי ומהלמדי יותר מכולם (תענית ז'), מכוח י' והביא שם תי' וגם מה שתי' כק"ז המהר"ל ז"ל בדרך החיים שאין ראוי לרב ליקח לעצמו שם חשיבות לומר תלמוד ממני כמו שעושים בארצות הללו וכתב מרן הת"ט אע"פ שדבריהם אמת מ"מ קושיא מעיקרא ליתא דלא אמרו העמידו תלמידים רק על רגל האמת וזה לא יוכל לעשות אלא מי שיש בידו האמת ולא אמרו במתגאים ובמתנשאים לאמר אני אמלוך ואהיה ראש וקצין עם להרבות תלמידים

שהרי כל דבריהם דברי מוסר וענות צדק. אבל במי שכידו הכח להעמיד תלמידים הרבה עליו אמרו והזהירו להעמיד תלמידים הרבה וע"ד שאמר ועצומים כל הרוגיה (משלי ז') זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה אבל במי שלא הגיע למדה זו ומתנשא כאמור גם הוא בכלל ורבים חללים הפילה, ובק"ו ממי שלא הגיע להוראה ומורה שזה לפי שעה ולעתים מזומנים להוראה ולאיש מן האישים, וזה מידי יום יום ולתלמידים רבים ושבתא כיון דעל על כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו שעליו נאמר ורבים חללים הפילה משלי ז' ואין זו קושיא שאמרו והעמידו תלמידים הרבה בסתם שעל זה וכיוצא בזה נאמר וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ע"ש דברים כלהבות אש. ופשוט דמי שיש לו יראת שמים לא בא לידי כך שהרי יודע בעצמו שנפשות ישראל תלוין בו.

והרבה מהתלמידים בקשו לחזור ולאדפוסו אידרי כי הראשונים ספו תמו מן השוק ונענתי להם והוספתי גם קונט' חדש על מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם אשר הנני מקוה שיהיה לתועלת בני הישיבות ולתועלת רבים הרוצים לראות קצת ענינים מלוקטים בענין המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

ולכן גם קראתי לספרי זה ספר הקנינים - משנה הלכות ע"ש המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ותורה נקראת קנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז אמרה תורה עד שלא נברא העולם נבראתי. אמר רב הונא כשם רבי שמעון בן לקיש שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאתו של עולם שנאמר ואהיה אצלו אמן ואהיה שעשועים יום יום אמן אומן אמרה תורה אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה בי נסתכל וברא העולם שנאמר ה' קנני ראשית דרכו. יום יום אלף שנים של הקב"ה אלף שנים שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וכתוב אחד אומר זכר בריתו לעולם דבר צוה לאלף דור מלמד שנבראת תורה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות עד שלא נברא העולם ועשרים וששה דורות משנברא העולם מן אדם ועד משה רבינו ע"כ.

והנני בתפלה לנורא תהילה אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהכלו, כי יצפני בסכו ביום רעה יסתירונו כסתר אהלו בצור ירוממנו, ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזכחה באהלו ובחי תרועה אשירה ואזמרה לה', שמע ה' קולי אקרא וחנני וענני, לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש, אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלקי ישעי, כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, הורני ה' דרכך ונחנני באורח מישור למען שוררי, אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפת חמס, לולי האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים, קוה אל ה' חזק ויאמץ לך וקוה אל ה'.

ובזה הנני אחזה קידה והשתחויה פני במערב ולבי במזרח נגד מקום המקדש וקדשי
 הקדשים בירושלים עיה"ק המצפה לישועת ה' כהרף עין עבד נרצע לאדוניו
 מושבע ועומד מבואר ועד צאתו לעשות רצון קונו בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין
 כנגדו טעמו וראו כי טוב ה' החותם בלב ונפש,

ה' לסדר ויאמן העם התשמ"ט פה ברוקלין נ"י יצו"א

מנשה הקטן

מה שחנני ה' בברייתא דמ"ח דברים שהתורה נקנית בהן

מס' אבות (פרק ו' משנה ה'-ו')

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, בתלמוד, בשמיעת האוזן, בעריכת שפתיים, בבינת הלב, בשכלות הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בשימוש חכמים, בדקדוק חברים, ובפלפול התלמידים, בישוב, במקרא, במשנה, במיעוט שינה, במיעוט שיחה, במיעוט תענוג, במיעוט שחוק, במיעוט דרך ארץ, בארך אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, ובקבלת היסורין, המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סייג לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, אוהב את התוכחות, אוהב את המישרים, מתרחק מן הכבוד, ולא מגיס לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעול עם חבירו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום, מתישב לבו בתלמודו, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות, המחכים את רבו, והמכוין את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר (אסתר ב') ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

צטרוניא עם צריותיו ולכן אמר התנא מ"ח דברים והדברים אלו הם מצויות לכל אדם.

ובמה שאמרו נקנית יש לדעת דמשונה קנין זה משאר קניני העולם דבשאר קניני העולם מכל הקנינים סגי ליה וקני החפץ ולמשל מטלטלין נקנין במשיכה ובהגזזה ובאגב ובחליפין והאשה נקנית בשלשה דרכים בכסף ובשטר

אמרו תכו"ל אבות פ"ו גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרין וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים הנה צהונה ומלכות כחצ שנקנין במעלות אצל צחורה כחצ דברים לפי שהחורה הוא קנינו של כל אדם צין הוא צעל מעלות מיוחדות או לא דאל"כ יאמר אדם לא אלמוד חורה לפי שלא נחנו לי מעלות אלו ואין הקצ"ה צא

בהם כדרך שאמרו חז"ל ואם לאו לא נתקיים הקנין והמקח בטל ח"ו.

ומיהו יש עוד בקנין זה חדא למעליותא וחדא לגריעותא דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש ביאור הדברים דהתורה עניה במקום אחד ועשירה במקום אחר ובא זה ולמד על זה ולכן צריך לקנות כל התורה בשלימותה דרק אז נקראת תורת ה' ולכן אפילו ס"ת שחסר בה אות אחת פסולה ולענין קנינים לקנותה נמי צריך דוקא לקנותה כולה ולא מקצתה וכיון דקיי"ל כשמואל (ב"ק י"ב, ב"ב ס"ו) דאמר שמואל מכר לו י' שדות בעשר מדינות החזיק באחת מהן קנה כולן ותניא כוותיה דשמואל בקידושין כ"ו ועיין רמב"ם (פ"א מהל' מכירה הי"ט) ובטוש"ע (ח"מ סי' קל"ב סי"ב) ולכן בדברי תורה נמי כיון שהחזיק במקצתה ובאחת מן הדברים קנה כולה וזו מעליותא הוא, אמנם כיון דהתם דוקא בנתן דמי כולן מהני בזה שהחזיק באחד מהם אבל לא נתן דמי כולן לא קני הכ"נ בתורה הא דמהני אם החזיק בחלק דוקא כשקבל על עצמו ללמוד כולה אז כיון דקבל על עצמו ללמוד כל התורה הו"ל בכלל כל התורה חדא הוא וכסדנא דארעא וכ"ש התורה שנעוץ סופה במחלמה

ובציאה, והני קניני או או קמני כלומר או זה או זה ואין צריך כולהו דכל הני קניינין הם כל אחד בפני עצמו קנין שלם ואפילו בקנין כסף שנחלקו וקיי"ל דאינו קונה אלא למי שפרע הוא מפני התקנה שלא יאמרו נשרפו חטיף בעליה, אבל קנין תורה אינו כן אלא צריך כל הני דברים לקנות התורה וכשעושה כולהו זוכה ונעשה התורה קנינו ולא די באחד או בשנים מהם ולפי שזעוני"ה לא מקפידין בקנינים נראה דלכן הרבה לומדי התורה לא זוכין לקנותה הגם שמטריחין ולומדין מ"מ לא נעשית התורה קנינם מידי דהוה אנכסי הגר (ב"ב נ"ד ורמב"ם פ"ב מהל' זכיה ומתנה ה"ב וטוש"ע ח"מ סי' ער"ה סי"ב) ההיא אימתא דאכלה דיקלא בתפשיחא חליטר שנין אחא ההוא גברא רפיק תותיה פוריא אחא לקמיה דלוי ואמרי לה קמיה דמר עוקבא אוקמיה בידיה אחאי קא נווחא קמיה א"ל מאי אעביד לך דלא אחזיקת כדמחזקי אינשי. הנה מבואר דאימתא זו אלמנה שאכלה מנכסי גר י"ג שנים וחשבה כבר שהם שלה ובא אחר והחזיק בהם שרפק בהם פורטא ונתנם מר עוקבא להאי דאחזיק בהם כראוי והאשה אבדה את הכל ואם כן הוא בקניני גשמי כ"ש בקניני רוחני קניני התורה שצריך לקנות ולהחזיק

וכולה כאחד סמוכין לעד לעולם אז
קנה כולה אבל אם לא קבל על עצמו
כל התורה לא קנה כולה.

וגדולה מזו נראה לפמ"ש בגמ' ב"ב
פ"ח גמר בלבו לקנות קנה
כגון רב ספרא דקיים בנפשיה ודובר
אמת בלבו פי' רב ספרא הו' קרא
ק"ש ואמר ליה ההוא גברא הב לי
עסקך בכך וכך מעות וסבר משום
מיעוט דמים הוה שחיק והעלה לו
דמים מרובים ולאחר תפלתו לא רנה
לקבל אלא במיעוט מעות הראשונות
משום דגמר בלבו להקנותו בכך ע"ש.
ולכן נראה דבתורה נמי מי שבאמת
מחליט וגמר בלבו לקבל עליו עול
תורה מיד היא נקנית לו בכל הקנינין
וזה שאמרו ז"ל (אבות פ"ג מ"ו) וכל
המקבל עליו עול תורה מעבירין
ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ
כלומר בקבלה לחוד סגי כיון שמקבל
עליו ממש וגמר בלבו על כל הקנינים
כל מה שהתורה מחייב עליו וזה הוא
מה שאמרו ז"ל יומא חד הוה סמי ר'
יוחנן צירדנא חזייה ריש לקיש ושוור
לירדנא אצתריה אמר ליה חילך
לאורייתא אמר ליה שופרך לגשי א"ל
אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי
דשפירא מינאי קביל עליה בעי
למיהדר לאחויי מניה ולא מני הדר
הרי בקבלה לחוד כדאמר קביל עליה

ובזה היה נראה לפרש מה שאמרו
בגמ' עירובין י"ג ע"ב א"ר
אבהו א"ר יוחנן תלמיד היה לו לר"מ
וסומכוס שמו שהיה אומר על כל
דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמנה
טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של
טהרה ארבעים ושמנה טעמי טהרה
וצרכו נסים גאון שם מביא ישנו בפי'
ארבעה ראשי שנים (ר"ה כ"א)
כשהזכיר ר' אבהו (תהלים י"ב) כסף
זרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים
אמרו פליגי בה רב ושמואל ח"א ג'
שערי צינה נבראו בעולם וח"א מ"ט
וצירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב גרסינן
כדי ששהא התורה נדרשת מ"ט פנים
טמא ומ"ט פנים טהור וכו' ע"ש
ולכאורה קשה האי תלמידא אחאי
דרש רק מ"ח פנים ולא מ"ט ונראה
דהוא נגד המ"ח דברים שהתורה
נקנית ובכל אחד מהדברים דרש אופן
אחר ודרש מ"ח פנים בכל דבר של
תורה כנגד מ"ח קנינים שהתורה
נקנית בה. ולכן אמרתי קצת להעיר
בדבריהם שאמרו רז"ל ורוב
מהדברים מלוקטים מדברי רז"ל ולא
באחי למדש כאן דברים אלא להעיר
על הישן נושן.

בתיב חורה ה' תמימה משיבת נפש
 עדות ה' נאמנה מחכימת פחי
 פקודי ה' ישרים משמחי לב מלאת ה'
 ברא מאירת עינים יראת ה' טהורה
 עומדת לעד (תהלים י"ט) ג' פסוקים
 אלו אמרם דוד המלך ע"ה בשבח
 התורה והזכיר למעלה מזה המאורות
 הגדולים שהם השמש והירח שהם
 קיום העולם ומנהיגיו בכח העליון
 עליהם ואחר שסיפר מעלתם הוסיף
 דהתורה גדולה מהם ואורה גדול
 מאורם כי השמש מעיד על גדולת
 הצורא ומיהו המרצה להסתכל בשמש
 נחשור או מי שישב בשמש זמן מה
 יתעלף מחמת גודל החום כמו שמצינו
 ביונה (יונה ד') ותן השמש על ראש
 יונה ויתעלף אבל בתורה אדרבה
 המרצה בתורה ומעיין בה נפקחו
 עיניו כמאמר החכם והאר עיניו
 בתורתך, ושקף הוא לעצמותיו
 ומרפא לכל גופו שנאמר ולכל בשרו
 מרפא. גם כי השמש צערה עליה
 עב קטן ותכסהו וצליה לא יראה
 אורה אבל התורה והגית בה יומם
 ולילה וכל העננים לא יכסו ותצקע
 כשחר אורה בכל מקום ובכל עת,
 ואדרבה אמרו לא איברא סיהרא אלא
 לגירסא וכחז הרמב"ם ז"ל דרוב
 חכמתו אדם לומד צליה, ועוד
 השמש עד חצי היום מתחזקת ועולה
 ומחצי היום ואילך שוקעת ויורדת

אבל התורה אדרבה ת"ח כל זמן
 שמזקינים דעתם מחשבת עליהם
 והאי ז"מ דמי לפרצידא תוחי דיקלא
 כיון דנבט נבט ועיין רש"י (תענית ד'
 ע"ג). ואמר רבי נהוראי מניח אני כל
 אומנות שבעולם ואין אני מלמד את
 בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה
 צעוה"ז והקרבן קיימת לו לעוה"ב וכל
 אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא
 צימי ילדותו אבל צימי זקנותו הרי
 הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן
 עומדת לו לאדם צעת ילדותו ונותנת
 לו אחרית ותקוה צעת זקנותו צעת
 ילדותו מהו אומר (ישעיה מ') וקוף
 ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים
 בזקנותו מהו אומר (תהלים ל"ב) עוד
 ינוצן צציצה דשנים ורעננים יהיו
 (קידושין פ"ג).

ולחיות כי בעסק התורה אין יד כל
 אדם שזה צו ובמדרגותיהן
 ולא ראי זה כראי זה המרצה
 כהממעט וכפי השגת האדם בתורה
 ומחשבתו בה יהא ריבוי תוספות
 האור בו ואינו דומה לומד תורה
 לשמה ללמוד שלא לשמה אשר עליהם
 הכחז אומר ותהיה יראתם אחי
 מלאת אנשים מלומדה אבל במלות יד
 כל אדם שזה צו בין במלות עשה ובין
 במלות לא תעשה קיומם ושמירתם
 כקטן כגדול שוים הם ואפילו גרים

במזוהם וכמ"ש איש איש מבני ישראל
ומן הגר הגר צישראל משפט אחד
להם ולכן כתיב כי נר מזוה ותורה
אור כי נר הוא מה שכל אחד מדליק
ואורו מוגבל ביד כל אדם מדליק אחד
או שנים כפי רצונו ולכל אשר יחפץ
יטלנו אבל אור הוא בלתי מוגבל לאין
שיעור וארך ובפרט כי הזוכה לאור
תורתו זורחת עליו שהוא מאור הגנוז
שבו נצרב העולם והוא בלתי מוגבל
שהרי בצריחת העולם הקצ"ה הביט
במורה ובו צרב העולם ומזה הטעם
יודע הי' בללל לצרף אוחיות שבו
נצרב העולם וזהו ג"כ מעלת
הצדיקים האמיתיים ובגמ' אמרו
שישבו כל ע"ש ונרפו אוחיות וצראו
עגלא תילתא ולכן מחפלים והאר
עינינו בתורתך וצדיקים רואים מסוף
העולם ועד סופו שאין דבר המבדיל
באור הגנוז במורה שיכסנו ולא כאור
החמה אלא כאור שבעת ימי בראשית
ולכן כתיב והי אור אלו מעשיהם של
צדיקים והי חושך אלו מעשיהם של
רשעים דהמעשה של צדיקים מביא לו
אור.

ובזה מובן בזה דברי ר' שמלאי (נדה
ל' ע"ג) דרש ר' שמלאי למה
הולד דומה במעי אמו לפנקס
שמקופל ומונח ידיו על שתי צדעיו
וכו' ונר דלוק לו על ראשו ונפיה

ומביט מסוף העולם ועד סופו
שנאמר (איוב כ"ט) צהלו נרו עלי
ראשי לאורו אלך חשך ואל תחמה
שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום
באספמיה וכו' ומלמדו אוחו כל
המורה כולה שנאמר (משלי י"ד)
ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור
מזותי וחיה וגו' ואינו יוצא משם עד
שמשיעין אוחו שנאמר (ישעיה
מ"ה) כי לי חכרע כל צרך חשבע כל
לשון כי לי חכרע כל צרך זה יום
המיתה שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי
עפר חשבע כל לשון זה יום הלידה
שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר
לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא
נשבע למרמה ומה היא השבועה
שמשיעין אוחו תהי צדיק ואל תהי
רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים
לך צדיק אתה היה צדיק רשע והי
יודע שהקצ"ה טהור ומשרתו
טהורים ונשמה שנתן צך טהורה היא
אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם
לאו הריני נוטלה ממך ע"כ ע"ש.
והנה מבואר דהחינוק קודם שיצא
לאויר העולם כבר הוא נופה ומביט
מסוף העולם ועד סופו והטעם דנר
דלוק לו על ראשו והיינו נר מזוה
ומלמדו תורה שהיא תורה אור וכיון
שעדיין לא חטא נופה ומביט מסוף
העולם ועד סופו ובשעה שיצא לאויר
העולם המלאך סוטר על פיו ומשכחו

מבואר דאור התורה מאירה ולופה ומציט זה מסוף העולם ועד סופו לולי החטא שגורם שהיא המחשיך וכמ"ש ויהי חשך אלו מעשיהם של רשעים.

ובזה מובן שלמה המלך צקהלת קרא חכם בשם שמש זרח השמש ובא השמש ואמר ר' יוחנן (יומא ל"ח ע"ב) אין לדיק נפטור מן העולם עד שנברא לדיק כמותו שנאמר זרח השמש ובא השמש עד שלא כבחה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי הנה קראו לדיק בשם שמש זרח השמש ובא השמש דהלדיק הוא שמשו של עולם ולא השמש הגשמי כי זה השמש מאיר ובא ביום ובלילה ועל כל העולם כולו בכל עת ולא כן השמש שהוא רק ביום ורק במקומות ידועים וזה לדיק יסוד עולם ובגמ' מו"ק (כ"ה ע"ב) כי נח נפשיה דר' יוחנן פתח עליה ר' יצחק בן אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים דכתיב והיה ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים (עמוס ח') כלומר דהגם דהשמש בא ומאיר עד הלילה ככל יום אבל הלדיק שהוא למעלה מן השמש הו"ל כבא השמש בצהרים ובגמ' ב"ב (נ"ח ע"א) א"ר זנאה נסתכלתי בשני עקביו של אדם

כל התורה ולפתח חטאת רובץ נאצד ממנו אותו האור ונסתמו עיניו מראות דהחטא גורם העלמת אור ובזרא חושך.

ולבן במשה רבינו כשירד מן ההר (שמות ל"ד כ"ט) ושני ימות העדת בידו קרן אור פניו ומשה לא ידע כי קרן אור פניו בדברו וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן אור פניו וייראו מגשת אליו ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה ובבא משה לדבר אתם וללמדם תורה הסיר המסוה מעל פניו ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה וראו בני ישראל את פני משה כי קרן אור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו. והנה משה רבינו שהוריד התורה מהר סיני ולמדה קרן אור פני משה, וישראל שחטאו במעשה נסתלקה מהם האור הזה כל כך עד שלא סבלו אותו גם בפניו של משה ויראו מפניו ועיין רש"י וייראו מגשת אליו בא וראה כמה גדול כחה של עצירה שעד שלא פשטו ידיהם בעצירה מהו אומר (שמות כ"ד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתעים ומזדעזעים ע"כ. הנה

הראשון] ודומים לשני גלגלי חמה וא"כ פניו למה דומה ולכן אמרו לו דאינו יכול להסתכל בפניו ע"ש.

ואין לאדם אופן להנצל ממחשכי הדברים הטבעיים שהם תחת השמש רק ע"י לימוד התורה וקיום המצוות וע"ז אמר שלמה המלך הבל הצלים וגו' ואין יתרון בכל עמלו אשר יעמול תחת השמש ודרשו ז"ל תחת השמש אין אכל למעלה מהשמש יש שהוא התורה והמצוות שהם על השמש. וע"ז אמרו כי לעתיד לבא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה נדיקים יתרפאו זה ורשעים נדונים זה כי התורה למעלה מהשמש ולדידהו שמש נדקה ומרפא והרשעים נדונים זה ולא נברא האדם אלא ללמוד תורה שכן דרשו (סנהדרין ז"ט ע"ב) אדם לעמל נברא שנאמר (איוב ה') אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו (משלי ט"ז) הוי אומר לעמל פה ועדיין איני יודע אם לעמל תורה עם לעמל שיחה כשהוא אומר (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפריך הוי אומר לעמל תורה נברא. ועוד שם (ק' ע"א) המשחיר פניו צעוה"ז בדברי תורה הקב"ה מזהיק זיוו לעוה"צ שנאמר מראהו כלבנון צחור כארזים (שה"ש

ה') ואמר ר' תנחום בר תנילאי כל המרעיב עצמו על ד"ת צעוה"ז הקב"ה משביעו לעוה"צ שנאמר יריון מדשן ביתך (תהלים ל"ז). וכיון שעיקר הצריחה בשביל התורה והיא עיקר יצירת האדם צריך לדאוג במה שרוב עולם נכשלים בו צעון ציטול תורה ומעדיפים חיי העולם הזה על עיקר תיוחס ומוצאים עילות וטענות לפי דרכם, הטריפני לחם חקי שצריכים לרדוף אחר מזונות וכיוצא בזה ולכן ביאר הכתוב ההיפוך אם לא צריחי יומם ולילה תקת שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג) ועיין סנהדרין ז"ט ע"ב הני אפיקורסי גם מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי, ובצראשית רבה ספר וסיף ירדו מכורכין מן השמים אם תקיימו התורה תזכו ואם לאו תלקו בזה, והיכן כחוצה וישכן מקדם לג"ע את הכרוצים ואת להט החרצ הכרוצים זו תורה ולהט החרצ וגו'.

בא וראה כמה גדול כח התורה שכן אמרו (ברכות ה') כל העוסק בתורה ניצל מן היסורין שנאמר ובני רשף יגביהו עוף אין רשף אלא יסורין ואין עוף אלא תורה שכתוב בהן (משלי כ"ג) המעיף עיניך בו ואיננו ואסרו חכמים למכור ס"ת לכל דבר ואפילו אין לו מה לאכול אמרו

נפשות ועיין ט"ז (יו"ד סי' רנ"א סק"א) דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בחר ג' ולבסוף חשב ליה בחר ה' ועיין מגילה (ט"ז ע"ב) ורש"י שם כשהיתה לו גדולה צבית המלך ופירש מן החכמים לא הזכירו הכתוב אלא אחר חמשה לפי שירד ממעלתו אצל החכמים ואע"פ שהציל נפשות בהיותו צבית המלכות והציל כלל ישראל. והעוסק בתורה ניצל מדינה של גיהנם. וצ"ק דקידושין נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שמציא לידי מעשה.

ושבד תורה הגם שבהאי עלמא ליכא מ"מ שבר עמל תורה גס בהאי עלמא איכא ואוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ובקרא אס בחקותי תלכו וגו' יכול זה קיום המצות וכו' הרי קיום המצות אמור אלא שמהיו עמלים בתורה ע"מ לקיים ובזכות עמל התורה ונתתי גשמיכם שהוא אוכל פירות בעולם הזה ועיין מורה נבוכים שהקשה הא שבר מצוה בהאי עלמא ליכא והיאך יעדה תורה ונתתי גשמיכם, אבל זה רק פירותיהן וכן דרשו ז"ל קידושין הנ"ל. ועיין (ברכות ז') כל הקובע מקום לתפלתו אוציו נופלין תחתיו ובגיטין ז' השכם והערב עליהם לבית המדרש והם

חכמים (מגילה כ"ז) כל המוכר ס"ת ואפי' אין לו מה יאכל אינו רואה סימן ברכה לעולם פי' מאותן דמים אבל אם היה רוצה ללמוד תורה מותר לו למכור ואמרו ז"ל להדיא אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולישא אשה נראה נמי דהוא בכלל לימוד תורה שהרי כל הלומד תורה צעורה הוא הנושא אשה ואח"כ לומד תורה כמבואר מנחות ק"י וקידושין ולכן אמרו ולישא אשה ומה"ט אסור לזאת מארץ ישראל לכל דבר לבד מללמוד תורה ולישא אשה דהני תרוייהו שייכי אהדדי ולא נריך לטעם דלישא אשה מצוה רבה הוא ואדרבה לדעת הרא"ש לא הוי בכלל מצוה אלא הפ"ו אמנם המצוה הוא שלומד תורה צעורה וא"כ הוא חלק מלימוד התורה וחולתו א"א והשרוי בלא אשה שרוי בלא תורה. ובזה מובן מה שאמרו לו חזריו לבן עוזי יש נאה דורש ואינו מקיים ולכאורה הרי קיים כל התורה אלא כיון שהוא בלא אשה הוא בלא תורה ח"ו וע"ז תי' דאלו לא שייך ואמי שפיר.

גדולה תורה יותר מכל הקרבתות (ר"ה י"א) ואמרו כל העוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבתות (מנחות ק"י) והעוסק בתורה אין נריך קרבן וגדולה תורה יותר מהלל

כלים מאליהן וכחצ בדד הקמח וכבר ידוע כי קריאת התורה מלוא גדולה היא אע"פ שלא יצין מה שקורא כי פעמים יקרא אדם פרשה אחת מן התורה ולא יתבונן בעצמו שקרא כלל מתוך שהוא מחשב בדברים אחרים ולכך קריאת התורה כשידוע שהוא קורא מלוא גדולה היא ושכר גדול יש לו בזה והוא שדרשו רז"ל ע"ז (דף י"ט) לעולם ליגרם אינש אע"ג דלא ידע מאי קאמר שנאמר גרסה נפשי למאצה וקריאה זו קראוהו רז"ל מלות קריאה ואע"פ שאינו מציין כל מה שהוא קורא וכאשר הוא מציין הענין ומכוין לפירוש הדברים הרי זה מלוא וקראו רז"ל מלות כונה וזפרשת ק"ש יש לכוין בה ג' דברים מלות קריאה והב' מלות כונה והג' שיאל ידי חובתו בלוחה קריאה ואחר שהוא מכוין ללאת ידי חובה שכרו גדול מן הקורא בתורה ומזה אמרו בצרכות (י"ב ע"ב) מלות קריאה וכונה מכאן ואילך מלות קריאה בלא כוונה.

ובל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר (ישעיה כ"ז) או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. ובכד הקמח, אית שלום כתב וז"ל ודבר ידוע כי שלום

העיר וההנהגה שבה הכל לפי המנהיגים שכן דרשו ז"ל הכל הולך אחר הרועה שהרי משה זכה וזיכה את הרצים ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרצים הכל הולך אחר הרועה וצומן שאין הרועים נוהגין כשורה רבו המחלוקת בין בני העיר וכולם מפוזרים כלאן שאין להם רועה וכן הזכיר ירמיהו (י') כי נבערו הרועים את ה' לא דרשו וגו' והרועים ההם היו יהויקים ולדקיהו שהיו מלכים שכן המלך יקרא רועה וכן תרגום יונתן ארי אחטפישו מלכיא. ובגמ' ערכין דף י"ז ע"א זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה רב יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דור ומסיק לענין תוקפא וניחותא ופ' רבינו חננאל לענין תוקפא וניחותא כלומר שאם המנהיג קפדן כך כל הקהל וכן נמי אם הוא נח אף כולן כן ע"כ. ולכן ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל צניך לימודי ה' ורב שלום צניך וגו' שלום רב לאוהבי תורתך ואמר אחד מן החכמים מעולם לא קדמני אדם בשלום ואפילו גוי מן השוק ובה וראה כמה גדול כח השלום שהחירו רבותינו ז"ל להזכיר בו את השם ולהפסיק בין הדברים בתפלה לכבוד השלום לשאול בין הפרקים וזה שאמר רב יהודה שואל

לישראל אלא השלום, והעוסק בחורה לשמה זוכה להיות אמצעי לעשות שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה וי"ר שיהא חלקנו עמהם.

מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וזה ממוסר החורה לכבד הגדול ממנו וכל אדם שאהובה מדת השלום ולא מלא הקצ"ה כלי מחזיק ברכה

בתלמוד

ובגמ' סנהדרין מ"ב כי בחצולות חעשה לך מלחמה אר"א ב"ח אר"א אר"י במי אחה מואל מלחמה של חורה במי שיש צידו חצילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה ורב חצולות בכח שור ופרש"י מלחמה של חורה הוריותיה ולעמוד על צוריה ועיקרה לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וצרייתות הרבה כי מהיכן יחגלה הסוד אלא בצעלי משניות הרבה ע"ש, ועיין שלהי מס' נדה חנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מוצטח לו שהוא בן עוה"צ ופרש"י הלכות משנה וצרייתא הלכה למשה מסיני וכ"כ הרא"ש שם בחוס'. ובפי' הגר"א על משלי י' כחב וז"ל חכון בקיץ לחמה שהכוונה דבימי הנעורים צריך לאגור הרבה חורה ואח"כ ליסבור להצין כל דבר על צוריו שא"א להצין אף דבר אחד אם אינו יודע הרבה חורה, וכ"כ בספר כתר ראש בשמו ז"ל והעיקר שיהא בקי בע"פ

הקנין הראשון הוא הלימוד בהתמדה רבה כל החורה כולה וזהו פי' בתלמוד כלומר שילמוד כל התלמוד כי לא יתכן שיקנה חורה שלא למדה ולא יגע עליה מעולם ובגמ' (צרכות ס"ג, ע"ז י"ט) אמר רבא לעולם ילמוד אדם חורה ואח"כ יהגה שנאמר בחורת ה' והדר יהגה ואמר רבא לעולם ליגרס אדם ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר ופרש"י דלאחר ששנה הרבה הוא מחישב בתלמודו. ובגמ' שבת (ס"ג) א"ר כהנא כד הוינא בר חמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יואל מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר ע"כ. ופרש"י ליגמר אינש שמעתיא מרביה ואע"ג דלא ידע לכולהו טעמיה והדר ליסבר טעמיה דהא קשה ליה לרב כהנא ולא הוה ידע להאי טעמיה ותלמודיה הוה קים ליה מדהוה בר חמני סרי ע"כ.

(ירושלמי פאה פ"א) עוד שם
 בירושלמי פ"ה כל פטטיא ביטין
 ופטטיא דאורייתא טבין ור"ש כל ל'
 יומי מהדר כל תלמודיה (פסחים
 כ"ח) ובקידושין ל' ושננתם לבניך
 שיהיו דברי תורה מחודדים בפין
 ופרש"י יהיו מחודדים בפין חזור
 עליהם וצדוק בעומקם שאם ישאלך
 אדם לא תצטרך לגמגם אמור לחכמה
 אחותי את שמהא בקי זה כאחותך
 שאסורה לך (ועיין חשו' ח"ס
 בהקדמה ליו"ד). ואמרו ז"ל דדיה
 ירויך כמו שהחינוק כל זמן שהוא
 יונק השד היא מוציא טעם והנאה כן
 הלומד וחוזר ולומד וכמה ראיות
 ברורות מש"ס שהיו לומדין וחוזרין
 הרבה עד למאה פעמים ואחד ובכמה
 מקומות תני מיניה ארבעים וימני
 והיה ליה כמונח בריסיה ורצ פרידא
 היה לו האי תלמיד שלמדו כל דבר ד'
 מאות פעמים ופעם אחת למדו
 שמונה מאות פעמים וכל המרבה
 הרי זה משבח.

בחורה. וז"ל הרמב"ם פ"א מהל'
 ת"ת הי"ב צד"א בחחלת תלמודו של
 אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא
 צריך לא ללמוד בחורה שבכחז ולא
 לעסוק תמיד בחורה שבע"פ וכו'
 ע"ש ובהגמ"י אות ט' וברמב"ם
 עוד פ"ג מהת"ת הי"ב צ' אין דברי
 תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו
 עליהם ולא באלו שלומדין מחוץ עידון
 ומחוך אכילה ושחיה אלא במי
 שממית עצמו עליהן ומצער גופו
 תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו
 תנומה אמרו חכמים דרך רמו זאת
 החורה אדם כי ימות בזהל אין
 החורה מתקיימת אלא במי שממית
 עצמו בזהלי חכמים וכן אמר שלמה
 התרפות ציוס צרה צר כחיכה ועוד
 אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה
 שלמדתי באף היא עמדה לי ולכן
 הקנין הראשון הוא בחלמוד שילמוד
 הרבה משניות וברייתות גמרא רש"י
 וחוס' עד שיהא בקי בכל החורה
 מרישא ועד סופא.

ובירל"ק ש' משלי (י"ג י"א) רשצ"י
 אומר משל לשני אחין שהיו
 מסגלין ממון אחר אציהם אחד מצרף
 דינר ואוכלו ואחד מצרף דינר ומניחו
 זה שהיה מצרף דינר ומניחו נמלא
 עשיר לאחר זמן כך ת"ח למד שנים
 שלשה דברים ציוס שנים שלשה דברים

ובתיב ולמדחם אותם את בניכם
 לדבר צם ואמרו חכו"ל לעולם
 חייב אדם ללמוד תורה ולא יפסיק
 אפילו רגע וכל דבורך יהיה צם ולא
 בדברים אחרים ואמרו ז"ל בדרך רמו
 אלו דברים שאין להם שיעור הפאה
 וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם

כלילה שנים שלשה פרקים בשבת
שנים שלשה פרשיות בחדש נמנא
עשיר לאחר זמן ועליו נאמר יקבץ על
יד ירבה.

ואמר עוד בתלמוד שהאדם לעולם
ירגיש בעצמו שעדיין הוא
תלמיד ויקיים עשה לך רב ומכל
תלמידי השכלתי אבל אם חושב שכבר
הוא חכם אז לא יבא לידי כחירה של
תורה ולכן נקראין חכמים תלמידי

חכמים כלומר שהחכמים הם בעצמן
כתלמידים לעולם ולעולם רוצים
להוסיף דעת וצינה כי לחכמה
ולידיעה שאדם יכול להשיג יש גבול
כי גדולה החכמה מן החכם ואין חכם
שיגיקה מן השגיחות כי החכמה
השלמה לו ית"ש לבדו ולכן האדם
הוא רק תלמיד לעולם אפילו ידע מה
שידע ושלמה המלך החכם מכל אדם
אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה
ממני.

בשמיעת האזן

שמיעת האזן כתבו ז"ל אחר בתלמוד
ולכאורה הם שני הפכים
שצטעה ששומע אינו יכול לחזור
וללמוד והלומד אינו יכול לשמוע כי
השומע אינו מדבר בפעם אחת אמנם
באמת כי שמיעת האזן הוא עיקר
ללימוד התורה לשמוע מרבו מה
שמלמדו ואח"כ לחזור ואמרו ז"ל
עשה אזנך כאפרכס שיכנסו דבריו
באזניך ויתרגל לשמוע הדברים מפי
רבו המלמדו ובתורה כתוב (צפלה י"ז
י"ד) כתב זאת זכרון בספר ושם
באזני יהושע כי משה אמחה ועיין
רמב"ן שם ואמרו ז"ל עין רואה ואזן
שומעת ור' יהושע העלתה אמו
מטתו בציהמ"ד שישמעו אזניו
ויתרגלו לדברי תורה ובגמ' עירובין

נ"ד ע"ז ח"ר כ"ד סדר משנה משה
למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה
לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב
לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להם
פירקן נסתלקו בניו וכו' נכנסו זקנים
ושנה להם משה פירקן נסתלקו זקנים
נכנסו כל העם ושנה להם משה
פירקן וכו' ומכאן שחייב אדם ללמוד
לרבו ד' פעמים ע"ש והנה הלימוד
הוא בשמיעת האזן מפי רבו המלמד
וגם בראיית העינים דכתיב והיו עיניך
רואות את מוריך. ומסיר אזנו משמוע
תורה גם תפילתו תועבה.

והנה בגמ' שם פריך ולילפו זקנים
מפי משה וליגמרינהו לכולהו
ישראל ומשני כיון דמשה מפי

לימוד מפי רב וליכא והיו עיניך רואות את מוריך ולא שמיעת האוזן וכמו שאין יולאין בקיום מצות ע"י הטייפ או ראדיא כן בלימוד התורה לריך דוקא מרב ומלמד וכמו שכתב הרמב"ם בפיה"מ ומפי המלמד והארכתי בזה בספרי משנ"ה (ח"ז סי' קנ"ד) והרבה דברים שאין אדם תופס מעצמו עד שישמע מאחרים.

ובגמ' כריחות ו' א"ל רב משרשיא לבנו כי יתביתו קמי רבכון חזו לפומיה דרבכון שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך ורואות דרשו היאך הדברים יולאים מפיו וזהו נמי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' וגו' ואמר יבקשו מפיהו דוקא שיראה היאך התורה יולאה מפיו וכהא דכה"ג ציו"כ כשהיו שומעין את השם הנכבד והנורא מפורש יולא מפי כה"ג בקדושה ובטהרה.

ובשו"ת הרדב"ז סי' (תתק"י תע"ב) ח"ל כי היכי דאמרין דאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ וטעמו של דבר כי בהציט אדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכונה השלימה ודעתו מתחברת ולבו שמח ונוחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו צנזואה.

הגבורה גמר מסחייעא מילתיה, ע"כ. והנה נראה דכל שקרוב קרוב למשה מסחייעא מילתיה טפי ובהא פירשתי פעם הא דאמרו בגמ' קידושין (ל' ע"א) אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר מסיני שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב ולמה לא אמר כן הלומד את בנו תורה והרי החיוב על אב הוא יותר מעל זקינו ופירשתי הטעם דזקנו הוא יותר קרוב למשה והו"ל כאילו קבלה מסיני.

ובבאן מוסר לאותן שאינם רואים להטות אוזן לשמוע מאחרים רק מה שנראה להם שלומדים לעצמם ואולי מהאי טעמא נמי אמר בשמייעת האוזן דלאו בכל עת יכול לראות את רבו וכמ"ש צרבינו הקדוש עירובין י"ג הא דעדיפנא מחבראי דראיתי את ר"מ מאחוריו ואילו ראה מלפניו היה חריף יותר וא"כ עכ"פ יהיה בשמייעת האוזן אם לא יכול לראות ולישב לפניו. ויש להוסיף בשמייעת האוזן שהוא לכאורה מיותר דהיל"ל בשמייעה, למה האוזן דודאי שמייעה באוזן הוא ונראה דקמ"ל לזריך ללמוד מפי רב ולשמוע האוזן ומאוזן לאוזן ולא ילמוד מפי טייפ שאין זה

חיים הם למוצאיהם צפה ולכן צעי גם
בעריכת שפחים.

ואשר נראה עוד דבקול האדם יש צו
שני דברים שמיעת הקול
והכוונה שצו והקול לעצמו הוא
הגשמיות והכוונה היא הרוחניות
שבקול וכמו שנשמה שא"ל לה לצא
לעוה"ל ולהתקיים אלא ע"י הגשמי
שהוא הגוף והוא כלי מחזיק את
הנשמה הכ"נ במחשבה וכוונת המצוה
לא היה אפשר להתקיים אלא ע"י
הגשמיות שהוא הקול והכוונה
נחפסת צו ומתקיימת בקול ולכן
קיי"ל לענין המוציא את חצירו צעינן
כוונת השומע וכוונת המשמיע
ואפ"ה כל שאינו שומע קולו אינו
יוצא ולכאורה כיון שמכוין להוציאו
והוא מכוין לצאת אמאי לא מהני
באופן שלא שומע קולו אם אח"כ
אמר שכיון להוציאו ולהנ"ל אחי שפיר
דהכוונה א"ל לה לעצור להשומע
ולהמכוין להוציאו אלא ע"י איזה
גשמיות שצו ולכן כל זמן דאיכא קול
הכוונה נחפסת באותו קול ועוצרת
והשומע אותו הקול מחשב ומתפסם
המחשבה ויוצא צו אצל היכא דנפסק
הקול ואינו שומע שוב הכונה אינה
עוצרת ואינו יוצא והארכת בזה
בס"ד צשיעור עם התלמידים ומה"ט
אינו יוצא במצות ע"י הטייפ

עוד אמרו בספרי החכמה כי צהיות
האדם מתכוין אל רצו ונותן עליו לצו
תתקשר בנפשו ויחול עליו מהשפע
אשר עליו ויהיה לו נפש יחירה וזה
נקרא אללם סוד העיצור צחי שניהם
וזה הוא שנאמר והיו עיניך רואות
את מוריך וזה והחיצו שם עמך
ואללתי מן הרוח וכן התהלל רבינו
הקדוש שאם היה רואה את פני רב
(ר"מ) היה מגיע למדריגה עליונה
וכ"ש אם הרצ מתכוין גם הוא וקרא
זה אל זה להשפיע וזה לקבל ומש"ה
אמר ר' יוסי לא מן כל האדם זוכה
ללמוד תורה ומכאן החירו שילך אדם
למקום אחר ללמוד תורה אע"פ
שאצו אמר לו שלא ילך ועובר מצות
אצו שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד
תורה וזה הטעם צעצמו בחפלה כי
בהציט אדם אל אוהביו או לקרוביו
או לרצו או למי שדעתו נוחה
תתעורר נפשו אל הכונה השלימה
ונחוסף עליו רוח ממרום וזה שהכל
מורה עליו וההפך הפך עכ"ל
הרדצ"ו ז"ל.

גם לרמו צא בשמיעת האוזן שישמיע
לאזנו מה שפיו מדבר ולא ידבר
בלחשה וכמו שמצינו בצבוריה
(עירובין נ"ד) שמצאה להאי תלמידא
דהוה גרים בלחשא צטשה ציה
ואמרה ליה ארוכה ככל ושמורה וכי

רעקארדער או טעל' וראדיא וכיוצא
 בו כיון דא"א להעביר הכוונה ואפי'
 למ"ד מנזח אין צריכות כונה אבל
 להוציא אחרים ע"כ צעי כוונה להוציא
 וא"א להעביר הכוונה ע"י הטייפ
 דהכוונה שכולה רוחני אין לה אחיזה
 בגשמי אלא בקול שהוא גשמיות דקה
 מאד והבן כי הוא ברור בס"ד. ולכן
 כוונה לחוד או קול לחוד בלא כוונה
 לא יצא והו' כעין חצי מנזח זה בלא
 זה או פחות ולכן החוקע לשיר לא
 יצא השומע ולא יכול להוציא רק
 מקום שהקול הטבעי יכול להלך
 שהכוונה דבוקה בו בקול ואם יפרד
 שוב אינו יוצא.

ולפ"ז בלימוד התורה נמי צריך
 שמיעת האוזן דוקא ומה
 ששומע מאיזה טייפ רעקארדער אין

זה בכלל שמיעת האוזן דגם בתורה
 צריך שהרצ ימסור לו כוונת התורה
 וזה א"א רק שישמע ממלמד התורה
 בעצמו וז"ש בתלמוד אבל בשמיעת
 האוזן שלא תאמר שאפשר להיות
 תלמוד גם מאיזה מכשיר שיגיד בו
 המלמד וימסרו להתלמיד והוא
 ישמע המכשיר ויהיה בכלל תלמיד
 ואמר שאין זה כלל בכלל תלמיד ואין
 מי שלומד במכשיר הזה נכלל בכלל
 רבו ולא זה בכלל תלמידו ואינו אלא
 בשמיעת האוזן הטבעי והגשמי
 בפשוט ואפילו ילמוד מן הספר אין
 הסגולה כמו שלומד מפיו של רבו וזה
 על פי התורה כלומר מפייהם ולא
 מפי כתבם אשר יורוך ולכן משה קבל
 תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'
 דורנו אנו והבן זה כי הוא יסוד גדול
 בלימוד התורה.

בעריכת שפתיים

רש"י פי' שאינו מגמם בדברי תורה
 אלא חותכן בלשון ומוציאן בפה
 דאין דברי תורה מתקיימין אלא
 בהוצאת הפה דכתיב כי חיים הם
 למוציאיהם אל תקרי מוציאיהם אלא
 מוציאיהם בפה. והוא מגמ' עירובין
 נ"ג ברוריה אשכחיה לההוא תלמידא
 דהוה גריס בלחישא בטטה ביה פי'

צעטה בו אמרה ליה לא כך כתיב
 ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה
 ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם
 לאו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד
 היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש
 לאחר ג' שנים שכח תלמודו. א"ל
 שמואל לרב יהודה שינא פתח פומיך
 קרי פתח פומיך חני כי היכי

דמתקיים ציך ותוריק חיי שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא וכו'.

ואשר נראה עוד דעריכת שפחים ופתח פומיך הם שני ענינים דפתח פומיך הוא שלא יהא עול וילמוד בזריזות ובקול אבל ערוכת שפחים נראה דהוא כמו ערוכת פת שהוא חיקון להפת שיאל מתוקן ומהודר וראוי לאפיה ואל פת מהודר לאחילה כן הוא עריכת שפחים בלשון התורה שיוציא האותיות והתיבות והמילים יפה ונאה ובשלימות ולזה צריך עריכת שפחים וכגון אותיות בומפ"ף שנאמרים ע"י השפחים,

ולאו דוקא אותיות אלו אלא כל האותיות וכל הלשון שלומד בתורה יהיה לשון נח מזוקק ונקי שידוע שאנשים יש שהדיבור שלהם מובלע ואין הסדר בין מילה למילה וע"ד שאמרו אנשי ארץ ישראל היו מדייקי בלישנא וצריך לזה חיקון ועריכת שפחים וכמו שמי שרוצה ללמוד שפה אחרת מלמדין אותו היאך לגוד בשפחים ולהעריך ועי"ז יוכל לדבר בלשון האחר בלי גמגום וכ"ש ד"מ שלומד שצריך לזה להרגיל השפחים ובכל חיצה ותיבה להוציא לאור כמוצא שלל רב וזה מועיל מאד ללימוד התורה ולזכרה ולהצנינה.

בבית הלב

נראה כיון דאמר בעריכת שפחים אבל לא מהני עריכת שפחים בלי הצנח הלב אלא עריכת שפחים בצנח הלב ולא שידברו השפחים בלי לב וכעין שאמרו בזמיר כי יפליא שיהא פיו ולבו שוין והכ"נ בעריכת שפחים ובהצנח הלב ובזכרות (ס"א) ח"ר כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר פי' כליות יועצות אח הלב עשה כן והלב מבין מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לא ומנין שהלב מבין שנאמר

ולבבו יצין (ישעי' י') וצא"ע עה"מ (שמות ח' י"ח) לב האדם הוא מלך על כל הגוף, ובמשלי (ט"ו י"ד) לב נבון יבקש דעת ובזוה"ק ג' קס"א לבא הוא חוקפא דכל גופא ומתמן אחזן כל גופא וכלא ביה תליין. ובגמ' לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא מחט סידקית (עירובין נ"ג ע"א) ובירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) לבא ועינא חרי קרסורין דחטאה. ובמשנה (אבות פ"ב מ"ט) אל"ל לאו וראו

אִיזוּ דרך יִשְׂרָאֵל שִׁבּוֹר לוֹ הָאָדָם וְכוּ'
 רָאִצָּ"ע אֹמֵר לֵב טוֹב אֵל רֹאֵה אֲנִי
 אֶת דְּבָרֵי ר' אֲלֵעָזָר בֶּן עֶרְךָ מְדַבְּרִים
 דְּבַלְלָל דְּבָרָיו דְּבָרִים לֵב טוֹב הוּא
 כּוֹלֵל אֶת הַכֹּל וְלֹכֵן לִקְנוֹת מַעֲלָת
 הַתּוֹרָה לְרִיךְ צִנְחָה הֵלֵב שֶׁהוּא כּוֹלֵל
 הַכֹּל וְהַנִּבִּיא אֹמֵר אֲמִירוֹתֵי מַכֶּס לֵב
 הָאֵזֶן וְנִחְמִי לִכֶּס לֵב בָּשָׂר.
 וּבִירוּשָׁלַיִם תְּרוֹמוֹת (ספ"ח) כֹּל
 הָאֲזָרִים תְּלוּיִן בִּלְבָב וְהֵלֵב
 תְּלוּיִן בְּכִסִּים וּבְסִפְרֵי וְאֶחָדָן תֵּן
 הַדְּבָרִים עַל לִבְךָ שֶׁמִּתּוֹךְ כֵּךְ אֶחָד
 מִכִּיר אֶת הַקִּצָּה וּמִדְּבַק בְּדְבָרָיו
 וְכִיוֹן דֶּהֱכֵל תְּלוּיִן בִּלְבָב כ"ש דִּלְתוֹרָה

כִּלִּי לֵב לֹא יִדְבֵּר וּבְכָלל צִנְחָה הוּא
 שֶׁמִּצִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר שֶׁבֶא ע"י
 הַצִּנְחָה הֵלֵב. וְלֹכֵן מִחֲפָלָיִן בְּכָל יוֹם
 וְתֵן בִּלְבָבוֹ צִנְחָה לְהִצִּין וְלִהְיוֹת לְשִׁמוּעַ
 לְלִמּוּד וּלְלִמְדָה לְשִׁמּוֹר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקִיּוּם,
 שֶׁאַחֲרֵי שֶׁמִּצִּין הַדְּבַר עַל צוּרָיו הוּא
 מִשְׁכִּיל, כְּעִין רֹאֵה אֶת הַנוֹלָד. וְכֵתֵב
 בְּלִחָם שְׁמִים שֶׁהַשְׁכָּלֹת הוּא קָרוֹב
 לְהַשְׁתַּכְלוֹת כְּעִין אִיזוּ חֲכָם הַרֹאֵה
 אֶת הַנוֹלָד וּמַשִּׁיג עֲנִיּוֹת רַבִּים וּבִסְפָר
 לְרוֹר הַמּוֹר כֵּתֵב דְּכָל הָאֲזָרִים
 מִשְׁעוּבָדִים לֵב וְאֹמֵר הַחֲכָם תֵּן לִבְךָ
 וְאֶחָד שְׁלִי וְלֹכֵן לֵב טָהוֹר בָּרָא לִי
 אֲלֻקִּים וְרוּחַ נָכוֹן חֲדָשׁ בְּקָרְבִי אָמֵן.

באימה

לְהִטִּיל אִימָה עַל הַתְּלִמִּידִים וְאָמְרוּ
 זְרוּק מֵרָה בְּתִלְמִידִים ע"כ ע"ש.
 וּבִירוּשָׁלַיִם רָאִינוּ נַעֲרִים וְנַחֲבָא. וְאִינוּ
 דּוֹמֵה מִי שְׁלוֹמֵד תּוֹרָה אִם שֶׁמִּקִּיּוּם
 מִצְוֹת מִקְלוֹת הַדַּעַת לְלִמּוּד אִם מִקִּיּוּם
 מִצְוֹת מִתּוֹךְ אִימָה שֶׁאִם מִדְּקָדָק
 בְּדְבָרִים דְּקָדוּק אַחֵר דְּקָדוּק מִתּוֹךְ
 אִימָה יִתִּירָה שְׁעָלֵיו וְכִיוֹן שֶׁמִּדְּקָדָק צו
 יוֹתֵר יוֹלָא בְּשִׁלְמוֹת יוֹתֵר וְנִחְקָק
 בְּזִכְרוֹן יוֹתֵר.

וְרַשִׁ"י פ"י בְּאִימָה וּבִירוּשָׁה שֶׁאֵין לָבוֹ
 גְּבוּהָ עָלָיו שֶׁנֶּאֱמַר יוֹם אֲשֶׁר

נִרְאָה הַכוֹוֶנָה שֶׁהָאֵל אִימָה רָבוּ עָלָיו
 וְאָמְרוּ וּמִי שֶׁרָבַךְ כְּמוֹרָא
 שְׁמִים וּבְגָמ' כְּחֻצוֹת ק"ג ע"כ זְרוּק
 מֵרָה בְּתִלְמִידִים, וְ"ל הַרְמָצִים
 בְּפִיָּה"מ אֲצוּת פ"ה בְּסוּפּוֹ בֶּן הָאֵל הָאֵל
 אֹמֵר לְפִי שֶׁהָאֵל אֲגָרָא לְפִי מֵה
 שֶׁנֶּאֱמַר בְּחֻצוֹת יֵהָא שְׁכָרְךָ שֶׁלֹּא
 יִתְקִיּוּ מִן הַתּוֹרָה אֲלֵא מֵה שֶׁתְּלַמֵּד
 בְּטוֹרָת עַמִּל וִירָאָה מִן הַתְּלַמֵּד אֲבָל
 קְרִיאַת הַתְּעוּנָה וְהַמְנוּחָה אֵין קִיּוּם
 לָהּ וְלֹא תוֹעֵלָתָה צֶה וְאָמְרוּ בְּפִי
 מֵאָמְרוּ אֵךְ חֲכָמִתִּי עֲמָדָה לִי חֲכָמָה
 שֶׁלְּמִדְתִּי בִּאֵךְ עֲמָדָה לִי וּמִפְנֵי זֶה לֹא

א"י דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת
תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה'
נבא' הוא (מלאכי ב' ז') ודרשו אם
הרב דומה למלאך ה' נבא' יבקשו
תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו
תורה מפיהו והיושב לפני המלאך
ישיבמו אחרת מיושב לפני בני אדם
ומנוח אחרי רואו את המלאך אמר
אוי לי כי נמות כי מלאך ה' ראינו
וא"כ היושב לפני רבו מיושב לפני
מלאך אלקים וצפרט שגם השכינה
עמהם דכתיב ומנין שאפילו יחיד
שלומד תורה שכינה שם ורק כיון
שדבוק בצורת ה' יחיה דכתיב ואחם
הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם
היום ולכן צריך ללמוד באימה גדולה.

עמדת לפני ה' אלקיך בחורב ולכן
בעלי קריין היו אסורין בד"מ שמתוך
קלות ראשו של אדם והרהור לבו
נבא. ואמרו ז"ל חלמיד היושב לפני
רבו ואין שפתותיו נוטפות מור
חכונה שנאמר שפתותיו שושנים
נוטפות מור עובר אל תקרא שושנים
אלא שושנים אל תקרא מור אלא מר
עובר (פסחים קי"ז) וכתיב ומיץ אף
יוציא דם כל חלמיד שכועס עליו רבו
פעם ראשונה ושותק וזכה להבחין בין
דם טמא לדם טהור ומיץ אפים יוציא
ריב כל חלמיד שרבו כועס עליו פעם
ראשונה ושניה וזכה להבחין בין דיני
ממונות לדיני נפשות (ברכות ס"ג
ע"ב).

ביראה

ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא
א"ל אידך ניקו מקמיה דגבר צר
אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דחיל
חטאין ואמרת לי את צר אוריין הוא
ופרש"י כלומר אתה מיעטת בשבחו
חסדיו דר"א הוא דאמר דגבר דחיל
חטאין דאמר ר"י משום ר' אלעזר
אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת
שמים בלבד שנאמר ועתה ישראל מה
ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה
וכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא
חכמה וגו' שכן בלשון יוני קורין

בגמ' שבת (ל"א ע"א) אמר רבה
צר רב הונא כל אדם שיש בו
תורה ואין בו יראת שמים דומה
לגזר שמסרו לו מפתחות הפנימיות
ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו זה
ע"ל מכריו רבי ינאי וי ליה על דלית
ליה דרתא ותרעא לדרתא עבד אמר
רב יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו
אלא כדי שיראו מלפניו שנאמר
והאלקים עשה שיראו מלפניו ר'
סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל
ר' יעקב צר אחא א"ל חד לחבריה

לאחת הן תסתיים ופרש"י הן יחידה היא היראה בעולם. ולכן בקומו צבור קודם צרכת השחר אומרין ראשית חכמה יראה ה' שכל טוב לכל עושיהם ואח"כ צרכת השחר. ואמרו ז"ל ומורא רבך כמורא שמים וכל מי שאין בו מיראת שמים בידוע שלא עמדו אצותיו על הר סיני ולכן אמרו ללמוד תורה באימה ויראה וצרתם וצויע (ברכות כ"ב, מו"ק ט"ו).

ובתב צס"ח סי' שע"ד דהקצ"ה מנהיג עולמו ולפעמים נותן לאדם גדולה אף שאין בו יראה שמים כדי שישלם לו בזה העולם ויאבד עוה"צ ותדע שהרי כמה וכמה בעלי תלמוד ואין בהם יראה שמים ויהיו להם תלמידים הרבה ויהיו תופסי וראשי ישיבות כדי לכבדם בזה העולם ואינו ראוי לכך אלא כמו שנותן עושר לאדם כדי שיהא נחשב ונכבד בעיני הצריות כדי שלא יהא לו שכר בעוה"צ. והוא פלא דבשביל חסרון ייראה הוא נענש בתלמידים רבים וכבוד המדומה בעוה"ז להאבדו לעוה"צ כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו להאבדו.

ורבינו הגדול החו"ט אצות פ"א מ"ו עשה לך רב וקנה לך חבר הביא קושית הר"י לירמ"א

הוצא במדרש שמואל למה לא הזהיר על שיקח תלמידים שהרי אמרו הרבה למדתי מרבתי ומתלמידי יותר מכולם (תענית ו', מכות י') והביא שם תי' ותי' כק"ז המהר"ל ז"ל בדרך החיים שאין ראוי לרב ליקח לעצמו שם חשיבות לומר תלמוד ממני כמו שעושים בארצות הללו וכחז מרן החו"ט אע"פ שדבריהם אחת מ"מ קושיא מעיקרא ליתא דלא אמרו העמידו תלמידים רק על רגל האמת וזה לא יוכל לעשות אלא מי שיש בידו האמת ולא אמרו במתגאים ובמתנשאים לאמר אני אמלך ואהיה ראש וקצין עם להרבות תלמידים שהרי כל דבריהם דברי מוסר וענות דק. אבל צמי שצידו הכח להעמיד תלמידים הרבה עליו אמרו והזהירו להעמיד תלמידים הרבה וע"ד שאמר ועומים כל הרוגיה (משלי ו') זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה אבל צמי שלא הגיע למדה זו ומתנשא כאמור גם הוא בכלל ורבים חללים הפילה, ובק"ו ממי שלא הגיע להוראה ומורה שזה לפי שעה ולעתים מזומנים להוראה ולאיש מן האשים, וזה מידי יום יום ולתלמידים רבים וששחח כיון דעל על כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו שעליו נאמר ורבים חללים הפילה (משלי ו') ואין זו קושיא שאמרו והעמידו תלמידים

ובתב צס"ח סי' שע"ד דהקצ"ה מנהיג עולמו ולפעמים נותן לאדם גדולה אף שאין בו יראה שמים כדי שישלם לו בזה העולם ויאבד עוה"צ ותדע שהרי כמה וכמה בעלי תלמוד ואין בהם יראה שמים ויהיו להם תלמידים הרבה ויהיו תופסי וראשי ישיבות כדי לכבדם בזה העולם ואינו ראוי לכך אלא כמו שנותן עושר לאדם כדי שיהא נחשב ונכבד בעיני הצריות כדי שלא יהא לו שכר בעוה"צ. והוא פלא דבשביל חסרון ייראה הוא נענש בתלמידים רבים וכבוד המדומה בעוה"ז להאבדו לעוה"צ כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו להאבדו.

ורבינו הגדול החו"ט אצות פ"א מ"ו עשה לך רב וקנה לך חבר הביא קושית הר"י לירמ"א

ורבינו הגדול החו"ט אצות פ"א מ"ו עשה לך רב וקנה לך חבר הביא קושית הר"י לירמ"א

הרבה נסתם שעל זה וכיוצא בזה נאמר וד"קיס ילכו צם ופושעים יכשלו צם ע"ש דברים כלהבות אש. ופשוט דמי שיש לו יראת שמים לא בא לידי כך שהרי יודע בעצמו שנפשות מישראל חלוצין בו.

בענוה

דכלל המדות אמרו איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם הממוצע אבל בענוה צריך לנטות עד קצה האחרון וזה מאד מאד הוי שפל רוח כי שונא ה' כל גבה לב, והטעם לפ"מ שאמרו כל המחגאה כאלו עובד ע"ז א"כ אפילו משהו אסור וליכא חצי שיעור בע"ז. ומ"ש ז"ל ת"ח צריך להיות לו אחד משמינית שבשמינית כבר ביאר הגר"א ז"ל דהוא קטנתי שהוא פסוק שמיני בפרשה שמינית שבחורה שאמר יעקב אבינו קטנתי מכל החסדים ומכל האמת.

ובזה"ש נראה שאמרו ז"ל מכל מלמדי השכלתי ומחלמידי יוחר מכולם דהמשפיל עצמו אפילו לפני החלמידיים ורוצה לשמוע גם מהם עקב הענוה וזכה ללמוד מהם יוחר מכולם, או מטעם דכל מלמדי אין נמצאים לפניו לעולם ולאחר שהלך רבו או הוא יצא מהישיבה אין לו ממי ללמוד ועיין רש"י שבת כ' וע"ז י"ט

נראה לפ"מ דכתיב עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים (משלי כ"ב ד') וכיון דסמך יראה לכאן אמר בענוה שא"א לצא ליראה אלא ע"י ענוה, ובחורה כתיב והאיש משה עניו מאד מכל אדם אשר על פני האדמה ולכן נחסימה בו זכרי תורת משה עבדי, ואין לך מדה גדולה ממדת ענוה שהרי משה רבינו שהיו בו כל מדה נכונה שיש באדם עד שהעידה עליו החורה איש האלקים והי' מחציו ולמטה אדם ומחציו ולמעלה מלאך ואפ"ה לא מצאה החורה להשתבח מכל מדותיו רק במדת ענוה כדכתיב והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. ואמרו ז"ל (אבות פ"ה) כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מחלמידי של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים הוא מחלמידי של בלעם הרשע חלמידי של אברהם אבינו עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה חלמידי של בלעם הרשע עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה. עוד במס' אבות מאד מאד הוי שפל רוח, ואמרו מאד מאד

ע"א לעולם ילמד אדם מרצו ואח"כ יהגה יעייין בחלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרוץ ובראשונה לא יעשה כן שמה יצטל והרצ לא ימלא לו כל שעה, ובגמ' (מנחות ז') אצימי מסכתא איתעקרא ליה והלך לקמיה דרב חסדא תלמידו לאדכורי גמריה ופריך בגמ' ולישלח ליה אצימי לרב חסדא וליתי גביה ולמה ליה לילך לתלמידו ומשני סבר אצימי הכי מסתייעא מילתא טפי משום יגעתי מנאחי. וכיון שיש בו ענוה גם יודה על האמת ולא יבוש לומר דברים שאמרתי טעות הם צידי. וצירושלמי נדרים אמרו הנני שולח לכם אדם גדול שיש צידו לומר לא שמעתי. ובמחזור ויטרי בקשו לדק בקשו ענוה (נפניה ב') ואמרו חכמים לא הבישן למד לפיכך נריך האדם להיות עניו ולשאול מרצו מה שצריך לו ולא יחזיק עצמו כאדם גדול.

ובגמ' ע"ז (כ' ע"ב) א"ר פנחס בן יאיר תורה מציאה לידי זהירות זהירות מציאה לידי זריזות זריזות מציאה לידי נקיות נקיות מציאה לידי פרישות, פרישות מציאה לידי טהרה טהרה מציאה לידי חסידות חסידות מציאה לידי ענוה. וצירושלמי דשקלים (פ"ג ה"ג) הגירסא יראת חטא מציאה לידי ענוה ופליגא ארצי

יהושע בן לוי (ע"ז כ' ע"ב) דאמר ענוה גדולה מכולן שנאמר רוח ה' אלקים עלי (ישעיה ס"א) יען משח ה' אותי לצטר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולם, ובחוס' שם ד"ה ענוה הקשה הר"י מפארי"ש דאמרינן במדרש (מס' ד"א פ"ו) שלשה דברים שקולים זה כזה יראת חטא חכמה ענוה וי"ל דה"ק לא סגי' להא בלא הא יראה בלא חכמה וחכמה בלא יראה ושתייהם בלא ענוה וענוה בלא שתייהם ע"ש ולכן קאמר ציראה ובענוה. ואמרו ענוה סייג לחכמה (כלה רבתי) ובגמ' שבת (ל"א ע"א) ענוותנותו של הלל קרבי תחת כנפי השכינה, ובגמ' עירובין (י"ג) מפני מה קבעו הלכה כצ"ה מפני שנוחין ועלוצין הן וכחיד ואני אשכון את דכא ושפל רוח וכיכול בהקצ"ה במקום שאתה מולא גדולתו שם אתה מולא ענותותו אמר רבי יוחנן דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב בתורה כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים הא' הגדול והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד וכחיד בתריה עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה שנו בנביאים דכחיד כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואח

דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים משלש בכתובים דכתיב שירו לאלקים ומרו שמו וגו' וכתיב בתריה אזי יתומים ודיין אלמנות אלקים במעון קדשו.

וז"ל הרמז"ס פ"ג מהח"ת ה"ט דברי תורה נמשלו כמים שנאמר הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה המים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נוזלין מעליו ומתקבצים במקום אשבורן כך דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ויליו עוסק בתורה.

ובס"ח סי' ע"ו שורש ענוה במקום שיש גדולה וכבוד ירחיק עצמו ולא יכלול עצמו עם שאר בני

אדם כיצד שהיה לפני רבו וזכר קושיא או תמיה אשר תמה או תירוק אשר תירץ אל יאמר לרבו או לחבירו כך תרצתי או הקשתי אלא כך הקשית כדי שלא יהנה לבדו. ועוד יתן לרבו או לחבירו הכבוד ולא לו שכן מצינו במשה שאמר ליהושע בחר לנו אנשים מכאן למד ר"ג שכתב שפיר מילתא באנפאי ואנפי חבראי וכו' ואל יהנה מענותותו כבר אמרנו שלא ישבח אדם בענוה שלו שנאמר יהללך זר ולא פיך (משלי כ"ז ב') ואם רוצה לשבח עצמו לתלמידיו ולחבירו כדי שילמדו מדרכיו יכול הוא לשבח את עצמו כמו שאמר דוד ואהי תמים עמו כי שמרתי דרכי ה' תהלים י"ח כ"ד ואל יעמוד אדם במקום שמשבחין אותו שאי אפשר שלא יהנה בו כל זכות שאדם עושה ואין בו ענוה כמו תבשיל בלא מלח, וכל ענוה שאין בו יראת שמים כמאכל בלא תבלין.

בשמחה

והקשות נעשות לו קלות כדכתיב וצאהצתה יסגה תמיד וכמו צאוהב אין לו שום דבר קשה אלא עושה בשמחה למלאות רצון אוהבו כן בתלמוד תורה א"ל לקנותה וללמדה אלא בשמחה ואמרו ז"ל אין השכינה

נראה דכתיב פקודי השם ישרים משמחי לב וכתיב עצדו את ה' בשמחה וכתיב תחת אשר לא עצדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועצדת את אויבך כי שאני העובד מתוך שמחה החמורות

שורה לא מחוך עצות וכו' אלא מחוך שמחה של מצוה שנאמר ותהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלקים וכיון שאמרו משחרב ציה"מ אין לו להקצ"ה צעולמו אלא ד"א של הלכה ואם לא יהיה בשמחה אין השכינה שורה שם ולא יזכה לחורה שצריך סייעתא דשמיא. ובקרא נתח שמחה בלבי מאת דגנס ותירושם רב. ובמס' חענית (כ"ז ע"א) ר' ברוקה חוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גביה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאחי א"ל לא וכו' אדהכי והכי אתו הנך תרי אחי א"ל הנך בני עלמא דאחי נינהו אזל גבייהו אמר להו מאי עובדייכי אמרו ליה אינני בדוחי אגן מצדחינן עיזבי ופרש"י בדוחי שמחים ומשמחים בני אדם.

והשמחה מציאה לידי צלילות הדעת והעצות ההיפוך ולפי שאמרו שמעתתא צעי צלילות כיומא דאיסתא פי' שצריך להיות צלול

בדעתו כיום שמנשז בו רוח צפונית שהיום הזה הוא זך וצלול ביותר ומפתח מוחו וע"י השמחה לבו של אדם מתרחב ומתפתח ונכנס בו החכמה עיין רמב"ן על התורה (פ' ויגש) עה"פ ויפג לבו כי לא האמין להם ולכן הלומד מחוך שמחה נפתחים לו שערי חכמה והלומד בשמחה שעה אחת ילמוד יותר הרבה ממה שלומד בכמה שעות צעצות, וגם ישאר ויחקק בזכרונו יותר כשלומד מחוך שמחה. וצמדרש שמואל שאם אינו לומד בשמחה והתורה הוא עליו לטורח ולמשא סופו לפרוש ממנה וילאה נשוא אבל השמח מוסיף והולך בכל שעה. ובשבע ברכות תקנו שחם תשמח רעים אהובים ואשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה כלומר שצרא בריאת השמחה ותורה נמשלה לאשה וכתיב ושימח את אשתו אשר לקח וכתיב שש אנכי על אמרתך כמואל שלל רב.

בשימוש חבמים

אשר יצק מים על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שימושה יותר מלימודה ע"ש. והנראה לפענ"ד לבאר הא מילתא

גרסינן בגמ' ברכות (ו' ע"ב) ואמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה שנאמר פה אלישע בן שפט

קימעה קימעה מן התורה ומן הנביאים משנה וגמ', מה"ת כח"ב בתורה (בפ' פנחס) יפקד ה' א-ל אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה וגו' ויאמר ה' אל משה קח את יהושע וגו' ובמ"ר כיון ששמע משה שא"ל המקום תן נחלת ללפחד לבנותיו אמר הגיע שעה שאחזק נרכי שירשו בני את גדולתי א"ל הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליתן שכר שימושו שלא מש מחוך האהל וזהו שאמר שלמה (משלי כ"ז) נצר תאנה יאכל פריה עכ"ל עיין רש"י שם. ובילקוט שמעוני משלי רמז תתקנ"ט אורז נחמד ושמן בונה חכם זה משה וכסיל אדם יבלענו זה יהושע שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל ובשביל שהיה משרת משה וזה לירושמו שהיה מכבד ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו לפיכך אמר הקב"ה איני מקפח שכרך ועליו נאמר נוצר תאנה יאכל פריה ע"כ. נראה דאף שלא היה בן תורה גדול מ"מ זכה לכל הכבוד משום שהיה משמש למשה רבינו וישב תחת רגליו.

וי"ל דהרי משה רבינו ודאי ידע כשקש גדולה לבניו שהם ראויים לאותה אינטלא שהרי בממלא מקום לבנו נריך להיות ממלא מקומו

בחכמה וציראת שמים וגם שאר המעלות שחשב משה רבינו שצריך להיות לו להמנהיג אשר יבחר בו הקב"ה לנהוג את ישראל וס"ל שיש להם כל המעלות אלו שכולם נמצאו בבניו ואם ידע משה רבינו שאינם במעלה כזו א"כ למה בקש גדולה לבניו שאינם ראויים לאינטלא זו וא"כ כמה גדלה מעלת יהושע שבו בחר ה' למרות בקשתו של רועה נאמן וכאשר בקשתו לכאורה ע"פ התורה היתה שהם מחוקי התורה שבו קודם וקם תחתיו ובספרי שום חשים עליך מלך וגו' הוא ובניו כל הימים שאם הוא מת בנו עומד תחתיו אין לי אלא זה בלבד מניין לכל פרנסי ישראל שצניהם עומדין תחתיהם ת"ל הוא ובניו בקרב ישראל כל שהם בקרב ישראל בנו עומד תחתיו ועיין רמב"ם (פ"א ממלכים ה"ג-ז') וכ"ש שמשה מלך דכתיב ויהי ציבור מלך בזהחאספ ראשי עם ובפרט שלא אמרו דגדלה מעלתו של יהושע אלא שכדאי הוא ליעול שכר שימושו שלא מש מחוך האהל ואי משום שכר שימוש אטו אין לו להקב"ה לשלם ליהושע שכר אחר עבור שימושו ולא להעביר הירושה מצני משה ואי באמת בני משה לא היו ראויין היאך בקש משה ואמר הגיע השעה שאחזק שיתן הגדולה לבניו.

מבואר דאס קבלה הוא אפילו יש חסונה לדבר מ"מ נקבל כיון דכך הוא הקבלה אבל עלי קבלה אפשר להשמש אפילו לחכם גדול.

ומה"ש אמרו בגמ' (עירובין י"ג) א"ר אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים הרי דאפשר בפלפול לומר על טמא טהור ועל טהור טמא ולהראות לו פנים בחורה אם אין לו קבלה ואמרו שם תלמיד אחד היה לו לר"מ וסמוכוס שמו והיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה וארבעים ושמונה טעמי טהרה ותנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמישים טעמים וכתוס' שם תמהו דמהו רבותא לטהר השרץ שהתורה אסרתו ומבואר מיהו דאפשר לטהר שרץ ושאר איסורין בפלפול ולכן אפילו מי שהוא חכם גדול צריך לסמוך על הקבלה ומסורה מאבותינו דאל"כ יטהר ח"ו שרץ או יטמא עוף טהור. וע"ד שאמרו הני אפיקורסי מאי אהני לן רבנן מעולם לא שרי לן

ואשר נראה דלמנהיג ישראל כיהושע צריך להיות ב' מעלות מיוחדות אחד שידע והיה בקי גדול בחורה וחכם גדול כי וכתב לו ספר חורה וקרא בו כל ימי חייו כחייב והשנית שיהיה בקי ויודע המסורה ומנהיגי ישראל ובהנהגת כלל ישראל שעיניהם חלויים עליו ובגמ' כתובות (ק"ג ע"ב) אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא הנה דבשעת פטירתו של רבינו הקדוש שאמר לבני אני צריך נכנס ר"ש ומסר לו סדרי חכמה א"ל לבני גדול אני צריך נכנס ר"ג אללו ומסר לו סדרי נשיאות אמר לו נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים ע"ש. והחכם אע"פ שהוא חכם גדול ולמד כל התורה אכתי צריך הוא שישמש גדולי הדור שימסרו לו דברים שנמסרו במסורה איש מפי איש עד מפי משה רבינו וכמו שעשה רבי לבניו בשעת פטירתו שהגם שודאי כל ימי חייו שמשו אותו ולמדו ממנו הרבה מ"מ אכתי בשעת פטירתו היה צריך למסור להם דרכי חכמה והנשיאות מה שקבל הוא מאביו ורבותיו וכן כל חכם לא יוכל להגיע בחכמתו לבד עלי שימוש וקבלת המסורה לעומק הדין המקובל לנו מפי משה רבינו ועד"ז אמרו בגמ' הרבה פעמים אם קבלה הוא נקבל ואם לדין חסונה יש בדבר

דבר זה מפי תורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו (יחזקאל מ"ד) כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי הא מקמי דאחי יחזקאל בן בוזי מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואחא יחזקאל ואסמכה אקרא הכ"נ וכו' ע"ש ועיין רמז"ס בהקדמתו הנפלאה למס' זרעים וז"ל.

שלא מצאנו מחלוקת במה שאמר הכתוב (ויקרא כ"ג) פרי עץ הדר כדי שיאמר אחד שהוא אחרוג ויאמר אחר שהוא חבושים או רמונים או זולתו ולא מצאנו מחלוקת בעץ עבות שהוא הדס ולא מצאנו מחלוקת בדברי הכתוב וקצומה את כפה שהוא כופר וכו' וכיוצא בזה בכלל המצוות אין מחלוקת בהן שכולם פירושים מקובלים מפי משה. ועליהם ועל דומיהם אמרו כל התורה נאמרה כללומיה ופרטומיה ודקדוקיה מסיני אבל אע"פ שהם מקובלין ואין מחלוקת בהן מחכמי התורה הנחונה לנו נוכל להוציא ממנה אלו הפירושים בדרך מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצויין במקרא וכשתראה אותם בחלמוד מעיינים וחולקין זה על זה במערכת העיון ומציאין ראיות על אחד מאלו הפירושים והדומה להן כגון מה

עורבא ולא אסרו לן יונה (סנהדרין ז"ט ע"ב) ולכאורה מאי איכפת להו אם לא אסרו יונה אם לא ירצה לא יאכל ובשלמא מה שטענו לא שרי לן עורבא מוכן עכ"פ שרצו לטעום טעם בשר עורב אבל התלונה על יונה אינה מובנת כלל, אלא שהם היו אפיקורסים בעצם דברי חכמינו ז"ל ורצו להתלוצץ בהם ואמרו כיון שהם לא אוסרים יונה ולא שרי עורבא אלא לומדים ומורים כפי קבלתם א"כ לא אהני רבנן כלום בלימודם דהמסורה גם להם הי' ועיין מכות כמה טפשאי הני אינשי דקמו מפני ס"ת ולא קמו מפני גברא רברבא והתורה אמרה ארבעים יכנו והם בצרו חדא א"כ אהני ואהני אלא דגם זה היה בקבלה מפני משה רבינו.

והנה פשוט דבלי קבלה לא היינו יודעים בין ימין לשמאל לבד ממה שיש הרבה הלכות שהם הלכה למשה מסיני ואינם אלא קבלה בידינו ואסמכתוהו חכמינו ז"ל אקראי וכעין הא דמס' יומא ע"א ע"ב דרבינא יליף מפארי פשחים יהיו על ראשם ומכנסין פשחים יהיו על מתניהם (של כהנים) ילפינן מינה לבגדי כהונה ופריך ליה רב אשי הא מקמי דאחי יחזקאל בן בוזי מאן אמרה וא"ל רבינא ולטעמיה הא דאמר רב חסדא

נמצא לנו שאלו הפירושים כולם מפי משה ויש להם רמזים במקרא או יוצאו אותם בדרך מדרכי הסברה כמו שאמרנו וע"כ כל דבר שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בודאי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברה עליו לבדו נאמר הלכה למשה מסיני ע"כ ע"ש.

והנה מצואר מדברי הרמב"ם שהמלות שאנו מקיימים כגון אחריו והדס וערבה וכן עונשים וכיוצא בהם הכל כאשר לכל אין לנו דנין בהם מפני שכן מצינו הלימוד בגמ' על זה אלא שהמלות שאנו מקיימים שכן קבלנו בקבלה אמיתית אופן קיום המלות מפי משה רבינו מסיני ומסרה ליהושע דור אחר דור עד דורינו אנו ואם יצא מי שהוא ברוצח חמתו ופלפולו ויאמר שחבש זה אחריו הגם שע"פ דרכי הפלפול יראה כאמת והגון מ"מ לא נאצה ולא נשמע לו כי כבר קבלנו מפי משה אופן קיום המלות וידענו מה הוא אחריו והדס וערבה וכיוצא בו וע"כ שהחכם הזה שהעלה שחבש הוא אחריו לא כיון לעצם המלות כראוי, או יאמר כפי מה שאמרו בגמ' (עירובין י"ג) תלמיד היה לו לר"מ וסומכוס שמו שהיה אומר על דבר

שאמרו במאמר הכתוב פרי עץ הדור אולי יהיה רמונים או חבשים או זולתם עד שהציאו ראיה עליו ממה שנאמר פרי עץ הדור (סוכה ל"ה ע"א) ואמרו עץ שטעם עלו ופריו שזה ואמר אחר פרי הדור צאילנו משנה לשנה ואמר אחר פרי הדור על כל מים אלו הראיות לא הביאום מפני שנשחשש עליהם הענין עד שנודע להם מראיות האלה אצל ראינו בלא ספק מיהושע ועד עתה שהאחריו היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין בו מחלוקת אצל חקרו על הרמז הנמצא בכתוב לזה הפירוש המקובל וכן היא ראייתם על ההדס (שם דף ל"ב) וראייתם על דיני אצרים בעונש ממון (ב"ק פ"ג) והוא מה שחייב למי שהשחית אצר מאצרי חצירו וראייתם גם על כן על צת איש כהן הנזכרת לשם שהיא א"א (סנהדרין נ) וכל הדומה שהוא נוהג על העיקר הזה וזה ענין מה שאמרו כללותיה ופרטותיה ראו לומר העניינים שנוכל להוציאם בכלל ופרט ובשאר י"ג מדות והם מקובלים מפי משה מסיני וכולם אע"פ שהם מקובלים מפי משה לא נאמר בהם הלכה למשה מסיני שאין לומר פרי עץ הדור הוא אחריו הלכה למשה מסיני או חובל בחצירו משלם ממון הלל"מ שכבר

ודבר של טומאה ארבעים ושמונה
 טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של
 טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה
 או לפמ"ש שם חנא תלמיד ותיק הי'
 ציבנה שהיה מטהר את השרץ במאה
 וחמשים טעמים ובחוס' הקשו מאי
 חריפות הוא לטהר את השרץ
 שהחורה טמאתו צהדיא ע"ש ועיין
 שו"ת הרמ"א מה שתי' ועיין בק"ז
 מהר"ל מה שהאריך שיש בכל חפץ
 אפילו טמא סימני טהרה שצריך
 להוציא את הכל הגם שלעצם הוא
 טמא ולפמ"ש הרמב"ם י"ל בפשיטות
 קושית החוס' שהיה האי תלמיד יודע
 לטהר שרץ בק"ן טעמים ואעפ"כ
 אמרה החורה שהוא טמא ונדע שכל
 מה שקבלנו הוא אמייתית דכפלפולים
 אפשר לעייל פילא בקופא דמחתא
 ואפשר לטהר אפילו שר"ץ בק"ן
 טעמים אבל אנו אקבלה נסמוך
 והציאו שם מפני שר"מ היה חריף
 עזים ואמרו שם גלי וידוע לפני מי
 שאמר והיה העולם שאין צדורו של
 ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו
 הלכה כמותו מפני שלא יכלו חזריו
 לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על
 טמא טהור ומראה לו פנים ועל
 טהור טמא ומראה לו פנים ולכן
 הציאו אחריו האי תלמיד שהי' יודע
 לטהר שרץ בק"ן טעמים ואעפ"כ
 אנו אקבלה סמכין והחורה אמרה.

שוב מלאמי כן גם צח' הרשב"א
 (סוכה דף ל"ה ד"ה ת"ר וכו')
 פי' והא ודאי קים לן דהדר היינו
 אחרוג ולא היו מסופקין בדבר שעשו
 מימות משה וכו' וכן הא דאמרינן זה
 הדר וכו' ואמרינן נמי הדר צאילנו
 משנה לשנה לא שיהא הוכחה גמור
 שהוא אחרוג שהרבה חילנות אחרים
 יש שהם כך אלא שהקבלה העידה לנו
 שהדר זה אחרוג ואחרוג לשון חמדה
 וריגוג ובשם החומר צא הלשון להעיד
 על סימניו ע"ש. ומבואר דכל קיום
 המצות והנהגת מנהגי ישראל ואופן
 קיומם הכל מקובל מפי משה רבינו
 עליו השלום וגמרא גמירי לה ע"פ
 מסורה שמסרו לנו רועי נאמנים מפי
 משה רבינו ואפילו מה שנשים זקנות
 נוהגות וכמ"ש הרשב"א בתשובה
 וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות
 הכל קבלה ממשה מסיני וכל מה שלא
 קבלנו אינה תורה דכל מה שתלמיד
 ותיק עמיד לחדש נחנה למשה אלא
 הרבה דברים קבלו וגשחכחו כשלש
 מאות הלכות ושבע מאות ספיקות
 בימי אבנו של משה וכיוצא בזה וחזרו
 ויחדום חכמינו ז"ל כמבואר בירושלמי
 כל זה.

ובמילא פשוט נמי דלזכות לקבלה
 ומסורה אמייתית צריך לזה
 לשמש רב וחכם שיש לו מסורה

בתשובה שאנן אקבלת חכמי אשכנז
סמכין כי קבלתינו יותר מדויקת
מקבלת אנשי ספרד ע"ש.

וז"ל הרא"ש ז"ל בתשובה כלל
עשרים סי' כ' הוצא ציו"ד
לענין מסורת בעופות ודע כי אני לא
הייתי אוכל ע"פ המסורת שלהם כי
אני מחזיק את המסורת שלנו וקבלת
אבותינו ז"ל חכמי אשכנז שהיתה
התורה ירושה להם מאבותיהם מימות
החורבן וכן קבלת אבותינו רבותינו
שנזרפת יותר מקבלת בני הארץ
הזאת כו' אבל בעוף המקובל מחכמי
ישראל שהוא טמא לא יאכלנו ע"פ
מסורת אחרים הפחותים מהם ע"ש.
ומבואר דאפילו חכמינו ז"ל
הראשונים כמלאכים לא סמכו על
חכמתם ולא על בקיאותם וסימנים
אלא על המסורת שצא להם בקבלה
ע"י שימוש לרבותיהם ז"ל.

ובבר אמרתי בזה לפרש מ"ש
פסחים (נ"א ע"ב) אר' יעקב
אמר"י אין עושין חזרה שכולה גרים
שמה ידקדקו בו ויציאוהו לידי פסול
ופרש"י משום שאין בני תורה
יחמירו עליו לדקדק ויפסילוהו על
חנם. ויש להקשות דאי הטעם הוא
משום דאינם בני תורה היל"ל חזרה
שכולה ע"ה אין עושין ולמה כתב

ברורה וקבלה שקבל מפי רבו ורבו
מפי רבו עד משה רבינו שהקבלה
מכרעת ואם רבי לא שנה ר' חייא
מנין ביאור הדברים שאם רבי לא שנה
לו לר' חייא הגם כי ר' חייא יכול
לדרוש בעצמו מק"ו או משאר דרשות
התורה אבל מניין לו הקבלה וכיון
דאין לו הקבלה כבר אינו מכריע וזוה
יש לישב מה שאמרו שם בגמ'
(תמורה ט"ז) שבקש יהושע שיגידו
לו מן השמים ההלכות שנשכחו צימי
אבלו משה ואמר לו הקב"ה להגיד לך
א"א שכבר כתיב ולא קם בישראל
כמשה ובקשו להרגו ואמר לו הקב"ה
לך וטורדן במלחמה עד שבא עתניאל
בן קנז והחזירן בפלפולו ויש להקשות
ולמה לא החזיר אותן יהושע בפלפולו
כיון שבקשו להרגו אמנם יהושע כיון
שכל עיקר ירושתו היתה הקבלה
והמסורה ממשה רבינו כל מה שלא
ידע במסורה לא רצה לדרשו מסבתו
כי אז כבר יהיה מה שהוא בתורה
שלא על פי קבלה ולכן לא היה לו
ענה אחרת ואולי מכאן קצת רא"י
להיש"ש צ"ק ל"ח דלשנות הלכה
אפילו לא למעשה רק לומר שלא
כהלכה חייב אדם למסור את עצמו
ולכן יהושע שחשש שמה ח"ו יטעה
בסברה וישנה הלכה לא רצה ללמדו
בפלפולו ולחדש דבר מה שלא שמע
מפי רבינו משה. וע"ז כתב הרא"ש

גרים דוקא אבל נראה דבחצורה שכולה ע"ה לא חששו דהגם שהם ע"ה מ"מ א"א שאין להם קבלה דכיון דהם כבר עשו פסחים רבים עם אביהם ודאי יש להם קבלה ומסורת אבות היאך עושין פסח והיאך נוהגין באכילתו וכיוצא בו וליכא למיחש שמא יחמירו וידקדקו עליו לפסלו שידעו מהמסורת אבל גרים שאין להם מסורת אבות ולא שום קבלה חיישינן שמא יחמירו וידקדקו בו ולכן אמרו דוקא על חצורה שכולה גרים וז"ל בס"ד.

והבבאירי ברכות (ו' ע"ב) כתב וז"ל ולעולם בענין ההוראה ישמש תלמיד חכם שהגירסה קיצה לחכמה ושימוש הזקנים וזהבכמים קיצה לדיעת המלככה והוא ענין ההוראה הן בדין הן באיסור והיתר ע"כ ע"ש.

כלשון הקרא ועמה נכתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל וכתב ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם, ובגמ' עירובין (נ"ד ע"ב) משה למד תורה מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה וכו', עוד יש לדייק ומסרה ליהושע והלא מסרה לכל ישראל וכמבואר בגמ' עירובין שם ח"ר כי"ד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פרקו נסתלקו בניו כו' נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו נמצא ביד הכל ארבעה כו' ע"ש מבואר דמשה למד תורה עם כל ישראל ואדרבה אמרו שם למה לא למדו הזקנים עם ישראל כיון ששמע משה מפי הגבורה אסתייעא מילתא יותר ואדרבה יהושע לא נזכר שם בפרטות אלא מסתמא היה שם ולמד עמהם.

ומה שנראה דמה שאמרו ז"ל דוקא ומסרה ליהושע בכיון דיין ומסרה דודאי ללמוד תורה למד עם כל ישראל אבל ליהושע מסר כל מה שקבל מסיני ההלכות שלא נכתבו שהם הלכה למשה מסיני והנהגות טובות ומה שראוי לעשות לדורות שיבאו חכמי ישראל ויחדשו ואופן וקיום המצות שאם יסתפקו בהם יגיד

והנה יהושע כתב ביה נער לא ימוש מתוך האהל היה לו מסורה זו ברורה מפי משה רבינו כיון דלא זזה ידו מתוך ידו לא מש מתוך אהלה יומם ולילה וזה מבואר לשון התנא אבות פ"א משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויש לדקדק בחרתי משה קבל תורה מסיני היל"ל משה למד תורה מסיני ולמדה ליהושע

להם יהושע וזה א"א רק ע"י שימוש שללמוד אפשר לכל אדם אצל לשמש ולדעת אופן הקיום צריך שימוש ולראות הלכה למעשה כיצד עשה משה רבינו וזה הוא המסורה שקבל יהושע ממשה רבינו לצד הלימוד שלמד עם כל ישראל מסר לו סודות התורה והחכמה וסודות ההנהגה לכלל ישראל בכל מכלל כל אשר א"א ללמד את כל ישראל וזהו הנקרא מסורת אבות ואפילו לפעמים יצא מי שהוא לדייק באופן אחר מפי הלימוד והפלפול היפוך מסורה זו לא נאזה ולא נשמע לו ונדע כי פלפול זה שקר הוא כיון שקבלנו מפי משה רבינו וקבלה נאמנת במסורה איש מפי איש והפלפול הוא נבנה על אדני השקר ואישחזש אותו החכם שיצחה לו נגד הקבלה ולא ירד לעומקה של הלכה.

ולא תימא שזה דבר חדש אלא כן כתב רש"י מפורש ב"מ ל"ג ע"ב דתנן ר' יהודה אומר הו זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה וזון ופרש"י ז"ל הו זהיר בתלמוד בגמ' שהיא תירוצ טעמי המשניות או אם תשמע דבר משנה מרבך הזהר לשאול טעמיו ומי שנאה: ששגגת תלמוד. אם שגית בהוראה בשגגת תלמודך שלא ידעת טעם המשנה ונחת בה טעם אחר ומתוך כך דמית לה דין או

הוראה שצא לידך ולמדת הימנה שלא כדת שאין הטעם כמו שהיית סבור ידעת טעם המשנה לא דמית לה מעשה הצא לידך עולה וזון. ענוש אחת עליה כמויד שזדון הוא צידך שלא שאלת טעם מרבך ע"כ ע"ש. והנה מצוהר שאם אדם לומד מעצמו טעם במשנה ורבו יש לו טעם אחר ואין זה הפשט במשנה לפי זה שהרי רבו קבל פי' אחר בפשט המשנה ולפי דרכו הרי הוראתו שהעלה ע"פ פירושו וטעם עצמו שגגה הוא ועולה וזון על שלא שאל הטעם מרבו ואין לסמוך על טעם שהוציא או פירש הוא לעצמו אלא כפי הקבלה שקבל רבו ורבו מרבו שאין לנו נגד הקבלה כלום.

[ודע דכרגע נפל בלבי ליצא מה ששמעתי מפי קדשו של מח' הגה"ק מרן הצית ישראל כ"ק אדמו"ר מגור זללה"ה שהקשה תחת אחת השיחים בשלחנו הטור שכתבתי בש"ק בצקר למה יהושע זכה מכל ישראל להיותו הממשיך אחר משה רבינו ואמר מרן זללה"ה מפני שיהושע לא הי' כלל באותה המעשה שעשו ישראל שהרי הוא היה תחת ההר ורק אחר ששמע קול מלחמה במחנה וכיון שלא היה לו שום נגיעה זכה להיות רועה נאמן. ולפענ"ד

נראה להוסיף עוד לפמ"ש לעיל דלכן למד משה עם כל ישראל לכל הפחות פעם אחת צדדי שיזכו לתורה דהכי איסחיינא מילתא טפי א"כ יהושע שהי' נער לא ימוש מחוך האהל הוא שמע הלימוד מפי משה ד' פעמים שהרי כשלמד עם אהרן הי' שם ואח"כ עם בני אהרן ואח"כ עם הזקנים ואח"כ עם כל ישראל והם לא שמעו כלם ד' פעמים ויהושע שמע ד' פעמים מפי משה כל התורה ולכן הי' יותר מסוגל לקבלת כל התורה ממשה. אלא שזה דלא כהמדרש שהתחלנו בו שלא היה בן תורה.]

ובר מן דין כל שימוש חכמים הוא הכרח מטעם אחר שהרי כמה פעמים מצינו שמנהג ישראל לפסוק ע"פ ספרי חינוכים כגון מס' סופרים וכיוצא בו נגד המפורש בש"ס דילן הגם דככללי ההלכה קיי"ל כפי המפורש בגמ' נגד הירושלמי ונגד המדרש וכ"ש נגד המס' קטנות הנקראים צפי רבותינו ספרים חנוכים כלומר שלא נכללו בש"ס אלא מחוך לש"ס מ"מ צמחה הלכות נוהגין כמהם וכגון בקריאת התורה בתענית לצור דמצואר בגמ' דקורין בצרכות וקללות ואנן קורין ויחל וכיוצא בו הרבה הלכות וכבר כתבו כן התוס' מגילה ובא"ו הגדול הל' קה"ת סי'

שצ"ב אמאי סמכין דלא מפטירין בחדשיכם ומועדיכם בר"ח אצ שחל להיות בשבת ונראה דסמכין אפסיקתא שמסודר בה דש"ח לפני ת"צ ואל תחמה דהכ"נ חנן לקמן דקרינן בתעניות צרכות וקללות ואנן קרינן ויחל וסמכין אפסיקתא שאומר ויחל קרינן וכן כתב עוד דכל מקום שנהגו כל ישראל נגד הלכה המפורשת בש"ס הרי הוא כאילו יצא בת קול מן השמים שהלכה כספרים החנוכים כלומר ספרי קודש כמס' קטנות וכיוצא בזה, ואם לא ישמש אצל חכמי אמת המקובלים בהלכות מפי קבלה אמיתית אז לא ידע ההלכה והוא בתחמתו ותומו יראה ההלכה המפורשת בש"ס היפוך המנהג ישראל כעת ויצא לשנות המנהג המקובל וההלכה והוא יעשה שלא כדין שהרי כבר הסכימו מן השמים להלכה דלא כמצואר בש"ס ע"ש.

וז"ל הא"ו הגדול עוד באלפא ביחא אות למ"ד מ"ס נו"ן - למד מאמר נאמן - זה שאה"כ יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב באומר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם וגו' כלומר כי ברור לך שקבלתי את התורה שאני מלמדך מפי הגבורה, ברור לך שמפי הגבורה אמרתי לך

ותוכל בצירור לומר וידבר ה' אל משה לאמר כי זה הוא מאמר נאמן. ואמר צירושלמי פ"ק דשבת יום אשר עמדת לפני ה' וגו' כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו עומד לנגדו ומה טעם אך צלם יתהלך איש א"ר זירא לר' יסא חכים ר' לבר פדי' ואת אמרת שמעתתא משמיה אמר לי' ר' יוחנן אמרה משמי' כלומר שהוא נאמן בתורתו ואי לאו ידיע בודאי דבר פדי' אמרו לא הוה ר' יוחנן אמרה משמיה והיינו דדרישנא למד מאמר נאמן שלא תאמר מימרא בשם אדם גדול אם לא ששמעת מפי אדם גדול אחר שהיה מכירו שאמרה משמו דומיא דמשה רבינו שראה שכינה ואמר מפי הגבורה ובידוע שמאמר נאמן הוא וכדאי לסמוך על אותה הקבלה, כי תורה שקבלה מרבותיו הוא עיקר כההיא דפ' אלו דברים בפסחים (ס"ו ע"ב) שפעם אחת חל ארבעה להיות בשבת ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו להם אדם אחד יש כאן שעלה מצבל והלל הצבלי שמו וכו' אמרו לו שכת ולא הביא סבין מע"ש מהו א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להם לשיראל אם אינם נביאים בני נביאים הם למחר מי שפסחו טלה סבין תחב לו בצמרו ומי שפסחו גדי

תחב לו בין קרניו ראה מעשה ומוכר הלכה ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון. ואמר עלה צירושלמי (פ"ו ה"ו) ר' זעירא בשם ר' אלעזר כל חורה שאין לה בית אצל, אינה חורה כלומר כל תורה שאין לה קבלה אינה חורה לסמוך עליה למעשה אלא הקבלה היא עיקר למעשה ולא מסברא, אע"ג דסברא נמי דאורייתא היא כדאמר אבא קרא ואבא סבא אפילו הכי קבלה היא עיקר ויש לאדם לומר הקבלה אפי' קבלה מקטן ממנו כדאמר צירושלמי פ"ז דשביעית (ה"א) ר' בר' זבדא ר' אבהו בשם ר' אלעזר הלכה כר' יהודה דמתניחין ואמר החס אקלס ר' זא בר' זבדא דאמר שמועה בשם זעיר מיניה.

פ"י משוכח צענוה ר' זא בר' זבדא ששמע דבר שההנהו מר' אבהו שהי' קטן ממנו ואמרה לתלמידיו משמו וקיים הא דאמר צירושלמי פ' כל ישראל נתנו מרועה אחד אמר הקב"ה למשה אם שמעת מפי קטן מישראל והנייך לא יהא צעיניך כשומע מפי קטן אלא כשומע מפי גדול ולא כשומע מפי גדול אלא כשומע מפי נביא ולא כשומע מפי נביא אלא כשומע מפי רועה ואין רועה אלא משה כד"א ויזכור ימי

עולם משה עמו המעלה וגו' ולא כשמוע מפי רועה אלא כשומעו מפי הגבורה נתנו מרועה אחד ואין אחד אלא הקב"ה שנאמר ה' אחד שהקב"ה הוא אמת ודבריו אמת וכל מי שאמר אמת דברו של הקב"ה עכל"ק העתקתי כל דבריו כי הם מרועה נאמן ראשון אשר דבריו הם קילורין לעינים צעוניי הקבלה ובעיניי ההלכה והדת. ועד כמה צריך לסמוך הקבלה ועד כמה יש לסמוך אפילו אקבלת הקטן נגד הגדול הגם שחכם גדול הוא ומפולפל וסברתו ישרה אלא שהקטן קבל קבלה אחרת על הקטן נסמוך ולא על הגדול שדרש ע"פ הסברא אף שהסברא ג"כ דאורייתא והוא גדול הקבלה מכרעת בזה שמוע עמי בינה זאת.

איברא דמשנה מפורשת הוא צעדיות (פ"א מ"ג) הלל אומר מלא הין מים שאובים פוסלין את המקוה אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו ושמאי אומר תשעה קצין וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד שצאו גרדיים משער האשפות שצירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלן

ללמד לדורות הצאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם וכחצ הרמב"ם שם צפי' על המשנה ופסק ההלכה כמו שהעידו הגרדיים והתחיל צמסנה ראשונה ושניה לפני זו אע"פ שאין בהם עדות לפי שהם גם מחלוקת הלל ושמאי ואין הלכה כאחד משניהם בשלש משניות אלו וכו' שלא יהא אדם עומד על דבריו כלומר שלא יפזר לקיים סברתו ויעמד צה ויודיעוהו שיסנה סברתו כי אבות העולם עשו כן וצפי' הראב"ד שם בתוספתא דעידות (פ"א) תניא שלא יהא אדם עומד במקום שמועה שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה ויש לפרשו על הפיסקא אחרונה לצדה ועוד יש לפרשה על ג' פסקות הנזכרות שהרי חכמים בטלו את דבריהם כמו ששינו וכו"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא ללמד לדורות הצאין וכו' ואפשר לומר כי מה שאמרו חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה מפי השמועה אמרה ע"כ. והנה מצואר דהקבלה הכריע אפילו נגד אבות העולם כשמאי והלל שצאו שני גרדיים כלומר אומנות פחותה משער האשפות מקום פחותה שהיו כנראה לא חשובים לא מצד האומנות ולא מצד המקום מ"מ הכריעו חכמים כדבריהם נגד אבות העולם

עדות גרדיים נגד הלל ושמאי אמאי קבלו חכמים דבריהם יותר.

ואשר נראה בזה לפמ"ש לקמן (עמ' קמ"ג) בקנין הלומד ע"מ לעשות לפמ"מ דקיי"ל כל שלא אמר הלכה למעשה אין פוסקין כן וכבר אמר החכם לחלמידיו (ב"ב ק"ל ע"ב) ת"ר אין למדין הלכה לא מפני למוד ולא מפני מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה שאל ואמרו לו הלכה למעשה ילך ויעשה מעשה ובלבד שלא ידמה וכו' א"ל ר' אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה הכי נעבד מעשה, אמר לא תעבדו עד דאמינא לכו הלכה למעשה, א"ל רבא לר"פ ולרב הונא צריה דרבי יהושע כי אחי פסקא דדינא ידי לקמיכו וחזיתו ציה פירכא לא תקרעוהו עד דאחיתו לקמאי אי אית לי טעמא אמינא לכו ואי לא הדרנא צי לאחר מיחה לא מיקרע תקרעינהו דאי הואי החס דלמא הוה אמינא לכו טעמא מגמר נמי לא תגמרו מיניה דאין לדיין אלא מה שעניו רואות ע"כ. ופרש"ס אי אמר מר הלכה הכי צעשה שאנו למדין לפניו מי עבדין עובדא ע"פ אותה הוראה. עד דאמינא לכו הלכה למעשה שאומר לכם הלכה צעשה שתשאלו לי על ידי מעשה דצעת מעשה אדם ירא לידון ומכין לכו

שמאי והלל כיון שהיה להם קבלה מפי שמעיה ואבטליון וצכיון הביאו חכמים דבריהם להראות שצטלו ענמן נגד הגרדיים ולא החזיקו בדבריהם יותר כיון שכן העידו הגרדיים וכפי שפי' הראב"ד ז"ל שמפי השמועה אמרו כן.

ויש להעיר קצת דהרי הלל ושמאי נמי היו חלמידי שמעיה ואבטליון כמ"ש (אבות פ"א משנה י') שמעיה ואבטליון קבלו מהם וכו' מי"ב הלל ושמאי קבלו מהם, ובגמ' פסחים ס"ו מי גרס לכם וכו' עללות שצכם שלא שמשחם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון וא"כ לכאורה כיון ששלשחם קבלו מפי שמעיה ואבטליון שמאי והלל והני גרדיים אמאי דחו דברי שמאי והלל מפני הגרדיים ומאי עדיפות מלאו בעדות הגרדיים נגד הלל ושמאי ועיין תוס' שאנ"ן שפי' מלא הין שחייב אדם לומר בלשון רבו שמעיה ואבטליון שנו להם בלשון זה וגם הרמב"ם בפיה"מ פי' ח"ל שמעיה ואבטליון הם רבותיהם ז"ל שמאי והלל כמו שמבואר באבות והיו גרים ונשאר בשפתח לעגי שפת העו"כ והיו אומרים אין במקום הין והלל אומר כן מלא אין כמו ששמע מהן והא מה שאמרו רבותינו ז"ל חייב אדם לומר בלשון רבו וא"כ צ"ב

כנגד כולם ומשמע גדול ת"ח
 מכולם ז"ל דשימוש ת"ח באמת הוא
 החלמוד תורה וזלימוד תורה איכא
 דרגות איזה מהם קודם וכמו דקיי"ל
 בענין השואל מרבו שנים ששאלו שאל
 אחד כענין ושאל אחד שלא כענין
 נזקקין לענין, מעשה ושאינו מעשה
 נזקקין למעשה, הלכה ומדרש נזקקין
 להלכה, מדרש ואגדה נזקקין למדרש,
 אגדה וק"ו נזקקין לק"ו, (תוספתא
 פ"ו דסנהדרין ורמב"ם פ"ג מהת"ח
 ה"ח) והכ"נ לענין לימוד התורה יש
 מדרגות וקדימה בהן ושימוש ת"ח
 הוא לימוד תורה שיש לו דין קדימה
 ועיין קידושין ל"ג ע"ז ר' אלעי ור'
 יעקב בר זבדי הו' יחזי חליף ואזיל ר'
 שמעון בר אבא וקמי מקמיה א"ל
 חדא דאחון חכימי ואנא חזר ועוד
 כלום תורה עומדת מפני לומדיה
 (פי' דלא היה להם לקום מפניו)
 ופרש"י לפי שעסוקים בדבר הלכה
 היו קרי להו לדידהו תורה עומדת
 ולדידיה קרי לומדיה ע"ש מבואר
 דהעוסק בדבר הלכה עדיף ומקרי
 תורה עומדת משא"כ הלומד שלא
 להלכה נקרא לומדיה שהוא מדרגה
 פחותה בלימוד התורה וא"כ העוסק
 בשימוש ת"ח הוא מדרגה יותר גבוה
 אפילו מלומד בדבר הלכה שהוא
 עוסק בלימוד הלכה למעשה כיצד
 מקיימין ועושין ולכן גדול השימוש

יותר כדאמרינן לענין אין למדין
 הלכה מפי גמרא עד שיאמרו לו
 הלכה למעשה ע"כ. וז"ל דהלל
 ושמאי קבלו מפי שמעיה ואבטליון
 דרך לימוד ופלפול אבל הני גרדיים
 באו והעידו ששמעו כן מפיהם הלכה
 למעשה ולא הוה הכחשה צינייהו
 וכיון שהעידו כן הלכה למעשה קבלו
 דצריהם וצטלו דברי הלל ושמאי
 שג"כ היו תלמידי שמעיה ואבטליון
 וא"כ כ"ש שצריך לצטל דעתו אפילו
 כה"ג וגם לסמוך דוקא אקבלה שכן
 קבלו הם מפי שמעיה ואבטליון וחזרו
 שמאי והלל והודו לדצריהם ולא עמדו
 על דעתם.

והנה במס' ד"א זוטא פ"ח אמר
 ר"ע תחילת תשמישי לפני
 חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך
 ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו ד'
 מילין עד שהצאתיו לביה"ק וקברתי
 וכשבאתי והרצתי הדברים לפני ר"א
 ורבי יהושע אמרו לי על כל פסיעה
 ופסיעה כאילו שפכת דמים ופי'
 הר"י מקורב"ל ז"ל (תוס' כתובות
 י"ז ע"א ד"ה מצטלין ת"ח) דמשום
 שצטל עממו משימוש ת"ח קאמר
 גדול שימושה יותר מלימודה ע"ש
 והנראה דשימוש ת"ח גדול מת"ח
 דמת מצוה דוחה מצות ת"ח ושימוש
 ת"ח דוחה מ"מ והא דאמרו ת"ח

שמציא לידי מעשה דכל שרואה רבו עושה הלכה למעשה זו השימוש והקבלה מרבו שעדיף אפילו מלומד בדבר הלכה דהתם אכתי נריך לקבלה ולדעת הלכה למעשה והקבלה מחמת שימוש הוא הלכה למעשה והקבלה מכריע וכמ"ש לעיל והבן.

ובמ"ש נראה לפרש נמי מ"ש (סוטה מ"ז ע"ב, סנהדרין פ"ח) משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות, וי"ל שאמרו שלא שמשו כל צרכן היל"ל שלא למדו כל צרכן דהחסרון הוא שלא למדו ולכן רבו מחלוקת והנראה דודאי ח"ו לומר על תלמידי שמאי והלל שלא למדו כל צרכן ואדרבה למדו הרבה והיו גדולי עולם ואולי יותר מדורות שקדמו להם כמצואר צמס' סוכה כ"ח שמנים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויים שחשרה עליהן ששכינה כמשה רבינו ושלשים מהן ראויין שחעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים צינונים גדול שכולם יונתן בן עוזיאל קטן שכולן ר' יוחנן בן זכאי אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלות ותמורות וגו"ש תקופות וגימטריאות

שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא וכי מאחר דקטן שכולן כך גדול שכולן על אחת כו"כ אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף ועיין רש"י שם והרי מצואר גדלותם בתורה שהוא מזהיל אפילו לשמוע ידיעתם וגדלותם בתורה אבל מה שחסרו שלא שמשו כל צרכן חזי שדייקו בגמ' שלא שמשו כל צרכן ולא אמרו שלא למדו כל צרכן דהיה חסר להם השימוש ואולי מפני גדלותם בתורה ורוב חכמתם ועסקיהם בתורה חשו על ציטול הזמן שמציא השימוש סמכו עצמן שידעו לזרר לעצמן הלכה למעשה מחוץ גדלותם ולא שמשו אלא רבותיהן כמו ששמשו הלל ושמאי אלא שמעיה ואבטליון ועי"ז דוקא רבו המחלוקת שזה אוסר חזי מחיר ונעשה תורה כשתי תורות חזי מציא ראייה לדבריו חזי מציא ראייה לדבריו מן התורה זה אומר כך כתיב בתורה חזי אומר כך כתיב בתורה ואין מי שיכריע בדבר ולכן אמר ונעשה תורה כשתי תורות דכולם סמכו על התורה חזי אומר צכה חזי אומר צכה והכל מן התורה נמצא דשתי תורות יש ואין כאן קבלה

כדת מה לעשות ולא כן עד הלל
ושמאי ששמשו כל צרכן וקבלו קבלה
אמיתית כדת מה לעשות ואפילו
אמרו בלשון רבם מלא חין ולכן עד
הלל ושמאי ששמשו לא היו מחלוקת
בישראל שסמכו הכל על קבלתן והבן
(ועיין רש"י חגיגה דף ד' מחמת
הצרות והבן).

צידו והנה מי שמחדש לעצמו חדשים
אפשר שיהיה תורת אמת ואפשר שיש
שם דברים בטלים אבל מי שלא חדש
כלום רק מה שקבל מרבותיו קבלה
אמיתית הוא תורה שלמה ולכן אמר
שהם שמי תורות כלומר שצידיו לא
למד רק מה שקבל מרבותיו וא"כ הם
תורה שלמה והבן.

ואולי דזה כוונת ר' אליעזר סוכה
כ"ח שהעיד על עצמו מעולם
לא אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותי
והוא תמיה וי"ל דאז כבר רבו
תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל
צרכן וחדשו לעצמן דברים מפי תורתן
ופלפולן ונעשה תורה כשמי תורות
ור"א היה תלמיד תלמידו דשמאי
הזקן כמבואר בתוס' ע"ש ואעפ"כ
לא אמר דבר מעצמו אלא מה ששמע
מפי רבותיו ולכן התפאר בעצמו
מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי
מרבותי ועיין יומא י"ט ששאלוהו
שאלות ולא רצה להשיב מפני שלא
אמר דבר שלא שמע מפי רבו אבל
שאר תלמידים אמרו מה שחדשו
בעצמן וזה היתה כבר הרבותא של
ר"א והתפאר בו ולכן בשעת פטירתו
הגזיה שמי זרועותיו ואמר שמי
זרועות הללו שמי תורות הן ולכאורה
צ"ב למה אמר הוא דוקא כן וי"ל
דאמרו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו

ובזה נראה נמי לפרש גמ' (צרכות
מ"ז) אחרים אומרים אפילו
קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה
ע"ה וא"ר הונא הלכה כאחרים והוא
תמיה כיון דקרא ושנה אמאי הוא
ע"ה ועיין רש"י שלא למד גמרא
ועוד שהיו מתאספים שם יחד
ועוסקים בכך ע"ש ולהנ"ל מובן
דלאחר הלימוד צעין לימוד הלכה
למעשה והגמ' בזמנם הי' שימוש
ת"ח שהוא שסדרו האמוראים והמה
העוסקים בדבר הלכה וציארו כל
צרכן כדי לדעת כדת מה לעשות
הלכה למעשה ולמודעי צריך לרבו
שימסור סדרי ההלכה בכל התורה
וצפרט בזמן הזה שהגמ' לדין
כהתורה להחנאים ואמוראים שאין
אנו יודעין לפרש הגמ' צלי ציאור
רבותינו והפוסקים הראשונים
ואחרונים. ולכן אמרו כל שלא שימש
ת"ח אכתי ע"ה הוא דקרא ושנה
אינו עושה אותו ת"ח אלא השימוש

והקבלה. וזה מובן נמי הגמ' (פסחים ס"ו) צמעה דהלל שעלה מצבל והושיצוהו בני צחירה לנשיא במקומם מפני שנעלמה מהם הלכה אחת אי פסח דוחה את השבת ודרש כל היום כולו התחיל לקנחין דצברים ואמר מי גרם לכם שאעלה מצבל ואהיה נשיא עללות שצכם שלא שמשחם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון וג"כ ז"צ למה לא אמר שלא למדחם אצל גדולי הדור אלא שלא שמשחם אצל הכוונה לפי המצואר דודאי בני צחירה היו גדולי הדור ואפילו כשעלה הלל קודם שהושיצוהו צראש ושאלוהו אם הוא יודע שפסח דוחה את השבת ואמר להם לפשוט מק"ו של יוחנן משתי מאות פסחים שדוחות שבת ודחוהו בני צחירה וכל מה שדרש להו מן הפלפול והלימוד דחו לו עד שאמר להם כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון ואז קבלו דבריו והרי דלאחר כל חכמתו ופלפולו לא חשו לו שגם הם היו גדולים בחורה וגדולי הדור היו אלא שחקר להם השימוש ולאחר שאמר להם כך מקובלני הושיצוהו צראש.

ובמה שכתבנו אמרתי לישב קושיא אחרת שיש להקשות בגמ' שם צמעה דהלל וז"צ דלאחר שקנחין

דצברים מיד שאלוהו להלל הזקן רבי שכת ולא הביא סבין מע"ש מהו ולא הוה צדיה ואמר להם הנח להן לבני"א אם אינם נביאים בני נביאים הם למחר וכו' ולכאורה מאחר שז"צ עזבו הנשיאות והושיצו להלל היתה שלא ידעו הלכה אחת אי פסח דוחה את השבת ועכשיו ששאלוהו הלכה שכת ולא הביא סבין ולא הוה צדיה הי"ל להלל לחזור הנשיאות להם שהרי גם הוא לא ידע להשיב על שאלה כמו שהם לא ידעו ולפמ"ש אחי שפיר דז"צ כיון שלא שמשו לשמעיה ואבטליון לא היה להם קבלה מפי שמעיה ואבטליון העבירו נשיאותם להלל כיון שלא היה להם קבלה אצל הלל שהיה לו קבלה אלא שכת הלכה דבר זה שכת שאפילו נשיא וגדול שבישראל שכת הלכה ואפילו משה רבינו הודה ולא צוה לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי ולכן לא החזיר להן הנשיאות וצאמת כי מחר ראה מעשה וזכר ההלכה כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון ויש לדייק אמאי לא העלה הלל הלכה זו בפלפולו ואטו לא היה צידו לחדש הלכה זו אצל גראה שלאחר הפלפול גם הלל לא רצה לחדש ולומר רק מה ששמע מפי שמעיה ואבטליון וע"פ קבלה ולכן אמר להם להלכה כזו יש לי קבלה הנח להם לישראל אם אינם נביאים

בני נביאים הם וזה ג"כ הלכה וקבלה הוא מפי שמעיה ואבטליון וכך הוא ולמחר הזכיר לעצמו שכן קבל אצל ב"צ לא היו יכולין לומר כך קבלנו ולכן לא החזיר להם הנשיאות. וזוה מדויק נמי לשון הגמ' שם פעם אחת שכחו ולא ידעו אי פסח דוחה את השבת ודייקו המפרשים למה אמרו כפל לשון שכחו ולא ידעו דכיון דשכחו ודאי לא ידעו ולהג"ל נראה הכוונה דפעם אחת שכחו ולא ידעו היינו שלא היה קבלה והיינו שלא ידעו בקבלה ושכחו הלימוד אצל הלל אמר שמעתי ושכחתי כלומר שידע אלא ששכח ודו"ק.

ובבבא שכחנו ממילא מובן נמי מה שאמרו ז"ל צימי אצלו של משה נשכחו שלש מאות הלכות או אלף ושבע מאות הלכות (תמורה ט"ז) דתניא אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך א"ל רבי כלום הנחמך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מחוך האהל מיד חשש כחו של יהושע ונשכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות במתימתין תנא אלף ושבע מאות קלין וחמירין ודקדוקי

סופרים נשכחו צימי אצלו של משה אמר ר' אבהו אעפ"כ החזיר עמניאל בן קנו מחוך פלפולו וכו' ובגמ' שם ששאלו בני ישראל ליהושע ושאל יהושע להקב"ה ואמר לו א"א להגיד לך כי תורה לא בשמים ובקשו להרגו וא"ל הקב"ה לך לטורדן במלחמה וי"ל כיון שהיה אפשר להחזירן בפלפול כמו שעשה עמניאל בן קנו אמאי לא החזירן יהושע בפלפולו וקשה לומר דלא ידע לפלפל כעמניאל ועכ"פ הי' לו לשאול אם יש מי שיודע ההלכות ולהחזירן, אצל האמת יורה דרכו דיהושע לא רצה לחדש דבר בתורה מה שלא שמע מפי משה רבינו וקבל במסורה שהרי מסר לו כל התורה כאשר אמר לו בשעת פטירתו שאלני אם יש לך חיזה ספק שיהא הכל מקובל מפי משה ולפי שנשכחו ממנו כמה הלכות לא רצה לחדש מפלפולו רק מה שקבל במסורה מפי רבו משה.

ובבבא יש לומר דזה היה נמי מעלת יוסף על אחיו כי בן זקונים הוא לו ופי' דכל מה שלמד צבית עבר מסר לו שהיה יושב צביתו ומשמשו יומם ולילה מסר לו הכל וזה היה נמי מעלת אפרים על מנשה הזכור שנאמר זו ואנכי תרגלתי עם אפרים קחם נא על זרעתי וכיון שהיה יושב

אלל אזי זקנו יעקב וקבל ממנו קבלת
ומסורת אבותיו הקדושים יצחק
ואברהם ולכן זכה לצרכת יעקב וזרעו
יהיה מלא הגוים. ומה"ט נמי אמרו
ז"ל כתובות ז"ו כל המונע תלמידו
מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד כי
מונע ממנו שימוש שזה חסד לו ולכל
העולם. מלבד כי המשמש את רבו גם
לימודו מתקבל לו יותר דהרבי
משפיע לו מאור תורתו וכמו שאמרו
בגמ' עירובין (י"ג ע"ב) אמר רבי
הא דמחדדנא טפי מחבראי דראיתי
את ר"מ מאחורי ואילו חזייתה
מלפניו הוה מחדדנא טפי דכתיב והיו
עיניך רואות את מוריד ועיין ר"ח
שם ובדב"ז ס' מתק"י הבאתי
דבריו לעיל (קנין שמיעת האוזן)
ועיין ספרי משנה הלכות (ח"ז ס')

קנ"ד).

ולבן ביהושע שהיה מעלחו שלא מש
מתוך אהלו של משה אל
הקב"ה כדאי הוא יהושע שיטול שכרו
כיון שזכה להקבלה והמסורה ולא
צניו ולפי המדרש דלעיל שהיה חסר
בחורה הרי על זה סמך משה ידיו
עליו ונחצרך בחכמת ידיעת החורה
ואולי מהאי טעמא חשב נמי משה גם
על צניו שהגם שאינם גדולי החורה
כל כך מ"מ מן השמים יחברכו
בחורה ביהושע אלא דזה אחי שפיר

לענין לימוד החורה אבל על הקבלה
צריך שימוש ח"ח דוקא וצניו לא היה
להם מעלה זו של שימוש ח"ח ונבחר
יהושע תחתם וכן אלישע שזכה
לירושת אליהו ולא עוד אלא שזכה
לפי שנים מפי אליהו לפי שיתק מיס
על ידיו ועצ אה הכל לשמשו יש
ליזהר במדה זו הרבה אשר שועלים
הלכו בו ואין משמשין רבותיהם
ומורין הלכות והוראות בלי שום
שימוש ידיעה או קבלה ועתה הגע
לעצמך שמי שרואה להשיג אומנות
הרפואה ולהיות רופא דינא דמלכותא
הוא שצריך לאחר שלמד כל המקצוע
שבע או שמנה שנים צריך חוץ מזה
להיות צדי"ח לשימוש לכה"פ ג' שנים
הנקרא פראקטיק ולא די לו בלימוד
הטעאריע ואם ברפואת הגוף כן כ"ש
רפואת הנפש להיות מורה הוראה
בישראל וכיוצא בו אפילו יהיה למדן
גדול כל שלא שימש ח"ח הרי חסר לו
העיקר ידיעה בהוראה שהוא קבלת
הוראה וכבר אמרו גדול שימושה
יותר מלימודה וגדולה הוא מח"ח
והרואה לזכות ולקנות לעצמו חורה
שלמה ולהשלים עצמו לא יזכה כי אם
בשימוש חכמים בפועל ממש ואז
ינעם לו. וי"ר שזכה להיות עבד
לעבדי ה' הצדיקים האמיתיים
ולהתחזק בעפר רגליהם מעתה ועד
באת משיח צדיקנו אמן.

ברקדוק חברים

כמבואר ברמז"ס (פ"ד מהת"מ ה"ז) דאין שואלין הרצ אלא בענין שהן קורין בו ואין שואלין אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות. וכשהוא לומד לעצמו נמי אין צידו לדקדק כל כך אבל כשאומר דבר לתצירו תצירו מדקדק אחר דצירו או הוא אחר דצרי תצירו ולא מתציישין זה מזה ואפילו דקדוק קל מדקדקין.

עוד י"ל באופן אחר לפי מה שמבואר בתפילת ר' נחוניא בן הקנה כשנכנס לבית המדרש י"ר שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי תצירי וכבר האריכו בזה ובגמ' ביצה כי סליק ר' אבהו לארץ ישראל אמר י"ר דאימא מילמא דמתקבל כי סליק אשכח דהוה אמרי צבית המדרש ולצטיל מים ומלח לגבי עיסה אמר להו ר"א הרי שנחערב לו קצ חטין בעשרה קצין חטין של תצירו יאכל הלה ותדי אחיכו עליה ע"ש ועי"ז שאחיכו שוב מדקדק יותר שלא יכשל בקל וזה גורם לדקדק יותר ולהעלות הענין לאמיתו ולכן אמר דקדוק תצרים.

ויש לדייק דאמר לשון תצרים בלשון רבים ולא אמר דקדוק תציר ובמשנה אמרו ז"ל וקנה לך תציר אחד

בגמ' ברכות (ס"ג ע"ב) הסכת ושמע ישראל הסכת עשו כחות ועסקו בחורה לפי שאין החורה נקנית אלא בתורה. ואמרו קנה לך תציר. נראה דכשהוא לומד מרצו אינו מדקדק בדברים קטנים שהוא חש שמא יתבזה וגם יגער בו רבו על דברים קטנים ששאל וע"ד זה מצינו כמה פעמים ששאל תלמיד לרבו דבר דמשמע מיניה תרחי עיין וצחים ל' ע"ב בעי מיניה לוי מרבי חישב לאכול כזית למחר בתוך מהו וקאמר איבעי מיניה חדא דשמענא תרחי דאי בעי כזית וכזית אי אמר פרטא אכתי מיבעיא ליה כזית למחר בתוך אבל אי בעיא ליה כזית למחר בתוך אכזית וכזית מרחת רחם השמא כזית וכזית כללא כזית למחר בתוך מיבעיא ופרש"י כלומר משיב ליה ברחימא מאי חיבעיא לך השמא כזית וכזית הוה למידק דהוה כללא כזית למחר בתוך מיבעיא לך ע"ש ועיין כעין זה שבעות ל"ט ותולין נ"ב וקדושין מ"ז ולכן מנעו עצמם החלמידים מלשאל ולדקדק יותר מדאי אבל רבים שלא ירחת עליהם רבו ולא ילעגו עליו החלמידים לפעמים מלשאל הרבה, וגם כי במקום רבו אין לו רשות לשאל יותר מג' שאלות בענין אחד

סי' תחק"מ כחצ דמי שמרגיש בעצמו שיותר טוב לו ללמוד ביחיד מבחברים אפשר לו ללמוד דיש מי שמלליח יותר כשלומד ביחיד מבחברותא. וז"ל יש אדם מלליח בלימודו כשהוא עוסק לבדו יותר ממה שהיה לו חבר לכך נאמר (משלי ה' י"ז) והיו לך לבדך יש מי שמלליח יותר בלימודו ממה שילמוד לפני רב ע"כ.

ולולי דמסתפינא הי' נלפענ"ד דרמו ג"כ בזה בדקדוק חברים כלומר שידקדק אחר חברים שיחבר עמהם ולא יתחבר עם כל אדם אלא יראה שהיו בעלי כשרון יראי ה' כדי שיוכל ללמוד מהם ואם יקח חברים ויתחבר לחבר רע או יותר הרבה חברותא עושה ובארחות חיים להרא"ש אל תתחבר לאדם רע חוטא וכעסן וכסיל פן תביא בלימות עליך ועיין דרך ישרה שם ולכן אפילו כוונתו להחזירן למוטב אל תתחבר ותדקדק בחר חברים שהיו טובים ויראי ה'.

ולא רבים וי"ל דוקנה לך חבר הכונה שיהיה לו לתמידות אצל דקדוק חברים אומר מומן לומן, או יאמר לפ"מ דאמרו באדר"ג פכ"ח וקנה לך חבר מלמד שיקנה אדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו וישן עמו ויגלה לו סתריו וזה חבר לכל פרטי ענינו אצל לענין קנין תורה נריך להרבות עליו רעים וחברים רבים עיין ארחות חיים להרא"ש (אוח ז') אל תרף ידך מלבקש רעים ואוהבים והנה אמר רעים ואוהבים רבים אצל הם צדיקוש ולא בקנין וחבר אחד הוא בקנין עיין אבות פ"א. ובפ"ק דתענית אמרו אמר ר' יוסי בר חנינא מאי דכתיב חרב אל הדדים וואלו, חרב על שונאיהם של ח"ח שעוסקים בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמתפשין שנאמר וואלו וע"ז אמרו ז"ל הרבה למדתי מרבתי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם כי על ידי דקדוק חברים הוא מוסיף בתורה ומקבל מחבירי מה ששמע מרבו וגם לומד לדקדק בענינים. ודע דבס"ח

ובפלפול התלמידים

אצל יש לו גם חסרון שאינו לעולם על אדני האמת וכמה פעמים אמרו אגב חרפי משבשחא ובגמ' ברכות ל"ג ורבה נמי לאדודי לאצ"י הוא דבעי

הנה בחברים אמרו בדקדוק ובתלמידים בפלפול נראה דהפלפול יש לו מעלה שמחדד את המוח ומעוררו לעמוד על הדברים

הוריות שלחו להו סיני ועוקר הרים
איזה מהם עדיף שלחו מחס סיני
עדיף דהכל נריכים למרי דחטי.

ובלחם שמים כחז כי התלמידים כיון
שאינם שלמים בחכמה עדיין
וגם להראות כחם שגם להם לב ואוזן
מילים תבחן הם מפלפלין בין אחת
בין שקר ושבוש בחמום ובחריפות
יותר מאד מן החזרים השלמים
בחכמה ויודעים בשם וע"י כך הרב
מתחדד שעומד על מקום טעות
התלמידים שאין אדם עומד על דברי
תורה אלא כ"כ נכשל בהם שעל ידי
השגיאה מתחזרר האמת שכל דבר
נודע בהפכו הרע מבחין את הטוב
וכן האמת נבחן ע"י השקר גם
הספיקות והדעות מתרצות בתלמידים
על ידי זה הרב מוציא תעלומות לאור
האמת.

עוד נראה דלא אמר בדקדוק
התלמידים נמי דבתלמידים א"א
להם לישב ולדקדק כל כך דא"כ לא
ילמדו כלל ויבלו הזמן בלי ידיעה
ואמרו ז"ל (עירובין מ"ח) כי אחא
לקמיה דרב פפא אמר ליה אי דייקין
כולי האי לא הו תנין פרש"י אי הוה
דייקין כולי האי בכולי הש"ס לא הו
מצינו לתרוצי כל דיוקי ולא הוה

ובגמ' עירובין תלמיד ותיק היה
ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה
וחמשים טעמים ועיין חוס' תימה
מאי חריפות הוא לטהר את השרץ
שהמורה טמאתו בדהיא, עוד שם
ע"א לא אמרה ר"ע אלא לחדד זה
התלמידים ועיין חוס' שם ד"ה לחדד.
ולשון הרמב"ם פ"ד מהת"ת ה"ו ויש
לרב להטעות את התלמידים
בשאלותיו ובמעשים שעושה בפיניהם
כדי לחדדן וכדי שידע אם זוכרים הם
מה שלימדם או אינם זוכרים ואז"ל
שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר
שאין עוסקין בו כדי לזרום.

ובגמ' ז"מ (פ"ד ע"א) כד נח
נפשיה דרשב"ל והו קא
מלטער ר' יוחנן בתריה טובא אמרו
רבנן מאן ליזל ליחציה לדעתיה ניזיל
ר"א בן פדת דמתחדדן שמעתיה אזיל
יחיז קמיה כל מילתא דהוה אמר ר'
יוחנן א"ל תניא דמסייע לך אמר
(רבי יוחנן) את כבר לקישא בר
לקישא כי הוה אחינא מילתא הוה
מקשי לי עשרין וארבע קושייתא
ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי
וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת
תניא דמסייע לך אטו לא ידענא
דשפיר קאמינא וזהו מה שאמרו
בפלפול התלמידים. ובגמ' שלהי

יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרוץ ובראשונה לא יעשה כן שמה יצטל והרצ לא ימצא לו כל שעה, "ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו בפיו ומתרוץ לעצמו דבר הקשה" ע"ש.

תנינן. ובגמ' ע"ז י"ט אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' והדר בתורתו יהגה ועיין רש"י לעולם ילמד אדם מרבו עד ששהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו ואח"כ יהגה

בישוב

להשיב שלא יבהל וישתומם כשעה חדא עד שמשיב אלא ישיב חוש מהר להראות להמקשה טעותו ושגויו ולכאורה הוא קוטר למה שאמרנו וראיתי לרבינו הח"ס בהקדמה לשו"ת ציו"ד שכתב דתרוייהו פירושי אמת הן כי צביתו וצחדרי מדרשו יעיין היטב ואל ימהר להחליט שום סברה רק יחמיץ כל הלכה והלכה עד שיהיה צרור ונקי כסולת נקיה ואח"כ יניחם צחדרי מוחו ומחשבתו למשמרת למען יהיו מוכנים לפניו ביום שיבא אחד לשאול או להקשות אל יבהל ואל ישתומם אך ישוב מיד ולא נקרא זה משיב דבר טרם ישמע כי כבר עיין בזה היטב צבית מדרשו בישוב הדעת ע"ש.

ובלחם שמים הביא יש גורסין בישיבה ר"ל להלמוד בישיבה מתיישבת הדעת והגם כי התורה

נראה לפ"מ ששינוי בתוספתא דסנהדרין פ"ז הוצא ברמב"ם פ"ד מהח"ת ה"ו. אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שתישב וינות ואין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד ולא מגובה ולא מרחוק ולא מאחורי זקנים וכו' ע"ש וזה שאמר בישוב. כלומר שתישב דעתו קודם שמתחיל בלימודו.

ובבבב' אבות ואינו נבהל להשיב אחד משצעה דברים בחכם וחילופיהם בגולם כי האדם צעל דעת מתישב בדבר שנשאל קודם שמשיב כעין שואל כענין ומשיב כהלכה אבל המצוה כל דבריו מצולצלים בלי סדר היפוך מהישוב ובקרא משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו וכלימה אך הרמב"ם ז"ל פי' אל תהי נבהל

במקום חורה דהמקום גורם והיושב
דד משומם.

ובבר כחז הרמז"ס בהקדמחו
הנפלאה לס' זרעים בשאלת
החכם למה צרא הקצ"ה הרשעים
בעולם כיון שאינן לחועלת לקיום
העולם ואדרבה הם מחריבי העולם
וכחז הרמז"ס ז"ל צ' טעמים חדא
שהם מקיימין העולם ע"י שיכין רשע
וילבש צדיק ואלמלא כח המשחגעים
לא היה העולם מתקיים ועוד השנית
והוא הכי גדול אללו צמה שהם נצראו
להיותם צוחא לתכמים דא"א לחיות
בעולם יחידי וצחורה כחז לא תוכל
כלותם מהר פן תרבה עליך חית
השדה והנית הקצ"ה הרשעים צארץ
ישראל להיותם צוחא לצדיקים ולא
ירבו עליהם חית הארץ ואמר בן עזאי
כל העולם לא נצרא אלא לשמשיני
ואמרו ז"ל כל העולם כולו נצרא
לצות לזה עיין שלהי מסכ' ברכות
וה"ש בישוב.

ייתנה בעמידה מ"מ הלכות קשות
בישיבה דאז מתיישב דעתו יותר ולכן
אמר בישיבה כדי להתיישב דעתו
ואמרו ז"ל מרבה ישיבה מרבה חכמה
ואף דלא כל המרבה בישיבה מחכים
מ"מ ע"פ רוב נאמרה.

עוד נראה דרמזו ללמוד בישוב ממש
ולא במדבר כדרך הפילוסופים
הקדמונים שהיו יוצאין מן הישוב
למקום מדבר שממה וישבו שם
ומתבודדים אבל צחורה היפוך כחז
הוא גולה למקום חורה ואל בינתך
חישען שחצרין יקיימוה צידך וכחז
חרב על הצדים חרב על שונאיהם של
ח"ת שיושבים בד צד ולא עוד אלא
שמחטפשים וכבר אמר ר' יוסי בן
קיטמא להאי שמנאו וא"ל רבי מאיזה
מקום את וא"ל מעיר גדולה של
חכמים וסופרים א"ל רבונך שחדור
במקומינו ואני אתן לך אלף אלפים
דגרי כסף א"ל אפילו אתה נותן לי כל
כסף וזהב שבעולם אין אני דר אלא

במקרא

ועיין תנחומא (תשא ט"ז) א"ר לוי
אמר רשב"ל מה הכלה הזו מקושטת
צכ"ד קישוטין כך ת"ת צריך להיות
פקת וזריו צעשרים וארבעה ספרים
וצריכים ת"ת להיות צקיאים צמקרא,

הנה אמרו ז"ל תלמיד חכם צריך
להיות צקי צכ"ד ספרים עיין
רש"י (כי תשא ל"א י"ח) ככלותו מה
כלה מתקשטת צכ"ד קישוטין אף
ת"ת צריך להיות צקי צכ"ד ספרים

ובמשנה אבות בן חמש שנים למקרא
בן עשר שנים למשנה בן חמש עשרה
לגמרא, וא"כ יש לעיין למה לא
התחיל התנא מ"ח דברים שהחורה
נקנית זהם במקרא שהוא מתחיל
ראשונה ואח"כ משנה ואח"כ תלמוד,
והנראה דהתנא לפי הסדר שאמרו
דעכשיו מקיימין הא דלעולם ישליש
אדם שנותיו שליש במקרא שליש
במשנה שליש בגמ' כמה שלומדים
גמרא שכלול זה הכל ובגמ' אמרו
(שבת ס"ג) א"ר כהנא כד הוינא בר
חמני סרי שנין והוה גמירנא ליה
לכולי הש"ס ולא הוה ידענא דאין
מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא
מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר
ע"ש.

ובמשנה אבות בן חמש שנים למקרא
בן עשר שנים למשנה בן חמש עשרה
לגמרא, וא"כ יש לעיין למה לא
התחיל התנא מ"ח דברים שהחורה
נקנית זהם במקרא שהוא מתחיל
ראשונה ואח"כ משנה ואח"כ תלמוד,
והנראה דהתנא לפי הסדר שאמרו
דעכשיו מקיימין הא דלעולם ישליש
אדם שנותיו שליש במקרא שליש
במשנה שליש בגמ' כמה שלומדים
גמרא שכלול זה הכל ובגמ' אמרו
(שבת ס"ג) א"ר כהנא כד הוינא בר
חמני סרי שנין והוה גמירנא ליה
לכולי הש"ס ולא הוה ידענא דאין
מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא
מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר
ע"ש.

א"י לפי מה שאמרו גדול הלימוד
שמציא לידי מעשה והוא
התלמוד ובעלי המשנה נקראו מבלי
העולם שאין למדין הלכה מן המשנה
וכ"ש מן המקרא לפי פשוטו ואפילו
מה שמוציא ע"פ דרך דרוש בזמן
הזה אין מורין כן אם לא מצינו
לחכמינו ז"ל שדרשו כן שאין אחנו
יודע לדרוש בקראי והם היו בקיאים
בדבר ועיין רמב"ם בהקדמתו
הנפלאה לס' זרעים וז"ל שכשתראה
בתלמוד מעיינים וחולקין זה על זה
במערכת העיון ומציאין ראיות על
אחד מאלו הפירושים והדומה להן
כגון מה שאמר במאמר הכתוב פרי
עץ הדור אולי יהיה רמונים או
חבזים או זולתם עד שהציאו ראיה
עליו ממה שנאמר פרי עץ הדור סוכה
ל"ה ואמר עץ שטעם עלו ופריו שזה
ואמר אחד פרי הדור צאילנו משנה

מבואר דזה היה דרכם ללמוד קודם
כל הש"ס ולפעמים לא למדו
ולא ידעו המקרא בכלל או אפי' ידעו
אבל לא ידעו שאין המקרא יוצא מידי
פשוטו ולא היו לומדים כסדר המשנה
בן חמש שנים למקרא, ועיין זל"ח
ברכות מה שפי' על מנעו צניכם מן
ההגיון. וגדולה מזו אמרו ב"ק (נ"ד
ע"ב) מפני מה לא נאמר בדברות
הראשונות כי טוב כו' אמר ליה עד
שאתה שואלני כו' שואלני אם נאמר
בהן טוב או לאו כלך אלל ר' תנחום
כו' ועיין תוס' (ב"ב קי"ג ד"ה

ראי' מקרא א"כ נשאר דין זה הלכה למשה מסיני ואעפ"כ אין צידנו לחדש ולשנות ממה שקבלנו ממשה מסיני ע"ש שהוא דבר פלא ולדידן הוא כן ההלכה לגבי נגד הראשונים ואחרונים ג"כ כמ"ש בזה המרי"ק דהתוס' לדידהו כמו התנא נגד האמורא וכן בכל דור ודור ודלא כבעוני"ה ראינו נכסין שרויין לקפץ ולדלג על ההרים הרמים ולבטל מנהגים וקבלות על סברת כרסיות שלהם. ומיהו אין המקרא יונא מידי לימוד ומידי פשוטו ואינו קונה ד"ת אלא אם לומד מקרא.

לשנה ואמר אחד פרי הדור על כל מים אלו ראיות לא הציאו מפני שנשחש עליהם הענין עד שנודע להם מראיות האלה אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שהאחרים היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין זו מחלוקת אבל חקרו על הרמז הנמצא בכחוב לזה הפירוש המקובל, והנה א"כ אפילו החכמים הגדולים לא סמכו על דרשחם להוציא דברי הלכה חדשים ממקראי קודש אלא סמכו קבלתם אקראי אבל אם הי' בא מי שהוא לסמוך על סברתו שחבש הוא אחרים לא היו שומעין לו לשנות המקובל אלא היו אומרים אם אין

ובמשנה

זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון דרש ר' יהודה דר' אלעי מאי דכתיב שמעו דבר ה' החרדים אל דברי אלו תלמידי חכמים אמרו אחיכם אלו בעלי מקרא שנאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארץ שמה תאמר פסק סדרם ובעל סיכויים ת"ל ונראה בשמחתכם שמה תאמר ישראל יבשו ת"ל והם יבשו עו"כ יבשו וישראל ישמחו ע"כ ופי' התוס' אחיכם אלו בעלי מקרא שאינם יודעים דינים והוראות כי אם ע"פ בעלי גמרא שונאיכם אלו בעלי משנה

בגמ' ב"מ ל"ג ע"א ת"ר העוסקין במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטלין עליה שכר גמרא אין לך מדה גדולה מזו ולעולם היו רץ למשנה יותר מן גמרא הא גופא קשיא אמרת בגמרא אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת ולעולם היו רץ אל המשנה יותר מן הגמרא אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו שבקו כולי עלמא מחניתין ואזלו בחר גמרא הדור דרש להו ולעולם היו רץ למשנה יותר מן הגמרא מאי דרש וכו' והיינו דתנן ר' יהודה אומר היו

ולמדת הימנה שלא כדת שאין הטעם
 כמו שהיית סבור שאילו ידעת טעם
 המשנה לא דמית לה מעשה הבא
 לידך עולה זדון ענוש אחת עליה
 כמוזד שזדון ההוא צידך שלא שאלת
 טעם מרצך. אלו ת"ח ששימשו
 חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם
 זה בזה וזה בזה שאלו הכל בקיאין
 בשוין. שנאמרו אלו בעלי משנה
 ששונאין בעלי גמרא לפי שבעלי
 גמרא אומרים על בעלי משנה שהן
 מבלי עולם כדאמרין בקטנה כ"ב
 התנאים מבלי עולם שמורים הלכה
 מתוך משנתם. מנדיכס אלו ע"ה
 שח"ח שנואין ומתועבין להן כנדה
 שמא תאמר כו' והם יבשו אותם
 שהם עו"כ שאינם ממנו כלומר
 שאינם מישראל ואינן נקראין על שם
 ישראל הם יבשו וישראל ישמחו ע"כ.

והנה המשנה הוא כמו מפתח לכל
 הגמ' וכמו המפתח שיש ציד
 האדם הוא נותן לו כח לזכור את כל
 הענינים הכ"נ הלומד המשנה בכל
 הש"ס ובקי בה הרי הוא מפתח לו
 לכל השקו"ט שלומד במשנה זו אם
 יתן לו ה' רחמים ויזכה ללמוד כל
 התורה ובפרט בזמן הזה שלומד
 המשנה עם פי' הרע"ב והחזו"ט
 ועוד פירושים הרי הם מפרשים
 המשנה ע"ד השוק"ט בש"ס א"כ

שקוצרים לידע כמו בעלי גמרא ואינם
 יודעים צירור הדבר מנדיכס אלו
 ע"ה ששונאים לת"ח ושמא תאמר
 אבד סברן ת"ל ונראה בשמחתכם
 ישראל ישמחו ועו"כ יבשו ע"כ.

וברש"י שם האריך בדבר דבימי רבי
 נשנית משנה זו הא דקחמי
 גמרא אין לך מדה גדולה מזו לפי
 שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו
 לפניו שלשה דורות רבו מחלוקות
 בתורה ונעשה תורה כשתי תורות
 מתוך עול שעבוד מלכיות וגזירות
 שהיו גוזרין עליהם ומתוך כך לא היו
 יכולין לתת לב לדבר דברי החולקים
 עד ימיו של רבי שנתן הקב"ה לו חן
 בעיני אנטונינוס מלך רומי וקבץ כל
 תלמידי ארץ ישראל ועד ימיו לא היו
 מסכת' סדורות וסידרו המס' ולפיכך
 אמרו בגמ' אין לך מדה גדולה מזו
 ושצקו כולי עלמא המשנה מלחזור על
 גרסת משנתם ואזלו בחר גמרא
 לחשוב בסבא הדור דרש להו הו רץ
 למשנה יותר מן הגמרא שחש וירא
 שמא ישמחו המשיניות ויחלפו שמות
 החכמים ובמקום חיוז יאמרו פטור
 ובמקום אסור יאמרו מותר ששגגת
 תלמוד עולה זדון אם שגית בהוראה
 בשגגת תלמודך שלא ידעת טעם
 המשנה ונתת בה טעם אחר ומתוך
 כך דמית לה דין או הוראה שצא לידך

מחשביםין במשנה כאלו אחס
מקריצין קרבן והגליות מתכנסות
בשזיל משניות דכתיב גם כי יחנו
עמה אקצצם. ומשנה אחרת נשמה
והלומד משניות מועיל לנשמתו
ולנשמת מי שנלמד בשזילו ולכן
החורה נקנית בה.

מרוייהו יש לו ואשרי מי שיכול ללמוד
כל המשנה בע"פ שמבואר בכחצי
האר"י שלאחר מאה ועשרים שנה
הוא לו למגן ולמחסה עד מעבור
יצוק כידוע. ואמרו ז"ל בכל מקום
מוקטר ומוגש לשמי וכי יש מנחה
וקמיצה והקטרה בצבל אלא איזוהי זה
משנה אמר הקצ"ה הואיל ואחס

במהרה

כ"צ מ"מ לא ציטלו להדיא טבילה זו
אלא כחז הרמב"ם דנהג עלמא
כתלמא קבא מפני שלא הי' רוב
העולם יכול לעמוד בה וגרם לציטול
תורה בזמניהם שלא היה להם
מקוואות ואפילו במקומות שהיו היו
רק מקוואות קרים דלדידהו אמרו
טבילה בחמין מי איכא וקיים
הרמב"ם שהוא בעצמו מעולם לא
ציטל טבילה זו. והנושא אשה ואח"כ
לומד תורה מיהו עכ"פ טהרה בעי
גם אח"כ אלא שאח"כ קל לו לטהר
ואין לו הרהורים מה שגורם ר"ל
לטומאה היוצא מגופו או ח"ו למקרה
לילה שזה ח"ו גורם לתורה להתצטל.
ובגמ' שבת י"ג ב' א' וראה עד כמה
פרכה טהרה בישראל. ובצרייחא
דר"פ ב"י זהירות מציא לדי זריות
זריות מציא לידי נקיות נקיות מציא

בגמ' קידושין כ"ט ומנחות ק"י בכל
מקום מוקטר מוגש לשמי
ומנחה טהורה זה הלומד תורה
בטהרה נושא אשה ואח"כ לומד
תורה ובקידושין מחלק הא לן והא
להו והטהרה מיוסדות הקדושה ולכן
גזר עזרא על בעלי קריין שלא ילמדו
תורה עד שיטבלו ומימיהם של
אבותינו נהגו בטבילה זו ואפילו
במלרים מבואר בתדב"א ועיין ברכות
י"ח ע"ב בן איש חי רב פעלים כו'
דתבר גזיז דברדא ונחת וטבל
ופרש"י לקריו כדי לעסוק בתורה
והיה זה קודם תקנת עזרא הרבה
והגם דהתוס' הקשו על רש"י ז"ל
מ"מ במקום אחר ישבתי דבריו
דכדבריו מבואר בתדבא"ר והגם
שבעונ"ה בטלה טהרה ואין דברי
תורה מקבלין טומאה ועיין ברכות

לידי טהרה וטהרה מציא לידי פרישות ופרישות מציא לידי קדושה וקדושה מציא לידי ענוה וכו' ע"ש.

והנה הרמב"ם ז"ל כתב דמעולם לא ביטל טבילה זו, ועיין ספר האשכול (ריש הל' ק"ש) באריכות לתפלה לכו"ע לא בטלוה. ועיין רמב"ם (פ"ד מהל' תפלה ה"ו) מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בע"ק מתפלל עד שרוחץ את צפרו צמים משום הכון לקראת אלקיך ישראל וכו'. וזר"ש (ברכות כ"ז ע"א סק"כ) אמר רב נחמן נהוג עלמא כחלמא סבי וכו' איכא מ"ד הא דאמר בטלוהו צין לחורה צין לתפלה ואיכא מ"ד ה"מ לד"ת אבל לתפלה בעי טבילה, ולא טבילה דוקא אלא רחינה בט' קצין. וכתב רב האי גאון ז"ל כיון דבגמ' ליכא האי מילתא נקוט מנהגא דכל ישראל בידך שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו ע"ש. והגם שכתבו הטור ועוד דכעת לא נוהגין אפילו בט"ק מ"מ כתבו המחמיר חע"ב, עיין טור וש"ע (סי' פ"ה) שהציאו כל דיני טבילת עזרא, ועיין רמ"א (סוס"י תר"ו) שנהגו העולם לטהר עצמם מקרי צר"ה וציוה"כ, והארכתי בזה. ואי אין בזה משום קדושה וטהרה כלל, א"כ מ"ש יוה"כ

משאר כל השנה, ואדרבה הרי ציוה"כ ליכא חשמיש כלל וזהא לית מאן דפליג דנהגו אפילו הני שלא נהגו בכל השנה לטבול טובלין בעיוה"כ לשם קדושה וטהרה מטומאת קרי. וא"כ פשוט דיש בטבילה זו משום טהרה וקדושה עכ"פ לתפלה, וכיון שכן הגם שבטלוהו לחורה אבל פשוט דהטובל קדוש יאמר לו ותע"צ וכמ"ש הרמ"א ועוד וכן נהגו כל גדיקי אמת. ועיין מג"א (סי' שכ"ו סק"ט) ובצאה"ט (שם סק"ה) דנהוג עלמא לטבול אפילו בשבת. ועיין מס' ברכות הנ"ל רב חמא טבל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים, ועיין חוס' שם שני דעות צפי' ועכ"פ להוציא רבים צריכים טבילה להרבה שיטות ואין זה שייכות כלל לחצב על צעלה. וזכאנא אין נושאים כפים כשטמאים לקרי וצריכין טבילה, ומה"ט כתבו כמה פוסקים הקילו צנ"כ בכל יום שלא יכלו לטבול במקומות הקרים ע"ש ודו"ק.

ויש חולין עצמן ברצינו הגר"א שאסר לטבול בשבת משום סחיטה, ואומר אני דאדרבה מדברי הגר"א ראי' לעצם הטבילה אלא שס"ל דבשבת אין לטבול משום מתקן גבירא או משום סחיטה וכמו שגזרו אפילו הזאה במקום פסח, הכ"נ ס"ל כאן

לענין סחיטה. אבל בעצם הטבילה יכולנא לפרש כשאר פוסקים, שהרי הגר"א (סי' שכ"ו סק"ט) כתב וז"ל, אדם וכו' עמ"א והעיקר כמ"ש ז"י בשם כל בו ות"ה שאוסרים וכ"כ מג"א בסי' קכ"ח ס"ק ע' ע"ש, עכ"ל. וכבר דייק בזמ"ק (א"ח סי' שכ"ו) אמ"ש הגר"א דבסי' קכ"ח כתב המג"א לאסור וזה אינו כפי שפי' המחה"ש דאע"פ שמוחר לטבול בשבת מ"מ נהגו קצת למנוע משום סחיטה שלא יוכלו ליזהר וכו'. וסיים המג"א (שם) וז"ל דאם הוא ליל טבילה ישמש ויטבול שחרית, עכ"ל. הרי שכתב להלכה שיטבול ע"ש. עכ"פ על עצם הטבילה לא ערער הגר"א ז"ל אלא על איסור סחיטה.

האמנם דע כי חיקון עזרא שהי' שלא ילמדו תורה בלי טבילה או תורה ותפלה אין תקנתו והמנאחו שהמציא טבילה זו, שהרי הרואה קרי טמא הוא מה"ת ונפשו מחועבה וטבילה לא נריך עזרא לחקן כי מקרא מלא הוא (דברים כ"ג) כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה וינא אל מחוך למחנה לא יבוא אל חוך המחנה והי' לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל חוך המחנה. ובספרי, אין לי אלא מקרה לילה, מקרה יום מנין, ת"ל אשר לא

יהי' טהור מכל מקום, א"כ למה נאמר מקרה לילה, שדיבר הכתוב בזה. והגם דל"ל כיום טומאה וטהרה, מ"מ טומאה זו היוצאת מגופה גרע משאר טומאות, וכהן שלא ראה קרי אוכל בתלת חו"ל או שטבל לקריו לדעת קצת פוסקים, אבל בשאר טומאות לא איכפת לן. וכן לענין תפלות ציוה"כ, וז"ל השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ק' קדושת הידים) עת לדבר עתה מכלל טהרת הקומ"ה סוד מקו"ה כי מקוה טהרה גדולה לקומ"ה ע"כ אותיות דדין כאותיות דדין.

ולבן פשוט דכל מי שנטמא בטומאה זו בכל אופן שהוא צעי טבילה לטהר עצמו ולקדש עצמו מטומאה זו. ועזרא חיקן דאפילו מי שאינו מקפיד על טהרתו מ"מ לא ילמוד תורה ולא יתפלל בלי טבילה זו, ונתן טעם כדי שלא יהיו בני' מצוין אלל נשותיהם כחרנגולים, אבל פשוט דמעלת הטבילה של טומאה זו אינה נפקעת ולא נקבעת בחיקון עזרא, כי מעלתה לטהר גופו ולהחזיר נשמתו אליו.

וגדולה מזו כתבו דבע"ת נמי נריך טבילה, והיינו כל בע"ת אפילו לא בזה לו טומאה זו. ובאמת מהאי טעמא נהגו חסידים ואנשי

מעשה לטבול בכל יום ע"פ מה שאמרו ז"ל (שבת קנ"ג ע"א) שוב יום אחד לפני מיחתך, ופריך וכי אדם יודע באיזה יום ימות, ומשני כ"ש עשה תשובה היום שמא ימות למחר. א"כ בכל יום חייב אדם לשוב בתשובה, והש"כ בתשובה צריך טבילה במקוה. ובכחצי האר"י הקדוש מבואר דהטובל לשם תשובה צריך י"ד טבילות, עיין של"ה הנ"ל שהביא כן חז"ל, הרי בכל ע"ש ג' טבילות ומי שטובל לשם תשובה באיזה יום מהימים צריך י"ד טבילות, וטעמם מבוארים בכחצי הקדוש להאר"י ז"ל מפוזרים במקומות. וע"ש מה שהאריך בכמה תיקונים לטבילות וסיים, וזהו סוד צוהמ"א בגימ' טומא"ה, וטביל"ה עם הכולל בגימ' הו"א אד"ס, כלומר בטבילה הראשונה העביר וזהמחו עונו שהיתה מטמאת אותו ונעשה כנולד דמי, ואחר שצא מטבילה יתלבש כדרכו ואז הוא טהור וקדוש מסיטרא דמסאבא דשריא עליה קודם, וכשזה קם זה נופל וכשהטבילה באה אז רוח מסאבא נופלת וצורחת ומסתתרא, וכן עולה טביל"ה עם הה' אותיות כמנין טומא"ה ודי ע"כ ע"ש.

עב"פ פשוט דטבילה כשהוא לעצמה הוא מטהרת הטומאה

והנשמה חוזרת טהורה ע"י הטבילה במקוה. ומה שאמרו שעורא לא חיקן לענין טומאה וטהרה, הדין אמר דהא ודאי לא צריך לחקן שהוא מדאורייתא ומה"ט מאי יוסיף עורא בתקנתו. אבל עורא חיקן לאותן שלא הוזהרו בטבילה מחמת סיבות ואסר ללמוד תורה וטפלה כל זמן שלא טבלו מטומאה זו משום טעמו שלא יהיו מצויין כחרגולין, ועיין א"ע על התורה פ' וישלח עה"פ הסירו את אלהי הנכר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם וז"ל והטהרו שירחצו הגוף והחליפו שמלותיכם מהמקום הזה ללמוד שחייב כל ישראל כאשר ילך להתפלל למקום קבוע להיות גופו נקי ומלבושיו נקיים הנה דייק מקרא רחיצת כל הגוף קודם כל התפילה, אבל יהי' הטעם מאיזה שיהי' קדושת הטבילה מאותו טומאה לא יוסיף ולא יגרע בתקנתו שהטבילה על זה מה"ט לשטוף ממנו טומאת הגוף ורוח דמסאבא ולהחזיר לו נשמתו הטהורה, וכ"ש לפוגמי הצריח ר"ל, ולא נחלק על זה אדם מעולם רק מי שלא ידע מאי קאמר.

והנה אחד מרצני הכולל העיר מש"כ בספר מאור ושמש (ריש פ' אמור) וז"ל, ואם הוא לומד או מתפלל ואינו נוהר בטבילה זו אי

יכולין לעמוד בה. אבל אותן האנשים
הרואים להשיג גופי תורה ומצות
צריכים להיות מזהרים מאד בטבילה זו
ע"ש.

ועיין במצפה איתן (ברכות כ"ב)
שכתב דנהי דבטלוהו חז"ל
לחיוב טבילה, אבל ודאי כשטובל
נטהר מטומאתו ומקיים המצוה
שטובל ולומד תורה בטהרה ע"ש.
ולפענ"ד די בזה למי שרוצה לראות
האמת גודל הענין של טבילת עזרא
וקדושתה בין מש"ס ופוסקים ובין
מהמחזרים, ומי שאינו רוצה לראות
מוטב שיהיו שוגגים, ואין להרבות
בזה דיבורים והשומע ישמע והחדל
יחדול.

אפשר בשום אופן להגיע לגופי
התורה ומצות, ואם הוא לומד ספרי
קבלה והוא בלתי טהור יוכל לבוא
חלילה לידי אפיקורסות. ובזמנים
הקודמים שהי' דבר ה' יקר צימים
ההם ולא היו יודעים מיראת
הרוממות כלל, זאת הי' מחמת שהיו
לומדים תורה ולא מזהרו בטבילה זו,
והכת ש"ץ ימ"ש שהיו אז צימים
ההם, ומזה נעשו אפיקורסים שלמדו
ספרי קבלה בטומאת הגוף. הי'
העולם שמש עד שבאו שני המאורות
הגדולים הריצ"ש טוב ואדמו"ר הרב
רבינו אלימלך נגמ"מ והם פתחו שער
לה' צדיקים יצאו בו שלא יהרהר
אדם שום הרהור תורה עד שיטבול
עצמו לקריו, שחכמי הגמרא לא
בטלוהו אלא מפני שאין רוב הציבור

במיעוט שינה

אע"פ שמצוה ללמוד ציוס וצלילה אין
אדם לומד רוב חכמתו אלא צלילה
לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה
יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו
אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה
ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה
ודברי חכמה אמרו חכמים אין רינה
של תורה אלא צלילה שנאמר קומי
רוגי צלילה וכל העוסק בתורה צלילה
חוט של חסד נמשך עליו ציוס שנאמר

בגמ' עירובין ס"ה ע"א אמר רב
יהודה לא איברי לילה אלא
לשינתא אר' שמעון בן לקיש לא
איברי סיהרא אלא לגירסא אמרה ליה
ברחא דרב חסדא לרב חסדא לא בעי
מר מינס פורתא אמר השתא אמו
יומי דאריכי וקטיני ונינס טובא ע"ש
ופרש"י ימים שהוא בקצר אריכי לישן
וקטיני לעסוק בתורה ובמצות ע"כ.
והרמב"ם פ"ג מהת"ת הי"ג כתב

יומם י"וה ה' חסדו וזלילה שירה
עמי חפלה לא' חיי וכל בית שאין
נשמעים צו דברי תורה זלילה אש
אכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו
תאכלהו אש לא נופח. ועיין כ"מ שם
וטוש"ע א"ח סי' רל"ח ק"א ויו"ד
סי' רמ"ו סכ"ג.

ומה שאמרו שלא יעבור לילה אחת
זלי לימוד אין הכונה שישן כל
היום ויעשה מלילה יום ומיום לילה
אלא ידד שינה מעיניו וכמו שאמר
אבינו יעקב זה לי עשרים שנה זביתך
וגו' וקרא זלילה ותדד שנתי מעיני
והכ"ג וכמ"ש רב חסדא אלא לפי
שא"א לחיות זלי שינה ולכן אמרו
בגמ' האומר קונם שלא אִישָן ג' ימים
רזופים מלקין אותו וישן מיד ולכן
אמרו חז"ל זמיעוט שינה נים ולא
נים כל מה שאפשר למעט זשינה
עדיף, והנה דייקו ז"ל למה שינה
זהני לישנא דר"ה אמר לא איצרא
לילה אלא לשינתא ור"ל קרא ליה
סיהרא ולגירסא ונראה דבאמת
ולחשך קרא לילה א"כ זלילה א"א
ללמוד אצל לגרוס אפשר זלילה
וצפרט לאור הלזנה כפי שאפשר ולכן
אמר ר"ל לא איצרא סיהרא אלא
לגירסא והיינו לגרוס מלשון גרסה
נפשי לתאווה וזיום יעיין זעמקות
העיני לאסוקי שמעתתא אליצא

דהלכתא וזוה יקיים והגית זה יומם
ולילה ולזה מוזן מה שאמרו שם אמר
רב נחמן זר יחזק הלכתא זעי זלוחא
כיומא דאסתנא ואמרי ליה לר"ז
מחדדן שמעתך א"ל דיממא נינהו
ולכאורה לר"ל לא איצרא סיהרא אלא
לגירסא א"כ זלילה עדיף וצפרט לפי
מה שפי' הרמז"ס דרוז תורתו אינו
לומד אלא זלילה ולמה משבח ר"ז
דשמעתא דידיה דיממא נינהו ולהנ"ל
אחי שפיר זלילה הוא לומד לידיעות
וכמ"ש גרסה נפשי לתאווה וזה
לגירסא אצל זיום ילמוד שמעתתא
אליצא דהלכתא וז"ש יומם י"וה ה'
חסדו וזלילה שירה עמי שזיום זריך
סייעתא דשמיא לעסוקי שמעתתא
אליצא דהלכתא ולכן קאמר זמיעוט
שינה.

ודוד המלך מחפאר ולא חסיד אני
שכל מלכי מזרח ומערב ישנים
עד שלש שעות ואני חזות לילה חקום
להודות לך ואמר לא עבר עלי חזות
לילה זשינה וזוהר הקדוש מזוהיר
הרבה דליקום איניש זפלגות זלילה
למלעי באורייתא כי השכינה וכל
הצדיקים אשר זג"ע שומעין לקול
תורה שלו ואזיי נים כדמעיל
מפומזדיתא וכו' קרי עליה רבה עד
מתי עזל חשכז וזשמחת בית
השואבה (סוכה נ"ג) לא טעמנו טעם

חלק מלימוד התורה וכמ"ש רבותינו בעלי ש"ע אלא שצריך לדחוק את עצמו כל מה דאפשר ושמעתי מרבינו הגדול בעל הפלאה שלמד תורה עם אחיו הרבי ר' שמעלקא מניקלסבורג והיה כבר מאוחר בלילה ואמר לו בעל הפלאה ז"ל לאחיו הגדול אני כבר רוצה לישן אלך ואקח כר ואישן וגער בו אחיו וכי מותר לבטל תורה ולמד עוד כשעה ושוב שנית הרהיב בנפשו ואמר אחי ר"ש אני נופל כבר ומוכרח לישן אמר וודאי שצריך לישן למחר הי' זה פלא באחיו ושאל אותו למה גער בו בראשונה ושוב הסכים עמו ופייסו והשיב לו אחיו הגר"ש ראשונה אמרת לי אני עיף ואלך ואקח כר לישן וא"כ אכתי היה לך כח לילך וליקח כר אם היה לך כח לזה אותו כח היית חייב ליתן לתורה אבל כאשר אמרת שנית שאתה עיף ונופל וצריך לישן אז ודאי שצריך לישן אבל עד שיס כח לילך אותו כח צריך להצריכו ללימוד תורה.

שינה וצדוד עוד אעירה השחר ולא השחר מעוררני ואמרו ת"ח מנדדין שינה מעיניהן (ב"ב י') ואמרו עוד שינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם שינה לנדיקים רע להם ורע לעולם (סנהדרין ע"א ע"ב) לפי שאין עוסקין בתורה ורע לעולם שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות בא לעולם וראשונים אפילו על אונס שינה היו עושין דין (תמיד כ"ח) ואפילו נשוחתיהן של נדיקים מקבלין שכר על שמנדדות שינה מעיניהן. וכיון דלא אפשר שלא ישן כלל אמרו במיעוט שינה. והמרבה בשינה לא די שיפסיד הזמן אלא גם יחישן שכלו שיאבד זריזותו וחריזותו וההרגל נעשה טבע ואפשר לאדם שירגיל עצמו למעט בשינה ולא יזיק לו רק שיעשה בדעת ובהשכל מעט מעט.

האמנם מי שאינו יכול ללמוד צריך לישן מה שצריך שגם זה

במיעוט שיחה

שיחה לפ"מ שאמרו ז"ל שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד ויליף לה מר"ג שאמר ראיתם טבי עבדי שהוא ת"ח ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה לפיכך הוא ישן תחת הסוכה ומדבריו

נראה דלא אמר בדברים בטלים או במיעוט דברים שהרי הדבור כשאנו של מצוה בכלל אסור ועובר עליו בעשה ודרשו ז"ל ודברת צם ולא בדברים אחרים (יומא י"ט) אלא אמר

מדבריו משרים משפטו בני אדם מה
אומנתו של אדם בעולם הזה יש
עצמו כאלם יכול אף לדברי תורה
חלמוד לומר דק מדבריו ופרש"י
האמנם אלם. אומנות יפה היא
האילוס אלל דק דהיינו דברי תורה
אותו מדבריו ואולי יש להוסיף ביאור
שלכן חתיה אלם בשאר דברים כדרי
שדק מדבריו שיוכל לדבר בדברי
חורה כי הכל לדברי חורה וא"כ
במיעוט שיחה קאי אשאר שיחות אלל
בדברי חורה דק מדבריו וכל המרבה
הרי זה משוכח ואמרו הפך זה והפך
זה ומה שאמרו ז"ל לעולם ילמד
אדם לתלמידו כלשון קצרה לכאורה
אין הכונה שיקצר בדיבור גם בדברי
חורה אלל חתם הטעם שיקצר
בדיבור שלו לתלמידים בענין הדברי
חורה כדי שיבינו התלמידים הענין
ולא יכבד עול הדבור אלל העיקר כי
דק מדבריו.

ומיהו הרמב"ם (פ"ג מה' דעות
ה"ד) כתב לעולם ירבה אדם
בשחיקה ולא ידבר אלל או בדבר
חכמה או בדברים שצריך להם לחיי
גופו, אמרו על רב תלמיד רבינו
הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו.
וזה היא שיחת רוב כל אדם ואפילו
בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים.
ועל זה נזו חכמים ואמרו כל המרבה

למדנו הישן תחת הסוכה אינו יוצא
ידי חובתו, ובמדרש תהלים (ה' ה')
שיחתן של ישראל חורה הוא ויפה
שיחתן של עבדי אבות מתורתן של
ישראל ואפילו שיחה כזו ימעט בה
אם רוצה לזכות בכמהה של חורה כי
הגם גם שיחתן צריכין לימוד אלל
לימוד התורה וקנינה אינו זוכה אלל
במיעוט שיחה ולדבר בה. ואולי הכוונה
עוד כמה שאמר התנא באבות ואל
תרבה שיחה עם האשה משמע אלל
מיעוט שיחה מותר אמר דאפילו מזה
שמוחר יש למעט בשיחה כפי האפשר.

ואמרתיו בדרך נחות עשרה קבין
שיחה ירדו לעולם תשעה
נטלו נשים ואחד לכל העולם כולו
נמצא דנשים נטלו תשעה וחצי שהרי
נטלו תשעה שלמים וגם חצי הקב
מכל העולם כולו שגם הם נכללים
בעשרה קבים של כל העולם וכיון
שאמר ואחד לכל העולם כולו גם הם
בכלל א"כ לאנשים נשאר רק חצי קב
שנחלק לכל העולם כולו ואמר גם על
זה במיעוט שיחה שימעט גם מזה
נמצא כשאשה אומרת עשרים מילות
אז על האיש להשיב אחד וגם על זה
אמרו למעט אלל ישם עצמו כאלם.

ובבב' חולין פ"ט אמר רבי יוחנן
מאי דכתיב האמנם אלם דק

שחיקה שע"י השחיקה יזכה לחכמה. ואמרו ז"ל כל שיחה בטלה שנכנס לאזנו של אדם יוצא כנגדו דבור של תורה.

ובס"ח (סי' פ"ו) כללה של חכמה שחיקה מלה בסלע שחיקותיה בתרין כשאיני מדבר איני מתחרט וכשאני מדבר איני מתחרט עד שלא דברתי איני שליט ומושל על דבורי אבל כשיצא הדבר מפי אז הדבור מושל בי.

ובגמ' עירובין (נ"ג ע"ב) רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה ח"ל באיזו דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרצה שיחה עם האשה היה לך לומר באיזה ללוד ואף בדברים הכרחיים שאי אפשר בלעדם יתפוש במיעוט ויקצר אם לא משום שיפור לשון ונראה דמהאי טעמא נהוג בצני ישראל בשעה שמדברים מדברים בידים מה שאין זה בשום אומה והטעם כי צני ישראל הקדושים מקצרים בדבור ולכן היו מסייעים בידיהם במקום שאפשר שלא יצטרכו להאריך בדבור, והנה כל זה בשיחה שאינה של איסור או בטל אבל שיחה בטלה או ח"ו של איסור אין לו לחנא לומר וכן דברי רשות שהם איבוד זמן

דברים מציא חטא. ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שחיקה. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים וענייניהם מרובים. והוא שזו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות ועל זה נאמר כי צא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים. סייג לחכמה שחיקה לפיכך לא ימחר להשיב ולא ירצה לדבר וילמד לתלמידים בשוה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון.

ואולי מרמז בזה גם דללימוד התורה צריך לשמוע מרבו ומחבריו וכמו שכתבנו לעיל בשמיעת האזן וא"כ אם רוצה לקבל דברים חדשים צריך למעט בשיחה אלא לשמוע מרבו ואולי זה הכונה מה שאמר ר"ג כל ימי גדלתי צין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משחיקה ולכאורה נדק מדבריו אמנם זה כשהוא צינו לצין עצמו אבל כשהוא צין החכמים יפה לו השחיקה שאז יכול לשמוע דברים מהם ולקלוט דברי תורה. ואמרו עשה אזנך כאפרכס ויכנסו דברי תורה באזניך וצפיק ואמר החנא מרבה דברים מרבה שטות והשחיקה היא סימן חכמה וגם אויל מתריש חכם יחשב. וזה שאמר ס"ג לחכמה

מיעוט כוונתו ולא כלום וכמ"ש
החוס' על משנכנס אב ממעטין
בשמחה היינו ולא כלום ע"ש,
ובמג"א ה"ב והכ"נ מפרש רש"י
במיעוט שיחה היינו ולא כלום שהוא
ליננות.

בדברים יתרים ואפילו חושב שירות
בדיבור איזה ממון ואם יקצר יחסר
ע"ז אמרו מילה בסלע שחיקה בחרין
שירות בשחיקתו בחרי סלעים יותר
ממה שהי' מדבר ומרוח סלע. ורש"י
במיעוט שיחה ליננות וז"ע דליננותא
אסור אפילו מיעוט וז"ל דהאי

במיעוט סחורה

יוחנן אמר לא תמנא לא בסחרנים
ולא בחגרנים. נראה דהיינו שהולכין
ממקום למקום אצל מיעוט סחורה
מביטו או בעירו אינו חסרון אלא הוא
בכלל תורה עם דרך ארץ. ובגמ'
הוריות (י' ע"ב) רב פפא ורב הונא
בריה דרב יהושע אחו לקמיה דרבא
אמר להו אוקימתון מסכתא פלן
וממסכתא פלן אמרו ליה אין
איעתריתו פורתא אמרו ליה אין
דזבנן קטינא דארעא קרא עליהו
אשריהם ללדיקים שמגיע אליהם
כמעשה הרשעים שבעוה"ז בעוה"ז
והנה שהוא מעלה ללדיק שמגיע לו
בעוה"ז כמעשה הרשעים בעוה"ז
שנוחל שני עולמות ומיהו דייק
איעתריתו פורתא דעשירות גדולה לא
טובה הוא ומרבה נכסים מרבה
דאגה ועוד שהחורה אמרה וישמן
ישורון ויבעט שמנת עבית כשיח
ויטוש אלו עשהו וינבל נור ישועתו

במשנה טוב תורה עם דרך ארץ
שיגיעת שניהם משכחת עון
וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה
בטלה וגוררת עון האמנם באבות
שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור
מעט ועשה הרבה פי' הרע"ב שיהא
עיקר עסקך ביום ובלילה בתורה
וכשחיה יגע מן הלמוד תעשה
מלאכה ולא שיהיה עיקר עסקך
במלאכה וכשחפנה מן המלאכה
תעסוק בתורה ועוד אמר ר"מ אומר
הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה
ואמרו ז"ל כך הוא דרכה של תורה
פת במלח מחלל ומים במשורה תשסה
ועל הארץ חישן וחיי נער תחיה
ובתורה אחת עמל אס אחת עושה כן
אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה
וטוב לך לעולם הבא.

ובקרא כתיב ולא מעבר לים הוא
ודרוש ז"ל (עירובין נ"ה) ר'

ובגמ' ברכות ל"ב היינו דאמרי אינשי מלי כריסי וני בישי מילוי הכרס גורם לחטאים ובפ' עקב פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה ולאנך ובקרך ירציון וכסף וזהב ירבה לך ורם לבצך ושכחת את ה' ובפ' וילך ושבע ודן ופנה אל אלהים אחרים וברש"י ודי זהב ועשו את המעשה, ואפילו במלך כתיב ולא ירבה לו סוסים וכו' וכ"ש ביחיד, אלא דעניות ג"כ לא טוב שהרי אמרו עניות מעבירות על דעת קונו ואמר החכם ריש ועושר אל תתן לי אלא ממונע וזה איעתרותו פורתא ולכן אמר במיעוט סחורה דזולתה א"א ואם אין קמח אין תורה וכתב הלחם שמים ולא אמר במיעוט מלאכה דהפוכי בעיקרא טוב מינה ובחר לו הטוב.

האמנם בגמ' (ברכות ל"ה) רש"י
אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה חורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה אלא ועמדו זרים ורעו לאנכס רבי ישמעאל אומר הנהג בהן מנהג דרך ארץ ומסיק הרבה עשו כר"ש ולא עלתה בידם כר"י ועלתה בידם ועיין מהרש"א ובשלהי קידושין (פ"ב ע"א) לעולם

ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו' ר' נהוראי אומר אין אני מלמד את בני אלא תורה ובגמ' מעולם לא ראיתי ארי קבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער ולא נבראו אלא לשמשני ואני שנבראתי לשמש את קוני לא כ"ש אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי ועיין רמב"ם (שלהי הל' שמיטה ויובל ה"ג) ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל ולעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו אלקים ופרק מעל זוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהי ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי עכל"ק. ובצרייתא כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שנקרא אהוב וכו' ואמרו ארץ ימים צימניה ובשמאלה עושר וכבוד ואמר צימניה כ"ש עושר וכבוד והצומח בה חסד יסובצנו.

במיעוט תענוג

שממית עצמו עליה ומצער גופו
תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ותנומה
לעפעפיו.

ובגמ' שבת קנ"א ע"ב זוריתי פרש
על פניכם פרש חגיכם אמר
רב הונא ואמרי לה אמר רב חגא אלו
בני אדם שמניחין דברי תורה ועושין
כל ימיהם כחגים והרמב"ם (פ"ה
מה' דעות ה"א) כשם שהחכם ניכר
בחכמתו וזדעותיו והוא מובדל בהם
משאר העם כך צריך שיהא ניכר
במאכלו ומשקהו וכו' כיצד ת"ח לא
יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי
להצרות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה
גסה, ולא יהא רודף למלאות את
בטנו כאלו שממלאין ממאכל ומשחה
עד שחיפח כריסם, ועליהם מפורש
בקבלה זוריתי פרש וגו' אמרו חכמים
אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין
כל ימיהם כחגים. והם האומרים אוכל
ושחה כי מחר נמות וזהו מאכל
הרשעים ושלחנות אלו הם שגינה
הכחוש ואמר כי כל שלחנות מלאו כי
נראה בלי מקום אבל החכם אינו אוכל
אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו
כדי חייו ודיו הוא שאמר שלמה נדיק
אוכל לשובע נפשו.

לשון התנא פ"ה דאבות בן הא הא
אומר לפוס נערא אגרא ופי'
הרמב"ם בפיה"מ שם ואמר בן הא
הא לפי מה שחטטער בחורה יהיה
שכרן ואמרו שלא יתקיים מן החכמה
אלא מה שחלמוד בטורח עמל ויראה
מן המלמד אבל קריאת התענוג
והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה
ואמרו בפירוש מאמרו אף חכמתי
עמדה לי (קהלת ז' ט') חכמה
שלמדתי באף עמדה לי ומפני זה לזה
להטיל אימה על החלמידים ואמרו
זרוק מרה בחלמידים. ובמשנה אבות
עוד שם כך הוא דרכה של תורה פת
במלח מאכל ומים במשורה תשחה
וחיי נער תחיה ובחורה אחת עמל
וכו' ובהלל הוא אומר האמנתי כי
אדבר אני עניתי מאד אני אמרתי
בחפזי כל האדם כוזב ופי' המהרש"א
האמנתי כי אדבר בחורה כי אני
עניתי שעלה לו בעוני ונער רב אבל
האומר בחפזי בלי יגיעה כל האדם
כוזב. ובחורה אדם כי ימות בזהל אין
החורה מתקיימת אלא במי שממית
עצמו עליה ובש"ע יו"ד (סי' רמ"ו
סכ"א) ברמ"א שם אין דברי תורה
מתקיימים במי שמתרפה עצמו
עליהם ולא בלומדים מחוץ עידון
ומחוץ אכילה ושחיה אלא במי

ובתקנות גדול ומופת הדור הנוצ"י
 וב"ד (הוצא במופת הדור
 פ"י תקנה ח') וז"ל המנהג הרע
 אשר השתרש בינינו זה שנים אחדות,
 אשר מעשה-מאפה יקרים מאד
 עומדים להמכר בפומבי ברחובות
 קריה ואשר בעבור זה באים בני אדם
 לרעבנות ולידי נטיה למותרות
 למשוך את בשרם בבענוגים מעתה
 נאסר בכל חוקף ורק תפונים קטנים
 בשציל הילדים אשר מחיר כל אחד
 היא ז"ל או חצי מותר למכור על כל
 זה נוסדה אגודה לשמור ולדקדק
 אחרי החוקות המקנות בזהירות
 יחירה. החתום הרב הראשי יחזקאל
 לנדא ובית דינו הנדק.

ובעתה הרואה יראה מה בין דורו
 של רבינו הגאון הנוצ"י ובין
 דורינו אשר גזר בכח תורתו ובית דינו
 הגדול על כל העיר כלו ובחי מאפה
 שלא לאפות עוגה ושאר מיני מאכלים
 שהם מביאין לידי רעבנות ולידי
 נטיה למותרות ותאוות וזה לכל אדם
 אנשים ונשים וטף וכ"ש לבני תורה
 שרוצים לזכות לכפרה של תורה
 שהתנא עומד וזוהו כך הוא דרכה של
 תורה פת במלח תאכל ומים במשורה
 תשתה ועל הארץ תישן וחי לער
 תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה

ובתנא דבי אליהו כ"ו הוצא במוס'
 כמוצות ק"ד ד"ה לא נהנתי
 עד שאתה מתפלל שיכנס תורה לחוך
 גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לחוך
 גופו ובגמ' (סנהדרין קי"א הוצא גם
 במחזור ויטרי) מאי דכתיב ולא תמלא
 בארץ החיים (איוב כ"ח) לא תמלא
 במי שמחיה עצמו עליה כהא דכתיב
 רב כהנא קמיה דרב ויחזי וקאמר
 דצריך ככתבן וכו' חזייה דהוה קא
 חייף רשיה וסליק ויחזי קמיה דרב
 א"ל ולא תמלא בארץ החיים א"ל
 מילט קא לייטת לי א"ל קרא קא
 אמינא לא תמלא תורה במי שמחיה
 עצמו עליה (ועיין משנה הלכות ח"ו).
 ובגמ' ברכות ס"ג ע"ב אמרי דבי ר'
 ינאי מאי כתיב כי מיץ חלב יוצא
 חמאה ומיץ אף יוצא דם ומיץ אפים
 יוצר ריב במי אתה מוצא חמאה של
 תורה במי שמקיא חלב שינק משדי
 אמו עליה ומיץ אף יוצא דם כל
 תלמיד שכוועם עליו רבו פעם ראשונה
 ושומק זוכה להבחין בין דם טמא לדם
 טהור ומיץ אפים יוצא ריב כל תלמיד
 שכוועם עליו רבו פעם ראשונה ושניה
 ושומק זוכה להבחין בין דיני ממונות
 לדיני נפשות, וכולהו לא שימעט
 בבענוג אלא כל שמקבל עליו לער
 יותר על התורה עד שבגדר ממית
 עצמו עליה מזליח יותר בתורה.

והצד"ץ והא"י-ו ועוד ועוד והתענג
 בתענוגים צרכורים ושל ודגים ומלא
 משאלות לבך בתענוגי עוה"ז ולא
 תמנע מעיניך כל מה שרואות
 מתענוגי עוה"ז כי לא נצראו כל
 התענוגים אלא בשבילך הלא התאווה
 כשהוא לעצמה הוא כבר טריפה והבן
 סורר ומורה על התאווה זו נהרג
 כשאל כל כשר ברעצנות טרטימר כשר
 ושתה בתאווה מלא לוג יין ועל זה
 נאמר אל תהי צוללי כשר וסובאי יין.

עושה כן אשריך וטוב לך ודאי שיש
 חיוב למעט בתענוגי עוה"ז ולאו
 דוקא תענוגי אכילה אלא בכל
 תענוגים אם רוצה לזכות בקנינה של
 תורה שמע עמי וצינה זאת ודלא כמו
 שבעו"ה הונהג היום לפרסם אכול
 ושתה שהוא מלא תענוגים וטעם טוב
 ומתוק מדבש אכול ברעצנות לחמין
 והרבה באכילתך כי נחמד הוא
 למראה ותאווה הוא לעינים והוא
 בהכשר גמור למהדרין מן המהדרין
 תחת השגחת הרבנים הגאונים

במיעוט שחוק

זווי ותצר קמייהו ואע"פ. וכן עבד
 רב צווגי חיורי. עוד שם ת"ר אין
 עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא
 מתוך עלילות ולא מתוך שחוק ולא
 מתוך קלות ראש וכו' אלא מתוך
 שמחה של מצוה וכן לא יפטר מחבירו
 לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא
 מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים
 בטלים אלא מתוך דבר הלכה וידוע
 שהשחוק והעצבות מוציאין את האדם
 משוין ומטוה לנד אחד השחוק לנד
 קלות והעצבות לנד כבדות ולכן מי
 שרוצה לזכות בקנינה של תורה ימנע
 השחוק כי צריך להיות קולע אל
 השערה ולכוין לאמיתה של תורה ואם
 הוא נוטה לנד אחד שוב אינו זוכה

בגמ' (ברכות ל"א) א"ר יוחנן משום
 רשב"י אסור לאדם שימלא
 שחוק פיו בעולם הזה שנאמר אז
 ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה אימתי
 בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות
 עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימיו
 לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מכי
 שמעה מר' יוחנן רביה ע"כ. רב
 נחמן בר יצחק אמר עבדו את ה'
 ציראה וגילו ברעדה מאי וגילו
 ברעדה אמר רב אדא בר מתנא אמר
 רבה במקום גילה שם תהא רעדה.

מדר צריה דרבינא עבד הלולא לצריה
 חזינהו לרבנן דהוו קבדחי טובא
 אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה

לקנינה של תורה, ודע דאין השחוק והשמחה דבר אחד הגם שהם שניים והשחוק הוא על גבולו של ליננות ואין הקצ"ה משרה שכינה על כת של ליננים. ובקהלת לשחוק אמרתי מהולל. ואמרו עוד שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לידי ערוה. ובגדה כ"ג ר' ירמיה רצה להביא ר"ז לידי גיחוך ולא גיחך ר' זירא והחמיר על עצמו אפילו קצת משום דאסור למלא שחוק פיו בעוה"ו ור"ז אפילו כל שהוא החמיר.

וביניהם השמחה וחדוה והשחוק לפעמים צריך למרי נפש שלא יפול ח"ו למרה שחורה ויחלה ומועיל קצת שחוק שלא ישומם ובגמ' תענית (כ"ב ע"א) רב ברוקא חוזה היה שכיח בשוקא דבי לפט היה שכיח אליהו גביה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאחי א"ל לא אדהכי והכי כו' אחי הני תרי אחי א"ל הנך נמי בני עלמא דאחי נינהו אזל לגבייהו אמר להו מאי עובדיכו אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרי בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא ע"כ בדוחי פרש"י שמחים ומשמחים בני אדם טרחינן במילי צדיחותא

צינייהו, ולפי שהלומד תורה צריך להיות שפחותיו מור עובר ולכן רבנן הוה אמרו מילתא דצדיחותא קודם הלימוד והו קצדחי רבנן ושוב ישבו ללמוד באימה וצירא וצרתם ובזיע עד שהיו שפחותיהם נוטפות מר ולכן אמרו במיעוט שחוק ולא בלי שחוק לבטל לגמרי ור"ע רק ושחק (ע"ז כ') ורב בשעה הצריכה לה שחק קצת, ובמדרש שמואל שלא כחב בלי שחוק אלא מיעוט כי מנינו בגמ' שמביאים מילי דצדיחותא לרחצ דעתו של אדם כי מעוטו הוא טוב. וגם כל ליננותא אסורא לבר מליננותא דע"ז.

ובלחם שמים כתב דע כי מילי דצדיחותא שאמרו ו"ל אינן דבר חשק ותפלות ח"ו אלא דברי חכמים וחידושים שנראים לכאורה כדברי הבאי וגוזמא כגון ילדה אשה במזרים ששים רבוא בחרם אחד וכעין גוזמאות דרבנן" שם צדיחין את האדם לידי שחוק לפוס ריהטא לפי פשטות וערומת הדברים והם דברים נפלאים מלובשים עומדים ברומו של עולם ויש בהם סודות עמוקים וחכמה עמוקה וע"י ההמצאות הפשוטים ישמח התלמיד וילמד שכלו ללמד דברים עמוקים.

במיעוט דרך ארץ

נראה לפמ"ש דרך ארץ קדמה
למורה ובמדרש (ויקרא ט' ג')

ד"א ושם דרך מעשה ברבי ינאי
שהיה מהלך בדרך ומנא אדם מזוין

במלבושים נאים ואכל אכלו ושאלו ולא
ידע מקרא ולא משנה ולא אגדה אמר
לברך ולא ידע וא"ל ר' ינאי במה
זכית לאכול על שולחני מפתי א"ל
מעולם לא שמעתי לה"ר שהאחד
מדבר על חזירו והחזרתי למריה ולא
ראיתי מעולם שני אנשים מריצים זה
עם זה עד שלא עשיתי שלום ביניהם
א"ל ר' ינאי כל כך דרך ארץ יש לך,
קרא עליה שם דרך, דא"ר ישמעאל
בר רב נחמן עשרין וששה דורות
קדמה דרך ארץ את המורה הה"ד
לשמור את דרך עץ החיים דרך זו
דרך ארץ ואח"כ עץ החיים זו מורה.
וכיון דדרך ארץ קדמה והוא יעמוד
ויעסוק בדרך ארץ כל ימיו לעשות
שלום בין אדם לחזירו וכיוצא בזה
מורה מה תהא עליה ובירושלמי
איתא דשלח ליה לבנו ללמוד מורה
במקום רחוק בישיבה ושמע שהי'
עוסק בגמ"ח בהלכות המה שלח ליה
המבלי אין קברים בטבריה שלחתיך
לשם כי הגם שדרך ארץ קדמה
למורה אבל מ"מ יבחרו בו במיעוטו
כי תלמוד מורה כנגד כולם ולכן אמר

עוד נראה לפמ"ש במדרש שמואל
שהרואה לקנות קנין גמור
במורה לריך שיכנס זה לפניו מן
השורה ויגדר עצמו ויקדש עצמו
במותר לו וימעט אפילו מה שהוא
דרך ארץ ומה"ט עזרא תקן להם
לישראל טבילה לבע"ק כדי שלא יהיו
ת"ח רגילים אצל נשותיהם כתרנגולים
ועי"ז ילמדו מורה הרבה כי המורה
מתשת כמו של אדם ועיין ירושלמי
(ברכות פ"ג ה"ד) ר' חנינא הוה
עבר על תרעי דימוסין בקריאתא
ואמר מה טובלי שחרית עושין פה
ייוולן ויחטון אבל מעיקר תקנא אסירי
בתלמוד מורה ואם ירצה בדרך ארץ
יבטל ממורה ואינה נקנית אלא
במיעוט דרך ארץ. וברמב"ן עה"ח
קדושים תהיו הוא מלות עשה קדש
עצמך במותר לך ובן סורר ומורה
נהרג בשביל שלא קדש עצמו במותר
לו, עיין רמב"ן.

עוד י"ל לפמ"ש הטור (א"ח סי' א')

יהודה בן חיימא אומר הוי עו
כנמר והתחיל בעו כנמר לפי
שלפעמים אדם חפץ לעשות מלוא

המתנגגע על אציו כן הוא באהבת
ה' ותורתו ובאהבתה ישגה תמיד
מלשון שגיון ולא יחוש לדרך ארץ.

ויש גורסין בדרכ ארץ כי דרך ארץ
קדמה לתורה וכנ"ל. ובמשנת
חכמים במדה זו יש להכניס כל מה
שדרך בני אדם במנהגי המדינה
נוהגים ועל זה אמרו לעולם יהא
דעתו של אדם מעורבת עם הצריות
וחכמ"ל למדו לנו דרך זה ואספו כלם
במס' דרך ארץ ואין זה הדרך ארץ
של ע"ה שהוא היפוך התורה ח"ו
אלא מה שלמדה תורה דרך ארץ
וכמ"ס הרבה פעמים למדה תורה
דרך ארץ והדרך ארץ הוא אצ לתורה
לפיכך הוא קדמה כאצ הקודם לבנו.

ונמנע מפני המלעיגין ועל כן הזהיר
שחצי פניך כנגד המלעיגין ועיין
רא"ש בא"ח (סי' ע"ז) אל תניח דרך
חסידות אע"פ שמלעיגין עליך ואל
תיבש לדבר מלוא והגם שכתב
הרא"ש (אות נ"ה) אל תעשה דבר
שילעיגו הצריות היינו בדבר הרשות
אצל להניח דרך חסידות ומלוא הוא
עז ותעוזב הדרך ארץ ועיין בדרכ
ישרה שם ח"ש במיעוט דרך ארץ
כלומר בדבר הרשות אצל לדבר מלוא
אל תחשש עם הדרך ארץ אלא הוא
עז כנמר ללמוד תורה ובאהבתה
ישגה תמיד וכתב החרדים כמו
האזהר באהבה עזה לבנו ואשטו לא
יבש מאהבתו להם להשחשע עמהם
ולהראות אהבתו להם או בן

בארך אפים

לצדיקים א"ל אף לרשעים א"ל
רשעים יאצדו א"ל השתא חזית מאי
דבעי לך כשחטאו ישראל א"ל לא כך
אמרת לי ארך אפים לצדיקים אמר
לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף
לרשעים.

ואמרו ז"ל כל הכועס כאלו עובד
ע"ז וארך אפים הוא היפוך
הכעסן וכעס צחק כסילים ינות.
ואמרו ז"ל כל הכועס אם חכם הוא

ארך אפים הוא אחד מי"ג מדות ה'
כו' ארך אפים ורב חסד ואמת
וכציכול עליו אמרו הקלר צועם
ומאריך אף וכתב א' זועם בכל יום
(ברכות ז' ע"א) וכמה זמן זועם רגע
כמימרא שנאמר כי רגע צאפו חיים
צרנו וזהו הקלר צועם רק רגע
צאפו ומאריך אף. ובגמ' (ב"ק נ',
סנהדרין קי"א) כשעלה משה למרום
מצאו להקב"ה יושב וכותב ארך אפים
אמר לפניו רבש"ע ארך אפים

חכמתו מסתלקת ממנו מנלן מהלל ואם נצא הוא נבואתו מסתלקת ממנו ממשה. והמאריך אף משיב חמה וזה ללומד לעצמו, וכ"ש למלמד לאחרים שצריך ארך אפים וע"ז אמרו ולא הקפדן מלמד, ובתפא"י שהעסק מחליש כח הזכרון והחריצות, מלבד שהמדבר מחוץ כעס אינו מן המיושג ולזכות לחורה צריך היפוך זה ובגמ' אמרו ענותנותו של הלל קרבתו לפני המקום.

והנה מדת ארך אפים לנדיקים וגם לרשעים נאמרה ואף שאמרו רשעים יאבדו הרי הקב"ה לא הסכים עמו והודה לו משה רבינו וכבר כתבו צוהר הקדוש שהקב"ה מאריך אף אפילו לרשעים שמא יחזרו בתשובה או יצא מהם זרע כשר ועיין ברכות דף י' ובגהש"ס שצ"ן צוהר וירא לעולם אל יקלל אדם אפילו אדם רשע שאם הי' מקללים תרח ומת לא הי' נולד אברהם וכלל ישראל ועיין חוס' ע"ז דף ד' ע"ב ש"מ לאו אורח ארעא כי לא היה לו לדחוק בידי שמים ולהעניש מי שאינם רואים להעניש אע"פ שבזמן הבית היה מותר להרגו בידים.

מאמר קידוש השם על אדם אחד מאנשי דורו מאנשי החכמה לפי דבריו מה שקרה על רוב קהילות ישראל פושעים ורשעים וגויים ופסולי עדות וכופרים בה' אלקי ישראל וכתב עליו הרמב"ם ז"ל וז"ל, וכאשר ראינו ראשית דברו שלקח ראייה ממנו שאינו נסבם עם דבריו ולבסוף שייר בעיניו דעת המינים והנוצרים אמרתי דקו דברי האל תחילת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה (קהלת י' י"ג) וממה שראוי שתדעו שהאדם אין ראוי לדבר ולדרוש צאני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושנים ושלוש וארבע וישנה אותו היטב ואח"כ ידבר וכן אמרו ע"ה (ב"ר פכ"ד) והציאו ראייה מלשון הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כ"ח כ"ז) זה נאמר על מה שצריך לאדם לדבר צו צפיו ואולם מה שיחוק האדם צידו וכתבזהו על הספר ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אולי יתכן זה וכו'.

ועתה תחיל לבאר גודל הטעות מה שנכשל בו העני הזה ואומר שהמפורסם דדברי רז"ל צימי משה קודם לאתם מארך מזרים הפסידו דרכם והפרו צרית מילה ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי בלבד עד שבאה מצות פסח ואמר הא-ל למשה

ואעתיק כאן מש"כ רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל באגרתו אגרת

והיו זהם עובדי ע"ז כו' והיו זהם שופכי דמים כמ"ס ועמה מרצחים וכ"כ מחללי שם שמים וזו מצוות ה' ועם כל זה בשביל שאמר ובחוק עם טמא שפחים אנכי יושב מיד ויעף אלי אחד מן השרפים עד וטטאתך תכופר ולא כופרה עד שהרגו מנשה כאשר אמרו ע"ה (סנהדרין ק"ז ע"ג). וכאשר עמד המלאך ולמד חובה על יהושע בן יהוذاק הכהן גדול בשביל בניו שהיו נושאים נשים שאינן ראיות לכהונה הרחיקו האל-ל כמו שאמר (זכריה ג' ז') יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הצוחר צירושלים הלא זה וגו'.

אם כך נעשו עמודי עולם משה אליהו ישעיהו ומלאכי שרת כשנשאו צעדת ישראל מעט דברים כ"ס קל מקלי עולם יחיר לשונו על קהלות ישראל חכמים ותלמידיהם כהנים ולוים לקרא אותם פושעים ורשעים וגו' ופסולי עדות וכופרים בה' חלקי ישראל, וכותב הדברים בכתב ידו ומה יהיה עונשו ע"ס באריכות, דברים נפלאים דוקרין כלהבות אש על מי שהרהיב צנפשו לדבר על קהלות ישראל וכ"ס על כלל ישראל ח"ו הגם שהיו כמו שהיו וכמ"ס הנביא ורבינו הגדול חכם עדיף מנביא הרמב"ם ז"ל.

כל ערל לא יאכל בו (שמות י"ג מ"ח) וזוהי צעשיית המילה. כך אחז"ל משה היה מל והושע פורע ואהרן מוֹנֵץ ואספו ערלות חמרים חמרים וכו' ואמרו ע"ה שהם קלקלו צעריות וכו', ואם היותם צוה הענין הרע בשביל שאמר משה רבינו ע"ה והן לא יאמינו לי האשימו ה' על זה ואמר לו משה הם מאמינים בני מאמינים דכתיב ויאמן העם בני מאמינים דכתיב והאמין בה' ויחשבה לו נדקה ואתה אין סופך להאמין וכו'. וכמו כן ישראל צימי אליהו היו כולם עובדי ע"ז ברצון צענוניהם לצד ז' האלפים כל הברכים וגו' וכל הפה אשר לא נשק לו (מ"א י"ט י"ח) ועם כל זה כשעמד ללמוד חובה על ישראל בחורב ויאמר קנא קנאתי לה' חלקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל א"ל שמא בריתך אמר לו אף מזבחוחך הרסו א"ל שמא מזבחך א"ל ואת נביאך הרגו בחרב אמר לו והרי אתה קיים אמר לו ואחר אני לצדי ויבקשו את נפשי לקחתה. השיבו הקב"ה עד שאתה מלמד חובה על ישראל לא היה לך ללמוד על אומות העולם שיש להם בית ועד בית לע"ז ותלמד חובה על ישראל כו' לך שוב לדרכך מדברה דמשק (מדרש חזית א' ו'). וכ"כ ישראל בזמן ישעיה הרבו עוונות כמו שאמר הוי גוי חוטא עם כבד עון

צנ"י היה ג"כ רק חסרון אמונה
 צנ"י שסבור שלא יוכלו לקבל זו
 ההנהגה שנעוה ודברחם אל הסלע
 לפי שהמרו את רוחו אבל היה צריך
 להאמין שהטעם רק במקרה צנ"י
 וכו' ע"ש. ומצואר שצריך להאמין
 צנ"י אפילו הם נראין ח"ו כעורין
 ושחורין, וכבר אמרתי בס"ד לפמ"ש
 תפילין של הקצ"ה מה כחצו צהן ומי
 כעמך ישראל גוי אחד ומי שפוסל
 ח"ו בעם ישראל או אפי' באחד מהם
 נמצא פוסל תפילו של הקצ"ה
 שהקצ"ה מתפאר בהם ואפילו אות
 אחת בתפילין שנפסל הרי התפילין
 פסולין ולכן צריך להאמין צנ"י
 אפילו כשנראין כעורין ושחורין והבן.

ובבב"ל זה מה שכתב הרמב"ם (פ"ד
 מהח"מ ה"ד) הרב שלמד
 ולא הבינו החלמידים לא יכעוס
 עליהם וירגז אלא חוזר ושונה הדבר
 אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק
 ההלכה וכן לא יאמר החלמיד הצנתי
 והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפילו
 כמה פעמים ואם כעס עליו רבו ורגז
 יאמר לו רבי תורה הוא וללמוד אני
 צריך ודעתי קטרה. ובגמ' (ב"ב כ"א)
 א"ל רב לרב שמואל בר שילת כי
 מחית ליעוקא לא תימחי אלא
 בערקתא דמסני דקארי קארי דלא
 קארי ליהוי כוונתא לחצריה ובש"ע

הרי לן דאפילו ח"ו כשצני ישראל
 אינם צמעת ומדרגת הנדיקים
 ואפי' צינונים מ"מ אין ללמד עליהם
 חובה ואמר לו הקצ"ה לאליהו וכי
 אין לך עכו"ם ללמד עליהם חובה
 והלא יש להם צחי ע"ו והנקודה בזה
 אם באח ללמד זכות על ישראל הרי
 טוב אבל ללמד חובה מי ציקש זאת
 מידך ואם אעפ"כ רצית ללמד חובה
 הרי יש לך עכו"ם שיש להם צחי ע"ו
 למוד עליהם חובה ואין הקצ"ה רוצה
 בלימוד חובה לישראל אפילו אחד
 כ"ש על קהלה או שבט וכ"ש וק"ו
 על כלל ישראל כולו ח"ו שאין ללמד
 עליהם חובה, ועיין פסחים פ"ט
 שאמר לו הקצ"ה להושע הנביא צניך
 חטאו ואמר לו החליפם באומה אחרת
 אמר לו מה אעשה לו לאותו זקן וכ'
 ואמר לו לך קח לך אשת זנונים וכו'.

ומרן השפ"א עה"מ (וארא תרס"ג)
 וידבר אלקים וכו' לאחר שהביא
 הא דאמר משה רבינו ע"ה והן לא
 יאמינו כתב וז"ל ובאמת כמו שצריך
 להאמין בהקצ"ה אף שאין יכולין
 להבין ההנהגה הנעלמת של הקצ"ה
 כמו כן צריך להאמין צנ"י אפילו
 שנראין כעורין ושחורין כמ"ש שחורה
 אני ונאווה ולכן התרעם עליו הקצ"ה
 שהיה לו להאמין צנ"י. וגם במאמר
 יען לא האמנתם כו' להקדישני לעיני

ואינם עולצין שומעים חרפתם ואינם משיצין שהוא מאריך אף למי שמעליצו וביישו ואינו משיב לו.

י"ד סי' רמ"ה ס"ט אפילו חינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים אולי יצין ע"כ. ובכלל הזה מי שהוא מן הנעלצים

בלב טוב

ומדת חסידות ויואל מזה ח"ו רעה לפי שלא הסתכל בפועל יואל מזה בחסידות עיין מסילת ישרים שער החסידות מה שהאריך בזה. ועיין רע"צ דהוצרך לשאול איזה הוא דרך רעה ולא הצין מתוך דבריהם הראשונים שהדרך רעה הוא היפך הטובה לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע ומיהו לב טוב כולל הכל.

ובזוה"ק לבא הוא חוקפא דכל גופא ומתמן אחזן כל גופא וכלא ביה חליין ובא"ע על החורה (שמות ח' י"ח) לב האדם הוא מלך על כל הגוף, ובאדר"כ (י"ד ה') לב טוב לשמים לב טוב לבדיות, ובזוהר עוד (א' קל"ח ע"א) לבא טבא צניינא דגופא ונשמחא, ויילקו"ש (שמואל א' ע"ח) אשה אין לה אלא לב אחד דכתיב ותדבר חנה על לבה אצל איש יש לו שני לבבות שנאמר ומלאה את לבבו ומה"ט אמרו ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך שחי לבבות ובמדרש

במשנה אבות (פ"ב מ"י) חמשה תלמידים היה לו לריב"ז רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך אמר להם לאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה ר"י אומר חזר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב ר"ש אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם שצכלל דבריו דבריהם וכן שם אמר להם לאו וראו איזה דרך רעה שיתרחק ממנה האדם ואמר ר"א לב רע אמר להם רואה אני את דבריו מדבריהם.

הנה מבואר דבלב טוב נכלל עין טוב וחזר טוב ושכן טוב ורואה את הנולד שהכל נכלל בו שאם יהיה לו לב טוב ממילא יהיה לו עין טובה וידבקו בו חזרים טובים ושכנים טובים ויראה את הנולד ואמר הרואה את הנולד דלפעמים חושב לעשות מזה

ולב חכם ונבון הוא עדיף מנביא
 ובגמ' (ב"ב י"ג) אע"ג שבטלה
 נבואה מן הנביאים לא בטלה מן
 החכמים שנאמר ונביא לבב חכמה
 ולכן בלב רע לא יתכן לחורה דלא
 יגורך רע כתיב והחורה נקראת טוב
 שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם חורתי
 אל תעזבו ולכן צריך להיות לב טוב
 לחורה לקנות חכמתה.

שמואל בכל לבבך בשני ירך צינר
 הטוב וצינר הרע ולכן צריך להיות לו
 לב טוב. ובשמונה פרקים להרמב"ם
 (רפ"ד) כתב לב טוב קורים למי שכל
 כוונתו להיטיב לבני אדם בגופו
 בעצמו ובממונו בכל יכלתו בלחי
 ששיגוהו נזק או ציון וההיפוך
 נקראו אצירי לב.

באמונת חכמים

שאמרו ז"ל כאלו נחנו למשה מסיני
 עיין מדרש שמואל.

ידע דאמונה הוא שמאמין בדבר
 בלחי ידוע לו שכל שידוע וראה
 הדבר אינו נקרא מאמין ולכן אמרו
 ז"ל באמונת חכמים אפילו אינו מבין
 ואינו יודע הטעם מ"מ צריך להאמין
 שכן הוא האמת כל שהחכם הוא
 מחכמי החורה האמתיים מבלי דעות
 כחזות ח"ו וע"ד זה אמרו כי שפתי
 כהן ישמרו דעת חורה יבקשו מפיהו
 כי מלאך ה' ה' הוא אס הרב דומה
 למלאך ה' ה' יבקשו חורה מפיהו
 ואם לאו אל יבקשו חורה מפיהו
 וידוע דבגלות שפאניא הנשים והע"ה
 שהיו מאמינים בה' באמונה פשוטה
 עמדו נגד האינקוויזיטארען יומר
 מאותם שהיו חוקרים והגיעו לאמונה

הגה בחורה כתיב ואמינו זה'
 ובמשה עבדו הכונה כי כל מי
 שמאמין בה' מוכרח להאמין במשה
 עבדו ובשאר עבדיו הנאמנים שהם
 מקבלי החורה איש מפי איש מפי
 משה רבינו וכל שאינו מאמין בחכמים
 א"א לזכות לחורה שהרי כל החורה
 הוא שנמסרה לנו על ידיהם ובקרא
 כתיב לא תסור מן הדבר אשר יגידו
 לך ימין ושמאל ואפילו לא יאמין
 בדבר אחד ואפילו בק"ו אחד הרי
 הוא בכלל מין ח"ו דמה לי ולאמונתו
 לכל החורה הרי דייחיקי דבטלה
 מקצתה בטלה כולה ועיין רש"י
 סנהדרין ריש חלק הכופר בעוה"צ
 ואפילו מאמין שיש עוה"צ אלא שאינו
 מרומז בחורה הרי זה אין לו חלק
 לעוה"צ דמה לי ולאמונתו ומנא ליה
 הא. והאמונה הוא שיאמין שכל מה

ע"י חקירה וע"ז נאמר תמים תהי' עם ה' אלקיך.

ובמקום אחר ביארתי הא דאמרו ז"ל בפ' חיי שרה על הפסוק ואנא היום אל העין היום יאמתי והיום באתי מלמד שקפנה לו הארץ אר"א יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בניו שהרי פרשת אליעזר נכפלה וכמה גופי תורה לא נזכרו אלא ברמז וז"ע. ונראה דבשיחתן של עבדי אבות מלאנו אמונה פשוטה הנה בא אליעזר עבד אברהם וסיפר לבחואל וללצן מעשה נסים ומופתים מרבו אברהם ראשית שהאדון שלו הנליחו ה' ושוב שנית שקפנה לו הארץ בזכות רבו ושוב סיפר מהנס שאמר בלבו מהעלמה היוצאת המימה וטרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת שהוא מופת חדש שעשה הקב"ה לא רק לאברהם אלא אפי' ע"י עבד אברהם ושוב הראה להם מגדות שנחשלו היום ופירות שנלקטו בארץ כנען היום עיין בינה דיש להכיר הפירות שנלקטו היום ובא ע"י קפיצת הדרך לכאן ושטר שנכתב ונחתם היום הכל בארץ כנען והם נתפעלו מהדברים כ"כ עד שהשיבו לו מה' יא הדבר ולא נוכל דבר אליך מטוב ועד רע הרי דזה הסיפור של נסים ונפלאות שקרו לו והאמין

באמונה פשוטה וכן כשחזר ליצחק כתיב ויספר ליצחק את כל הדברים אשר עשה ועיין רש"י הנסים והנפלאות ולכן זה יפה מתורתן של בניו שאם ילמדו תורה בלא אמונה אינו מועיל אלא ח"ו אדרבה ראוי לו שלא בא לעולם וזה שעושה אמונת נדיקים שיש צידס לעשות מופתים ולשנות העולם בקפיצת הארץ וכיוצא בו.

ובא"ז הגדול באלפא ביתא (אות ל' מ') למד מאמר נאמן זה שאה"כ יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב באמור ה' אלי הקהל את לי את העם ואשמיעם כו' כלומר כי צרור לך שקבלת את התורה שאני מלמדך מפי הגבורה צרור שמפי הגבורה אמרתי לך ותוכל בצירור לומר וידבר ה' אל משה לאמר כי זה הוא מאמר נאמן. ואמר צירושלמי פ"ק דשבת יום אשר עמדת לפני ה' וגו' כל האומר שמועה מפי אומרה יחא רואה בעל שמועה כאלו עומד לנגדו ומה טעם אך צלם יתהלך איש אמר ר' זירא לר' יסא חכים ר' לבר פדיה ואת אמרת שמעתתה משמיה א"ל רבי יוחנן אמרה משמיה כלומר שהוא נאמן בחורתו ואי לאו ידידע בודאי דבר פדיה אמרו לא הוה ר' יוחנן אמרה משמיה. א"ר זעירא

לרצא חכים ר' לרצ דאח אמרת
 שמעחא משמיה א"ל רצ אדא בר
 אהבה אמרה משמיה והיינו דדרישנא
 למד - מאמר - נאמן, שלא תאמר
 מימרא בשם אדם גדול אם לא
 ששמעת מפי אדם גדול אחר שהיה
 מכירו שאמרה משמו דומיא דמשה
 רבינו שראה שכינה ואמר מפי
 הגבורה וצידוע שמאמר נאמן הוא
 וכדאי לסמוך על אותה הקבלה. כי
 תורה שבקבלה שקבל מרבותיו הוא
 עיקר כההיא דפ' אלו דברים (פסחים
 ס"ו ע"א) הלכה זו נחעלמה מבני
 בחירה וכו' עד כך מקובלני מפי
 שמעיה ואבטליון ואמר עלה
 צירושלמי כל תורה שאין לה קבלה
 אינה תורה לסמוך עליה למעשה אלא
 הקבלה היא העיקר למעשה. ולא
 מסבירא אע"ג דסברא נמי דאורייתא
 אפ"ה הקבלה היא העיקר. ויש לאדם
 לאמר קבלה אפילו קבלה מקטן ממנו
 והאומר אפילו מקטן כשומע מפי
 גדול וכשומע מפי נביא ולא כשומע
 מפי נביא אלא כשומע מפי משה
 רבינו ומפי הגבורה נחנו מרועה אחד
 ואין אחד אלא הקב"ה שנאמר ה'
 אחד שהקב"ה הוא אמת ודבריו אמת
 וכל מי שאמר אמת דברו של הקב"ה
 ע"ש.

ועיין רמב"ם בהקדמה על מס'
 זרעים שכל המלות והפירושים
 קבלה לנו מפי יהושע ומפי משה
 רבינו עליו השלום וכל מה שאנו
 מקיימין המלות הוא לפי שכך קבלנו
 ועיין רמב"ן עה"ת פ' בא עה"פ
 קדש לי כל זכור שכולנו צעיינו ראינו
 כל הנסים ציניאח מזרים ולא יעשה
 הקב"ה נס לכל רשע בכל דור אלא
 עלינו לקבל הכל כאשר קבלנו
 מאבותינו באמונה פשוטה. ולכן כל
 המאמין באמונת אדוקים בשעה
 שלומד ומצייר לעצמו כאלו בעל
 השמועה הוא לגדו וא"כ הוא מצייר
 לעצמו רבו ורבו שלמדו לזה ורבו
 שלמדו לזה עד משה רבינו שקבלו
 כולם צמעמד הר סיני וגמלא בשעת
 לימודו מזכיר הקבלה עד למשה
 מסיני וזו האמונת חכמים.

ופשוט דהמאמין בחכמים וסומך
 עליהם לא צמירה הוא
 חוטא וילמוד הכל מהם וישתדל שלא
 לאבד אפילו דבר אחד מדבריהם כיון
 שיש לו אמונה בהם ומאמין שהכל
 מסיני ולכן אפילו שיחת חולין של
 ת"ח צריכים לימוד. ודע דאמונת
 חכמים על כל חכמי ישראל האמיחים
 נאמרה ולא ניתן לכל אדם לזכור

לעצמו חכם ויאמר זה רבי ולו אני מאמין ומכבדו ועל השאר יכול אני לבזותם ולא להאמין להם ח"ו אלא החיוב על כל החכמים ולכן אמרו אמונת חכמים כל החכמים ולא אמרו אמונת חכם אלא כל חכם וחכם המאמין צריך להאמין בה' וצמשה עצדו ועבדיו הנאמנים כולם. ועיין שו"ת ד"ח למרן הגה"ק מאננו זי"ע שכללם חינוקות אחד פקפק ברוח הקודש שהי' לו לרבינו האור החיים הקדוש ואמר שרק בדורות הראשונים היה להם רוח הקודש והגה"ק העלה בראיות ברורות דגם בדורינו וכל דור ודור לדיקים יש להם רוח הקודש ולפי שהוא לא האמין בזה אין לו אמונת חכמים ח"ו וכופר בזה וזה להעבירו מלהיות מלמד חינוקות עוד שהגם שגרם לאבד פרנסתו אמר שאסור לו ללמד ח"ו דעות נפסדות לילדי ישראל ולכן צריך להאמין באמונת חכמים וברוח הקודש שלהם גם כהיום.

ודע דאמרחי צט"ד לפמ"ש לעיל דתורה נמשלה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ואני אשכון את דכא עיין לעיל (בפתיחה) ולפ"ז נראה דהתלמיד שיש לו אמונת חכמים ומחזיק רבו כמלאך ה' נבואות ומכניע עצמו

תחתיו הרי הוא משפיל עצמו ועי"ז תורה שלמד רבו שהוא עכשיו גבוה ממנו כשמאלה מקום נמוך יורדת למטה וזה השפעת הרב על התלמיד שמשפיע לו תורה וכל שהתלמיד מכניע עצמו יותר ויש לו אמונת חכמים יותר משפיע עליו רבו יותר תורה כי הוא נמוך מרבו וגירוק מכלי לכלי למטה. וגם לרבו נשפע יותר כיון שיש לו מי שהוא מכניע תחתיו והוא נעשה כנור ולפי לשון הרדב"ז לעיל שקורא לו סוד העיבור שעובר דרך עליו לתלמיד וכיון דהתלמיד מכניע עצמו ומשפיל עצמו נשפע גם להרב יותר בכדי שיעבור דרך עליו להתלמיד ואולי זה הוא מה שאמרו והיה אלישע פי שנים ברוחו מאלהיו שכיון שאלישע יצק מים על ידי ורץ אחריו והניח את כל אשר לו להכניע לפני אלהיו וזה מה שאמרו ומתלמידי יותר מכולם והבן. וזה מובן נמי אדם כי ימות בזהל היינו שיכניע עצמו וישכב על הארץ כמת וכלשון המשנה ועל הארץ חישן ועי"ז ובתורה אתה עמל דאז אין מקום לתורה לירד יותר ונשארה אצלו ומה"ט צמשה רבינו שהיה עניו מכל אדם על פני האדמה שהרגיש כאלו ממש על פני האדמה היה חכם מכל אדם שהוא הי' המקום הכי שפל ונמוך לתורה לירד בו והבן.

ובקבלת היסורים

נראה לפי מה שאמרו ז"ל לדיקים
 מחלתן יסורין וסופן שלוה
 ובגמ' ברכות ס"ב ע"א רב אמי ורב
 אסי אמרי קבלה דציהכ"ס לניעותא
 ושתיקותא קבלה דיסורי שתיקותא
 ומציעא רחמי ופרש"י שלא יצטו
 דיסורין הצאים עליו ובגמ' שם דף ה'
 ע"א אמר רבא ואיתימא רב חסדא
 אם רואה אדם שיסורין באין עליו
 יפשפש צמעשיו שנאמר נחפשה
 דרכינו ונחקורה ונשוכה עד ה'
 פשפש ולא מלא יחלה בציטול תורה
 שנאמר אשרי הגבר אשר חסרנו י'
 ומתורתך תלמדנו ואם חלה ולא מלא
 בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר
 כי את אשר יאהב ה' יוכיח אמר רבא
 אמר רב סחורה אמר רב הונא כל
 שהקב"ה חפץ בו מדכאו דיסורין
 שנאמר וה' חפץ דכאו החלי יכול
 אפילו לא קבלם מאהבה ת"ל אם
 חשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף
 יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו
 יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא
 שחלמודו מחקיים בידו שנאמר וה'
 חפץ בידו יללח. פליגי בה ר' יעקב
 בר אידי ור' אחא בר חנינא ת"א אלו
 יסורין של אהבה כל שאין בהן ציטול
 תורה שנאמר אשרי הגבר אשר
 חסרנו יה ומתורתך תלמדנו ות"א

אלו הם יסורין של אהבה כל שאין
 בהן ציטול תפלה שנאמר ברוך אל'
 אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי
 א"ל ר' אבא צריה דר' חייא הכי
 אמר ר' חייא בר אבא אר' יוחנן אלו
 ואלו יסורין של אהבה שנאמר כי את
 אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל
 ומתורתך תלמדנו אל תקרא תלמדנו
 אלא תלמדנו דבר זה מתורתך
 תלמדנו ק"ו משן ועין שהן אחד
 מאבריו של אדם עבד יולא בהן
 לחרות יסורין שממרקין כל גופו של
 אדם על אחת כמה וכמה והיינו
 דרשב"ל דאמר רשב"ל נאמר צריח
 צמלח ונאמר צריח צמלח דיסורין נאמר
 צריח צמלח דכחיז לא תשצית מלח
 צריח ונאמר צריח צמלח דכחיז
 אלה דברי הצריח מה צריח האמור
 צמלח מלח ממחקת את הצער אף
 צריח האמור צמלח דיסורין ממרקין
 עונותיו של אדם.

תניא רשב"י אומר שלש מחנות
 טובות נתן הקב"ה לישראל
 וכולן לא נתן אלא ע"י יסורין אלו הן
 תורה וארץ ישראל והעולם הצא
 תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר
 חסרנו י' ומתורתך תלמדנו ארץ
 ישראל דכחיז כי כאשר יסר איש את

בנו ה' אלקיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלקיך מציאך אל ארץ עוצה עוה"צ דכתיב כי נר מצוה ותורה אור דרך חיים תוחבת מוסר ע"כ. ובמשנה אבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי נער תחיה ובתורה אחת עמל אם אחת עושה כן אשריך ועוז לך, וכתיב אדם כי ימות בזהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה.

וגראה לדייק לשון ובקבלת היסורים ובמקום אחר כחבו ז"ל ושמחים ביסורין או אינו מצעט ביסורין והנראה לפמ"ש בגמ' ז"מ (פ"ד ע"ג) לאחר פטירתו של ר' אלעזר בר"ש שלח רבי לדבר באשתו שנשאל לו שלח ליה כלי שנשתמש בו קודם ישתמש בו חול תמן אמרין באחר דמרי ביתא תלא זייניה כולצא רעיא קולתיה תלא שלח לה נהי דבתורה גדול ממני אבל צמעים טובים מי גדול ממני שלח ליה בתורה מיהא גדול ממך לא ידענא צמעים ידענא דהא קביל עליה יסורי, ופרש"י אבל צמעים טובים אני יודעת שהוא גדול ממך דהא קביל עליה יסורים, (שם פ"ה ע"א) אמר רבי חביצין יסורין קבל עליה חליסר שני שית צמירחא ושצע

צצפרנא ואמרי לה שצעה צצמירחא ושית צצפרנא אהורייה דבי רבי הוה עתיר משצור מלכא כד הוי רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלתא מיילי הוה מכזין דרמי צההוא שעמא דעייל רבי לבית הכסא ואפי' הכי מעצר ליה קלי' לקלייהו ושמעו ליה נחומי ימא (עצר ליה קלי' דרבי שצעק מחמת היסורין וז"ע קצת מהקבלה דיסורין שתיקוחא וי"ל דוקא שצאו עליו מן השמים ואינו רוצה בהם אבל כשקבל על עצמו לא). ואפ"ה יסורי דר"ש עדיפי מדרבי דאלו ראצ"ש מאהבה צאו ומאהבה הלכו ודרבי ע"י מעשה צאו וע"י מעשה הלכו ע"ש.

והנה מצוה החילוק בין יסורין שמקבל עליו מעצמו ובאהבה מיסורין שצאין עליו ע"י מעשה וע"ז אמרו הרואה שיסורין צאין עליו יפשפש צמעשיו כיון שצאין מעליהן ודאי מחמת חטא ועונש הם ולריך לפשפש צמעשיו וכמו ברבי דע"י מעשה צאו אבל המקבל עליו יסורין הם יסורין של אהבה וכיון שהתורה נחנה ביסורין המקבל עליו היסורין באהבה וזכה לקנינה של תורה וזה הכוונה צמשה נמי כך הוא דרכה של תורה וכו' וחיי נער תחיה אם אחת עושה כן כלומר שאחת עושה לעצמן

היה רואה היסורין שלפעמים היה משליך אש על צשרו והיה מוטל למטה והיה אומר לו התלמיד הרי אתה מתצטל מד"ת וזה עון. לאחר מות החסיד היה התלמיד מטער שמא יחשב לו עון צאוחו העולם הלך ונשחטט על קבר אוחו חסיד ובקש להודיעו צחלוס על דבר היסורים אם נענש או אם מקבל שכר, וצא אליו החסיד צחלוס וא"ל צא ואראך והציאו לג"ע א"ל איה מקומי א"ל צאוחו מקום ואם תעשה יותר זכיות תהיה למעלה אמר התלמיד אנה מקומך א"ל צאוחו מקום גבוה א"ל תראני מקומך א"ל עדיין לא תוכל לא עשית זכיות הרבה שחובל לראות מקומי והיה התלמיד שמח על אורה הגדולה שגהנה שם ועל הריח הטוב שהיה שם ולא זכה לראות מקום רבו ע"כ.

ובתב התנא בקבלת יסורין אחר אמונת חכמים כי הרבה פעמים מצערים אוחו אינשי דלא מעלי מחמת שהוא מאמין בכם ולדיק והם רודפין אוחו ועוד שכל אלו הדברים הקודמין שחשב כגון מיעוט שנה מיעוט שיחה מיעוט דרך ארץ שכל אלו הם יסורים שמקבל עליו ויצאו ויאמרו לו שאין זה ממאזת התורה אלא אדרבה וחי בהם כחצי ולא שימות צו וכיוצא מטענת היצר

הצער ויכול אתה להתענג אלא צוחר ציסורין וצחיי צער למרות שיש לך תענוגים אז אשריך וטוב לך שתקנה צוה התורה והעוה"צ שחרוייהו נקנין ציסורין ולכן אשריך צעולם הזה וטוב לך לעוה"צ.

ובם"ח סי' תקכ"ח מעשה בחסיד אחד שהיה צימי חמה שוכב על הארץ צין פרעושים וצימי החורף היה משים רגליו בכלי מלא מים עד שהיו רגליו דבוקים בקרח א"ל חבירו למה אתה עושה כן והלא כחצי (בראשית ט' ה') אף את דמכם לנפשותיכם אדרוש ולמה אתה מסתכן בצנשך א"ל לא חטאתי עון חמור כ"כ וא"א שלא חטאתי צעונות קלות ובשביל זה לא הייתי צריך לעשות לי יסורים גדולים אלא משיח סובל עונות ישראל וגם הצדיקים גמורים סובלים יסורים עצור ישראל איני חפץ שיסבול אדם עונותי אלא אני ועוד אעשה חסד לרבים כשהצדיק סובל יסורים רבים נהנים מזה כגון ראב"ר"ש ורבינו הקדוש היו נהנין העולם כשהם היו ציסורין וכאלו צידים עשו להם טובות כו' א"ל תלמידו אעפ"כ אני ירא שמא תענש ומת אוחו האיש והיה תלמידו חושב בלבו כיון שעשה צעמנו יסורין יכול להיות שמחוק יסורין מת כי התלמיד

אבל כבר אמרו ז"ל על חכם מהחכמים ר' אלעזר בן ערך מוזכר שבתלמידי ריב"ז שאיקלע במקרה לדיומסית מקום מרחצאות שהיו אנשי המקום שהיו בעלי הנאה והלכו בחר חענוגי עוה"ז ואימשך אצחרייהו ושמה חמרא דפרוגייתא ומיא דדימוסת ואיעקר תלמודיה כי הדר אחא קם למקרי בספרא צעי למקרא החדש הזה לכם אמר החרש היה לכם צעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה והיינו דאמרי דתנן ר' נהוראי אומר הו גולה למקום תורה ע"ש ופרש"י שנמשך אחר היין והרחיצה ונעקר תלמודו ושכחו עד שנעלם ממנו אפילו האותיות של א"ב שבמקום ד' קרא ר' ובמקום ו' קרא י' ובמקום כ' קרא צ' וסך הכל הי' שם ו' חדשים ועיין מהרש"א שם ובגמ' סנהדרין (כ"ו) בשבנא שהי' ראש ישיבה דרש בתליסר רבנותא כלומר

(מיליאן) ושלש מאות אלף תלמידים היה לו ולחזקיהו המלך לא היה אלא חד סר רבנותא מיליאן ומאה אלף תלמידים) וע"פ המעשה דסחריב נהרג שבנא ואמרו בגמ' הטעם א"ר אלעזר שבנא צעל הנאה הי' שהי' מושך אחר הנאות עוה"ז תאות אכילה וכיוצא בה וחזקיהו המלך היה מאכלו קבא דירקות הרי דאפילו גדולי עולם נכשלו כשהלכו אחר ההנאה ופענוגי עוה"ז אלא יקבל עליו יסורין. ובזמן צעלי החוס' אחד שהוציא קול על עצמו שהוא משיח ושלחו וצדקו אחריו וראו שהי' אוכל אכילה גסה צרענות וידעו צדירור שאינו משיח ובגמ' אמרו האי מאן דעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו ולכן אין בטענת וחי זהם טענה אלא אם רונה שהתורה יתקיים בידו יקיים בעצמו אדם כי ימות באהל ותתקיים התורה בידו.

המכיר את מקומו

לפי מה שנתברר מר"א בן ערך דהוי גולה למקום תורה א"כ לעולם יכיר את מקומו שלא ילך במקום שאינו מקום תורה ורבי יוסי בן קסמא כשפגע בו אדם אחד ושאלו רבי מאיזה מקום אתה ואמר לו מעיר מלאה חכמים וסופרים א"ל

רבי ריוק שחדיר במקומינו ואני אתן לך אלף אלפים דגרי זהב א"ל אפילו אתה נותן כל ממון שבעולם אין אני דר אלא במקום תורה ולכאורה יש לדייק לשון במקום תורה חדא אולי גם שם הוא מקום תורה והשנית אם יתנו לו אלף אלפים דגרי זהב יטע גם

הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך
אין נוגה לו יצטח בשם ה' ופרש"י
משאל בו מה טיבו של פלוני למה לא
בא ירא את ה' שהיה רגיל לבא אליו
והכ"נ המכיר את מקומו וכחיד כי
רוח עברה בו ואינו ולא יכירנו עוד
מקומו אבל בחיים מכיר את מקומו.

ומרגלא בפומי דאינשי דת"ח שבא
למקום זו הודה והדירה
ופנה לדיק מן העיר פנה זוה פנה
הודה פנה הדירה עיין רש"י ויזר
יעקב וא"כ ת"ח מכיר את מקומו
בשציל תורתו שהוא בצדון ומלודתו
פרוסה בכל העולם ומכיר את מקומו
בעולם.

האמנם המעלה בת"ח שלא יפסע
על ראשי עם אלא יכיר את
מקומו וידע מעלתו ולא מעלה
במעלות על מוצאי אשר לא חגלה
ערוחק עליו ולשון הרא"ש בא"ח אל
חרדוף אחר הכבוד ולא מעלה
במעלה שאינה ראויה לך אל יכבדוך
בני אדם פן יצעטו וישפילוך כי מי
שרוצה לעלות במדרגות לא לפי
מעלתו לבסוף הוא נופל או אינו זוכה
לעלות לעולם אלא יושב ועוסק
בחורה וסוף הכבוד לבא ואל תדחוק
את השעה ובעירובין י"ג הרודף אחר
הגדולה הגדולה צורחת ממנו.

שם מקום חורה וציא לשם ת"ח
ויקבעו מדרש ונראה דר"י בן קסמא
כיון שלא שמע מאותו המקום שאותו
האיש בא משם הבין שאינו מקום
חורה דמקום חורה מוכר לכל וז"ש
אין אני דר אלא במקום חורה ומקום
שלכם אינו מקום חורה שהרי לא
מוכר אותו המקום, והשני דייק לו
על המקום כמ"ש בגמ' ברכות מקום
שגזר עליו אדה"ר להיותו ישוב נעשה
ישוב מקום שגזר להיותו יער אינו
מיושב והכ"נ מקום זה הוא מוכשר
והוא מקום חורה אבל מקום של
האיש הנ"ל לא הי' מקום חורה.

ונראה עוד לפ"מ שחקרו הראשונים
עיין חש' הרשב"א ועוד אי
בישיבת בית המדרש יש חזקה
למקומות (ועיין משנ"ה ח"ג סי'
קנ"ה) והנה החלמיד שיושב בכל עת
ולומד חורה מכירין המקום ואומרים
זה מקומו של הת"ח הנ"ל אבל
חלמיד שבא באקראי צביהמ"ד ולא
בזמנו פעמים יושב כאן ופעמים יושב
כאן אינו מכיר את מקומו וגם
אחרים אין מכירין אותו על שמו
ובגמ' (ברכות ו' ע"ב) כל הרגיל לבא
לביית הכנסת ולא בא יום אחד
הקצ"ה משאל בו שנאמר מי בכס
ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך
חשכים ואין נוגה לו אם לדבר מזה

חשש שמא גרס החטא ועיין רמב"ן
שם וכל שהעולם טועים בו ומטעין
בו אדרבה הוא מנער עצמו גם על
זה ומכיר את מקומו.

או יאמר לפ"מ שאמרו איזה חכם
המכיר את מקומו ובישיבה הלך
אחר החכמה וד"א הולכין אחר
הזקנה וז"ש המכיר את מקומו כמו
ששינוי ושלשה שורות של ח"מ יושבים
לפניהם כ"א מכיר את מקומו שאם
באין לסמוך כגון שירד אחד
מהסנהדרין סומכין מן הראשונה ואם
לא יקבע מקומו פעמים שהשעה
צריכה לו ולא ימלאוהו ונמצא עברה
לו השעה וכל המרעין לא צמחה
מטיבין לו. אבל המכיר את מקומו
ממקומך יקרבך.

ובאדר"נ ספכ"ה רד ממקומך שמים
ושלש מעלות ושז מוטב שיאמרו לך
עלה משיאמרו לך רד ועיין דרך
ישרה על א"ח הנ"ל (אות פ"ח
פ"ט). ואולי גם מרומי המשנה
עקביא בן מהללאל אומר דע מאין
באת ולאן אתה הולך וזה המכיר את
מקומו מאין באת ולאן אתה הולך
ועי"ז הוא משפיל עצמו וזוכה לכחירה
של חורה, וצירושלמי או לו למי
שהעולם מטעין בו פי' שמטעין בו
בעצמו ואינו מכיר את מקומו אלא
טועה בכחותיו וחושב שהוא צלמה
מה שאומרים בחוץ אבל האמת כי לב
יודע מרת נפשו וכל שהוא צדיק יותר
מכיר את מקומו יותר שעוד לא
התחיל וכמ"ש יעקב אבינו לאחר
שהצטיחו הקב"ה בהצטחה ושמרתך

השמה בחלקו

מעשיך יקרבך ומעשיך ירחקך ואדם
החכם שמה צמה שיש לו וכמאמר
החכם אחד המרבה ואחד הממעיט
ובלבד שיכוין לבו לשמים וצמחצ"ן
עה"מ פ' חיי שרה (כ"ה ח') זקן
ושבע פי' ז"ל שראה כל משאלות לבו
וכן ושבע ימים ששבעה נפשו צמיח
ולא יחלוה שיחדשו בו הימים דבר
וכענין שנאמר צדוד וכו' והוא ספור
חסדי ה' בצדיקים ומדה טובה בהם

במאמר דוד המלך ע"ה (תהלים
קי"ט) שש אנכי על
אמרתך כמוצא שלל רב. ונראה עוד
דקאי אדםמוך המכיר את מקומו
ולפעמים שחושב שמקומו הוא אינו
מכובד כמו של חזירו ומצקש מקום
מכובד יותר ולכן אמר השמה בחלקו
כי אם זה מקומך חשמה בו ואיזה
עשיר השמה בחלקו ונתח שמהה בלבי
מאת דגנס ותרושם רבו ואמרו ז"ל

וכל זה איננו שזה לי כלומר מאחר שרואה מרדכי היהודי יושב בשער המלך איננו כורע ומשתחוה לו איננו שזה לו מה שיש לו אלא רואה בחלק חזירו וזה חלקו של עמלק ולכן גם מה שהי' לו אבד וירד מגדולתו ונפל על פני שונאו ונחלה ואמר המלך שלמה לך אכול בשמחה לחמך אפי' הוא רק לחם. ולא יהיה להוט אחר ההון ולא יחבטל מלימודו בשביל חמדת הממון כי שלחך גדול משלחנס ויעקב אבינו החפלה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושחתי בשלום לבית אבי ולא החפלה על המותרות כלל.

א"י לפ"מ שנוהגין בקיום מסכת' לומר מודה אני לפניך וכו' ששמת חלקינו מיושבי ציה"מ ולא שמת חלקינו מיושבי קרנות שאנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואין מקבלין שכר אנו רעים והם רעים אנו רעים לחיי עוה"ב והם רעים לבאר שחת שנאמר ואתה אל' תורידם לב"ש אנשי דמים ומרמה לא יחזו ימיהם ואני אבטח בך וזה שמת בחלקו ששמת חלקינו מיושבי ציה"מ ונריך להיות דוקא בשמחה ללימוד התורה כי תורתו של דואג אינו אלא משפה ולחוז.

שלא יתאוו במותרות כענין שנאמר תאות לבו נתת לו ולא כמו שנאמר בשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף ואמרו בו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו צידו יש צידו מנה מתאוה מאתים השיגה ידו למאתים מתאוה לעשותו ארבע מאות שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף ע"ש אכל צדיק שמח בחלקו.

ובתיב מחוקה שנת העוצד אם רב ואם מעט יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון ופי' מרן הח"ס ז"ל דהעוצד ניחא ליה במה שיש לו והוא שמח בחלקו אלא כשרואה שהעשיר יש לו הרבה והוא שבע יותר איננו מניח לעני לישון ומטרידו, והוא מדה גרועה שאפילו יש לו הרבה אינו שזה לו כיון שרואה באחרים וזו היתה מדתו של עמלק שהרי המן כתיב במגילה (ה' י"א) ויספר המן לאוהביו ולורש אשתו את רוב עשרו וצניו וכל אשר גדלו המלך מעל כל השרים והיה ממש כל העולם כולו נכנע לפניו ומ"מ אמר וכל זה איננו שזה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך וגו' הנה לא אמר דכל זה הוא גדלות אצלו וחשיבות אלא שרואה עוד שגם מרדכי היהודי יכנע לפניו אלא אמר

החבילה של קש, וידוע דלזכות לתורה אין שיעור ויגעתי ומנאחתי תאמינן בפרט כי דברי תורה שזוכה אינן ביגיעה לצד אלא בסייעתא דשמיא והתורה לאחר כל היגיעות נחנת לו במתנה כמבואר במדרש דמשה רבינו הי' לומד ושוכח לומד ושוכח עד שנחנו לו הקב"ה במתנה וע"ז אמרו ישמח משה במתנת חלקו והפך זה והפך זה דכולהו זה.

ומיהו בתורה לא יהא מרובה ושמח בחלקו ובמה שכבר רכש לו אלא לעולם ישאף להגיע למדרגה יותר ויותר וישלים עצמו בתורה וע"ד שאמרו בשמים ממעל כשנוגע לענין שמיים תורה וי"ש צריך לראות ממעל שיש עוד אנשים גדולים מהם ועל הארץ שנוגע לארצות מתחת ישמח בזה שיש לו שיש עוד פחותים ותחתיו אנשים כמעשה דר"ע עם

העושה סייג לדבריו

ולטעות בהם. וכמ"ש שם (אבות פ"א מ"א) ועשו סייג לתורה כן צריך לעשות סייג גם לדבריכם שלא יטעו בהם ועד"ז אמרו משנתו דר"י קב ונקי. ואמר נמי שהקונה דברי תורה ולומדה לאחרים ויש לו מקום לפרש בחרי אנפי ובאופן אחד אפשר שיפרוץ בזה שגדרו הראשונים ובאופן השני אדרבה יגדור ויעשה סייג יאמר הצד השני שהוא סייג שע"ז גם דבריכם יתקיימו וזה עשו סייג לדבריכם. א"י שעושה סייג לדבריו שאם ילמוד ויחדש דבר בתורתנו הקדושה יציא לעצמו סמוכין וראיות חזקות מיוסדות ומיוקקות על אדני רבותינו הראשונים ולא שיציא חידוש צלי ראייה וכמ"ש ועל בינתך אל תישען אלא עושה סייג

נראה דכתיב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרת דדברי תורה, ואמרו חכמים (אבות פ"א מ"א) הזהרו בדבריכם שמה תחובו חובת גלות ותגלו למקור מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמלא שם שמים מתחלל ופיהר"מ ז"ל מים הרעים כנוי לאפיקורסות והזהרו בדבריכם לבאר דבריכם כדי שלא תניחו מקום למינים לטעות שיסבול פי' אחר מפני שאם יהיו שם אנשים כופרים ויפרשו אותם כפי אמונתם וישמעו התלמידים הבאים אחריכם שלא הבינו ויסמכו על דברי המינים שיפרשו דבריכם ויחשבו שזאת אמונתכם וימותו בעונם ולכן צריך להזהר ביותר ולעשות סייג שלא יכלו כלל לפרש באופן אחר

ועלמך צמותר לך כדי שלא ליגע
באסור וזה מלכד מה שעשו חכמים
סייגים לדבריהם וצדרך חיים כחצ
שלא יהיו דבריו מעורצים בערצוב
וע"ד דא"ר יהודה אמר רב בני
יהודה שהקפידו על לשונם נחקיימה
תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו
על לשונם לא נחקיימה תורתם בידם
ע"כ.

ומציא ראייה לעצמו וזה עושה סיג
לדבריו שלא יצא לצטלס כיון שעשה
להם סיג וחומה סביב.

א"י לפי שאמר לעיל צמיעוט שיחה
ואומר שאפילו שיחה זו יעשו
לדבריו סיג וגדר שלא יהיו ח"ו
בדברים שינאו מגדרם, ובמדרש
שמואל כחצ דקאי על דבריו ולא על
דבורו ממש אלא לפ"מ שאמרו קדש

אינו מחזיק טובה לעצמו

וכי מחזיקין לו טובה על כך וזאת
המדה הוא גם על קיום מלות שאם
עשית מלות הרבה אל תחזיק טובה
לעצמך כי לכך נוצרת.

ובגמ' תענית כ' מעשה שצא ר"א
ברבי שמעון ממגדל עדר
מצית רבו והיה רכוב על החמור
ומטייל על שפת הנהר ושמת שמחה
גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני
שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם
אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו
שלום עליך רבי ולא החזיר לו א"ל
ריקה כמה מכוער האי גברא שמה
כל בני עירך מכוערין כמותך א"ל
איני יודע אלא לך ואמור לאומן
שעשני כמה מכוער כלי זה שעשית
כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן

לפמ"ש לעיל קאי אדלעיל מיניה
שעושה סיג לדבריו מציא
ראייה מאחרים ואינו מחזיק טובה
לעצמו לומר שהוא בעצמו חידש כן
אלא שזה החידוש הוא חידוש שחידשו
הראשונים והוא רק מפרש דבריהם.
וכבר אמר ריב"ז (אבות פ"ב מ"ח)
אם למדת תורה הרבה אל תחזיק
טובה לעצמך כי לכך נוצרת וברבינו
יונה אל תחזיק טובה וכו' ועדיין
אתה צתחלה ומתי חשיג עד האמצע
ועד הסוף כי התורה ארוכה מארץ
מדה ורחבה מני ים ואין השגת
האנוש יכולה להגיע אל קצה האחרון
וכמה כל אדם מרוחק ממנו ואין
יחזיק טובה לעצמו ולא עשה תורה
אחת מני אלף ממה שיש לו לעשות כי
לכך נוצרת משל לבע"ח שפרע חובו

בחמור ונשחטת לפניו ואמר לו נענתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן וכו' היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו וינאו כל בני עירו לקראתו א"ל אם זה רבי לא ירבו כמותו בישראל א"ל מפני מה א"ל כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאלם גדול בתורה הוא א"ל צעילכם אני מוחל וצלצד שלא יהא רגיל לעשות כן נכנס ר"א בר"ש ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז וכו' ע"ש ועיין רש"י נדמן לו אדם יש ספרים שכתוב בהן אליהו זכור לטוב והוא נחבין להוכיחו שלא ירגיל בדבר.

החמור ונשחטת לפניו ואמר לו נענתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן וכו' היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו וינאו כל בני עירו לקראתו א"ל אם זה רבי לא ירבו כמותו בישראל א"ל מפני מה א"ל כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאלם גדול בתורה הוא א"ל צעילכם אני מוחל וצלצד שלא יהא רגיל לעשות כן נכנס ר"א בר"ש ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז וכו' ע"ש ועיין רש"י נדמן לו אדם יש ספרים שכתוב בהן אליהו זכור לטוב והוא נחבין להוכיחו שלא ירגיל בדבר.

ובלחם שמים שלא יתלה הטובה לעצמו לומר זכה יד עשיתי זאת ובחכמתי כי נצנתי הרבה שהרי לכך נוצרת ומלאך לומדו כל התורה

אהוב

העולם ממחציות מבקשים לי שאתן להם שתי מחציות בפשוט אע"פ שאני מחסר ממנו כיון שאני עושה רצון בני אדם יש לי שכר לפני הקב"ה שנאמר והנער שמואל הולך וגדול וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים גם עם ה' לרבות עם מלאכים ועם השדים שלא עשה השבעות מלאכים

הוא שם תואר, ובקרא (משלי ג' ד') ומנא חן ושכל טוב צעיתי אלקים ואדם כלומר יעשה אדם שיהא אהוב לכל וכתוב (בראשית י"ב ז') והיה צרכה יעסוק אדם שיצרכהו וצ"ח סי' תקכ"ו אמר אחד אני גורם צלא הפסד וחסרון שלי שמצרכים אותי כי יש לי חסר צרכי מחציות וכשצרכים

רך ומשיצ חמה ומרבה שלום עם
אציו ואמו ועם רבו ועם חצירו
ואפילו עם גוי בשוק כדי שיהא אהוב
למעלה ונחמד מלמטה וכדי שיהא
מקובל על הבריות וכדי שיחמלאו כל
ימיו בטובה וזהו אהוב כיון שלומד
תורה צריך לתקן מעשיו בכל העניינים
כי התורה הוא סם החיים ומכשרתו
לכל המדות טובות והאזהב את
הבריות גם הוא אהוב עליהם כי
כמים הפנים אל פנים וכל שרוח
הבריות נוחה הימנו רוח המקום
נוחה הימנו ובהיותו אהוב על הבריות
יאהב המקום עליהם שיאמרו כמה
מעשיו של זה מתוקנים ומתצרכים זו
לאמר ישמך אלקים כמותו.

והשדים. גם עם אנשים לרבות נשים
וטף.

ובמשנה אבות רפ"ב רבי אומר
איזהו דרך ישרה שיצור לו
האדם כל שהוא תפארת לעושיה
ותפארת לו מן האדם ושם פ"ו ר'
מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה
זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא
שכל העולם כולו כדאי הוא לו נקרא
רע אהוב ופי' הרמז"ס ישליו אזהבין
וגם שלום רב לאזהבי תורתך
וצרכות י"ו שיהא אהוב למעלה
ונחמד למטה ומקובל על הבריות
ובתדבא"ז (רפ"א) אמרו רבותינו ז"ל
לעולם יהא אדם ערוס ביראה ומענה

אוהב את המקום

איך לעשות האזהב הצורה ית' ולזכות
הרבים ולעשות קידוש השם ולמסור
עצמו באהבתו אליו הצורה ית"ש
כאשר עשה פנחס ושלל לחמוד ממון
במקום שיש קידוש השם צמונעו
לקחת ממון כמ"ש באברהם אם
מחוט ועד שרוך נעל וכן באלישע
שלא רצה לקחת ממון מנעמן ושלל
לצטל דברי תורה בצביל תענוגים
ושעשוע ילדיו וחיבת נשיו וגם לעזוב
טוילים וראיות נשים ונעימות
מזמורים כדי שיהא לבו שלם בשמחת

שורש אהבת ה' ואהבת את ה'
אלקיך בכל לבבך (דברים ו'
ד') ליונו צוראינו לעבדו ביראה
שמהא אהבת נפשינו קשורה בנפשו
בשמחה ובאהבתו ובלב טוב ושמחת
האהבה כך הוא עזה ומתגברת על לב
אזהבי ה' שאפילו ימים רבים שלא
ראה אשתו ובניו וחמיתו מרובה לבא
ולהשתעשע באשתו ובניו שמחת
ואהבת צוראו היה כלל היו כנגד
שעשועי לב האזהב את ה' בכל לבו
ובכל נפשו ובכל מאודו בכל הרהוריו

א"ת ה' אלקיך ונאמר (שם י"ג) את
ה' אלקיך תירא והיאך הוא הדרך
לאהבתו ולייראתו בשעה שיחזקו
האדם במעשיו של הקב"ה הגדולים
והמופלאים אשר אין להם ערך ולא
קץ מיד אוהב ומשבח ומפאח ומתאוה
תאוה גדולה לדעת שם הגדול הנכבד
והנורא וכן אמר דוד (תהלים מ"ב)
למאה נפשי לאלקים לא-ל חי, וכשהוא
מחשב בדברים האלה בעצמו הוא
נרתע לחסוריו וירא ויפחד שהוא
בריה קטנה מאד ושפלה עומדת
בדעת קלה ומעוטה לפניו וכן אמר
דוד (תהלים ח' ד') כי אראה שמך
וגו' מה אנוש כי תזכרנו. ועיין ס"ח
ק"י י"ד.

גם נראה דכתיב ועתה ישראל מה ה'
אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה
ופריך אטו יראה מלחא זוטרתא
ומשני אין לגבי משה מלחא זוטרתא
הוא דהעובד מיראה הוא מדה
פחותה שעבדו רק מחמת מוראו
ואלמלא מוראו לא היה עבדו וזה
עבודת הקטנים קטני מח ודעת אצל
העובד ה' באמת עובדו מאהבה
שזה העבודה האמיתי וכבר כתב
הרמב"ם עה"פ חנוך לגער ע"פ
דרכו כי הנער כשמחנכים אותו הרי
מבטיחין לו ליתן לו פרוטה שילמוד
והרי הוא לומד ועושה מצוה לחכמת

ה' וטורח עמל בדבר שהוא רצון
הבורא. העובד מאהבה עוסק בתורה
ובמצוות הולך בנתיבות החכמה
הראויה ועוסק בתורה ואוהב את ה'
אהבה גדולה לא מפני דבר שבעולם
ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש
הטובה אלא עובד באמת מפני
שהקב"ה אמת וסוף הטובה לבא
בכללה וצריך לאהוב את הבורא אהבה
עזה ורבה עד שיחלה לאהבתו כאדם
החולה לאהבת אשה והוא שוגה תמיד
באהבתה בשבתו ובקומו בלילתו ובצאו
גם צעת מאכלו ומשתהו לא ינוס ולא
י"שן מפני אהבתה, יותר ויותר מזה
תהיה אהבת הבורא בלב אוהביו
ותמיד ישגו בה כמו שמצינו בכל לבבך
ובכל נפשך (דברים ו' ד') וזה שאמר
שלמה בחכמתו דרך משל כי חולת
אהבה אני (שה"ש ב' ה'). וזהו דבר
ידוע כיום וכשמש לכל מבין אשר לא
תהיה אהבת הבורא קשורה בלב
האדם עד אשר ישגה בה תמיד כגון
שיעזוב כל אשר בעולם חוץ ממנו כמו
שזונו בכל לבבך ולא יתכן זה אלא
בדיעה שידעוהו לפיכך זה האמת
וכללו של דבר כי צריך לו לאדם להבין
ולהשכיל בחכמות ומצוות המודיעות
לו את קונו כפי כחו שיש לו להבין
ולהשכיל ולהשיג והבורא ית"ש
ויחעלה וזכרו הנכבד והנורא צוה לנו
לאהבה וליראה שמו דכתיב ואהבת

דאם אמר לו אציו חלל את השבת או שאר מצוה שבתורה אל תשמע לו כי אתה ואצין חייבים בכבודי וזה אוהב את המקום אוהב את הצריות.

א"י אוהב את המקום קאי אדלעיל מ"ש אוהב אצל אפשר שיהא אוהב מרשעים וכיוצא בו וכדאמר ר"ל מה אהנית לי החם קרי לי רבי והכי קרי לי רבי ואמר אוהב שיהא אוהב ואוהב את המקום ולא שיהא אוהב מאוחס שאינם אוהבים את המקום.

ואמר עוד לפי שמדרך העולם למאס בצריות ולפעמים אומר למה כל אלו אמנם הקצ"ה צרא כל אלה יתוש יש לו מקום כמו הראש והקצ"ה מנער באצדן של רשעים ואמרו ז"ל מעשה ידי טובעים בים ואחם אומרים שירה וכל מה שצרא הקצ"ה לכבודו צראו וכלם אומרים שירה כצפרק שירה ומצרכין הנותן לשכוי צינה ולכן אמר אוהב את המקום אוהב את הצריות.

הפרוטה נמנא דהפרוטה תשוב מהמעשה כי הפועל עושה המעשה בשביל השכר ולכן נמי אמרו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס כי זה אינו עיקר המצוה ואינו מקבל שכרו משלם ולכן קראו פרס מלשון מחנה שהעובד מיראה ע"מ לקבל שכר הרי מקבל רק מחנה והוא לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס אלא דע את אלקי אצין ועבדו דדעת כי מלך גדול הוא ואהבו וזה הוא הלומד תורה לשמה אוהב את המקום.

ולפי שלפעמים כשהוא אוהב את המקום צריך לוותר על אהבת הצריות וכגון מה שאמרו הלא משנאין ה' אשנא וצתקוממין אמתקוטט נמנא דלא לעולם יכול לאהוב תרוייהו ולכן הקדים אוהב את המקום אוהב את הצריות דצמקום דסותרים זה את זה או לאהוב את המקום או הצריות הקדים מקום לצריות דאפילו בכבוד אב ואם שהשואה הקצ"ה כבודו לכבודם קי"ל

אוהב את הצריות

ואהבת לרעך כמוך מה דעלך סני לתצרך לא תעבד וצת"כ ר"ע אומר

בתורה ואהבת לרעך כמוך וצגמ' גיירני על רגל אחת אמר ליה

ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם גדול הימנו וביארו בעלי חוס' עה"ת עה"פ זה ספר תולדות דלר"ע מי שאינו רוצה בכבוד עצמו ואדרבה ממאס בו גם לחבירו אינו מחויב ליתן דכמוך כתיב אבל לבן עזאי לחבירו בע"כ נריך לכבדו משום דבגללם אלקים עשה את האדם ואסיפא דקרא קאי ע"ש. וזה אוהב את הבריות ומיהו לכאורה זה בכלל על הבריות נאמרה ולא דוקא על חבירו כמוכן.

וגרמא דבגמ' יומא פי' ואהבת את ה' אלקיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להם לבריות שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ"ט) ישראל אשר בך אתפאר אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אוי לו

לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו ועליו הכתוב אומר באמרו להם עם ה' אלה ומארצו יצאו ופרש"י באמור את זו קראו הכתוב חילול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורעניות בא עליו והכל אומרים מה הועילו לו ראה החסידים והחכמים רעה הצאה עליהם שנאמר ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמור עליהם הנכרים שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ולא יכול להגילם שלא יגלו נמצא ש"ס מתחלל וכבודו מתמעט ע"כ ע"ש.

ובאבות אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (פ"א דאבות) כי ע"י האהבה שאוהב את הבריות הם אוהבים אותו ועי"ז מקרבן לתורה שאומרים אשר מי שלמד תורה וכנ"ל. וכאשר יקרב אותם לתורה יקנה לעצמו תורה כמ"ס ומתלמידי יותר מכולם מדר"ש. ובכלל אוהב את הבריות לדונו לכף זכות כמ"ס והוי דן את כל האדם לכף זכות וזהו שאמרה תורה (ויקרא י"ט ט"ו) בצדק תשפוט עמיתך.

משמח את המקום

כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך
 ציטול תורה גדול מזה ועוד ח"ר
 שלשה הקצ"ה צוכה עליהן בכל יום
 על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו
 עוסק ועל שאי אפשר לעסוק בתורה
 ועוסק ועל פרנס המחגאה על
 הציבור ואמרו משרב צית המקדש
 אין לו להקצ"ה צעולמו אלא ד"א של
 הלכה וא"כ מי שאינו עוסק בתורה
 ח"ו גורס כביכול צכיה וצער למקום
 והעוסק צה משמח את המקום
 ואמרו ז"ל בכל יום ויום צת קול יוצא
 מהר חורב ומכרזת ואומרת אי להם
 לצריות מעלצונה של תורה והלומד
 תורה משמח את הצריות להצילם
 מהצת קול של אי להם לצריות
 מהאי להם של הצת קול.

א"י לפמ"ש (ע"ז ג' וצוהר ג'
 רס"ז) א"ל רב אחא לרב נחמן
 צר יצחק מיום שחרב צית המקדש אין
 שחוק להקצ"ה ומנ"ל דליכא שחוק
 אי לימא מדכתיב ויקרא ה' אלוקים
 צבא' ציום ההוא לצבי ולמספד
 ולקרחה וגו' דלמא ההוא יומא ותו
 לא וכו' אלא מהא החשיתי מעולם
 אחריש אחאפק ואמרו צרכות דף ח'
 מיום שחרב ציהמ"ק אין לו להקצ"ה
 צעולמו אלא ד"א של הלכה צלצד

בתיב צצדו את ה' צשמחה צאו
 לפניו צרננה וצגמ' צרכות דף
 ג' ע"א חניא ר"א אומר שלש
 משמרות הוי הלילה ועל כל משמר
 ומשמר יושב הקצ"ה ושואג כארי
 שנאמר ה' ממרוס ישאג וממעון
 קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו
 ועוד שס שמעתי צת קול מנהמת
 ציונה ואומרת אי לצנים צצענותיהם
 החרצתי את ציתי ושרפתי את היכלי
 והגליתיים לצין האומות וכו' ולא זו
 צלצד אלא צשעה שישראל נכנסין
 לצתי כנסיות ולצתי מדרשות ועונין
 יחא שמה הגדול מצורך הקצ"ה
 מנענע ראשו ואומר אשרי המלך
 שמקלסין אותו צציתו כך מה לו לאצ
 שהגלה את צניו ואי להם לצנים שגלו
 מעל שלחן אציהם ואמרו עוד צשעה
 שישראל צצער שכינה מה אומרת
 קולני מראשי קולני מזרועי וצגמ'
 חגיגה ה' ודמוע חדמע וחרד עיני
 דמעה כי נשצה עדר ה' אומר ר'
 אלעזר שלש דמעות הללו למה אחת
 על מקדש ראשון ואחת על מקדש שני
 ואחת על ישראל שגלו ממקומן ואיכא
 דאמרו אחת על ציטול תורה ופרץ
 צשלמא למ"ד על ישראל שגלו היינו
 דכתיב כי נשצה וכו' אלא למ"ד על
 ציטול מאי כי נשצה עדר ה' ומשני

אמרי זה המבזה ת"ח ר' יוחנן וריב"ל אמרי זה המבזה חזירו בפני ת"ח בשלמא וכו' אפיקורס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהני לן רבנן לדידהו קרו לדידהו חנו א"ל אביי האי מגלה פנים בתורה שלא כהלכה נמי הוא דכחיז אס לא בריחי יומס ולילה חקות שמים וארץ לא שמחי ופרש"י שמהנין לעולם ומקיימין אותו והנה מצואר דע"י שעוסק בתורה משמח את הצריות שהעולם מחקיים ע"י וזה משמח את המקום משמח את הצריות.

והנה בגמ' שבת (ל' ע"ב) כחיז טוב כעס משחוק (קהלת ז') וכחיז לשחוק אמרתי מהלל וכחיז ושבחתי אני את השמחה וכחיז ולשמחה מה זו עושה לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים צעורה"ז משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים צעולם הזה ולשחוק אמרתי מהלל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים צעורה"ז ושבחתי אני את השמחה שמחה של מצוה ולשמחה מה זו עושה זו שמחה שאינה של מצוה ללמדך שאין שכינה שורה לא מחוץ עצבות ולא מחוץ עצלות ולא מחוץ שחוק ולא מחוץ קלות ראש ולא מחוץ שיחה ולא מחוץ דברים בטלים אלא

ופקודי ה' ישרים משמחי לב ואמר החכם אין לך שמחה גדולה מהתרת הספיקות ולכן משמח את המקום, עוד בגמ' (ב"מ נ"ט ע"ב) כשנחלקו חכמים בתנור של עכנאי ואמר ר"א אס הלכה כמותי אמת המים יוכיחו וחזרו אמות המים לאחוריהם א"ל אין מציאין ראי' מאמת המים וכו' חזר ואמר להם אס הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יתה צת קול ואמרה מה לכם אלל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא מאי לא בשמים הוא אמר רבי ירמיה שכבר נחנה חורה מהר סיני אין אנו משגיחין בצת קול שכבר כחצת צהר סיני אחרי רבים להטות אשכחיה רבי נתן לאליהו א"ל מאי עבד קוב"ה צהריא שעמא א"ל קא חייך ואמר נלחוני בני נלחוני בני ועיין חוס' ד"ה קחייך שהקשו מהא דאמר בע"ז מיום שחרצ ציהמ"ק אין שחוק לפני הקב"ה היינו קבוע והכא מילתא דצדיחותא בעלמא הוא דאמר וא"כ משמח את המקום שאין שחוק לפניו מיום שחרצ ציהמ"ק וי"ל קושית החוס' נמי דהא דאין שחוק היינו בסתם אבל יש לפניו שמחה ע"י תורה.

והנה אמרו ו"ל (סנהדרין נ"ט ע"ב) איזהו אפיקורס רב ור' חנינא

ואמר אליהו לרצ ברקא דהם בני
 עולם הבא על שם שמשמחים בני
 אדם נמצא דלשמח בני אדם הוא חלק
 מהתורה ולכן התורה נקנית בזה
 שמשמח את המקום ומשמח את
 הצדקות ומקרבן לתורה שע"י
 שמשמחן נעשה קירוב הדעת צינייהו
 ועי"ז מקרבן לתורה שהיא כולה
 שמחה וצרכת חתן וכלה אשר צרא
 ששון ושמחה וכו' גילה רנה דילה
 וחדוה אהבה ואחוה שלום ורעות
 שע"י צריאת ששון ושמחה יצא אהבה
 ואחוה ושלום ורעות וזה ומקרבן
 לתורה. והפייטן בשמחת תורה
 ומשמחת לב ועינים מאירה ושישו
 ושמחו בשמחת תורה ואברהם שמח
 בשמחת תורה ילחק שמח בשמחת
 תורה יעקב שמח בשמחת תורה משה
 ואהרן אליהו שמואל דוד שלמה שמחו
 בשמחת תורה אשריכם ישראל
 שמשמחת כל ישראל.

מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר
 ואחיה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן
 ותהי עליו יד ה' אמר רב יהודה וכן
 לדבר הלכה אמר רבא וכן לחלוט טוב
 כו' רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר
 מילתא דצדיכותא וצדחי רבנן לסוף
 יתיב צאימתא ופתח בשמעמא.

א"י לפמ"ש כתובות י"ז כ"ד מרקדין
 לפני הכלה צ"ש אומרים כלה
 כמות שהיא וצ"ה אומרים כלה נאה
 וחסודה וטעמא דצ"ה דמי שלקח
 מקח רע ישבחנו צעיניו מכאן אמרו
 חכמים לעולם תהא דעתו של אדם
 מעורבת עם הצדיות ומציא שם
 מהחכמים שרקדו על חלת לשמח חתן
 וכלה, וצגמ' תענית (כ"צ ע"א) הני
 תרי אחי דהוי אינשי דצדוהי כי חזי
 תרי דאית להו תיגרי צינייהו טרחו
 ועצדי שלמא צינייהו והוו שמחים
 ומשמחים בני אדם צמילי דצדוהי

אוהב את הצדקות

אחר ר' יהושע לפקיעין אחר ר"ג
 ליבנה אחר ר"ע לבני ברק אחר ר'
 מחיה לרומי, ובאבות על שלשה
 דברים העולם עומד על התורה ועל
 העבודה ועל גמ"ח והנה גמ"ח הוא
 צדקות.

הנה בתורה כתיב צדק תשפוט את
 עמיתך וכתיב צדק צדק תרדוף
 למען חחי' וירשח ועיין סנהדרין ל"ב
 אחד לדין ואחד לפעולה עוד שם צדק
 צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה
 אחר ר"א ללוד אחר ריב"ז לברור חיל

וצריך מדה זו לקנין התורה שהרי
הב"ד צריך להציל עשוק
מעשוק ואם לא יאהב את הנדקות לא
ירדוף להציל עשוק מעשוק וגם בכלל
זה לאהוב מי שעושה נדקה עם
אחרים והרי נדקה עשה הקב"ה
אפילו עם בני נח שפיזר את ישראל
בין האומות, ונדקה מהפכת מדת
הדין למדת הרחמים ואיוב אמר
וותרן בממוני הייתי ומיהו כתב
בס"ח (תנ"ד) מי שחייב לאחרים לא
יבזה בנדקות עד שיפרע דלא יהיה
וותרן בממון אחרים אלא בממונו.

וי"ל אהוב הנדקות כלשון רבים דיש
כמה מיני נדקה פעמים שאינה

נראה שהוא נדקה והוא לפני הקב"ה
נדקה מעולה כגון עני שיש לו חפץ
למכור או ספר שאין חפצים לקנותו
ואדם קונהו מידו וכן עני שחפץ
לכתוב ואין אחרים רוצין להשכירו
והוא משכירו אין נדקה למעלה
ממנה שהוא יגע בכחיזה ואחיה נותן
לו רווחים אבל אם תראה איש שיכול
ללמוד וסופר שיכול לכתוב ואינם
רוצים ללמוד ולכתוב אם תתן להם
נדקה קורא אני עליהם לנדקה והנה
נעקה (ס"ח ס"י תתל"ה) וכתיב
נדקה תרומם גוי וחסד לאומים
חטאת ודרשו בגמ' (ב"ב ח' ע"ב)
נדקה תרומם גוי וחסד לישראל
ולאומים חטאת.

אוהב את התוכחות

מישראל חכם גדול וזקן ויר"ש
מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח
לרבים ומחזירן לתשובה.

ובאדר"נ (פכ"ט ה"א) אם יש לך
חברים מקצתן משבחין אותך אהוב
אותך המוכיחך ושנא את המשבחך
מפני שמוכיחך מציאך לעוה"ב
והמשבחך מוציאך מן העולם. וברבינו
יונה בגארת התשובה אות קל"ד דרך
ישרה שיצור לו האדם ליראת שמים

בתיב הוכח לחכם ויאהבך ובארחות
חיים להרא"ש שמח בשמעך
תוכחות כמונא שלל רב והוכח לחכם
ואהבך כי טובה תוכחת מגולה
מאהבה מוסתרת ולמוכיחם ינעם.
ועוד שם חזר טוב היה ליראי ה'
התחזר בחזרתם ומחזרת פועלי און
הרחק ואהוב המוכיחים. והרמב"ם
(פ"ב מהל' תשובה ה"ב) כתב
שהשונא את התוכחות הוא אחד
מכ"ד דברים המעכבים את התשובה
ולפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל

לקנות לו חצר אחד או שנים לדבר
עמהם חמיד בדברי יראת שמים ואם
יחטא אחד מן החצרים או יפגע
במלוא מן המלוות יוכיחו חצירו
ויוכיחו זה את זה על כל עבירה.

אוהב את המשרים

(קידושין מ' ע"ב) והנה יש ב' דרכים
ישרים אחד דרך ישרה לפני איש
ובאמת אחריה דרכי מות ח"ו ויש
דרך ישרה לפני ה' ומביא את האדם
לדרכי חיים נצחיים וזהו אוהב את
המשרים נדיקים ההולכים בדרך
ישרה וכיון שאוהב הנדיקים אינו
מחניף לרשעים, ובמשלי (א' ג')
לקחת מוסר השכל נדק ומשפט
ומשרים ופרש"י נדק נדקה מממונו
ומשפט לשפוט אמת ומשרים הוא
הפשרה דרך חלק ומישור שזה לזה
ולזה ובא"ע ומשרים שידבר היושב
במשפט ובמל"ד ומשרים בדבר
המדות והנהגת האדם והוא ע"ד
התנא במשנה וכולהו אמת. והעיקר
כי צריך האדם להיות לעולם על קו
הישר עם כל אדם וקודם עם עצמו
ושיהיה לו סברא ישרה ולא ישחשש
בלימוד.

בדת הישרות הוא גדולה מאד והישר
גדול מהנדיק ובקרא אור זרוע
לנדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ז
י"א) ובאבות פ"ב מ"א רבי אומר
איוזי דרך ישרה שיבור לו האדם כל
שהוא תפארת לעשה ותפארת לו מן
האדם ובקהלת (ו' כ"ט) לבד ראה זה
מנאמי אשר עשה אלקים את האדם
ישר והמה נקשו חשבונות רבים
ובתרגום ישר תקין כלומר אדם השלם
ומתוקן בכל החיקונים רק משחטאו
ע"י אכילת מן העץ הדעת והמה
כשנעשו שנים ומי שהוא ישר אוהב
את המשרים והתורה מלמדו ללכת
בדרך ישרה שהתורה הוא אמת ולכן
מי שרוצה לקנות קנינה של תורה
עליו לאהוב את המשרים.

ובמשלי (י"ד) יש דרך ישר לפני
איש אחריה דרכי מות

מתרחק מן הכבוד

במעלה שאינה ראויה לך (פ"ט) אל
יכבדוך בני אדם פן יבעטו בך
ושפילוך ובגמ' יומא ל"ח ואלו לגנאי
כו' מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך
ובמקומך ישיבוך ומשלך יתנו לך אין
אדם נוגע במוכן לחזירו אפילו כמלא
נימא.

ומה שאמרו במשנה אבות (פ"ג
מ"י) ר"א יהי כבוד חבירך חביב
עליך כשלך ובפ"ד מ"ו ר' יוסי אומר
כל המכבד את התורה גופו מכובד
על הצדיות ואמר כי מכבדי אכבד

ובזוי יקלו ודאי כי יש כבוד בעולם
וכבוד חכמים ינחלו אבל אין לאדם
לרדוף אחריו ואלא אדרבה מתרחק
ממנו כי אינו טוב לאדם ואם בע"כ
מכבדין אותו לא ישמח בו אלא ידע
בעצמו מיעוט ערכו וצירושלמי אמרו
אוי לו למי שהעולם מטעים בו ואמרו
סוף הכבוד לבא אבל על האדם
להתרחק ממנו אם רוצה לזכות
לכתרה של תורה.

ובמחזור ויטרי ואינו רודף אחר
הכבוד אלא מתרחק ממנו
אפילו כשמגיע לידו כדרך שעשה
שאלו שנחבא אל הכלים שמחוך כך

במשנה הקנאה והתאווה והכבוד
מוציאין את האדם מן
העולם (אבות פ"ד) והרודף אחר
הכבוד הכבוד צורח ממנו והוא מפני
שמחגאה רוצה בכבוד ואז הוא גורם
לסילוק התורה כי אני אשכון את דכא
ושפל רוח. והנה מתרחק מן הכבוד
הוא היפך מהרודף אחר הכבוד שלא
יאמר אין אני רודף אחר הכבוד אבל
אם ממילא נותנים לי אקבל אבל
לזכות לכתרה של תורה נריך להתרחק
מן הכבוד אפילו אין נותנין לו אלא
לאחרים יתרחק ממנו. והוא כעין
שאמרו צנויר סחור סחור אמרינן
לנוירא לכרמא לא תקרב כן יתרחק
אדם מן הכבוד, ונראה עוד לפי מה
שאמרו שלהי הוריות (דף י"ג) רבה
ורב יוסף רבה עוקר הרים ורב יוסף
סיני ורזו להשיב ראש ישיבה ושלחו
מתם (מארץ ישראל) סיני עדיף ורזו
למנותו לראש ישיבה ואפילו הכי לא
קבל עליו להיות ראש ישיבה וצווחו
חי עוד עשרים שנים ע"ש.

ובאדר"ג ספכ"ה רד ממקומך שמים
ושלש מעלות ושז מוטב
שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד
וצאורחות חיים להרא"ש (אות פ"ח)
אל תרדוף אחר הכבוד ולא תעלה

זא אחד לעיר וצקש לדקה ונראה
 כע"ה ונחנו לו פרוטות ושז נכנס
 לבית הרב ופלפל עמו הרבה וראו
 שהוא גדול בתורה מאד וראו ליתן לו
 יותר ולא רצה לקבל שזה כבר כבוד
 בשביל התורה וגם קרדוס לחפור זה.

אינו נצוה צעינו ונמאס מללמוד מכל
 אדם ומאחר שלומד מכל אדם היא
 מתקיימת בידו כמ"ש דוד מכל
 מלמדי השכלתי (תהלים קי"ט). וכן
 אינו לומד תורה בשביל שיקרא רב או
 חכם ויכבדהו בשביל התורה וצס"ח

ולא מגים לבו בתלמודו

שמים עצמו כמדבר ורוחו נמוכה
 עליו ונראה דלא הוא מה דכתיב אדם
 כי ימות צאהל (פ' חקת) ודרשו ז"ל
 אין התורה מתקיימת אלא במי
 שממית עצמו עליה ולכאורה אדרבה
 הרי וחי זהם ולא שימות זהם כתיב
 והנראה דהכוונה שממית עצמו
 כלומר עצמותו נעשה כמת שאינו
 מרגיש כלל שהוא צנמצא ואינו רוצה
 בכבוד וצטלו לגמרי וכמו שאמרו
 מאד מאד הו שפל רוח ולכן במשה
 רבינו שהי' עניו מכל אדם ע"פ
 האדמה התורה נקראת על שמו
 תורת משה ולכן יתרחק מן הכבוד
 מפני שהוא עשם הרע ולא יגיס לבו
 כי מה שידוע בתלמוד הוא כטפה מן
 הים ואפילו פחות מזה מהתורה
 הקדושה אשר היא רחבה מיני ים
 וארוכה מארץ מדה.

ורבינו הגדול המו"ט אבות פ"א
 מ"ו עשה לך רב וקנה לך

קאי אדלעיל מיניה מתרחק מן
 הכבוד אבל יחשוב בלבו הנה אני
 זכיתי ללמוד הרבה והכבוד מגיע לי
 אלא שאני מתרחק ממנו שהמנוה
 להתרחק מן הכבוד ולכן אני עושה כן
 והנני מקיים צווי חכו"ל להתרחק מן
 הכבוד הגם שמגיע לי ואני ת"ח גדול
 וכן טובים וכיוצא בו והרי הוא מגיס
 לבו בתלמודו גם זה חסרון שזה כבר
 גאות בלבו ואין נפ"מ אם הוא
 מתגאה בפני אנשים או בפני עצמו
 והמתגאה בכל אופן שהוא כאלו עובד
 ע"ז ונוטל עולמו בעוה"ז וכתיב הו
 כל צמא לכו למים מה מים מניחין
 מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף
 דברי תורה אין מתקיימין אלא במי
 שדעתו שפלה (תענית י"ז), ובמדרש
 (שהש"ר א' י"ט) מה מים אינם
 מתקיימין בכלי כסף וזהב אלא בירוד
 שכלים כך התורה אינה מתקיימת
 אלא במי שמים עצמו ככלי חרס.
 ואמרו אין התורה מתקיימת אלא במי

קושיא שאמרו והעמידו תלמידים הרבה בסתם שעל זה וכיוצא בזה נאמר ונדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ע"ש דברים כלהבות אש. וזה נמי בכלל ואינו מגיס לבו בחורה שמחגאה בעצמו ואמר אני אמלך ואני ראוי להיות ראש ישיבה ומדריך לאן קדשים ואם שואלין דבר אחד בהלכה אינו יודע אפילו באיזה מקום בש"ע לחפש אחריו ומחנשא לכל לראש להיות ראש.

ובבאן יש לעיין הרבה מה שמורגל בפומי דכמה כששואלין אותו למה לא למד הלכה משיב כי אינו רוצה להיות מורה הוראה וזה דבר אחריות גדולה ולכן הוא בוחר לעצמו להיות ראש ישיבה ומחנך שאין בזה אחריות אבל באמת ונהפוך הוא שזה אחריות יותר גדולה שהרי הוא מורה הוראות ומישר או מעקם בני ישיבה היקרים בדרכי עקלקלות כיון שבעצמו מודה שאינו יודע להורות הדריך ילכו בהם, ומה נמתקן בזה דברי רבינו הגדול הרמ"א ז"ל (יו"ד סי' רמ"ג סע' ל') במש"כ המחבר כל אלו הדברים שאמרו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה אם גמרא גמרא וכחכ הרמ"א ז"ל ובימים אלו

חבר הביא קושיא הר"י לירמ"א הובא במדרש שמואל למה לא הזהיר על שיקח תלמידים שהרי אמרו הרבה למדתי מרבתי ומתלמידי יותר מכולם (תענית ז', מכות י') והביא שם תי' ותי' כק"ו המהר"ל ז"ל בדרך החיים שאין ראוי לרצ ליקח לעצמו שם חשיבות לומר תלמוד ממני כמו שעושים בארצות הללו וכחכ מרן התי"ט אע"פ שדבריהם אחת מ"מ קושיא מעיקרא ליחא דלא אמרו העמידו תלמידים רק על רגל האמת וזה לא יוכל לעשות אלא מי שיש צידו האמת ולא אמרו במחגאים ובמחנשאים לאמר אני אמלך ואהיה ראש וקצין עם להרבות תלמידים שהרי כל דבריהם דברי מוסר וענות נדק. אבל בני שצידו הכח להעמיד תלמידים הרבה עליו אמרו והזהירו להעמיד תלמידים הרבה וע"ד שאמר ועלומים כל הרוגיה (משלי ז') זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה אבל בני שלא הגיע למדה זו ומחנשא כאמור גם הוא בכלל ורבים חללים הפילה, ובק"ו ממי שלא הגיע להוראה ומורה שזה לפי שעה ולעתים מזומנים להוראה ולאיש מן האיסים, וזה מידי יום יום ולתלמידים רבים ושנשא כיון דעל על כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו שעליו נאמר ורבים חללים הפילה משלי ז' ואין זו

עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר (מהרי"ק שורש קס"ט ע"ס מה שמזוין בש"ע ק"ע).

ולפי שדברי מהרי"ק מובאים שם בקיצור אעמיק כאן רק חיזה שורות מלשון המהרי"ק ז"ל שם ח"ל (דף פ"א מדפי הספר) ואשר כתבת שעיקר הרבנות תלוי בפלפול כדמוכח פ' אלו מציאות דף ל"ג וכן הרב שחפס ישיבה וכו' אומר אני דלאו כלל דודאי מי שלומד לפני הרב צפי' זמן והרב מעמיד התלמיד על פשט ההלכה על דרך האמת והיושר ודאי בענין זה נעשה תלמידו וחייב בכבודו וזהו רבו שלמדו חכמה דסוף פ' אלו מציאות וכדפירש"י שם אבל הדרכים שעושים היום בתוספות זמן וכל אחד אומר הדרך כולו יהיה אמת או שקר בענין זה איני רואה צו שום רבנות וכו' ואשר הרבית להביא ראיות דפלפול הוא דבר חשוב ודאי פשיטא שכן הוא אמנם הבקאות הוא דבר חשוב מאד כדמוכח בסוף הוריות (י"ד) "ועוד דלהיות ראש ישיבה מורה להורות הוראות כולן" וצפ' הפועלים פ"ה כי סליק ר' זירא היה ר' יוחנן ראש ישיבה כדאמר

התם הכל צריכין למרי חטיא ופרש"י שם דמשניות וצרייתות אצוהון דכולהו הלכתא גם מההיא דפ' מי שמת דף קמ"ה יש יותר ראייה דעיקר הרבנות תלוי בבקאות ולא בפלפול וכו' ע"ש באריכות גדולה שהעיקר מה שנקרא רבו מי שלמדו הלכה ולא מי שלמדו פלפול. והוא שפסק הרמ"א הנ"ל בש"ע שם והרבה יש לדבר מזה שעכשיו יש רוצים להפוך ודוקא לבזות ולהשפיל רבו שלמדו הלכה עד שלכתחילה אינו מניחו ללמוד הלכה. וב"ה שמועטים הם ורובם מראשי ישיבות יודעים ערך ההלכה והמקום שלה.

והתפא"י כתב שאינו רוצה לומר שאינו מתגאה בלמודו דזה אינו מעלה אלא חסרון ההיפוך אלא פירוש מילת גם מלשון לבו גם זה (סוטה פ"א מ"ו) דרצה לומר ששני בנ"א המכירים זה את זה שאינן מתבזושים זה מזה ובגמ' כתובות ביהודה היו מיוחדין אותן שיהא לבו גם זה ובתורה נמי שלא יהא לבו גם זה ויאמר כאילו כבר מכירה ויודע את הכל אלא יהא כמדבר עם ארוסתו שאינה מכירה עדיין והכ"נ בתורה יהיה לו צושת פנים מלשלוח מחשבותיו חפשים צעניני האמונה והמלוות שלמד שאין השכל האנושי

אליהו זכור לטוב והוא נתכוין להוכיחו שלא ירגיל בדבר.

ובמחזור ויטרי כתב ואינו מגיס לבו להיות שמח בהוראה מפני

שדואג שמא יכשל בדברי תורה ולפענ"ד הא דידן אינו מטעם הוראה דוקא דהמגיס לבו בהוראה הוא שטפה רשע וגם רוח אלא בא לומר אפילו בלי להורות נמי אינו מגיס לבו בלימודו שלמד הרבה שמדרך התלמידים להיות לבו גם ושמח שזכה כ"כ ללמוד ועי"ז לבו מתרחב ומגיס אבל כבר אמרו כל המתחייב אס חכם הוא חכמחו מסתלקת ממנו מנ"ל מהלל (פסחים ס"ו) שהתחיל לקנחן בדברים מי גרם לכם שאעלה מצבל וכו' עלולות שהיתה בכם שלא שמשחם שני גדולי הדור שמעי' ואבטליון מי דבעי מיניה רבי שכת ולא הביא סבין מע"ש מהו להביאו בשבת ונתעלמה ממנו ההלכה ואמר אס אינם נביאים בני נביאים הם למחר מי שפסחו טלה תחבו לו בלמרו מי שפסחו עו תחבו לו בין קרניו ראה מעשה וזכר ההלכה אמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

ושמעתי שפעם כשציקר הגר"א קאטלער זי"ל אלל כ"ק אדמו"ר בעל בית ישראל ושאלו במאי

יכול להשיג, וכמ"ש במשה וקסתר פניו כי ירא משה מלהביט וכה לדרגה נשאה שנאמר עליו וחמונת ה' ביט.

ובגמ' תענית כ' מעשה שצא ר"א ברבי שמעון ממגדל עדר מצית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה מזמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו א"ל ריקה כמה מכוער האי גברא שמא כל בני עירך מכוערין כמותך א"ל איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעלמו שחטא ירד מן החמור ונשחטט לפניו ואמר לו נענתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן וכו' היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו וילאו כל בני עירו לקראתו א"ל אס זה רבי לא ירבו כמותו בישראל א"ל מפני מה א"ל כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא א"ל בשבילכם אני מוחל ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן נכנס ר"א בר"ש ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארו וכו' ע"ש ועיין רש"י מזמן לו אדם יש ספרים שכתוב בהן

נמי על צדקתו לסחור מצנ"א והשיב
הצית ישראל וז"ל שאם היה הח"ח
חושב על עצמו כצדיק אז לא היה
צריך כבר להחפול אבל הוא וז"ל לא
חישב עצמו כצדיק ושיצא הגר"א וז"ל
את הדבר.

זכה החפץ חיים וז"ל שכנראה היו
צדורו יותר גדולים בתורה ואעפ"כ
זכה וז"ל למה שלא זכו אחרים והשיב
לו הצעל בית ישראל וז"ל שהחפץ חיים
וז"ל החפול להשם שיזכה לסחור את
גלותו ולא יכירו בו ואז חזר ושאל
הגר"א וז"ל א"כ אמאי לא החפול

אינו שמח בהוראה

(ע"ז דף י"ט) ואלו החלמידים
הקטנים שלא הרבו תורה כראוי
ומצבקים להחגדל לפני עם הארץ
וצין אנשי עירם וקופלין ויושצין
צראש לדון ולהורות בישראל הם
המרצים את המחלוקת והם
המחריצים את העולם ומכבין נרה של
תורה מחצלים כרם ה' צבא' ועליהם
אמר שלמה שועלים קטנים מחצלים
כרמים ומי צומניו זכה לומר אני
הגעתי להוראה.

ובגמ' סנהדרין (ז' ע"א) אמר רבי
שמואל בר נחמני א"ר יוחנן
כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה
שכינה בישראל שנאמר אלקים נצב
בעדת א-ל (תהלים פ"ב) וכל דיין
שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם
לשכינה שתחלוק מבישראל שנאמר
(שם י"ב) משוד עניים מאנקת
אציונים עתה אקום יאמר ה' וא"ר

בי השמחה שהוא שמח בהוראה צאה
לו מהיותו גם לבו צהוראה דבול
זה הרי זה להיפוך דואג שלא יצא
ח"ו לידי טעות ור' נחמיה בן הקנה
בכל יום צבאו לבית המדרש החפול
על זה שלא אכשל בצדק הלכה וישמחו
בי חבדי והגם לבו צהוראה הרי הוא
שוטה רשע וגם רוח, ועיין פ"ד
דאבות ובש"ע יו"ד (ס') רמ"ב
סי"ג). ונראה דהנה אמרו אין אדם
עומד על דבר הלכה אלא א"כ נכשל
בה מחלה וכולי האי ואולי וצמה
ישמח, וז"ל הטור כתב הרמב"ם ולא
כל מי שמח רבו מותר ליטב ולהורות
אא"כ הוא חלמיד שהגיע להוראה
וכל חלמיד שלא הגיע להוראה ומורה
ה"ז שוטה רשע וגם רוח ועליו נאמר
כי רבים חללים הפילה וכל חכם
שהגיע להוראה ואינו מורה ה"ז
מונע תורה ונותן מכשולות לפני
רבים ועליו נאמר ועלומים כל הרוגיה

ליה אפילו כן א"ל פוק חמי חד סבא
 וסמוך עלי נפק ואשכח רבי זון בר
 כהנא ושאל ליה שרי ליה כחבתי ג"ז
 ללמוד שלא יהא אדם גס לבו כהוראה
 ע"כ פי' דרבי מנא נשבר ליה גומא
 דסולמו שעשו להחזיק הסולם שלא
 יפול ושאל לאציו אי מותר ושרי ליה
 ואפ"ה אמר ליה שישאל עוד לזקן
 אחד ולא יסמוך עליו בלדד וראה עד
 כמה חששו שלא לסמוך על הוראתם
 שהי' היתר גמור ועיין צ"י שהביא
 עוד כמה ענינים וכיון שכ"כ הסכנה
 גדולה שמה ח"ו יטעה ויבא לעצמו
 רעה תחת טובה וכלשון האמוראים
 ח"ו לקטלא אזיל ודאי אין לשמוח
 בהוראה והשמח בהוראה מראה
 שאינו חושש ואין בו אחריות והרי
 הוא נופל לגיהנם אבל מי שאינו שמח
 בהוראה יש לו סייעתא דשמיא.

וזה לך לשון המאירי יומא (כ"ו
 ע"א) בכמה מקומות ביארנו
 שראוי לאדם להזהר שלא לפרסם
 עצמו בהוראה אלא אם כן יודע
 בעצמו ושיהא אחרים מסכימים עליו
 שהוא ראוי לכך. ואין אדם ראוי לכך
 בשלימות ידיעה לבד שכמה ראינו
 שידיעתם גדולה בתלמוד שאינם
 יודעים לכיון שמועה אחת להלכה
 ולמה שראוי להורות. וכמה מוחזקים
 בחדרי תורה וכשהוראה באה לידם

שמואל בר נחמני אר"י כל דיין שנוטל
 מזה ונותן לזה שלא כדין הקצ"ה
 נוטל ממנו נפשו וכו' ואמר רשב"ג
 אר"י לעולם יראה דיין עצמו כאילו
 חרב מונחת בין ירכותיו וגיהנם
 פתוחה לו מתחתיו וכו' אמר ריב"ל
 עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר
 כולן פשיטא לא נריכא אלא לתלמיד
 היושב לפני רבו רב הונא כי הוה אחי
 דינא לקמיה מיכנף ומייתי עשרה
 רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטי'
 שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אחי
 טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו
 לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי
 היכי דלימטיין שיבא מכשורא ובגמ'
 (יומא פ"ו ע"ב) רב כי הוה נפיק
 למידן דינא אמר הכי בצבו נפשיה
 לקטלא נפיק וצבו ביחיה לית הוא
 עביד וריקן לביחיה אזיל ולואי שמהא
 ביאה כיצאה וכן אמר רבא ופרש"י
 בצבו נפשיה צררון עצמו לקטלא אזיל
 לישא עונש חטא שמה יסגה בדין ועל
 עצמו אמר כן וצבו ביחיה לית הוא
 עביד בכל זה לא יעשה נורכי ביתו
 ולא ישחק כלום בדבר ולואי שמהא
 ביאה שישב ויכנס לביתו בלא חטא
 כיצאה.

ובתב"ה צ"י גרסינן בירושלמי ספ"ק
 דמ"ק רבי מנא איתבר עוקא
 דסולמיה שאל לר' יונה אציו ושרי

סנהדרין גמיר וקציר, ועל זו האחרונה אמרו כאן על שצט יהודה אסוקי שמעמח אליצא דהלכתא קאמינא כלומר שאע"פ שהם חכמים אינם יודעים לכון את השמועות כהלכה ע"כ ע"ש דברים נפלאים תורת משה אמת כנתינתם מקיני.

אף הפתח אינם מוצאים. וכלל הדברים שאין אדם זוכה להוראה אלא בשתי דברים א' ידיעת התלמוד וקבלתו "פי' קבלה שקבלנו מדור דור עד משה רבינו" ושניה לה שלימות הכח השכלי שבו לצחיגת הדברים והבאתם למנרף להוציא דבר מחוך דבר ועל שתיים ככלל אמרו במסכת

נושא בעול עם חבירו

נמי דאומר ככלל על הלימוד כשיש לו חצר והוא מפגר קצת ואינו מהיר בלימודו כמוהו ואם ילך ללמוד ימצא לו חצר אחר אבל זה החצר שלו ישאר בלי חצר ולא ילמוד ונמצא ח"ו תורה מחבטלת מזהו לישא עול עם חבירו הגם שיגרום לו קצת עיכוב בלימודו במהירותו שהיה יכול ללמוד לעצמו כשהוא בעצמו יותר והשי"ת יזכהו בזכות זה שיזכה לקנין תורה ולהגיע להוראה בשביל שנושא בעול עם חבירו והכל לפי המקום והמצב.

נראה לפמ"ש באינו שמח בהוראה קאי על זה דהגם שהוא מיראי הוראה ואינו שמח בה מ"מ נושא בעול עמו ואינו מונע עצמו לעת הצריך שאם חצירו שואלו להשתתף וכניש ח"ח אחרים כמו שהבאנו בסמוך מרב הוגא ורב אשי הרי הוא נושא עמו בעול והגם שיכול לומר מה לי ולזרה הזאת הרי די לי מעולי של עצמי מ"מ נושא בעול גם עם חצירו כי היכא דנמטי לי כי שיבא מכשורא.

עוד נראה נושא בעול עם חבירו לאו דוקא בלימודי התורה אלא לפעמים יש לו חצר טוב ולרגלי סבות הוא נסתבך באיזה ענין ואין לו מי שישא בעול עמו אז לא ייחזה וילך לו אלא נושא בעול עמו ויכריעהו לכף זכות כיון שהוא חצירו ומכיר בו וקאי

א"י לפעמים שקנה לו חצר ולמדו יחד הוא נחעלה וזכה לקבל היתר הוראה קודם לחצירו אעפ"כ אינו שמח בהוראה שקבל נגד חצירו אלא נושא בעול עם חצירו עד שהוא נמי יגמר לימודו ויחזקו ויאמנאו שלא יפול ועי"ז הוא ג"כ מאלית. אי

על למטה נושא בעול עם חצירו ומכריעו לבק זכות והנה אמר ומכריעו לבק זכות אבל יודע שטעה

ואין הצדק עמו אז צריך לומר לו האמת ועיין בסמוך.

ומכריעו לבק זכות

חורה ושפטו העדה והצילו העדה ואם לא מצא אחד מהדיינים בכל הסנהדרין שילמדו עליו זכות פוטרין אותו מיד דכל שלא נמצא אחד מהסנהדרין זכות אפילו לזה הרי זה ב"ד טועה דהחורה אמרה שהחיוז למצא על כל אדם מִישראל איזה זכות ואפילו על רוצח וכיוצא בו דרצה הקב"ה לזכות את ישראל ורצה בזכותם ומשל עכו"ם אמר לא הביט און ציעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו. ותרועת הוא מלשון רעות ופי' המפרשים שמי שאינו מביט אחר און ציעקב ולא עמל בישראל הרי זה נעשה לו רע להקב"ה ותרועת מלשון כרע כאח לי. ובתפלת הגה"ק מהר"א זוקלה"ה ונראה מעלת חצירנו ולא חסרונותיו וכמו שאדם קרוב אצל עצמו ואינו רואה חסרונותיו ומכריע עצמו לבק זכות כך עם כל ישראל חצרים צריך להכריעו לבק זכות וכבר הקשו החוס' איך יכולין להעיד על ישראל חצירו כיון דכתיב ואהבם לרעך כמוך ואדם קרוב אצל עצמו ואיך מעיד על חצירו

נראה למכריעו משמע הדבר שהוא על המשקל עין בעין ויש פנים לכאן ופנים לכאן אז מכריעו לבק זכות אבל אם אינו בגדר הכרעה אז יעמידהו על האמת מיד ולא ינסה לכפות עליו בדבר שקר ועיין רע"ב והוי דן את כל האדם לבק זכות (אבות פ"א מ"ו) כשהדבר בבק מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לחובה מדת חסידות היא לדונו לבק זכות אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו לחובה שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל דהחושד ברשע אינו לוקה. ולפ"ז י"ל בחצירו שמכיר בו שאינו רשע א"כ לעולם מכריעו לבק זכות, ומיהו גם כמה שכתב הרע"ב קצת יש לעיין דיש לומר דוקא אינו לוקה אבל איסורא איכא וז"ע.

והנה מנהג להכריע אדם מישראל לבק זכות ואפילו צדיני נפשות ספק רוצח שהעידו עליו עדים אמרה

ואם הוא שונא א"כ פסול להעיד
משום שנאה וזה ומכריעו לכף זכות.

ובגמ' שבת קכ"ז א"ר אסי א"ר
יוחנן ששה דברים אדם אוכל
פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו
לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחים
ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת
בית המדרש והמגדל בנין לתלמוד
תורה והדן את חבירו לכף זכות כו'
ח"ר הדן חבירו לכף זכות דנין אותו
לזכות ומעשה באלים אחד שירד מגליל
העליון ונשכר אלל בעה"ז אחד
בדרום שלש שנים ערב יוה"כ אמר לו
תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני
אמר לו אין לי מעות א"ל תן לי
פירות א"ל אין לי תן לי קרקע אין לי
תן לי בהמה אין לי תן לי כרים
וכסותם אין לי הפשיל כליו לאחריו
והלך לציטו בפחי נפש לאחר הרגל
נטל בעה"ז שכרו בידו ועמו משה ג'
חמורים אחד של מאכל ואחד של
משתה ואחד של מיני מגדים והלך לו

לציטו אחר שאכלו ושמו נתן לו שכרו
אמר לו בשעה שאמרת תן לי שכרי
ואמרת אין לי מעות במה חשדתי
אמרתי שמא פרקמטיא צוול נודמנה
לך ולקחת בהן ובשעה שאמרת תן לי
בהמה ואמרת אין לי במה חשדתי
אמרתי שמא מושכרת ציד אחרים
בשעה שאמרת לי תן לי קרקע
ואמרת לך אין לי קרקע במה
חשדתי אמרתי שמא מושכרת ציד
אחרים היא ובשעה שאמרת אין לי
פירות במה חשדתי אמרתי שמא
אין מעושרות ובשעה שאמרת לך
אין לי כרים וכסות במה חשדתי
אמרתי שמא הקדיש כל נכסיו לשמים
א"ל העבודה כך היה הדרתי כל נכסי
בצביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה
וכשבאתי אלל חבירי בדרום הציטו לי
כל נדרי ואחא כשם שדנתי לזכות
המקום ידון אותך לזכות וע"ש עוד
כמה ענינים לדון לכף זכות וז"ש
ומכריעו לכף זכות.

ומעמידו על האמת

בתורתו וצרא עולמו והתורה אמת
והאמת אהוב מכל ולכן העיקר
להעמידו על האמת הגם שהכריעו
לכף זכות אבל אין לתלות בהכרעות
ושישאר בספיקות שיוכלו להסתפק בו

אמת הוא חותמו של הקב"ה
ובצריאת העולם אמת אמר אל
יצרא שכל עוה"ז שקר והשלך
הקב"ה האמת ארצה שנאמר אמת
מאריך תלמח ומיהו הליך הקב"ה

ודע דאף שחייב להעמידו על האמת
מ"מ צריך לראות שלא לביישו
אפילו אם טעה ועיין ס"ח ס' ש"י
שני יהודים שמעו מלמד אחד שלמד
לתלמידו תיבה בטעות. אמר האחד
לחבירו אמור לו אחה, אמרת ליה
בטעות. א"ל אם אחה יכול שלא
תלצין פניו אמור לו ואם לאו אל
תשפוך דמו אמור לקרובו שיאמר לו
ולא משמך שלא יתבייש וכ"כ עוד
בס' קל"ט אם שמעת איש אחד
מלמד טעות כו' אם הוא מתבייש
בזה וכו' אלא תודיעהו לאחד
מקרוביו או לאוהבו ואל תשפוך דמו
ובמק"ח צ"ן לגמ' פסחים פ"ג
שורפין אותו לפני הצירה וכתב
הת"ט שם מכאן נלמוד דאף מי
שראוי לביישו למגדר מילתא מ"מ אין
לביישו רק מעט ולחוס על כבודו ולכן
אחר שהכריעו לכף זכות מעמידו על
האמת ואמר דוקא חבירו כי חבירו
האהוב לו אינו מתבייש ממנו אבל
אחר אפשר שיתבייש ממנו.

וצריך להכריעו לכף זכות אלא
מעמידו על האמת כלומר החבר
שמכריעו לכף זכות ישתדל להעמידו
על האמת ברור שלא ינטרכו
להכרעות.

ובגמ' ברכות ה' ע"ב אמת זו תורה,
וע"ז אמר שלמה (משלי כ"ג,
עי' ברכות ה') אמת קנה ואל תמכור
חכמה ומוסר וצניא וצילק"ש בראשית
ג' אמת קשה לעשות ושקר עומד
אחורי אוזן. ובזהר ויקרא אמת
ושלום קשיר דא בדה ולכן אמר
ומעמידו על האמת ומעמידו על
השלום ונכרין דברי אמת והאמת לאו
דוקא באמירה אלא אפילו במחשבה
ודובר אמת בלבבו. וכתבו החוס' ב"מ
ק"ט ע"ב ד"ה וספר דמה"ט נקרא
מקרי דרדקי מותרא ועומד דהו"ל
פסידא דלא הדר משום דשנשא כיון
דעל על לפי שבאותה שעה שלימדו
שיבושים נתבטל לו לימוד של אמת ע"ש
נמצא כשאינו מעמידו על האמת הרי
יש כאן ביטול תורה וביטול זמן והבן.

מעמידו על השלום

דלישתמע תרי אנפי אבל לשקר ממש
אסור ועיין כתובות (דף י"ז) ת"ר
כינר מרדקין לפני הכלה ב"ש
אומרים כלה כמות שהיא וצ"ח הלל

נראה דהרי אמרו מותר לשנות מפני
דרכי שלום (ב"מ פ"ז א')
ומחלקו רבותינו בדבר אי מותר לשנות
ממש או רק שמותר לשנות באופן

כבר קנה ועיין מג"א סי' קנ"ו
שהציא דברי הס"ח ומיהו אחרים
הקשו עליו ועיין מקור חסד. ועיין
חרדים (פ"ד מ"ע מה"ת התלויות
בפה בקנה אות כ"ו) מ"ע לדבר אמת
אפילו במילי דעלמא דליכא זהו דררא
דממונא שנאמר מדבר שקר תרחק
משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא
ואמרו ז"ל כל המשקר כאלו עובד
ע"ז וילפי לה מקרא אצל לשים שלום
מוחר ומלוה נמי איכא כדאיחא פ'
ששי דיבמות ממנין תרי"ג לרשב"ך.

ובשערי תשובה לר"י במשקר בלי
תועלת ולא הפסד לזולתו

האיש הזה יקל ענשו מאד אחד על כי
אין הפסד לאיש בשקריו אצל גדול
מאד ענשו בעו פניו ואהבת שקר
ויכבד עונו כי מאהביו לבלי תועלת,
כי תבואהו המדה הזאת להעיד שקר
באחיו ועיין דרך פקודיך (מלוה ל"ח
ל"ו). והנה בפסקי חוס' תענית
(פ"א סי' ח') כ' וז"ל ת"ח כל אחד
מודה לחבירו צין על האמת צין על
השקר עכ"ל וז"ל מאי מודה לחבירו
על השקר איכא. ובתש' ח"ס (ח"ו
סי' ס"ו) כתב לפרש דבריהם ועיין
באר יהודה. ולפענ"ד י"ל כעת,
לפמ"ש בגמ' ב"מ (כ"ג ע"ב) אמר
רב יהודה אמר שמואל צהני חלת
מילי עבידי רבנן דמשנו במליהו

אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן
צ"ש לצ"ה הרי שהיתה חירת או
סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה
והתורה אמרה מדבר שקר תרחק
אמר להם צ"ה לצ"ש לדברכם מי
שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו
בעיניו או יגנונו בעיניו הו' אומר
ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים
לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת
עם הבריות ובתוס' שם ד"ה ישבחנו
בעיניו וצ"ש סברי אע"ג דישבחנו
בעיניו אין להם לחכמים לתקן להזיק
לומר שקר דהתורה אמרה מדבר
שקר תרחק.

ובתורה שינה הקצ"ה לשונה של
שרה ודרשו מכאן שמוחר
לשנות מפני דרכי שלום (צ"מ פ"ו
ע"א) שהיא אמרה ואדוני זקן
והקצ"ה שינה ואמר ואני זקנתי ועיין
בעה"ת עה"ת ויש מי שאומר חלילה
שישנה המקום שהרי דובר שקרים לא
יכון לנגד עיניו אלא שלא סיפר כל
דבריה ועיין חוס' טו"ך סוף הבא על
יבמתו וצריצ"א וצ"ע על החוס'
עה"ת שם. ועיין מהרש"א (יבמות
ס"ה ע"ב) ועיין ס"ח (סי' תכ"ו)
דדוקא בשכזר עבר מוחר לשנות
בשביל דרכי שלום והכי לכאורה
משמע לשון הגמ' כתובות הרי מי
שקנה מקח רע מן השוק ומשמע

במס' ובפוריא ובאושפיזא ופרש"י וחוס' שאם שאלוהו באלו ג' דברים יאמר לא ע"ש וא"כ פעמים שמשנה בדיבורו וכגון זהני חלת מילי ואומר שקר וע"ז אמרו דאפ"ה לתצירו מודה בין על האמת ובין על השקר כגון ששאלוהו אחרים באושפיזא אם קבלו בסבר פנים יפות ואמר לא, שהוא שקר בעצם ורק אמר כן מפני שמוחר לשנות ומ"מ אם שאלו תצירו ח"מ מודה על האמת שכן קבלו בסבר פנים יפות נמלא האי מודה לו על השקר ואומר האמת וכן במסכת' ששאלו אם למד מסכתא ואמר לא ולתצירו מודה שלמד ואולי אפילו בפוריא שלע"ה אינו מגלה ולתצירו ח"מ גם כזה מודה והבן. והנה התורה אמת וקב"ה אמת ותחתמו אמת וכיון שאמר ומעמידו על האמת שוב אמר ומעמידו על השלום שלפעמים ישנה מפני דרכי שלום.

או יאמר דכבר אמרו דמזוה לבצוע עיין סנהדרין (ו' ע"ב) ר"א בנו של ר"י הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבצוע ה"ז חוטא וכל המצרך את הבצוע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובצוע צרך נאץ ה' אלא יקוב הדין את ההר אבל אהרן אהב שלום וירדף שלום ומשים שלום בין אדם לתצירו שנאמר תורת אמת היתה

א"י דכל מי שלעולם יאמר אמת לא יאונה לו כל עון ומחלוקת ועיין ס"מ באחד שה' בעל חוטא גדול וביקש שיחן לו תשובה והתסיד ז"ל אמר לו שיצטיט לו דבר אחד שלעולם לא יאמר שקר מהיום והלאה ואפילו לא הכתשה ואז יכופר לו ע"ש

א"י לפמ"ש בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ח) שלח להו אדם גדול ומה הוא גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי והנה לפעמים רוצה אדם לתרץ דבריו מחמת בוש דברים שאינם אמיתים, ועיין שבת (ג' ע"ב) א"ל ר' חייא לרב בר פחמי לאו אמיתא לך כי קאי רבי זהאי מסכת לא תשייליה במס' אחרייתא דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כספתיה דמשני לך שיניא דלאו שיניא השתא מיהא שפיר משני לך אבל האמת אהוב מכל ואדרבה אדם גדול אומר לא שמעתי ואינו בוש וכן מצינו במשה רבינו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא שמעתי ומעמידו על זה ומעמידו על האמת ומעמידו על השלום ולא בוש לומר לא שמעתי.

או יאמר לפמ"ש בצרכות (כ"ז ע"ב) במעשה דר"ג ורבי יהושע ששאלו תלמיד לר"י אי תפלת רשות או חובה והשיב לו רשות ור"ג אמר לו חובה וכשנכנסו בעלי תריסין לביה"מ עמד השואל ושאל רשות או חובה ואמר ר"ג חובה ושאל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בזה א"ל רבי יהושע לא א"ל והלא משמך אמרו רשות א"ל אלמלא אני חי והוא מת יכול התי להכחיש את התי עכשיו שאני חי והוא חי האריך התי יכול להכחיש את התי

באריכות וכן הוא אומר אנשי אמת שונאי בלע וכחיד הן נדק (ויקרא י"ט ל"ו) הן שלך נדק ולאו שלך נדק וכל המשנה בדבורו כאלו עוצד ע"ז שנאמר והייתי צעניו כמתעתע וצ"ר (ספ"ה ט"ו) כמתעתע כחועה כעוצד ע"ז ועונשו של צדאי כך הוא שאפילו אומר אמת אין שומעין לו אבל כל הדובר אמת ואינו דובר שקר אף להעלותו על לבו נכרין דברי אמת ודבריו נשמעין וכל דבריו מתקיימין וגוזר גזירה מלמטה והקב"ה מקיימה מלמעלה שנאמר (איוב כ"ב כ"ח) ותגזר אומר ויקם לך וז"ש ומעמידו על האמת ומעמידו על השלום שכיון שאומר ודובר אמת בלבבו לעולם יהיה לו שלום ממילא.

והבפרשים פי' לפמ"ש שאמרו את והב צקופה שאפילו אב ובו רב ותלמידו נעשים אויבים זה לזה בשער שאין משוא פנים בחורה אינן זזין משם עד שנעשו אוהבים שנאמר את והב צקופה שכל מחלוקת שהיא לש"ש סופה להתקיים וצקופה יהיה והב זהו קיום החורה ורבי יוחנן כד הוה אמר שמעתתא ר"ל הקשה ליה עשרים וארבעה קשיות ורבי יוחנן פירק ליה עשרים וארבעה פירוקי ומתרכה החורה ע"י קושיות ותירוטים ונתקיים יגדיל תורה ויאדיר.

הקצ"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום ואמרו ח"ח מרזים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורצ שלום בניך אל תקרא בניך אלא בניך שלום רצ לאזהרי תורחך וגו' יהי שלום בחילך שלום בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך וזה מעמידו על השלום.

היות כי נדפס מכתב המדבר בענין כלי המחזיק לישראל, והיא השלום, הנני להדפיס פה ואי"ה יהי' לתועלת.

למע"ב מרנן ורננן רבותינו הגאונים שליט"א ואל כל יראי ה' האהובים החרדים על דברו.

אמר רבי יוסי מעולם לא עברתי על דברי חבירי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן אני עולה (שבת קי"ח ע"ב), והיות כי כמה חבירי ומרבותי הפעירו בי לבא בכחוצת הגסה לצורך השעה בדבר המצב הנורא שנוצר בזרם ישראל כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין דברי ריבות בשערינו שערים המצוינים בהלכה ויחץ העם לשתי מחנות, (וצרש"י) דברי ריבות שיהיו חכמי הדור חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר

ועיין גם בצבורות ל"ו כעין זה ונראה דר"י מפני דרכי שלום רצה לשנות את דבריו או שבאמת חשב עכשיו כיון דר"ג וחביריו פסקו חוצה חזר בו ממה שס"ל עד עכשיו וזה מעמידו על האמת אבל מעמידו על השלום שלא יבא מזה מחלוקות.

והנה שלהי עוקצין א"ר חלפתא לא מצא הקצ"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום נראה דקיים בזה דלאחר שלמד כל התורה חייב אדם ללמוד לעצמו מדת השלום ובפרט בת"ח להבין ולהשכיל ולדעת כי כשם שאין פרטופיהם שוות כך אין דעותיהן שוות וכבר התפלל אדון הנביאים קודם הסתלקותו יפקוד ה' א' אל' הרוחות לכל בשר איש על העדה שיהיה איש לפי רוחו של כל אחד ואחד ויבין מהלך רוח כל העולם כולו ולא יבא לידי קטטה כי כל אחד יש לו חוכן אחר ורוח אחרת ואמרו אחיהו גבור הכובש את יצרו ובת"ח כתיב אם ראית ת"ח שרתח אוריית' הוא דקא מרתחת ביה וא"כ ח"ו יש לחוש לת"ח שיקנה לעצמו האמת שהוא התורה ועל ידי זה יבא לידי קטטות עם בני אדם אבל האמת כי את והב צסופה ולכן אמר ומעמידו על השלום כי לא מצא

י"ז) חבור עצבים אפרים הנח לו, ואמרו (יומא ט' ע"ב) בית שני שהיו בה עוסקים בתורה ומצות וגמ"ח כיון שהי' בהם שני"ח חרבה ללמדך שגדולה שנאת חנם כע"ז וגלוי עריות ושפיכת דמים, והנה שני"ח גרוע מפיוזר ופירוד לבד שהוא קשה לעצמו אפילו בלי שני"ח וכ"ש היכא דתרווייהו איכא יש חיוב לבטל המחלוקת ולא להחזיק בהן.

ובסנהדרין (ק"י) ויקס משה וילך אל דתן ואבירם (במדבר ט"ז) אמר רשב"ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו (שם י"ז) וכ"כ בתנחומא ס"י ובבב"ר י"ח ט"ו), ופרש"י שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת, והיות כי החוב על כל אחד כי כל המחזיק עובר בלאו כתיב ומחזיק בכלן פי' רש"י אינו שעושה מחלוקת או מחזיק בהם בפועל אלא שאינו הולך ועושה פעולות לבטל מחלוקת לכן החיוב ואפילו רק להציל איש אחד מצוה עליו להציל כל מה שאפשר וכמו דכתיב באשת און בן פלת שהצילמו וקרי עלה חכמת אשה בנחה בימה זו אשתו של און בן פלת נואף שעשתה מעשה הנראה שלא כתורה שהשקתה את

זה מחייב וזה מוכה, (ולרמב"ן) בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות וקמת ועלית אל המקום, "וקמת" מצוה, והגם כי ערכי עלי קצוב והכרתי בעצמי שידיעתי אינה כדאית להכריע בין רבנן קדישי קשישי ואור נרי בטל בין האבוקות, האמנם החזקתי בסוגיא כי אור הנר הקטן יפה לבדיקה, וגם כי בדיני נפשות פותחין מן הלך ובדאי ימלאו אנשים כערכי שיכנסו דברי באזניהם, ואולי בזכות הדור יתקיים בנו אשרי הדור שגם גדולים ישמעו לקטנים לכן נענתי להביע לערי ויגוני ברכים ואשיח וירוח לי.

צד לי מאד אשר בזמן האחרון מעשה שטן הלליחו לעשות פירוד בין הדבקים אחינו בני ישראל הקדושים שומרי תורה ומצות, תלמידי ישיבות, חסידים ואנשי מעשה, אנשים, ונשים, בחורים וגם בחולות, זקנים עם נערים, ואפילו חינוקות של בית רבן אשר אפילו לבנין ביהמ"ק אין מבטלין אותן והמחלוקת מבטלין גם מלימוד התורה, ועל כיוצא בזה חנן פיזור ללדיקים רע להן ורע לעולם כינוס ללדיקים הנאה להם והנאה לעולם ופיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם (סנהדרין ע' ע"ב), ואפילו בהם אמר הכתוב (הושע ד'

הקטן בדברים אלו לאחינו בני ישראל
הקטנים והגדולים יוסף ה' אליכם
ככם אלק פעמים ויצרך אחכם נא ונא
נחוס עלינו ועל בנינו ועל עמלינו ולא
נהי' ח"ו בקרח וכעדמו.

והנה אין רלוני ומגמתי במכתבי זה
לדבר לאנשים שהם רחוקים
מתורה ומיראת שמים כי להם ממילא
לא יועיל, אבל רלוני פה לדבר לאחים
דעה שומרי תורה ומצות בני תורה
ובני ישיבות יראי ה' ולהזכירם
ולהסבירם גודל העון והמכשול מה
שמביא המחלוקת, והגם כי כל אחד
חושב שהוא אינו גורם המחלוקת וכל
כוונותיו לשם שמים ואמו האמת
והנזד שכנגד הוא הגורם להמחלוקת
ועל ראשו תלוי האשם, ולא זאת אלא
מרגיש כי חייב ללחוס עבור האמת
ולכן לא יגיע לו שום עונש, ואדרבה
אם לא יענה ענוש יענש על שחיקתו
וחייב להוכיח - טעות גדולה הוא כי
אדם קרוב אלל עזמו ומשוכנע
לדעתו, והא ראה שאם באמת כוונתו
לשם שמים ולשם מצות תוכחה למה
שחק עד האידנא קודם שנתהוה
המחלוקת ונעשה הפילוג לנדרים ולא
ראה מעשה רשע בחזירו ושכיניו
המדבר עליו ושונאו, והרי אותו שכן
או חבר או בן תורה שלפני כמה
שבועות כדו והוקירו והחזיקו כאדם

בעלה חמרא עד שנשכר שהוא
מעשהו של לוט ואין זו ממעשה
לדיקים והשנית שעמדה על פתח
ביתה וסחרה שעה צפהרהסיא וכל
העדה קדושים כשראו אותה על פתח
ביתה בפרוע ראש וסחירת השערות
כוונה חזרו משם] מ"מ אמרה תורה
חכמת אשה בנתה ביתה שהצילה את
בעלה, ואם על אדם אחד כן כ"ש אם
יזכה להציל שנים או יותר מן
המחלוקת.

ואמרו חז"ל לה"ר אפילו על יחיד
הורגת שלשה, האומרו
והמקבלו ושנאמר עליו (תנ' חקת ד'
ודצ"ר ה' י'), וצירושלמי פאה (פ"א
ה"א) לשון הרע נמשלה כחך שמכה
ברחוק כך היא לשה"ר דאמור ברומי
וקטיל בצוריא וכ"ש על רבים שהוא
חמור, ושנ"ח ליחיד חמור מזה וכ"ש
על רבים שהוא בכלל ע"ז וג"ע
ושפ"ד שהוא מן העצירות החמירות
בכל התורה כולה, ומחלוקת עוד
חמור מכלהו שכל התורה צ"ד של
מטה אין עונשין אלא עד שיביא שחי
שערות וצ"ד של מעלה עד כ' שנה
ובמחלוקת אף יונקי שדים נאבדו
שנאמר ונשיהם וצניהם וטפם (ועיין
רש"י), א"כ הו"ל ח"ו בכלל דיני
נפשות דרבים וצדיני נפשות פותחין
מן הנזד, אשר על כן נמי באחי אני

וקדוששתן לא הגינו עליהם ושלטה בהן
מדת הדין בכולן. וראיתי לאחד
ששמה שמאל עליה לבזות את חבירו
ופרסם את זה בגליון, אוי ואזוי
לשמה כזו, הלא הכתוב אומר (דה"י
ב' י"ג) ולא עזר כח ירבעם עוד בימי
אזיהו ויגפהו וימת, ואחז"ל אחת
סבור ויגפהו לירבעם לא אלא ויגפהו
לאזיה מפני שחסד [ביזה] לירבעם
יותר מדאי, ואם על כבודו של ירבעם
הקפיד הכתוב וימתינו המבזה אותו
ק"ו על אנשים צדיקים וישרים
שהקב"ה יקפיד על כבודם וכו' וע"כ
אחי ורעי חוסו נא על עצמכם ועל
כלל ישראל וכל אחד במקומו יראה
לכבוד אש המחלוקת כדי שלא יהא
שמו הגדול מחולל עוד ויתאמץ
להרבות שלום במקומו ע"ש דברים
כלהבות אש הנוגעים לענינו.

ודברי מרן הס"ח מבוארים לכל רואי
שמש, ומ"מ לתוס' ביאור
נראה לענינו במיתת תלמידי ר"ע
(יבמות ס"ב ע"ב) בגמ' שם אמרו
שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו
לר"ע מגבת עד אנטיפרס וכולן מחו
בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה
לזה. והנה לא אמרו שם שבזו זה את
זה אלא שלא נהגו כבוד זה לזה, וח"ו
על תלמידי ר"ע שהיו מבזים
לחבריהם שהמבזה לת"ח ח"ו אין לו

כשר וירא שמים ואפילו צדיק ועכשיו
הכל נמהפך ומוציא זו חסרונות,
וא"ת כי עכשיו הוא שטטא כיוחנן
כה"ג ולכן רוצה לקיים כי משנאיך ה'
אשנא ובתקוממין מתקוטט, אבל הרי
יש הרבה בעלי עזירה בעוני"ה בשוק
שעובדים על איסורי דאורייתא ואפילו
חילול שבת ר"ל ואפ"ה אינו מתקוטט
עמם ולא שונאם, וזה הראי' שיש
כאן מעורב שנאת חנם.

ובבר כחז מרן הס"ח במכתבו
במחלוקת של שני צדדים
דאפילו אם תהיה האמת עם צד מכל
מקום בכל מחלוקת מצוי שמחגבר
מדת הנחון, ושם נעשים ככל
המעקשים למישור דעל ידי הכעס
והנחון לא יכול לזאת דבר מתוקן
כהוגן ומה נעשה כי יפקדנו אלקים.
וגם עולה על כולנה החילול השם
שנחרצה עי"ו מאד, וז"ל שם ומי
יודע מה יהיה ח"ו הסוף מזה הלא
יודע מה שאחז"ל אחד שוגג ואחד
מזיד בחילול השם. והציא שם עוד
מרן מתלמידי ר"ע כ"ד אלף שהיו
קדושי עליון ומחו כלן מפסח ועד
עזרת, ולמה לא נירא מארזי הלצנון
קדושי עליון שבדאי היה לכל אחד
ואחד חי' מספיק בפני עצמו שאין זו
אשם ועיקר האשם על חבירו ולא
עליו, ואפילו הכי אנו רואין שחורטן

לדבר וללעוג על ת"ח וגדולי ישראל שהם מנהיגים כלל ישראל זה רבות, בשנים גדולי אדמורי"ם או ראשי ישיבות ת"ח גאונים וזדיקים שהעמידו תלמידים הרבה, ונלמוד גם כן לראות מעלת אחינו בני ישראל ונדון אותן לכף זכות ונבין ונשכיל שכלם הם מזרע אברהם יצחק ויעקב. וקורא אני ענת מטרונתא (ר"ה י"ט) אי שמים לא אחיכם אנחנו ולא בני אב אחד אנחנו ולא בני אם אחת אנחנו מה נשתנו אלו מאלו, ואי משום שיש ביניהם מנהגים אחרים בענין המציא לתורה ולתפלה ולקיום המצות וכיוצא בו הרי פשוט שכן קבלו מרבותיהם בקיום התורה ומצות הוא בכלל מ"ט פנים שבתורה שהתורה נדרשת בהן, ואם הוא רב או ראש ישיבה או אדמו"ר קבל תורה מרבותיו לפי דרכם בקודש, וכל התורה כולה מלאה מדרכים ומנהגים שונים ובש"ע הז"י והרמ"א, ומה לי לחשוב דבר שהוא עיקר מעיקרי התורה, אבל כלם אהובים כלם ברורים ועושים צאימה וציראה רצון קונם, והעיקר להבין שישנם אחרים שקבלו מרבותיהם דרך אחר בלימוד ובהנהגה דרך אחר בדרכי התורה ולסבול ולקבל גם אנשים שקבלו דרך אחר מרבותיהם, ודלגינו עלי אהבה כתיב, וכבר אמרו חזו"ל (עירובין

תרופה למכתו, אלא שלא נהגו כבוד. ועיין מהרש"א (בח"א שם) שדברו גם לה"ר ולכן נענשו שכלם מחו באסכרה מדה כנגד מדה, אבל בגמ' לא מצוה רק שלא נהגו כבוד. אלא דנראה זה לצד שלא נהגו כבוד זה לזה כבר די לעונש גדול של מיתה ח"ו כמצוה בגמ', והטעם נראה דכיון שהיו כולם תלמידי ר"ע בני ישיבה ות"ח העונש יותר גדול הוא, על דרך וסביבו נשערה מאד, שההמון והע"ה אומרים זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לא כ"ש, והוא בכלל אל תקרא משנאי אלא משנאי והחילול השם יותר גדול מצני ישיבות שאפילו רק אינם נוהגים כבוד ואפילו רק זה לזה וכ"ש אם מצוה זה את זה וכ"ש ובפרט לאחרים ולגדולי התורה גדול עונו מנשא, ומה נאמר אכן ונענה אצתרי'.

ואשר על טענת שבאמת כוונתו לש"ס כאשר רואים מלד אחד הדור מתדרדר ויורד מטה מטה ומלד השני צ"ה נתרבו בני עליה ומרגישין בעצמם חוב לכלל ישראל וישראל ערבים זה לזה ולקיים מצות הוכח תוכיח את עמיתך, הנה כבר דרשו הוכח תוכיח את עמיתך אבל לא תשא עליו חטא, ואם אחת נושא עליו חטאים אין זה בכלל תוכחה ובפרט

דברי פוסלין ואת דברי מכשירין,
בלשון הזה אמרו אין דור יתום שר"א
בן עזריה שרוי בו ע"כ.

ופרש"י ז"ל א-ל אחד אמרן, אין לך
מבני המחלוקת מציא ראייה
מתורת אלוה אחר אלא מתורת
אלקינו. פרנס אחד אמרן, אין לך
מציא ראייה מדברי נביא הבא לחלוק
על משה רבינו. עשה אוניך כאפרכס,
מאחר שכולן לבן לשמים עשה אוניך
שומעת ולמוד ודע דברי כולן
וכשחדע להבחין אי זה יכשר יקבע
הלכה כמותו.

את זו דרש ראב"ע בשעה שנתמנה
נשיא והיתה זה בזמן שנתרבה
מחלוקת בחכמים על כמה הלכות עד
שנמנו על ר"ג והעבירוהו מנשיאחו
(כמבואר בצרכות כ"ו ע"ב) ע"י
שחלקו ר"ג ורבי יהושע דדין
דקידוש החודש (במס' ר"ה כ"ה
ע"א) וגזר ר"ג על רבי יהושע שיבא
לפניו במקלו ותרמילו ציוה"כ שחל
להיות בחשבונו. וגם בצכורות (ל"ו)
במעשה דר"ל דהוה ליה בכור ורמא
ליה שערי וכו' והורה ר' יהושע
דחלקו בין בור לחצר ואמי לר"ג
ואמר להו לא חלקו. ובצרכות הי'
השאלה לענין תפילת ערבית אם הוא
רשות או חובה וחלקו ר"י אמר רשות

י"ג) דמ"ט פנים לתורה וכל אחד
מישראל, וכ"ש ת"ח יש לו שורש
בתורה ונשמחו ולא ראוי זה כראוי
זה, הלא השוה שבהן כל שדעתן
וכונתם לש"ס דרכו רצויה לפני
המקום ב"ה.

ובזה נמללו בזה דברי החכם בגמ'
חגיגה (ג' ע"ב) כתיב (קהלת
י"ב) דברי חכמים כדרבנות
וכמסמרות נטועים בעלי אסופות
נחנו מרועה אחד, ודרשו ר' אלעזר
בן עזרי' להאי קרא למה נמשלו דברי
תורה לדרבון מה דרבן זה מכון את
הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם
אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן
מדרכי מיתה לדרכי חיים כו' בעלי
אסופות אלו תלמידי חכמים שיושגין
אסופות אסופות ועוסקין בתורה
הללו מטמאין והללו מטהרין הללו
אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין
והללו מכשירין, שמה יאמר אדם
היאך אני למד תורה מעתה תלמוד
לומר כולם נחנו מרועה אחד א-ל
אחד נתן פרנס אחד אמרן מפי אדון
כל המעשים ברוך הוא דכתיב וידבר
אל' את כל הדברים האלה (שמות כ')
אף אחת עשה אוניך כאפרכס וקנה
לך לב מבין לשמוע את דברי
מטמאים ואת דברי מטהרים את
דברי אוסרין ואת דברי מתירין את

ור"ג אמר חוצה, ועמד השואל ושאל צבית המדרש אם הוא רשות או חוצה ואמר ר"ג חוצה ושאל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה א"ל ר' יהושע לא וכחש ר"י מפני כבודו של ר"ג מה שאמר להשואל, וא"ל ר"ג והלא משמך אמרו לי רשות אמר ר"י אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך החי יכול להכחיש את החי, ועמד ר' יהושע על רגליו ור"ג יושב ודורש עד שעמדו לחולפית המתורגס והעבירו את ר"ג מנשיאותו, ושאלו למאן נוקים לנשיא, נוקים לר' יהושע צעל מעשה הוא, נוקמיה לר"ע דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות, אלא נוקמיה לראב"ע דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא, הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא הולך ופלת, והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה ע"ש.

ולבסוף אזיל ר"ג ופייסיה לר"י ואזיל ר"י לצבית המדרש ואמר להו מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה, והיו שם עבדי ר"ג שהיו מחיראין מהם חכמים, ונתרבה המחלוקת עד

שיראו מלהגיד האמת, ואפילו התלמידים לרבי יהושע חששו מלהגיד מה שדרש ראב"ע (כמבואר בחגיגה שם) דקחמי מעשה צרבי יוחנן צ"ב ור"א חסמא שהלכו לקבל פני ר' יהושע צפקיעין, אמר להם מה חידוש היה צבית המדרש, אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שוחים אמר להם אעפ"כ, ואמרו צגמ' שם דלא ראו לומר להדיא שלא יענש אוחס כמעשה דר"י בן דורמסקית שם.

והנה ודאי היה זה מחלוקת לשם שמים צהלכות החורה הללו אוקרים והללו מתירים הללו מטמאים והללו מטהרין, אלא שהמחלוקת ללא יאחז ולחלק בין ח"ח עד שגרמה להעברת הנשיא, והיו השועלים שנחערכו עושין הרבה דברים לצער את החכמים (כמבואר בצרכות שם) דלאחר שהלך האי כוזם להודיע שעשו ר"י ור"ג שלום ביניהם אמר להו ר"ע לרבנן טרוקי גלי דלא ליחי עבדי דר"ג ולצערו לרבנן, וגם ממה שאמרו נוקמיה לראב"ע דהוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי צי קיסר אף הוא אזל ופלת, וכשנחמנה ראב"ע לנשיא וחזר הנשיאות לר"ג שלשה שבתות ושבת אחד לראב"ע, ובשבת של ראב"ע דרש דרשה זו למען השלום מקרא דדברי חכמים

זה מטמא זה מטהר, כיון שכלם מביאין ראייה לדבריהם מה"ח והנציאים שקבלו מפי משה רבינו ואין לך המביא ראייה מחורח אלוה אחר ולא מפי נביא החולק על תורת משה, הרי חייבין אנו לעשות אחזן כאפרכס ולשמוע לכולם להמטמאים והמטהרים האוסרים והמחירין וללמוד ולדעת את דברי כולן, כי כולן כוונתן רצויה ולשם שמים וכמה פנים לתורה, וכ"ש שאסור לבזות ת"ח בשביל שדרש באופן אחר ומביא לעצמו ראייה מן התורה, ואפילו מטמא מה שאחר מטהר או מטהר מה שהללו מטמאין ופוסל מה שזה מכשיר, ומ"מ כיון שמביא ראייה לדבריו ח"ו לפגוע בכבודו כי כולם מרועה אחד נתנו, וכשנדע להבחין איזה לקבל נקבע הלכה כמותו, ואעפ"כ גם דברי מי שאינו הלכה צריכים אנחנו ללמוד ולשמוע אפילו לאחר שנקבע ההלכה. ולכן סיים ר"י אין דורו דור יתום, שעד עכשיו היה הדור כיתום שאין לו אב ואם אלא הוא יחידי, אבל עכשיו אין הדור יתום שכל ת"ח חיים וכולים להביע דעתם מה שנראה להם ע"פ התורה.

והא לך לשון רבינו הגדול הר"ן בדרשותיו (דרוש חמישי) בענין הנבואה שציאר שם דמה שהשיגו כל

כדרכונות ומסמורות נטועים בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מחירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמה יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם נתנו מרועה אחד א-ל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב וידבר א-ל את כל הדברים האלה (שמות כ') אף אחת עשה אזנך כאפרכס וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים את דברי אוסרין ואת דברי מחירין את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין, בלשון הזה אמרו אין דור יתום שר"א בן עזריה שרי זו ע"כ.

ופרש"י ז"ל א-ל אחד אמרן אין לך מבני המחלוקת מביא ראייה מחורח אלוה אחר אלא מחורח אלקינו. פרנס אחד אמרן, אין לך מביא ראייה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו. עשה אזנך כאפרכס, מאחר שכולן לבן לשמים עשה אזנך שומעת ולמוד ודע דברי כולן וכשחדע להבחין אי זה יכשר יקבע הלכה כמותו. וכוונת ראב"ע בדרשה הייתה ללמד דכל תלמיד חכמים שחולק על חבירו זה אוסר וזה מחיר

ישראל בקבלת התורה למעלת הנצואה
הכי גדולה באנכי ולא יהיה לך לאורך
השעה זכו לה והיה זה כדי להתחזק
אללנו נצואת משה רבינו ולא נאמין
לפילוסוף שיסחור דבריו ולפיקך כל
פילוסוף שידבר הפך לנצואת משה
נדע שהוא איש שקר ואז"ל בתורה
שזכחז אלא אפילו בתורה שזע"פ
אם יאמר לנו מי שיחנצא דברים הפך
הכללים המקורים לנו בגמ' נדע אשר
לא דברו ה' כגון שיחנצא ויאמר ה'
זוני לעשות כרצא צמה שהוא חולק
עם אביו שנפסק הלכה כמותו נדע
שהוא איש משקר באמת שכבר זוני
השי"ת אחרי רבים להטות וכמו
שנחצאר בתורה כל כללי הגמ' ואף
אם יסכים היחיד לאמת יותר מן
המרובים יש לו לבטל דעתו אללם
וכו' וכבר אמרו בגמ' (ב"מ נ"ט
ע"ג) בענין ר' אליעזר ור' יהושע
עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא
בשמים הוא מאי לא בשמים היא כבר
נחנה לנו משה על הר סיני וכחוצ צה
אחרי רבים להטות, והפירוש אללי
הוא כי החכם יחיר ספקות התורה
שהוא יסוד הכל וישמע אליו הנציא
על כרחו ואם הנציא יעיר לחכם דבר
במשפטי התורה שיצאהו מלד
נציאותו לא ישמע אליו כלל הנה ראו
כולם שר"א מקמים אל האמת יותר
מהם וכי אותותיו כולם אמימים

ולדקים והכריעו מן השמים כדבריו
ואעפ"כ עשו מעשה כהסכמתם
שאחר ששכלם נוטה לטמא אע"פ
שהיו יודעים שהיו מקרימים להפך
האמת לא רצו לטהר והיו עוזרים על
דברי תורה אם היו מטהרים כיון
ששכלם חייב לטמא שההכרעה
נמסרה לחכמי הדורות ואשר יסכימו
הם הוא אשר לוהו השי"ת.

ובזה נחצאר בחגיגה (ג' ע"ג) אמרו
שם ועוד פתח ודרש דברי
חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים
בעלי אסופות נתנו מרועה אחד
(קהלת י"ג י"א) מה דרבן זה מכיון
את הפרה לתלמיה להציא חיים
לעולם אף דברי תורה מכוונים לב
לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים.
רצה בזה שכמו שהדרבן הוא מיישר
את הפרה לעשות חרישחה זיושר
ושלא תלך אנא ואנה, ומן היושר
ההוא צא חיים לעולם והן הנצואה
והפירות, אף דברי תורה מכוונים לב
האדם ומפקחין אותו, ולא פקחות
שמגיע ממנו נזק או דעת נפסד, אלא
השגת דעת אמימי יגיע צו האדם
למה שהוא תכליתו. שיש חכמות
מפקחות לב האדם אלל יטוהו מדרכי
חיים לדרכי מות, ויגיעו מהן דעות
נפסדות שבהן יהי' נטרד. אלל
התורה לא תשאיר ללומדיה דעת

נפסד ולא מדה מגונה, וכבר נרמז בקידושין (ל' ע"ב) אמרו שם ושמחם סם חם, נמשלה תורה לסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושמה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואי אחה מחיירא, ואם אחה מעצירה הרי היא מעלה רמה. כבר ביאר שלא יפחד בהיותו עוסק בתורה פן יתקפהו היצר, כי עסק התורה יצילהו מכל זה. וזהו מה שאמרו כאן מכווין לב לומדיהם, ואמרו עוד (חגיגה שס) בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטהרין והללו מטמאין הללו מכשירין והללו פוסלין הללו מחירים והללו אוסרין, שמה תאמר והאיך אני למד תורה מעמה, כלומר איני יודע איזה מהם השיג האמת, ת"ל כולם נחנו מרועה אחד כולן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים צרוך הוא, שנאמר וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר, דרשו מלת כל שאפילו דברי מי שלא השיג האמת [כלומר אפי' מי שאין הלכה כמותו].

עוד כתב חז"ל וזה הענין צריך עיון איך נאמר ששני כתות המחלוקת

נאמרו מפי הגבורה הנה ר' אליעזר ור"י נחלקו והאחד השיג האמת והשני לא השיגו ואיך נאמר שיצא מפי הגבורה דבר שאינו אמיתי. הענין כך הוא שכבר ידוע שכל התורה שבכתב ושצעל פה נמסרה למשה כמו שאמרו במגילה (י"ט ע"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים וגו' מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עמידין לחדש ומאי נינהו מקרא מגילה. דקדוקי סופרים הם המחלוקות וחילוקי הספרות שבין חכמי ישראל וכולם למדס משה מפי הגבורה ומסר בו כלל אשר בו יודע האמת והוא אחרי רבים להטות וכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכשרבו המחלוקות בין החכמים אם היה יחיד אצל רבים היו קובעים הלכה כדברי המרובים ואם רבים אצל רבים או יחיד אצל יחיד כפי הנראה לחכמי הדור ההוא שכבר נמסרה להם ההכרעה כאמרו (דברים י"ז ט') ובאת אל הכהנים הלויים או אל השופט אשר יהיה צימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט וכן לא תסור וכו' ע"ש. הנה מבואר שבכל התורה עם מי הוא שיאמר שההלכה כיחיד נגד רבים הרי הוא

משקר באמת שאין לך דבר כזה ולא עוד אלא שהרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

ובזמן הצית הי' הדבר שנאמרה במחלוקת כהנ"ל נקבע ונפסק ע"פ צ"ד הגדול, ובזמן הזה שאין לנו בעונ"ה לא כהן ולא סנהדרין אנחנו מחזיקין בקבלת אבות ודרכי אבותינו ורבותינו שקבלנו כל אחד דרכו בקודש בתורתנו הקדושה. ובס"ח (סי' תתקס"ט) שאם הורה רב במקום אחד לאיסור ותלמיד הלך משם ללמוד למקום אחר והרב של אותו מקום מחיר ושיניהם מציאים ראייה לדבריהם וזה הרב יודע שצעיר שמשם התלמיד בא ללמוד הרב אוסר, יש לרב לומר להתלמיד כיון שרב עירך אוסר אל תהי נוהג בו היתר אלא איסור גמור הוא משום ואל תטוש תורת אמתך. וממילא כעת כל אחד יחזיק במנהגו כאשר קבל מרבותיו והחולק על רבו כחולק על השכינה.

ופשוט דמזמן הש"ס וכל משך הגלות היו בישראל חכמים ותלמידיהם הללו נוטים לדרך זה והללו נוטים לדרך זה ע"פ התורה, אבל מעולם לא ראו החכמים לכופ דבריהם על השני בכח או בשנאה,

אלא היה אהבה שוררת ביניהם ואמרו ואת והב צטופה, ואדרבה אמרו חז"ל ששמאי והלל היו מחולקים ואפ"ה היו מחבצים זה את זה, ולא עוד אלא שהיו מקדימין דברי בית שמאי לדבריהם וכל מקום אמרו שמאי אומר קודם להלל אומר הגם שנקבע ההלכה כהלל, רק פעם אחת נעזו תלמידי שמאי חרב צביהמ"ד וכפוהו להלל (שבת דף י"ז) במחלוקת הלל ושמאי הוצר לגת, דא"ל הלל לשמאי מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה א"ל אם תקניטני גזרני טומאה אף על המסיקה, נעזו חרב צביהמ"ד אמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יא, ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד התלמידים, והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו עגל. ועיין רש"י, קשה לפי שהלל נשיא וענוותן (ובירושלמי מאריך בזה יותר). ולכן חכמים מכל מקום שיהיה או מכל צד שיהיה שרוצים לכופ על אחרים את דעתם בכח הוא עון פלילי כיום שנעשה בו העגל, אלא הכל באהבה והשומע ישמע והחדול יחדול.

ועתה מורי ורבותי ואחי ורעי אני הגבר ראיתי עני עמי זה לפני ארבעים שנה עצרתי את כל החורבן הנורא שעבר על עם ישראל בעונ"ה

ועתה אחר החורבן הנורא הזה יש עוד מי שהוא שיוכל להחזיק במחלוקת ולשנאת את אחיו, אהא עלינו מה קרא לנו, האם ח"ו לגמרי שחכנו ולא למדנו מה שעבר עלינו?

גם בארצנו הקדושה אשר אחר המלחמה ברוב רחמי ה' נחיישבו שם הרבה מאחינו בני ישראל, השונא מחגבר מידי יום ביומו מכל הצדדים מחוץ חשכל חרב ומחדרים אימה וזפרט השנאה נגד הדת, לולי ה' שהיה לנו לא נשאר שריד משונאי ישראל - פקחו עיניכם הציטו וראו מה זאת עשה לנו אלקים, וכי נוכל לומר צעה כזאת ידינו לא שפכו את הדם הזה, אם ח"ו נגרום ע"י מחלוקת ושנאת חנם וחילול השם הגדול והנורא עוד קרצנות ח"ו אל תפחת פה לשטן.

ולבן למען ה' ותורחו הקדושה ולמען עתידות וקיום עם ישראל חוסו נא על עצמכם ועל כלל ישראל, נא ונא כל אחד במקומו כקטון כגדול יראה לכבוד את אש המחלוקת כדי שלא יתחלל שם שמים עוד יותר וחזקו ואמנו להרצות שלום ואהבה, ומי ששמו שלום יפרוץ עלינו סוכה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

כל מה שעשה היטלער השונא הגדול על ישראל עם משרחיו, צלע ולא חמל הרג ושרף בחאי גו ובשאר מימות משונות ועינוים קשים אשר לא נשמע כמוהו חחת השמים מיום שנצבא העולם, ולא חלק בשנאתו ורשעתו בין מחנגד לחסיד בין ליטאי לפולני בין ספרדי מטוניס לאשכנזי מפארים בין הולך בשטראמיל או בכובע ליטאי או בלא כובע כלל, כל שהוא בשם ישראל יכונה ששח מיליאן מסלחה ומשמנה של עם ישראל ובחוכם גאוני ארץ מכל המחנות, גאוניס אדמורי"ם וחסידיהם ראשי ישיבות וחלמידיהם, מלמדי חינוקות ויונקיהם חסידים מחנגדים קהילות קדושות כולם עם רבניהם זקנים עם נערים יונקי שדים ולקחו את הונם, לולי ה' שריחם על שארית ישראל כמעט לא הניח שריד לשונאי ישראל, ואין בית בישראל אשר לא העלה קרצנות רבות וגדולות על מוצח השרפה בקראמעטאריאמס בירקענא אושוויץ טרעבלינקא ווארשא דיעפער צוכענוואלד יאוואזשנע צאצי- יאר ועוד, ועוד, ועוד, ולא נשארו רק אודים נשרפים ממשפחות שלימות על פי נס גדול בהשגחה עליונה ממלאכי מעלה ונשארו להיוחס לעד לצני ישראל ולכל העולם כולו אף לא אחד בעיר ולא שנים במשפחה, הרבה משפחות לגמרי נשמדו וכלו ונאצדו.

מתישב לבו בתלמודו

שלא יפסיקנו עד שיחמיצנו וישא ויתן
 בו ויהיה צרור לו כשמש והגם לבו
 בהוראה וקופץ ופוסק הדין קודם
 שיחקרנו היטב צינו לבין עצמו עד
 שיהיה צרור לו כשמש הרי זה שוטה
 רשע וגם רוח ולכן קאמר ומתישב
 לבו בתלמודו שיצא שום ספק בלבו
 עד שיהא צרור כשמש ולא די כמה
 שענינו רואות. ועיין ש"ך יו"ד
 (בהנהגת או"ה שלו סוס"י רמ"צ).

ויש להוסיף עוד לפמ"ש יצמות ק"ט
 והוצא בח"מ הג"ל ס"ב כל מי
 שבא לידו דין ומדמהו לדין אחר שבא
 לידו כבר ופסקו ויש עמו צעיר גדול
 ממנו בחכמה ואינו נמלך בו הרי זה
 בכלל הרשעים שלכם גם בהוראה כי
 רבים חללים הפילה זה תלמיד חכם
 שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים
 כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו
 מורה וזה שקאמר ומתישב לבו
 בתלמודו כלומר שמתישב עם מי
 שגדול ממנו ואינו עושה מעצמו
 ובדוד המלך ע"ה (ברכות ד') ולא
 עוד כל מה שהוריתי אני מחיעץ עם
 מפי בושט רבי ואומר יפה דנתי יפה
 טהרתי יפה טמאתי והוא חלק מדיני
 התורה והלכותיה. ואולי מרמז נמי
 שאם אין שם גדול ואין לו אם מי

נראה לפמ"ש בחוספתא פ"ו
 דסנהדרין והוצא בהרמז"ס
 פ"ד מהמ"מ ה"ו אין שואלין את
 הרב כשיכנס לביה"מ עד שמתישב
 דעתו עליו, ואין התלמיד שואל
 כשיכנס עד שמתישב וינוח הנה
 הלימוד צריך ישוב הדעת ואם נכנס
 לביה"מ או אפילו הוא בביה"מ אלא
 הוא משפה ולחוך ולא עיין היטב
 בענין ולא שם דעתו עליו אין מצליח
 כלל בלימודו אלא צריך להתישב היטב
 ואז הוא מצליח ושואל בענין ומשיב
 כדת של חורה אבל אם לא יתישב
 בתלמודו אז ידיחייהו בקש וכמ"ש
 תורתו של דואג משפה ולחוך.

או יאמר לפ"מ שאמרו ז"ל כל הדין
 דין אמת לאמיתו נעשה שותף
 להקב"ה במעשה בראשית ופי' ז"ל
 מהו לאמיתו דיש לפעמים שלפי
 ראות העין הוא דין אמת שיש לפנינו
 חובע ונחבצ וסטר ועדים והכל נראה
 שהוא אמת אמנם לב הדיין אומר לו
 שיש כאן ערמה ועיין ח"מ סי' ח'
 ובמשנה הוי מחונים בדין וברע"ב
 אע"פ שכבר בא לידו אותו דין וידע
 אותו לא יחמוך אותו שוב שנית אלא
 מעיין שנית אם בא לידו ובטח"מ סי'
 י' ס"א צריך הדיין להיות מחון בדין

להחישב מישב גם עם מי שהוא תלמידו ע"י ששקל וטרי עם תלמידו בהענין מחישב לבו יותר וז"ש מחישב בתלמודו כאלו אמר בתלמידו.

א"י לפ"מ שאמרו ז"ל (ויקרא א') ובת"כ שם וזיומא ד' והוצא ברש"י (ויקרא) ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היחה קריאה ת"ל וידבר לדבור היחה קריה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלמד מן ההדיוט הנה למדנו ק"ו ממשה רבינו שהלומד מרבו נריך להפסיק בין פרשה לפרשה להתבונן ולהחישב לבו במה שלמד דאל"כ יתקיים בו התעייף בו ואיננו וא"כ אחי שפיר ומחייש לבו בתלמודו.

ובין קדשים קלים לא קידש כעס רבי יהודה עליהם אמר להם לא כך אמרתי לכם אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחני בהלכות הם באים וכי אשה בעזרה מנין אמר ר' יוסי מאיר שכב יהודה כעס יוסי שמך דברי תורה מה תהא עליה וכי אין אדם עשוי לקבל קידושין לבתו בעזרה ואין אשה עשויה לעשות לה שליח לקבל קידושיה בעזרה ועוד דחקה ונכנסה מאי והנה בסמוך שם תניא רבי יהודה אומר מקודשת ר' יוסי אומר אינה מקודשת והרי דרבי יהודה בעצמו פסק דמקודשת אלא מחמת כעס לא נחישב לבו בשעה זו בתלמודו ולכן אמר ששאלה זו שאלה שא"א הוא וכעס עליה וצמקוס אחר אמרו רבי יהודה חכם לכשירצה וז"ש מחישב לבו בתלמודו ואח"כ שואל ומשיב דמתוך כעס יבא לידי טעות.

א"י לפמ"ש לעיל ואינו נזהל להשיב שכתב הרמב"ם אלא משיב מיד ואחרים פי' אינו נזהל להשיב אלא מחישב בדבר וכתב מרן החתם סופר דתרווייהו אמת דבשעת לימודו צבית המדרש אינו נזהל להשיב אלא מחישב בדבר הרבה ואח"כ מניחו צבית גמיו במחו וכשצאים אח"כ ושואלים אותו

ובגמ' קידושין (נ"ב ע"ב) ת"ר לאחר פטירתו של ר"מ אמר להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחני בהלכות הם באים דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי ר"מ המקדש בחלקו בין קדשי קדשים

משיב מיד וזה ומחייב לבו בתלמודו
 סיהא קבוע בלבו לעת שיבאו לשואלו.
 ובזה מובן שמביא אח"כ שואל ומשיב

שואל ומשיב

השאלה ולתתה עליו רוח ה' א"כ
 לעולם צריך לרוח ה' לתתה עליו וכאן
 היה רצא בעתו ומן השמים היה
 במקום רוח לתתה עליו כדי שלא יבא
 לידי מכשול ח"ו וכן הוא לעולם
 בעתה אחישנה שלא יבא לידי מכשול
 ואם יראה שאין כאן רוח לתתה לא
 יפסקו כלל.

והנה ידוע ומפורסם דהשואל הלכה
 למעשה יש סיעתא דשמיא
 ואמרו חכ"ל דמשחרב ביהמ"ק אין
 לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של
 הלכה ומה"ט פסק הרמב"ם בפ"ד
 מהת"ת דהשואל למעשה קודם וזה
 שואל ומשיב כיון שמחייב לבו והבן.
 ויש להוסיף שואל ומשיב מיד כיון
 ששומע ומוסיף כלומר שנתתה עליו
 רוח ה' וזה מיד ששואל ומשיב ובזה
 הוא גם כן מחכים את רבו ויש
 סיעתא דשמיא כיון ששואל למעשה
 ויש סיעתא דשמיא ונחה עליו רוח
 ה' וכ"ש לפמ"ש הרדב"ן ז"ל בתש'
 (סי' תתק"י תע"ב ע"ן לעיל קנין)

נראה לפמ"ש בס"ח (סי' ר"נ) חכם
 ששואלים ממנו דבר שאינו
 יודע ומיד כששאלו אז על חכם לתתה
 רוח ה' וידע את השאלה הרי חפץ
 הקב"ה שיגיד וכיון שמיד יודע הרי
 יגיד לו ואם שואל ממנו ואין על
 החכם לתתה רוח ה' לדעת הרי חפץ
 הקב"ה שלא יגיד לו ע"ש דברים
 נפלאים. ונראה בזה לבאר מה שאמרו
 בגמ' (ב"ב קל"ג) ועוד בכמה
 מקומות ההוא דאמר ליה לחבריה
 נכסי לך ואחר כך לפלוני וראשון ראוי
 ליורשו הוה שכיב ראשון אחא שני קא
 חבע סבר רב עיליש קמיה דרבא
 למימר שני נמי שקיל א"ל דייני
 דחלנא הכי דייני וכו' איכסיף רב
 עיליש קרי עליה רבא אני ה' בעתה
 אחישנה ופרש"י איכסיף מרבא פן
 יאמר רבא בלבו אילו לה הייתי בכאן
 היה דן דין שקר וכן כל דינין שהוא
 דן שלא בפני ועיין רגמ"ה שם
 ובמסורת הש"ס דבערוך פי' להיפוך,
 ולהג"ל י"ל דאמר ליה רבא אני ה'
 בעתה אחישנה כלומר שזעזעה שזאה

א"י יאמר שאל ומשיב דלפעמים אדם שאל ומשיב לעצמו ובלשון חכ"ל הוא מוסיב לה והוא מפריק לה וע"י ששאל לעצמו ומשיב יוצא הדבר לאור ומצין הדבר יותר. ומקובל שש"ת תרומת הדשן רובם לא נשאל מאחרים אלא שאל לעצמו והשיב וזכר הדברים וז"ש שאל ומשיב לעצמו דאל"כ היל"ל שאל ומשיבין לו. וי"ל עוד דלפעמים כששאל ורבו משיבו ימנע עצמו מלהשיב אפילו יש לו תשובה אבל אין זה הענין ואדרבה בגמ' אמר רבי יוחנן (ב"מ פ"ד) ארבי אלעזר בן פדת שאמר ליה תניא דמסייע לך את כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתי ומפריקנא כ"ד פירוקי וממילא רוחא שמעתתא ואח אומר תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא והנראה דתלמיד השואל ומשיב על סברת רבו הוא מעלה שיגדיל תורה ויאדיר וז"ש שאל ומשיב שומע ומוסיף בתורה ומחכים את רבו.

א"י שעל הרוי יאמר מחמת ענוותנותו מי אני שאדע להשיב לאחרים והרי אני בעצמי צריך לשאול מאחרים אמנם כבר אמרו במקום שאין אנשים השתדל להיות איש ואדרבה אמרו אם יש חכם בעיר

שמיעת האזן) בענין רב ותלמיד וז"ל כי היכי דאמרין דאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ וטעמו של דבר כי בהציט אדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכונה השלימה ודעתו מתחברת ולבו שמח ונחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו בנבואה. עוד אמרו בספרי החכמה כי בהיות האדם מתכוין אל רבו ונותן עליו לבו מתקשר בנפשו ויחול עליו מהשפיע אשר עליו והיה לו נפש יתירה וזה נקרא אצלם סוד העיצור בחיי שניהם וזה הוא שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך וזה והתחבצו שם עמך ואצלתי מן הרוח וכן התהלל רבינו הקדוש שאם היה רואה את פני רב (ר"מ) היה מגיע למדריגה עליונה וכ"ש אם הרב מתכוין גם הוא וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל ומש"ה אמר ר' יוסי לא מן כל האדם זוכה ללמוד תורה ומכאן החירו שילך אדם למקום אחר ללמוד תורה אע"פ שאביו אמר לו שלא ילך ועובר מצות אביו שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה וזה הטעם בעצמו בתפלה כי בהציט אדם אל איהביו או לקרוביו או לרבו או למי שדעתו נוחה מתעורר נפשו אל הכונה השלימה ונתוסף עליו רוח ממרום וזה שהכל מורה עליו וההפך הפך עכ"ל הרדב"ז ז"ל.

חייל לרב צר פחתי לאו אמינא לך כי
קא קאי רבי צהאי מסכת' לא
תשייליה במסכת' אחריתא דלמא לאו
אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה
הוא כספתיה דמשי לך שינויא דלאו
שינויא השתא מיהת שפיר משי לך,
וצ"ע היאך היה משי שינויא דלאו
שינויא וצ"ל כיון שלא היה באותו
ענין ולא החייב דעתיה באותו ענין
היה טועה בדין ולא שח"ו היה משי
בשאל נפש שינויא דלאו שינויא,
וצ"ע מחייב לבו בתלמודו אז שאל
ומשיב בענין זה ולא בענין שלא
החייב לבו.

שהוא גדול צריך להחיעץ עמו על כל
שאלה שצא לידו ואח"כ להשיב
לאחרים וא"כ יש לומר דזה ההמשך
מישב לבו בתלמודו וכיון שאינו צרור
לו ההלכה או שאעפ"כ יש שם חכם
בעיר יותר ממנו וצריך לשאול שאלו
קודם ואח"כ משיב מה שנשאל
ושומע מה שאמר לו החכם ולפעמים
שומע ומוסיף ממה שראה לומר
קודם ששאל להגדול הימנו וזה הכל
חלק מקנין התורה.

ובמדרש גרס שואל כענין ומשיב
כהלכה ולגירסא זו יש לומר
לפמ"ש במס' שבת (ג' ע"ב) א"ל ר'

שומע ומוסיף

וחלב תחת לשונך וידוע דדבש הוא
מה שהדבורים מקיפין בחלב דבש
ואינו צא מגופן כלל אלא עובר דרך
גופן כמצואר צבורות (ו' ע"ב) וצ"ל
מפני מה דבש דבורים מותר מפני
שמכניסות אותן לגופן ואין ממנות
אותן מגופן. אבל חלב הוא היפוך
שמחממה מגוף הבהמה ודם נעקר
ונעשה חלב עד שצריכין להחירו מדין
אבר מן החי ע"ש מקרא דחריצי חלב
או שאר קראי ות"ח צריך להיות לו
דבש וחלב תחת לשונו דבש ששמע
מרבו שלמד עמו תורה או מאחרים

נראה לפמ"ש איזהו חכם הלומד
מכל אדם שנאמר מכל מלמדי
השכלתי והלומד מאחרים הנה הוא
שומע מה שמלמדו אלא שהוא מוסיף
להביא ראיה לדבריהם ונראה דכיון
אמר שומע ומוסיף ולא גורע דיש
לומדים שלעולם כששומע דברי תורה
מיד הוא מקשה ורוצה לקטור את
דברי חזירו והוא צא מקנאת איש
ברעהו שמקנא בו שאומר דבר תורה
אבל האוהב התורה והקב"ה אדרבה
שמח בדברי חזירו ומוסיף על דבריו
ומביא ראיה לדבריו, ואמרו ז"ל דבש

וחלצ מה שהוסיף מעצמו וזהו שומע ומוסיף מדיליה ומי שאינו רוצה לשמוע מה שאחרים אומרים אינו מוסיף אלא גורע.

ובם"ח (סי' קמ"ב וסי' רפ"ט) אם אחת מתווכח עם חכם אל יהי לך לצער אם נאחך כי ממנו תלמוד ומוסיף חכמה אם תנח אוחו מה תרויח אבל אם נאחך בזה הרווחת אשר ידעת עתה מה שלא ידעת קודם לכן ועיין ארחות חיים להרא"ש אות ק"ו ורק תהיה שומע ומוסיף.

א"י שומע ומוסיף לפמ"ש שבת פ"ג אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שצא ר' חנינא בן עקביא ופירשה ע"ש ועיין ביצה (כ"ד ע"ב) לעולם אל ימנע אדם שאנא ולוי וכו' והנה נראה דלפעמים מונע עצמו מלצא לביה"מ מפני שכבר שמע אותו שיעור מאותו הראש ישיבה ואינו מחדש לו כלום אלא חוזר ועוזר מה שאמר כבר ולמה לי לבטל זמן ולישב לשמוע והוא יכול ללמוד חדשות לעצמו וע"ז אמר שומע ומוסיף שכל פעם ששומע שנית הוא מוסיף ידיעה על ידיעתו כי א"א שלא לחדש דבר שהרי כמה

שנים נשנה משנה זו והכל כבר ידעו המשנה ואעפ"כ צא ר"ח ופירשה באופן אחר מה שלא שמעו וכן מצינו בכמה מקומות בש"ס ולכן השומע מוסיף כלומר דבשמועה לחוד שנית הוא מוסיף.

וקצת י"ל עוד לפמ"ש קידושין ל' ר' חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי לינוקא לצי כנישתא א"ל מאי כולי האי (כלומר שמהירח לצאת בלא עטיפה ההוגנת לך) א"ל מי זזטר מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב מכאן ואילך ר' חייא בר אבא לא טעים אומנא עד דמקרי לינוקא ומוספיה פרש"י לא טעים אומנא בשר מעט בגחלים היו רגילין לטעום בצקר עד דמקרי לינוקא ומוספיה מהדר לו מה שקרא אחמול ומלמדו עוד פסוק יוחר ע"כ הנה מבואר דהחיוצ לשמוע מרבו וללמוד ולשנות ומיהו נריך להוסיף בכל יום ואם רק יעבור של אחמול וישמע כמה פעמים ולא יוסיף רק ישב על דבר אחד יום יום לא יזכה לקנינה של תורה ולכן אמר שומע אבל מוסיף בכל עת וזהו שומע ומוסיף. שיש חיוצ להוסיף בכל יום על מה שלמד אחמול.

חייא לרצ בר פחתי לאו אמניא לך כי קא קאי רבי זבאי מסכת' לא תשייליה במסכת' אחריחא דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כפפתיה דמשני לך שינויא דלאו שינויא השתא מיהת שפיר משני לך, וז"ע היאך היה משני שינויא דלאו שינויא וז"ל כיון שלא היה באותו ענין ולא החיישב דעתיה באותו ענין היה טועה צדין ולא שח"ו היה משני בשאט נפש שינויא דלאו שינויא, וז"ש מתיישב לבו בתלמודו אז שואל ומשיב בענין זה ולא בענין שלא החיישב לבו.

שהוא גדול צריך להתייעץ עמו על כל שאלה שצא לידו ואח"כ להשיב לאחרים וא"כ יש לומר דזה ההמשך מיישב לבו בתלמודו וכיון שאינו צרור לו ההלכה או שאעפ"כ יש שם חכם צעיר יותר ממנו וצריך לשאול שאלו קודם ואח"כ משיב מה שגשאל ושומע מה שאמר לו החכם ולפעמים שומע ומוסיף ממה שרצה לומר קודם ששאל להגדול הימנו וזה הכל חלק מקנין התורה.

ובמדרש גרס שואל כענין ומשיב כהלכה ולגירסא זו יש לומר לפמ"ש במס' שבת (ג' ע"ב) א"ל ר'

שומע ומוסיף

וחלצ תחת לשונך וידוע דדבש הוא מה שהדבורים מקיאים בתחת דבש ואינו צא מגופן כלל אלא עובר דרך גופן כמצואר בצכורות (ז' ע"ב) וז"ל מפני מה דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותן לגופן ואין ממנאות אותן מגופן. אבל חלב הוא היפוך שממנאה מגוף הצהמה ודם נעקר ונעשה חלב עד שצריך להחירו מדין אבר מן החי ע"ש מקרא דחריצי חלב או שאר קראי ות"ח צריך להיות לו דבש וחלצ תחת לשונו דבש ששמע מרבו שלמד עמו תורה או מאחרים

נראה לפמ"ש חיזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי והלומד מאחרים הנה הוא שומע מה שמלמדו אלא שהוא מוסיף להציא ראי' לדבריהם ונראה דכיון אמר שומע ומוסיף ולא גורע דיש לומדים שלעולם כששומע דברי תורה מיד הוא מקשה ורוצה לסתור את דברי חזירו והוא צא מקנאת איש צרעהו שמקנא בו שאומר דבר תורה אבל האוהב התורה והקב"ה אדרבה שמח בדברי חזירו ומוסיף על דבריו ומציא ראייה לדבריו, ואמרו ז"ל דבש

שנים נשנה משנה זו והכל כבר ידעו
המשנה ואעפ"כ בא ר"ח ופירשה
באופן אחר מה שלא שמעו וכן מצינו
בכמה מקומות בש"ס ולכן השומע
מוסיף כלומר דבשמועה לחוד שנית
הוא מוסיף.

ובקצת י"ל עוד לפמ"ש קידושין ל'
ר' חייא בר אבא אשכחיה
לריב"ל דשדי דיסנא אריסיה וקא
ממטי לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי
כולי האי (כלומר שמהרת לנאח בלא
עטיפה ההוגנת לך) א"ל מי זוטא
מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמיך
ליה יום אשר עמדת לפני ה' חלקיך
בחורב מכאן ואילך ר' חייא בר אבא
לא טעים אומנא עד דמקרי לינוקא
ומוספיה פרש"י לא טעים אומנא
בשר מעט בגחלים היו רגילין לטעום
בבקר עד דמקרי לינוקא ומוספיה
מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו
עוד פסוק יותר ע"כ הנה מבואר
דהחיוצ לשמוע מרצו וללמוד ולשנות
ומיהו צריך להוסיף בכל יום ואם רק
יעבור של אתמול וישמע כמה פעמים
ולא יוסיף רק ישב על דבר אחד יום
יום לא יזכה לקנינה של תורה ולכן
אמר שומע אבל מוסיף בכל עת וזהו
שומע ומוסיף. שיש חיוצ להוסיף בכל
יום על מה שלמד אתמול.

וחלצ מה שהוסיף מעצמו וזהו שומע
ומוסיף מדליה ומי שאינו רוצה
לשמוע מה שאחרים אומרים אינו
מוסיף אלא גורע.

ובס"ח (סי' קמ"ב וסי' רפ"ט) אם
אתה מתווכח עם חכם אל
יהי לך לזער אם נלחך כי ממנו
תלמוד ותוסיף חכמה אם תנלח אותו
מה תרויח אבל אם נלחך בזה הרווחת
אשר ידעת עתה מה שלא ידעת קודם
לכן ועיין ארחות חיים להרא"ש אות
ק"ו ורק תהיה שומע ומוסיף.

א"י שומע ומוסיף לפמ"ש שבת פ"ג
אל ימנע אדם את עצמו מבית
המדרש אפילו שעה אחת שהרי כמה
שנים נשנית משנה זו בבית המדרש
ולא נחגלה טעמה עד שבא ר' חנינא
בן עקביא ופירשה ע"ש ועיין צינה
(כ"ד ע"ב) לעולם אל ימנע אדם
שאנא ולוי וכו' והנה נראה דלפעמים
מונע עצמו מלצא לביה"מ מפני
שכבר שמע אותו שיעור מאותו
הראש ישיבה ואינו מחדש לו כלום
אלא חוזר ועובר מה שאמר כבר
ולמה לי לבטל זמן ולישב לשמוע והוא
יכול ללמוד חדשות לעצמו וע"ז אמר
שומע ומוסיף שכלל פעם ששומע
שנית הוא מוסיף ידיעה על ידיעתו
כי א"א שלא לחדש דבר שהרי כמה

הלומד ע"מ ללמד

ושנה אותן לאחרים ולא נתעסק בהן ושכחן זה שלמד לאחרים ולא למד לעצמו, הלמד לעצמו ולאחרים כיצד, שנה סדר אחד שנים ושלשה סדרים והשנה אותן לאחרים ונתעסק בהן ולא שכחן נתפשה ותפשוה זה שלמד לעצמו ולאחרים וכו', פי' נתפשה שהוא תופש ולא שוכח ונשאר אצלו לקיום ולאחרים זה הלומד לעצמו ולאחרים והעיקר ללמוד וללמד ללמוד לעצמו ולהתעסק בתורה תמיד שלא תשכח ממנו והוא בלאו זכור אל תשכח וגם מחויב ללמד לאחרים דכתיב ושננתם לבניך ודברת בם. וע"ז אמרו בגמ' (פסחים פ"ז וקידושין מ"ט ע"ב) מאי דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה וא"ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד זה עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד ואין זה מעלה. ובמשנה אבות פ"א והעמידו תלמידים הרבה.

ודע דבס"ח (סי' תחרי"א) וז"ל ההולך לדרך לארץ מרחקים למקום תורה וצידו כסף נגד שיוכל ללמוד ב' סדרים ילמוד תחילה מה שנוהגים תדיר ויוכל ללמד לאחרים.

במשנה אבות (פ"ד מ"ו) ר' ישמעאל בר ר' יוסי אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין צידו ללמוד וללמד והלומד ע"מ לעשות מספיקין צידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ועיין רע"ב שם יש מפרשין והלומד ע"מ ללמד ע"מ שיקרא רב וגורסין אין מספיקין וברוב ספרים כג' הספר. והנה ביאר הרע"ב הלומד ע"מ להיות תמיד עוסק בתורה ולא בגמ"ח כרצא (ר"ה י"ח) דעסק בתורה ולא בגמ"ח והלומד ע"מ לעשות שהוא רוצה לעסוק בתורה ולהיות ג"כ גומל חסד כאצ"י שם דעסק בתורה וגמ"ח.

ובאדר"נ (פי"ט ג') אבא שאל אומר ד' מדות בת"ח יש לך אדם שלמד לעצמו ואינו מלמד לאחרים לאחרים ואינו מלמד לעצמו, הלמד לעצמו ולאחרים, ואינו למד לא לעצמו ולא לאחרים. הלמד לעצמו ואינו מלמד לאחרים כיצד שנה אדם פרק אחד שנים ושלשה ולא השנה אותם לאחר נתעסק בהן ולא שכחן זה למד לעצמו ואינו מלמד לאחרים, לאחרים ולא למד לעצמו כיצד שנה אדם סדר אחד שנים וג' פעמים

קודם ואח"כ מה שאינו נוגע בזה"ז והרבה יש לדבר מזה עכ"פ ללמוד וללמד החיוצ לקנין התורה.

עוד נראה דהלומד לעצמו אינו מדקדק לפעמים כ"כ אצל אם צריך ללמד ולהגיד שיעור לאחרים ובפרט לפני מופלגי התורה אז האדם מדקדק יותר שיצא ממנו דבר מחוקן ולא ישמחו בו חביריו וע"ד זה פי' הראב"ד ז"ל הא דאמר שמואל כנפטר אול גברא דמסתפינא מיניה והקשו וכי ח"ו שמואל שמח שאול גברא דמסתפי מיניה ופי' הראב"ד ז"ל הציאו הרא"ש ששמואל התעונ עד עכשיו היה רצ שהיה מתירא ממנו ולכן כל מה שאמר בתורה היה מדקדק מאד בדבריו שלא יתפוס מרצ שהיה ירא מלפניו ולכן ע"י זכה ללמוד תורה הרבה בעומק ובדיוק מפחד רב אצל כיון שנפטר רב התעונ שמואל שאול גברא דמתירא ממנו וא"כ זה יגרוס לו ח"ו להתרשלות בתורה שלא ידקדק כ"כ עוד מהיום שאין לו ממי להתירא לרוב ענותנותו של מר שמואל והכ"נ אומר ללמוד וללמד וממילא ע"י ידקדק יותר ויקנה יותר תורה.

שם ילמוד תחלה סדר קדשים ועדיין אינו יודע סדרים שצריכים להם בכל יום כמו שחטת חולין ושבת וזרכות וכיוצא בהם כי כשלומד אלו יהיה בלבו כדי ללמד לאחרים ולא יתכן לאותם שלא למדו עדיין מסכת' הצריכים להם להורות בכל יום שילמוד להם מסכ' שנוהגים לימות המשיח, ובמקום שיש מחלוקת במשא ומתן צריך לעסוק בסדר נזיקין ואפי' כשלומד שאר סדרים כד"ל. ועיין הקדמת חובות הלצות שנשאל אי מהחכמים על שאלת נכרית (כלומר שהוא שאלה רחוקה מלהיות במציאות) מדין הגירושין והשיב אהה האיש השואל על מה שלא יזיקנו אם לא ידעו שאלת הידעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן המצות אשר אינך רשאי להחזיק מהם ע"כ. הנה ביאר לן דהלומד ע"מ ללמד ואעפ"כ המצוה ללמד עם אחרים ולעצמו קודם לדעת כל מה שחייב לדעתו מן המצות מידי יום יום ואח"כ אם יסכים הזמן ילמוד גם הלכתא למשיחא וכיוצא בו מדברים שאינם נוהגים, ועיין ב"מ (קי"ד ע"ב) בארבעה לא מצינא צשיחא מצינא ופרש"י ארבעה שנוהגין בזמן הזה וזה החיוצ ללמוד

הלומד ע"מ לעשות

משחמרת לפי הש"ס דילן ומשני כיון שלומד ע"מ לעשות מספיקין צידו ללמוד וללמד שילמוד וילליח בשעה קטנה להבין ולהשכיל ותורתן יהיה משחמרת והוא לפענ"ד נכון בס"ד.

עוד נראה לפ"מ שאמרו ז"ל (יבמות ק"ט ע"ב) רבי יוסי אומר כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו מאי טעמא אמר רב פפא אמר קרא ולמדתם ועשיתם כל שיטנו בעשיה ישנו בלמידה כל שאינו בעשיה אינו בלמידה ולאצ"א שם אפילו קא גמר לאחרונה ואולי ועבדי מהו דתימא אית ליה אגרא לדידיה קמ"ל ופרש"י שם אפילו תורה אין לו כלומר אפילו שכר לימוד אין לו ובגמ' אמרו עוד גדול התלמוד שמציא לדי מעשה ובפ' בחקותי אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ופרש"י יכול הרי זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה ואת מצותי תשמרו הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם הרי דעיקר לימוד ע"מ לעשות ובגמ' קידושין (ל"ג ע"ב)

לפ"מ שאמרו באבות פ"ד מ"ו הלומד ע"מ לעשות מספיקין צידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כיון שהוא עיקר התכלית ולשון מספיקין שכן השמים מספיקין צידו ע"ד שאמרו יגעתי מלאתי כלומר שלאחר שיגע ימצא מציאה ועיין רע"ב ומ"ש החו"ט דלא גרס לשמור דכ"ש הוא, ולפענ"ד נראה לפ"מ שאמרו ברכות (ל"ב) חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת ופריך וכי מאחר ששוהין תשע שעות ציוס בתפלה תורתן היאך משחמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים הם תורתם משחמרת ומלאכתן מתברכת וצירושלמי ברכות (פ"ה ה"א) גרס חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו' אימתי עוסקין בתורה אימתי עוסקין במלאכתן אמר ר' יצחק ב"ר ר' אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה נחנת בתורתן וברכה נחנת במלאכתן ע"כ. ופי' הפ"מ ברכה נחנת בתורתן, שהנליחו להבין ולהשכיל מיד ולא היו שוהין ע"כ. ולפ"ז מובן מאד הגירסא שלפנינו הלומד ע"מ לעשות היינו לעשות רצון קונו ושוהין תשע שעות ציוס בתפלה תורתן היאך

איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ח
 כו' ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה
 לא כ"ש ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי
 הוו יתבי חליף ואזיל ר' שמעון בר
 אבא וקמו מקמיה אמר להו חדא
 דאתון חכימי ואנא חביר ועוד כלום
 תורה עומדת מפני לומדיה ופרש"י
 בתמיה וכי התורה תעמוד מפני
 לומדיה ולפי שעסוקים בדבר הלכה
 היו קרי להו לדידהו תורה עצמה
 ולדידיה קרי לומדיה ע"כ מבואר
 דהלומד הלכה ע"מ לעשות הרי הוא
 תורה עצמה והלומד שלא ע"מ
 לעשות מקרי לומדיה ולכן מצוה
 ללמוד ע"מ לעשות.

עוד נראה לפ"מ דקיי"ל כל שלא
 אמר הלכה למעשה אין פוסקין
 וכבר אמר החכם לחלמידי (ב"ב ק"ל
 ע"ב) ח"ר אין למדין הלכה לא מפי
 למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו
 הלכה למעשה שאל ואמרו לו הלכה
 למעשה ילך ויעשה מעשה ובלבד שלא
 ידמה וכו' א"ל ר' חסי לר' יוחנן כי
 אמר לן מר הלכה הכי נעבד מעשה,
 אמר לא תעבדו עד דאמינא לכו
 הלכה למעשה, א"ל רבא לר"פ ולרב
 הונא בריה דרבי יהושע כי אחי
 פסקא דדינא דידי לקמייכו וחזיתו
 ביה פירכא לא תקרעוהו עד דאחיתו

לקמאי אי אית לי טעמא אמינא לכו
 ואי לא הדרנא בי לאחר מיתה לא
 מיקרע תקרעינהו דאי הואי התם
 דלמא הוה אמינא לכו טעמא מגמר
 נמי לא תגמרו מיניה דאין לדיין אלא
 מה שעניו רואות ע"כ. ופרש"ס אי
 אמר מר הלכה הכי בשעה שאנו
 למדין לפניו מי עבדין עובדא ע"פ
 אותה הוראה. עד דאמינא לכו הלכה
 למעשה שאומר לכם הלכה בשעה
 שתשאלו לי על ידי מעשה דבשעת
 מעשה אדם ירא לידון ומכוין לבו
 יותר כדאמרינן לענין אין למדין
 הלכה מפי גמרא עד שיאמרו לו
 הלכה למעשה ע"כ. והרי שאמר
 שלאחר פטירתו אם ימצאו קושיא
 לדבריו לא יפסקו כותיה שאין לו
 לדיין אלא מה שעניו רואות ולא
 יסתרו דבריו שמה אם היה בחיים
 היה יכול ליטב דבריו ולכן הלומד
 ע"מ לעשות מעמיק בדברים עד
 שיצא הלכה ברורה לאורה. אבל
 הלומד לשם פלפולא לבד אין נפ"מ
 לו בתוצאת ההלכה ממילא אינו
 מדקדק שיהיו מכוין להלכה ומה"ט
 נמי קיי"ל בפוסק שדבריו סותרים
 שדוכתא עיקר ומבואר דדוכתא היינו
 מקום שעיקר אותה הלכה דהתם הוא
 מדייק יותר לעסוקי שמעתתא אליבא
 דהלכתא שלא יצא ח"ו קלקול ואפילו

זהליכות עולם אדם כשעושה הלכה למעשה מדקדק יותר וכ"ש בקיום התורה ומצותיה.

א"י דהלומד על מנת לעשות ישחדל ללמוד כל התורה ולזכור אותה כי רוצה בקיומה בכל שעה ובכל עת וכיון דנריך לעשות ולקיים כל התר"ג מצות ילמוד בכל התורה דבלי ידיעה אי אפשר לעשות וכמבואר במעשה דר"ע מס' דר"א זוטא פ"ח (הוצא בחוס' כתובות י"ז) אמר ר"ע תחילת חשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך

ומנאחי מת מנזה ונטפלתי צו ד' מילין עד שהנחתיו לבית הקצרות וקצרתיו וכשנאחי והרנתי הדברים לפני ר"א ור' יהושע אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה כאלו שפכת דם נקי ע"ש מבואר דאם לומד שלא ע"מ לעשות כשנא לידו אינו יודע כדת מה לעשות ולכן משחדל לדעת בכל התורה כולה לא כן אם רוצה רק להיות מפולפל אז לומד לעצמו איזה סוגיות ופלפולים וקושיות וחקירות ודי לו בזה ואינו קונה קנין תורה ולכן קאמר הרוצה לזכות ולבא לקנין התורה השלימה ילמוד ע"מ לעשות.

המחכים את רבו

נראה לפמ"ש צס"ח (סי' ר"ז) חכם כשנא אחד לפניו ואמר לו למדני תורה אם יחפון לדעת אם חפץ הקצ"ה בלימודו אם יראה שיגדיל תורה ושלא יבואו לידו עסקים לטירדות מתורתו ויכול להגדיל לימודו זידוע שחפץ ה' למען נדקו והרב לא ידחהו כיון שהקצ"ה חפץ מעט שנא התלמיד שיגדיל תורה ולא יבואו עסקים וטירדות על ידו כל זמן שעוסק בתורה וידע שיאדיר יהיה התלמיד כלומר רבים יהיו צריכים לתורתו ויכבדוהו ואם רוצה הרב שמעת שנא התלמיד באו עסקים לידו

ומתבטל מתלמודו יותר מלפנים דע שאין חפץ הקצ"ה על לימודו עמו עד שידחהו ע"ש. והנה זהו תלמיד המחכים את רבו שמשנא התלמיד מונעין הטירדות מרבו ע"י ויוסיף רבו ויגדיל תורה וע"ז אמר ה' חפץ למען נדקו יגדיל תורה ויאדיר.

עוד נראה לפמ"ש (תענית ז', מכות י') הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן. ורבי יוחנן שכתב על ר"ל אמר איפה את צר לקישא שהיה שואל עשרים וארבעה קושיות ור"י מתרץ

כ"ד חירויים והיה התורה מחרצה ונתגדל והיה מחכים את רבותיו וכל שהרב זוכה לתלמידים יותר גדולים משפיעים לו המקבל וכמ"ש לעיל בשם הרדב"ז בשו"ת (סי' תחק"י חע"ב) וז"ל כי היכי דאמרינן דאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ וטעמו של דבר כי זהביט אדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה ודעתו מתחזרת ולבו שמח ונחה עליו אז רוח ה' כענין שאמרו צנצואה. עוד אמרו בספרי החכמה כי זהיות האדם מתכוין אל רבו ונותן עליו לבו תחקש צנפשו ויחול עליו מהשפע אשר עליו ויהיה לו נפש יתירה וזה נקרא אללם סוד העיצור צחיי שניהם וזה הוא שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך וזה והתילצו שם עמך ואללתי מן הרוח וכן התהלל רבינו הקדוש שאם היה רואה את פני רב (ר"מ) היה מגיע למדריגה עליונה וכ"ש אם הרב מתכוין גם הוא וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל ומש"ה אמר ר' יוסי לא מן כל האדם זוכה ללמוד תורה ומכאן החירו שילך אדם

למקום אחר ללמוד תורה אע"פ שאציו אמר לו שלא ילך ועובר מזות אציו שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה וזה הטעם צעזעמו צתפלה כי זהביט אדם אל אזהציו או לקרוביו או לרבו או למי שדעתו נוחה מתעורר נפשו אל הכונה השלימה ונתחסף עליו רוח ממרום וזה שהכל מורה עליו וההפך הפך עכ"ל הרדב"ז ז"ל. ובפרט תלמיד השואל על מנת לעשות שאיכא סייעתא דשמיא ורבו זוכה להיות המשפיע לו והצניור כמעין הנוצב וכנהר שאינו פוסק וזהו תלמיד המחכים את רבו.

וי"ל עוד דכשהתלמיד מצליח אומרים אינשי לפי שהיה לו רב גדול צתורה ולכן הצליח התלמיד ולהיפוך אומרים נא ממני היה יכול ללמוד יותר והלא גם רבו אינו יודע יותר ועיין סוכה כ"ח שמונים תלמידים הי' לו להלל הזקן גדול שבהם יונתן בן עוזיאל קטן שבהם ריב"ז אמרו עליו על יצ"ע כשהי' לומד הי' עוף הפורח צאוויר נשרף ואלו הם תלמידים המחכים את רבם.

המכוין את שמועתו

רבי יהודה הנשיא מונה שצחם של חכמים וכו' ולר"ע קרא לו אורח

נראה לפמ"ש בצאדק"נ (פי"ח א'), הוצא צרש"י גיטין ס"ז) היה

ממה ששמע כבר או שהוא מנגד למה ששמע כבר ונריך לדעת אי חזר בו ממה שאמר או חזר בו ממה שאמר אתה ובגמ' הדר ביה מהאי ופריך וממאי דהדר ביה מהאי דלמא הדר ביה מאידך ואז נריך לכיין השמועה ולא לזאת מגדרו ובפרט שלפעמים אף לא מכיין היטב ואומר בשם רבו שכך אמר ותלמיד שני אמר שכך אמר וכדרב כהנא ורב אסי (שבועות כ"ו ע"א) כי הווי קיימי מקמי דרב מר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב כי אחי לקמיה דרב אמר כחד מינייהו אמר ליה אידך ואנא בשקרא אישתבעי ואמר ליה את לבך אנסק ע"ש ובגמ' עוד דדייקי בשמעתיא כרחצה בפומבדיתא דאמר סטיו לפניס מסטיו ועל התלמיד לדייק ולכיין שמעתיה שלא יטעה ולא יחליף אלו באלו.

ויאמר עוד המכין שמועותיו לפ"מ שאמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ובפרט בלימוד התורה שאם לא הבין לא יאמר לרבו הבנתי אלא יבקש ממנו שיחזור ויגיד לו ואם כעס עליו יאמר דעתי קצרה ולא יכולתי להבין ויפייס את רבו ויגיד לו שנית עד שיכין בשמועתו

בלום למה ר"ע דומה לפועל שנטל קופתו ויאל לחון מלא חטים מניח זה מלא שעורים מניח זה כוסמין מניח זה פולין מניח זה עדשים מניח זה כיון שנכנס לביתו מזכר חטים בפני עצמן שעורים בפני עצמן כוסמין בפני עצמן פולין בפני עצמן עדשים בפני עצמן כך ר"ע כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו אגדה נתן לבו לחזור עליהן ולגורסן עד שהיו סדורין בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות סידר מדרש סיפרי וסיפרא לבדן ושנאן לתלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן, וכן אמר ר"ש בני שני מדותי שמדתי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע.

והנראה דתלמיד כשלומד לפני רבו לומד כפי שרבו לומד עמו ופעמים לומד אפילו דברים שנראים מעורבים זה עם זה ולכן לאחר שלמד הרבה כפי נרכו מרבותיו מכיין את שמועתו שיהיו מסודר לפי עניינם ולא כפי שקלטו.

עוד נראה דלפעמים תלמיד שומע מרבו דבר שנראה לו היפוך

על צוריו ובלחם שמים הציא ממנחות
 י"ח אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי
 אלל ר"א בן שמוע מלאחי יוסף הצבלי
 יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד
 אחת. אמר לו רבי השוחט הזבח
 להניח מדמו למחר מהו א"ל כשר
 ערבית א"ל כשר שחרית א"ל כשר
 צהרים א"ל כשר מנחה אמר לו כשר
 אלא שר' אליעזר פוסל, נהבו פניו של
 יוסף הצבלי א"ל יוסף כמדומה אני
 שלא כווננו שמועתינו עד עתה (פרש"י
 דלא סליק לך אליצא דהלכתא כל
 דאמרי לך עד השתא) אמר לו הן רבי
 אלא שר' יהודה פוסל שנה לי וחזרתי
 על כל תלמודיו ולא מלאחי, עכשיו
 ששנית לי פסול החזרת לי אצדתי. ולגו
 עיניו של ר"א בן שמוע דמעות אמר
 אשריכם ת"ח שד"ת חביבים עליכם
 ביותר קרא עליו המקרא הזה מה
 אהבתי חורתיך כל היום היא שיחתי,
 לכוון שמועותיו כראוי.

והמאירי (ברכות ז' ע"ב) כתב ח"ל
 ולעולם צענין ההוראה
 ישמש תלמוד חכם שהגירסה קיצה
 לחכמה ושימוש הזקנים והחכמים
 סבה לידיעת המלאכה והוא ענין

ההוראה הן צדין הן צאיסור והיחר
 ע"כ ע"ש. וזה לך לשון המאירי
 (יומא כ"ו ע"א), בכמה מקומות
 ציארנו שראוי לאדם להזהר שלא
 לפרסם עצמו בהוראה אלא אם כן
 יודע צעצמו ושיהא אחרים מסכימים
 עליו שהוא ראוי לכך. ואין אדם ראוי
 לכך בשלימות ידיעה לצד שכמה ראינו
 שידיעתם גדולה בתלמוד שאינם
 יודעים לכיון שמועה אחת להלכה
 ולמה שראוי להורות. וכמה מוחזקים
 בחדרי תורה וכשהוראה באה לידם אף
 הפתח אינם מוצאים. וכלל הדברים
 שאין אדם זוכה להוראה אלא בשתי
 דברים, א' ידיעת התלמוד וקבלתו
 "פי' קבלה שקבלנו מדור דור עד
 משה רבינו" ושינה לה שלימות הכח
 השכלי שבו לבחינת הדברים והבאחם
 למצרך להוציא דבר מחוך דבר ועל
 שחיהם בכלל אמרו במסכת סנהדרין
 גמיר וסביר, ועל זו האחרונה אמרו
 כאן על שצט יהודה אסוקי שמעתא
 אליצא דהלכתא קאמינא כלומר
 שאע"פ שהם חכמים אינם יודעים
 לכיון את השמועות כהלכה ע"כ, ע"ש
 דברים נפלאים תורת משה אמת
 כנתינתם מקיני.

והאומר דבר בשם אחר

יוחנן שמע ר' יוחנן ואיקפד עול לגביה רב אחי ורב אחי לפייסו הדר איקפד טפי עול לגביה ר' יעקב צר אידי א"ל כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שחורתו של משה הוא אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך הוא א"ל מפני מה אי אחס יודעין לפייס כבן אידי חברינו ור' יוחנן מ"ט קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה צאהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי צעוה"ז דאמר ר' יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו צעוה"ז שפחותיו דוצבות בקבר א"ר יצחק בן זעירא וא"ת שמעון נזירא מאי קרא וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דוצב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שאדם מניח אצבעו עליו מיד דוצב אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפייהם צעוה"ז שפחותיהם דוצבות

בספרי פ' שופטים לא משיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים שלא ייחס דברי ר' אליעזר לר' יהושע ומה שאמר ר"י לרבי אליעזר ואם אמר דבר ראובן בשם שמעון או שלא אמר בשם אמרו הכל בספר הכבוד (ס"ח ס' תתקפ"ו ומג"א ס' קנ"ו) הנה אם אומר דבר בשם שלא אמרו הרי בכלל משיג גבול רעך. ובס"ח ס' שס"ז כתב דחכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם ולא היו מניחים לכתוב שמם על ספריהם כגון מי שחבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם ומס' סופרים כדי שלא יהיו צעוה"ז ופגום שכרו צעוה"ז או יהיו ממעטים לו צעוה"ז זרעו ושם טוב מזרעו כנגד ההנאה שנהנה צעוה"ז ומשמע לכאורה שלא יכתבו ולא יאמרו בשם אמרו אבל זה אינו אלא שהמחבר צעלמו אינו כותב אבל אחרים צריכים להזכיר שם אמרו ועיין כתובות כ"ה.

והנה הפוסקים חפשו צד טעמים של האומר דבר בשם אומר ומאי כולי האי וצגמ' יצמות ז"ו ע"ז דאמר ר' אלעזר לשמעתי דרבי יוחנן צבי מדרשא ולא אמרה משמיה דרבי

בקצר ע"כ. וגם הא ל"ב שהרי כיון שאומרים דבר שמועה בעוה"ז מ"ש אם מזכיר שמו או לא כיון שאמר שמועה זו הרי ממילא בא במקומה.

והנראה בק"ד לאמרו ז"ל דכל התורה כולה נאמרה למשה ואפילו כל מה שחלמיד ותיק עתיד לחדש נאמרה למשה מסיני ואם הוא מחדש דבר שלא נאמרה למשה אלא מעלמו מחדש אין זו תורה אלא הבל א"כ כבר כל התורה נחנה למשה, וא"כ מה זה שאומרים שמועה מפיו וז"ל דהכונה סוף סוף נחנו לו לכל אחד חלקו בתורה שיחדש על ידו הגם שכבר נחנה למשה אבל חלקו הוא לחדש ויהי נקראת על שמו וכמו שמצינו גם בתורה צננות ללפחד בן חפר ראויה הייתה פ' זו וגם צפ' פסח שני שזכו האנשים בלחי עתורים לנפש אדם שתאמר הפ' על ידם וא"כ מי שחידש איזה חידוש בתורה הרי חידוש זה שלו הייתה מששת ימי בראשית וקודם לזה שהרי נחנה למשה רבינו שחלמיד זה יחדש כך וכך ומי שאינו אומרה בשם אומרו נמצא הרי הוא גוזל את שלו והגם שא"א לגזול התורה שתורה אינה נגזלת מ"מ הרי הוא משיג גבול כמו בקרקע שקרקע אינה נגזלת ומ"מ משיג גבול הוא של חבירו והכ"נ

בחידושי תורה וז"ש בספרי לא חשיג גבול רעך אשר גבולו ראשונים דעשטש הגבולים. ומה"ט יש להבין נמי מה שאמרו כל האומר דבר משום חכם שלא אמרו מציא קללה לעולם עיין ילקוט (משלי רמז תחקל"ח) והאומר דבר שלא שמע מפיו רבו גורם לשכינה שתחלק מ ישראל והטעם לפי הנ"ל משום השגת גבולים. ולכן האומר דבר בשם אומרו זוכה לקנין תורה אבל אינו אומר בשם אומרו הרי הוא גוזל אחרים ומשיג גבול אחרים והו"ל כגזול ומשיג גבול שאינו קונה בקניני עוה"ז וכ"ש תורה.

ובתנ' (במדבר כ"ב) א"ר חזקיה א"ר ירמיה בר אבא בשם רבי יוחנן כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזל דל כי דל הוא ועיין מג"א (א"ח סי' נ"ו) כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו ועיין מהר"ם שי"ק (יו"ד סי' קנ"ו) שהקשה דאין גזל בקול ועיין משנ"ה (ח"י סי' ש"ה) אי דברים שנדפסו בספר יש בהם משום האומר דבר וז"ע על רבינו הרמב"ם שלא אמר דבר בשם אומרו.

והנה אמרו האומר דבר בשם אומרו מציא גאולה לעולם, נראה פשוט לפי שהאומר דבר בשם אומרו

מנהג המהצרים להזכיר שם בעל ההלכה. וגם כי אם יחליף בין גברא לגברא ולא יקפיד על שם אומרו א"כ גם בעיקר השמועה אין לסמוך עליו כי כמו שהחליף את זה ולא הקפיד בשמות הכ"נ אפשר שיחליף בעיקר השמועה וי"ל דלכן כתב זה אחר המכוין את שמועתו שזה עיקר בקנין חורה לכיוון השמועות בדיוק ובקפדנות שלא יחליף ת"ו ונמלא מהרצו העולם ואמר את"כ גם האומר דבר בשם אומרו שגם זה חלק בענין מכיון את שמועתו לאמור דבר בשם אומרו ומציא גאולה לעולם בב"א.

מכנים אהבה בישראל שהאומר נהנה במה שזה מתחשב בו ובדבריו ואינו מעלים שם אומרו וכמים הפנים אל פנים וכיון דלא חרבה בית שני אלא בשביל שנאת חנם האומר דבר בשם אומרו מכנים אהבה לחקן השנאת חנם ולכן מציא גאולה לעולם. לבד כי האומר דבר בשם אומרו מועיל הרבה לקבוע הלכה בחורה כי לפי הכללים בהלכה ר"מ ור"י הלכה כר"י ר' יוסי נימוקו עמו וכן בכולהו ואם יחליף של זה בזה הרי הוא מחליף כל ההלכה, גם נפ"מ למירמי מדידיה אדידיה, והולך לשטתיה ועיין השגת הראב"ד על הרמב"ם לא נהג זה

זכרו תורת משה

ואל אינו אלא לא תעשה רבינא אמר השמר ופן שני לאוין יניחו רב בר ינחק אמר בשלשה לאוין שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים יכול אפילו מחמת אונסו ת"ל (שם) ופן יסורו מלצנך במסירם מלבו הכחוב מדבר רבי דוסתאי בר ינאי אמר יכול אפילו תקפה עליו משנתו ת"ל רק ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו חורה ניחנה בארבעים ונשמה נזרה

והיות כי אמרו ז"ל מה דכתיב כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (אבות פ"ג מ"ח, יומא ל"ח ע"ב, מנחות ל"ט ע"ב) בלשון אחר אמר ריש לקיש כל המשכח דבר אחד מחלמודו עובר בלאו שנאמר (דברים ד') השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכדר' אבין אמר ר' אילעא דאמר ר' אבין אמר ר' אילעא כל מקום שנאמר השמר פן

בארבעים כל המשמר תורתו נשמחו
 משתמרת וכל שאינו משמר את
 התורה אין נשמחו משתמרת חנא דבי
 רבי ישמעאל משל לאדם שמסר נפשו
 דרור לעבדו אמר כמדומה אהה שאם
 אהה מאזדה שאני נוטל ממך איסר
 בדמיה נשמחך אני נוטל ממך ע"כ.
 ועיין רש"י שם ובספרי משנה הלכות
 (ח"י סי' ש"י ש"א) ולכן אמרתי
 להעתיק איזה דברים שדברו מזה
 חכמינו ז"ל.

גרסינן בגמ' הוריות י"ג ע"ב ת"ר
 חמשה דברים משכחים את
 הלימוד (נ"א התלמוד) האוכל ממה
 שאוכל עכבר וממה שאוכל חמול
 והאוכל לב של בהמה והרגיל בזיתים
 והשותה מים של שירי רחיצה והרוחץ
 רגליו זו ע"ג זו ויש אומרים אף
 המניח כליו תחת מראשותיו. חמשה
 דברים משיבים את הלימוד, פת
 פחמין וכ"ש פחמין עצמן והאוכל
 ביצה מגולגלת בלא מלח והרגיל בשמן
 זית והרגיל בזיין ובשמים והשותה מים
 של שירי עיסה ויש אומרים אף
 הטובל אצבעו במלח ואוכל הרגיל
 בשמן זית מקייע ליה לרבי יוחנן
 דאמר ר"י כשם שהזית משכח הלימוד
 של שבעים שנה כך שמן זית משיב
 לימוד של שבעים שנה.

וכתב בקונט' התעוררות לחשובה
 סי' א' שכל מי שאוכל דברים
 אלו שקשים לשכחה וכן על דברים
 המבוארים בש"ע שכל שאינו נוטל
 ידיו (סי' ד' סי"ח) עובר על הפסוק
 רק השמר לך וכ"כ בס' רוח חיים
 (פלאגי ח"צ דק"ס) ומיהו בס"ח סי'
 תתר"ח אחד שאל לחכם עכברים
 אכלו מלחמו אם אוכל לאכול מלחם
 א"ל ולמה לא תאכל א"ל פן אשכח
 תלמודי א"ל החכם איך חייב עד
 שיישכ ויסירם מלבו ואני רואה אותך
 שאיך עוסק בתורה ואהה פנוי ונטל
 מד"ת מוטב לך שלא היית נוהר
 מדברים המשכחים כדי שתשכח
 דברים בטלים שאתה עוסק בהם
 עכ"ל נראה דס"ל דאינו עובר על
 הקרא במה שאוכל דאינו חייב עד
 שיישכ ויסירם מלבו ועיין מש"כ
 בספרי משנה הלכות (ח"ג סי' ס"ב).

ובגמ' שם עוד עשרה דברים קשים
 ללימוד העובר תחת האפסר
 (הגמל) וכ"ש תחת גמל עצמו
 והעובר בין שני גמלים והעובר בין ב'
 נשים והאשה העוברת בין שני אנשים
 והעובר מתחת ריח רע של נבילה
 והעובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו
 מים מ' יום והאוכל בשר מזוהמא
 ליסטרון והשותה מאמת המים

וילאו ממנו כהנים גדולים ומשה נשא
 בת יתרו ילא ממנו גרשון ע"ש ואם
 יאמר האדם הרי אני ת"ח והתורה
 החירה לינשא לי כל אשה שארצה דע
 שסופו ליענש על צניו שיהיו דומים
 לאחי האם אם אפשר לו באחרת וז"ל
 הס"ח סי' שע"ח ויש דברים שהתורה
 החירה ואם יעשה אותם האדם יצא
 עליהם לדין שלא החירה התורה אלא
 כנגד יצר הרע כגון יפת תואר ולפי
 שלקח דוד יפת תאר ילא ממנו
 אצטלוס ונהרג הוא ונהרגו כמה
 נפשות עמו וכן אדם שיכול לקחת
 אשה שאחיה נדיקים ולקח אשה
 שאחיה רשעים ע"ז יציאו אותו לדין
 שגורם לעצמו שצניו דומים לאחי
 האם וכן כתב עוד שם יש דברים
 שאמרו ז"ל למה צניו של אדם מחים
 ויש מי שידע ועובר עליו הרי עמיד
 לימן את הדין עליו שגרם מימה לצניו
 (ועיין שבת ל"ב) בר"י הנשיא אומר
 בעון ציטול תורה וכן אם נשא אשה
 ממשפחת נכפין וגרם לצניו שיולדו
 כותה יענש עליהם וכן עיר שאדם דר
 בה ומתו צניו וכיוצא בזה.

עוד כתבו ז"ל הצא על ארמית לא
 יהיו צניו ת"ח וכתב בס"ח (סי'
 קס"ד) אם הוא חטא צניו מה חטאו
 ובסי' קס"ז כתב עוד מי שיש לו כדי
 פרנסתו ולקח אשה שאחיה רשעים

העוברת צצית הקצרות והמסתכל
 בפני המת וי"א אף הקורא כתב שעל
 גבי הקבר. ופרש"י קשים ללימוד
 שהעושה אותן יהיה קשה לשמוע. ויש
 לאדם להשתדל לעשות פעולות לזכרון
 ובגמ' שבת ז' ע"ב ציפורת כרמים
 אמר אביי עבדי לה לחוכמא אכיל ליה
 לפלגא דימיניה ולפלגא דשמליה רמי
 ליה בגובתא דנחשא וחמים ליה
 בשיחין גושפנקי וחלי ליה באיצרא
 דשמלא וסימנך לב חכם לימינו
 (קהלת י') ולב כסיל לשמאלו וחכים
 ליה כמה דצעי וגמר כמה דצעי
 ואכיל ליה לאידך פלגא דאי לא מיעקר
 חלמודו ופרש"י לחוכמא לפתוח הלל.
 ובחר דאחכים אכיל לאידך פלגיה דאי
 לא מתעקר חלמודו שלמד ע"י זה.
 מבואר שעשו פעולות לפתוח הלל.

והנהגה לכתוב בזה כל מה שכתבו
 האחרונים לא אכפול מ"מ
 אציין כמה ענינים. שיהא לחועלת
 בענינים אלו והנה אמרו ז"ל (עדות
 פ"ב מ"ט, ירושלמי קידושין פ"א
 ה"ז) בחמשה דברים האדם זוכה לבנו
 ואחד מהם החכמה ואם רוצה שיהיה
 בנו ת"ח כשישא אדם אשה יצדוק
 באחיה שיהיו טובים ובני תורה כי
 אמרו ז"ל (ב"ב ק"ט) לעולם ידבק
 אדם בטובים שהרי אהרן נשא את
 אלישבע בת עמינדב אחות נחשון זכה

ורוב בני דומין לאחי האם הרי מדע
שאדם זוכה לבניו זה דברים ולכן
מה ששמח האב שהוא רשע על כן
בניו נכשלים הרי עתיד ליפרע ממנו
שגרם שבניו רשעים עוד כתב שם מה
שאמרו ו"ל כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח
וב"ב ת"ח שוב התורה מחזרת על
אכסניה שלה ואינה פוסקת מזורעו
ולפעמים רואים ח"ו ההיפוך אל
חבבל להשיב על דברי חז"ל וח"ו
להכחישם כי ודאי נשא אשה שאינה
הוגנת ולכן ילאו הבנים ולא נשארו
בני תורה והענה שישא אשה
ממשפחת ת"ח דמשפחות משפחות
יש ולכן ודאי אם רוצה שיהיה לו בניו
ת"ח צריך לדאוג לזה בשעה שהוא
נושא אשה.

א חזרה בלימודו עד מאה פעמים
ואחד (חגיגה ט' ע"ב, סנהדרין
ז"ט) ובש"ע האר"י ו"ל כי המלאך
הממונה על הזכרון מיכאל בגימ'
ק"א ומלאך הממונה על השכחה
נקרא ס"מ גימטריא ק' גם שר רבו
של מרע"ה נקרא נגזאל גימטריא
ק"א. והראשונים אמרו תנא מיניה
ארבעים זימני ודמי ליה כמונה
בקופסא ואם אמוראים כשמואל
וכיוצא בזה תני ארבעים זימני אפילו
דבר קל היאך אפשר שאין נזכר
בפעם אחת או שנים.

ב לחזור על לימודו לאחר שכבר למד
ק"א פעמים כמה שאפשר ומנינו
שהיו חוזרין בכל ל' יום כל מה
שלמדו עיין ברכות ל"ח ופסחים.

ג ללמוד אלל רב ולהסתכל בפניו
והיו עיניך רואות את מוריך וגם
לראות נדיקים בסתם הוא סגולה
לזכרון.

ד להוציא צפה מה שלומד וללמוד
צקול רם (בגמ' עירובין נ"ד
וש"ע יו"ד ס' רמ"ו סכ"ב).

ה לעשות סימנים בתורה ובגמ'
הציבו לכם ציונים ולזכור הסימנים
שנתנו חז"ל (עירובין נ"ג ובשלה"ק
תורה שבע"פ אות ס').

ו למעט בחינוכים וללער עצמו על
התורה (אדם כי ימות בזהל פ'
חקת וש"ע יו"ד ס' רמ"ו סכ"א).

ז לימוד בבית הכנסת או ביהמ"ד
עם חבר או חברים.

ח לימוד מתוך זריזות ולא להתגמנם
בביהמ"ד.

ט ללמוד מתוך ספר ולא להניח
הספר פתוח (ש"ך).

(י) להתנהג בחסידות ולהיות ירא וחרד על דבר ה' (ברכות חסידים הראשונים).

(יא) בם' האשכול הל' ס"ת קבלה מרב האי גאון לסיים מס' כולה ולומר עשרה בני רב פפא.

(יב) להרהר בתשובה קודם הלימוד, וגדולה תשובה שמגיעת עד כסא הכבוד ואין שכחה לפני כסא כבודו.

(יג) לכוין בתפלה בזהבה רבה והאר עיניו בתורתך ובשמ"ע בזהבה חונן לאדם דעת.

(יד) לומר מוש"ק כל הפסוקים שנמצא בהם אליהו הנביא (טור א"ח סי' רנ"ט).

(טו) ללמוד בטהרת הגוף והמחשבה, ולהזהר מאד בטבילת עזרא.

(טז) שידבר אמת, ולהיותו עניו, להיות רגיל בשמן זית.

(יז) שלא ללמוד חכמות אחרות רק הפך זה והפך זה דכולה זה.

(יח) לקבוע מקום לתורתו ח"ל המאירי ברכות ז' אע"פ שאדם

מוציא עצמו רחב לב וקל ההבנה ובעל זכרונות לא יקל שלא לקבוע מקום לתורתו שהעושה כן מצליח בלימודו ומנצח החולקים עליו והוא שאמרו אויביו נופלים תחתיו והוא ענין לא יבשו כי ידברו אויבים בשער ע"כ.

(יט) ללמוד בקדושה וטהרה שהזכרון חלוי במידת הקדושה ואין שכחה לפני כסא כבודו שהוא קדוש ומשרתיו קדושים ובתורה למען תזכרו והייתם קדושים הרי שחלה הזכרון בקדושה ובשבת מחלה למקראי קודש וזכר ליציאת מצרים ושבת קדשו בזהבה וצרכון הנחילנו זכרון למעשה בראשית שקדושת השבת יכול לחזק הזכרון עד למעשה בראשית ובקידוש יו"ט מקראי קודש וזכר ליציאת מצרים, ולכן עזרא תקן לאינו טהור שלא ללמוד תורה דממילא ישבת.

והיות כי הזכרון חלוי בשני ענינים אחד בהשתמשות הרבה במוח לתורה ואז יתגבר עליו כח הזכרון, והשנית במיני מאכלים ובריות הגוף כי א"א ללמוד והגוף אינו בריא. וכבר האריך בזה בעיני שמירת הגוף ובריאותו אחד מגדולי דורות הראשונים בעמ"ח ספר נדה לדרך והם דברים נפלאים כולם אהובים

ממקור נאמן ממקום קדוש יהלכון
 עיי"ש באריכות, ומיהו בענין
 התרופות יש לסמוך יותר על רופאי
 הזמן שצמשך הימים הגוף נשתנה

וגם המקום והאזיר שבו הרצה גורם.
 ומיהו דרך כלל ללמד על הכלל כולו
 ינא, וכל שישמור על כללים אלו
 הקצ"ה ישמרהו ויחזקהו לעולם.

הקרמה

גדולה תורה יותר מן הכהונה (אבות פ"ו) • מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם (שם) • קנין בנכסי הגר בלי כוונה (ב"ב נ"ד) • סומכוס ה' דורש מ"ח פנים בתורה (עירובין י"ג) • נ' שערי בינה נבראו בעולם (ר"ה כ"א) • מ"ח פנים בתורה הם מכוונים נגד מ"ח דברים

בתלמוד

ילמוד אדם ואח"כ יהגה ואע"ג דמשכח (ברכות ס"ג) • אין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת ס"ג) • תחבולות תעשה למלחמת התורה (סנהדרין מ"ב) • רב תבואות בכח השור (שם) • בימי הנעורים צריך ללמוד הרבה (הגר"א משלי) • שיהא בקי בע"פ בתורה השונה הלכות כל יום • אין ד"ת מתקיימין אלא בלומד מתוך צער • לעולם חייב אדם ללמוד תורה (ירושלמי פאה פ"א) • כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין • ר"ש מהדר תלמודיה כל תלתין יומין (פסחים כ"ח) • שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו (קידושין ל') • לחזור על הלימוד עד ד' מאות פעמים • לשני אחין שהיו מסגלין ממון כך ת"ח (ילק"ש משלי) • טעם דחכמים נקראים תלמידי חכמים • אין חכם שינקה משגיאות

בשמיעת האוזן

שמיעת אוזן עיקר ללימוד התורה • עשה אונך כאפרס • שים באזני יהושע (שמות י"ז י"ד) • העלתה מטתו לביהמ"ד שישמעו אזניו • סדר משנה משה למד מפי הגבורה (עירובין נ"ד) • הלומד מפי משה מסתייע מילתא • חיוב ללמוד לתלמידו ד' פעמים • המלמד בן בנו תורה כקבלה מסיני (קידושין ל') • הא דעדיפנא מחבראי דראיתי את ר"מ • חיוב ללמוד מפי רב ולא טעיף • לראות לפומיה דרבו (כריתות ו') • אין אדם לומד אלא במקם שלבו חפץ • סוד העיבור מרב לתלמוד בחיי שניהם • לא מכל אדם זוכה ללמוד • לא יגרוס בלחשה • קול האדם והכוונה הם כגוף ונשמה • כוונת השומע והמשמיע ללימוד תורה

בעריכת שפתים

כי חיים הם למוצאיהם בפה • הלומד בלחשה שוכח תלמודו • פי' מילת עריכת שפתים

בבינת הלב

כליות יועצות ולב מבין • לב האדם מלך על כל הגוף • לבן של ראשונים כפתחו של אולם • לב טוב כולל כל המדות • כל האברין תלויין בלב ולב תלוי בכיס

באימה

מורא רבך כמורא שמים • זרוק מרה בתלמידים • לפוס צערא אגרא ופיה"מ שם • לא יתקיים מן התורה מה שלומד מתוך תענוג • שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר • תלמיד שרבו כועס עליו זוכה להוראה

ביראה

ווי למי שיש לו דרתא ותרעא לא עביד • מורא רבך כמורא שמים • תורה בלי יראת שמים • פעמים נותנין לאדם גדולה להטרידו מעוה"ב • פעמים מרבים בתלמידים לחסר ביראת שמים • טעם דלא אמרו וקנה לך תלמידים • מי שאינו ראוי להיות ראש ישיבה הוא בכלל רבים חללים הפילה ק"ו ממורי הוראה

בענוה

סמיכות יראה לענוה • עקב ענוה יראת חטא • כל מי שיש בו שלשה דברים • מאד מאד הוי שפל רוח • ת"ח צריך להיות בו שמיני שבשמינית • איזה אדם גדול שבידו לומר לא שמעתי • לא הביישן למד • ענוה גדולה מכולן • יראת חטא חכמה וענוה שקולין • ענוה סייג לחכמה • הלכה כב"ה שעלובין הן • ירחיק עצמו ממקום שיש גדולה וכבוד • לא יהנה אדם מענוה • לשבח עצמו לתלמידו שילמוד ממנו מותר

בשמחה

העובד מתוך שמחה החמורות נעשין לו קלות • השכינה שורה מתוך שמחה של מצוה • משחרב ביהמ"ק אין להקב"ה אלא ד"א של הלכה • אינשי בדוחי אנן מבדחינן עצובי • שמחה מביאה לידי צלילת הדעת • לבו של אדם נתרחב מתוך שמחה • שערי חכמה נפתחים לו מתוך שמחה

בשימוש חכמים

גדולה שימושה של תורה מלימודה • משה תבע שירשו בניו גדולתו • כדאי הוא יהושע לקבל שכר שימוש למשה • יהושע לא היה בן תורה וקבל שכר שימוש • בני משה ראויים היו להיות מנהיגי הדור • בן יורש אביו מן התורה כשממלא מקומו • מנהיג ישראל צריך להיות לו ב' מעלות, שיהיה גדול בתורה ושיהיה בקי במסורת • שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא מסר לו סדרי נשיאות וסדרי חכמה • חכם גדול ולא שימש ת"ח הרי הוא ע"ה • לא קבעו הלכה כר"מ אף שלא היה בדורו כמותו • חכם שיכול לומר על טמא טהור ועל טהור טמא • האומר מאי אהני לן רבנן זה הוא אפיקורס • טיפשאי אינשי דקמו מפני ס"ת ולא מפני לומדיה • כל התורה גמרא גמירי לה ואתי חכמים ורמזו בתורה • בספיקת חז"ל מה הוא אתרוג ובפי' עין תחת עין • קיום כל התורה קבלה מפי משה ויהושע מסיני • הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה • מסורת חכמי אשכנז עדיפא ממסורת חכמי ספרד • אין עושין חבורה

שכולה גרים להקריב פסח • המפרש פשט במשנה שלא כפי המקובל נענש עליו • למה יהושע זכה לירש את משה רבינו • פעמים קיי"ל מספרים חצונים נגד הש"ס • קבלה מפי הקטן חשוב יותר מפלפול של גדול • עדותו של גרדייס נתקבלה נגד שמאי והלל • שלא יעמוד אדם על דבריו • הקבלה מכרעת אפילו נגד אבות העולם • הלל ושמאי היו תלמידי שמעיה ואבטליון • כל שלא אמר הלכה למעשה אסור לעשות כן • תחילת תשמישו של ר"ע במת מצוה קונה מקומו • תלמיד השואל בפני רבו לאיזה מהם נזקקין • משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן • חייב אדם לומר כלשון רבו • מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבותי • בני בתירא נתנו הנשיאות להלל מפני הקבלה

בדקדוק חברים

אין התורה נקנית אלא בחבורה • תלמיד שלומד מרבו שואל דמשמע תרתי • אין לשאול יותר מג' שאלות לרבו • השואל דבר שאינו כהוגן משיב לו ברתחא • אחיכו עליה חבריו • שידקדק אחר חברים טובים

ובפלפול התלמידים

בחברים בדקדוק ובתלמידים פלפול • אגב חרפי משבשתא, ולחדודי מותר • מקשי לי עשרין וארבע קשייתא ומפריקנא • תלמיד שהיה מטהר שרץ בק"ן טעמים • לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה • אחר ששנה הרבה מתיישב בתלמודו

בישוב

אין שואלין להרב שנכנס עד שיתיישב • שבעה דברים בחכם וחליפיהם בגולם • אל תהי נבהל להשיב ושתי פירושים • הלומד בישיבה מתישבת עליו הדעת • בישוב ולא במדבר כדרך הפילוסופים • ילמוד במקום תורה והיושב בדד משומם • הניח הקב"ה הרשעים בעולם לצוותא לצדיקים

במקרא

ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים • מקושט ככלה בכ"ד קישוטין • לעולם ישליש אדם שנותיו שליש וכו' • למה שינוי בזה"ז סדר התנא בן חמש למקרא • פעמים תנא לא ידע מקרא מלא בתורה • הפוסקים ממקרא או ממשנה הם מבלי העולם • אין דורשין הלכות ממקראי בזה"ז

במשנה

העוסקין במשנה מדה ונוטלין שכר • לעולם הוי רץ אל המשנה יותר מגמ' • רבי ואנטונינוס קבצו כל חכמי ישראל • שנאיכם בעלי משנה ששונאים בעלי גמרא • המשנה הוא כמפתח לכל הגמ' • הלומד משנה בעל פה כאלו הקריב קרבן

בטהרה

נושא אשה ואח"כ לומד תורה בטהרה • עזרא תקן שלא ללמוד תורה בטומאה • נהג
עלמא כתלתא סבא בטבילה כריב"א • סגולת הטבילה להחזיר הנשמה למקומה •
בעל תשובה צריך טבילה במקוה • אינו נזהר בטבילה א"א להשיג גופי תורה

במיעוט שינה

לא איברא לילה אלא לשינתא או לגירסא • אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה •
בית שאין נשמעין ד"ת בלילה אש אכלתו • קונם שלא אישן ג' ימים מלקין אותו •
מחדדין שמעתך א"כ דיממא נינהו • דוד המלך, לא עבר עליו חצות לילה בשינה •
שינה לרשעים הנאה להם ולעולם, לצדיקים רע להם ולעולם • ראשונים אפילו על
אונס שינה עושין דין

במיעוט שיחה

ודברת בם ולא בדברים אחרים • שיחת חולין של ת"ח צריכים לימוד • יפה שיחתן
של עבדי אבות מתורת בנים • אומנתו של אדם בעוה"ז ישים עצמו אלם • ירבה
אדם בשתיקה ולא ידבר אלא בחכמה • אפילו בצרכי הגוף לא ירבה לדבר • כשאני
מדבר אני מתחרט שותק איני מתחרט • כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי טוב
• ברוריה אמרה גלילי שוטה אל תרבה שיחה

במיעוט סחורה

טוב תורה עם דרך ארץ אבל למעט בסחורה • תורה לא תמצא לא בסחרנים ולא
בתגרנים • עשירות גדולה לא טובה וישמן ישורון ויבעט • עניות מעבירות על דעת
קונו אלא ממוצע • הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה

במיעוט תענוג

לפום צערא אגרא אין התורה מתקיימת במי שמתרפה עצמו ולא בלומדים מתוך
עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליה • קריאת התענוג והמנוחה
אין לה קיום • להתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופך • לא תמצא תורה במי
שמחיה עצמו עליה • אתה מוציא תורה במי שמקיא חלב שינק מאמו • מעדנים
מביאים לידי רעבתנות ונטיה למותרות • דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' וחי
צער תחי' • התאוה ותענוגים הוא בעצמם איסור לעצמו • זרוק מרה בתלמידים

במיעוט שחוק

אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז • שחוק ועצבון מוציאין את האדם משויון •
שחוק וקלות ראש מרגילים אדם לערוה • שמחה של מצוה טוב לכל, וחדוה למרי

נפש • אינשי דבדיחי דעבדי שלום הם בעוה"ב • בדיחותא מרחבת דעתו של אדם במיעוטו טוב

במיעוט דרך ארץ

דרך ארץ קדמה לתורה עשרים וששה דורות • קדש עצמך במותר לך במיעוט דרך ארץ • דרך חסידות אע"פ שמלעיגין עליך אל תנח • ובאהבתה ישגה תמיד ולא יחוש לדרך ארץ • לעולם יהא דעתו מעורבת עם הבריות

בארץ אפים

מצאו משה להקב"ה כותב ארץ אפים אף לרשעים • מאריך אף משיב חמה וכעס בחק כסילים יניח • הכעס מחליש הזכרון והחריצות וישוב הדעת • המלמד לתלמידים אל יכעוס ולא הקפדן מלמד • תינוק שאינו מבין ללמוד לא יסלקוהו מביהמ"ד

בלב טוב

איזהו דרך טובה שידבק בה האדם לב טוב • איזהו דרך רעה שיתרחק האדם לב רע • לבא תקפא דכל גופא ומתמן אתון כל גופא • אשה אין לה אלא לב אחד איש יש לו שנים • לב חכם ונכון עדיף מנביא

באמונת חכמים

ויאמינו בה' ובמשה עבדו • הכופר אפילו במאמר אחד מחז"ל יצא מן הכלל • אמונה פשוטה עדיפא מאמונה ע"י חקירה • כל התורה והמצות והפירושים קבלה לנו • המאמין וסומך אחכמים לא במהרה הוא חוטא • להאמין דגם בזה"ו רוח הקודש שורה אחכמים • תלמיד המכניע עצמו לפני רבו זוכה לתורה

ובקבלת היסורים

צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלווה • אשרי הגבר אשר תיסרנו י' • המקבל יסורין באהבה תלמודו מתקיים בידו • יסורין ממרקין עונותיו של אדם • תורה וארץ ישראל ועוה"ב נקנין ביסורין • המקבל על עצמו יסורין ברצון גדול שכרו • חסיד אחד שכב בין פרעושים ובמי קרח • ר' אלעזר בן ערך איעקר תלמודיה מתענוגים

המכיר את מקומו

לא ילך במקום שאינו מקום תורה • יש חזקה למקומות בבית המדרש לתלמידים • לא יפסע על ראשי עם קודש ויכיר מקומו • רד ממקומך ושב, מוטב שיאמר לך עלה מרד • כל שהוא צדיק יותר ממעט עצמו יותר • אוי לו למי שהעולם מטעין בו

השמח בחלקו

שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב • צדיקים לא יתאוו במותרות ובטן רשעים תחסר • אין אדם מת וחצי תאוותו בידו • בתורה לא יהא שמח בחלקו אלא לעולם ירבה

העושה סייג לדבריו

חכמים הזהרו בדבריהם שלא יתחלל ש"ש • צריך לפרש דבריו שלא יבואו לידי טעות • קדש עצמך במותר ועשו משמרת למשמרתי

ואינו מחזיק טובה לעצמו

אין השגת האנוש יכולה להגיע אל קצה האחרון • ר"א בר"ש למד תורה הרבה ודעתו גסה עליו • אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך

אהוב

ומצא חן ושכל טוב בעיני א' ואדם • אני גורם בלא הפסד וחסרון, שמברכים אותי • איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם • לעולם ירבה שלום עם כל כו' אפי' גוי

אוהב את המקום

שורש אהבה ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו' • לעזוב טיולים ואהבת דברים ונשים לאהבת ה'

אוהב את הבריות

ואהבת לרעך כמוך דעלך סני לחברך לא תעביד • אוהב את הבריות ומקרבן לתורה • הוי דן את כל האדם לכף זכות

משמח את המקום

עבדו את ה' בשמחה כשישראל בשמחה משמח המקום • משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א הלכה • מצוה לשמוח בקיום המצות וזוכה בשכרו לתורה • משחרב ביהמ"ק אין שחוק לפני הקב"ה • כשת"ח מנצחים זה לזה בהלכה משמח המקום • המשמח חתן כלה משמח את המקום

אוהב את הצדקות

בצדק תשפוט עמיתך, וגדולה צדקה כנגד כל המצוות • צדק צדק תרדוף אחד לדין
ואחד לפשרה • צדקה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים • צדקה בסתר יכפה אף

אוהב את התוכחות

הוכח לחכם ויאהבך • טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת • שמע בני מוסר אביך

אוהב את המשרים

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה • איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם • יש דרך
ישרה לפני ה' • להיות לעולם על קו הישר והאמת

מתרחק מן הכבוד

הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם • המתגאה גורם לתורה שתסתלק ממנו •
להתרחק מהכבוד אפי' נותנים לו • רד ממקומך שמים ושלש מעלות • שיהא כבוד
חברך חביב עליך כשלך

ולא מגים לבו בתלמודו

בינו לבין עצמו נמי אסור למגיס לבו • המתגאה בכל אופן הרי הוא כאלו עע"ז •
עיקר הרבנות בזה"ז רבו שלמדו הלכה • ראש ישיבה הוא מורה הוראות לרבים •
ואחריותו גדולה ממורה הוראות באו"ה • בקיאות חשוב יותר מפלפול (מהרי"ק) •
המתגאה בתלמודו תורתו משתכחת ממנו • מעשה מהגר"א קאטלער עם כ"ק
אדמו"ר מגור

נושא בעול עם חבירו

אם מבקשו להשתתף בפסק או בשאר דבר

ומכריעו לבף זכות

כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע • אדם רשע מותר להכריעו לחובה • אפילו
בספק רוצח אמרה תורה והצילו • המכריע לבף זכות אוכל פירות בעוה"ז • מעשה
באדם אחד שירד מגליל העליון

ומעמידו על האמת

חותמו של הקב"ה אמת ובו ברא עולמו • אמת קשה לעשות ושקר עומד אחורי אוזן

• אמת זו תורה, אמת ושלום קשור זה בזה • הלומד שיבושים לתלמידיו ביטל לימוד
• מי שטעה יעמידו על האמת ולא יביישו

מעמידו על השלום

מותר לשנות מפני דרכי שלום • מי שלקח מקח רע ישבחנו בעיניו • לדבר אמת
במילי דעלמא ואפילו בלבו • תלת מילי עבידי רבנן דמשני • משפט שיש בו שלום
זה העושה פשרה • האומר אמת לעולם מונע מחלוקת וכל און • אדם גדול שאינו
בוש לומר לא שמעתי • לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום

מתיישב לבו בתלמודו

אין שואלין את הרב עד שיתיישב דעתו • הדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף
להקב"ה • הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן • אינו נבהל להשיב
ומתישב בתלמידו • למנוע מלה"ר אפי' ליחיד וכ"ש לרבים • לה"ר חמור מע"ז
וג"ע ושפכ"ד • דברי חכמים כדרכונות וכמסמורות נטועים • אחרי רבים להטות
ואין דן יחידי אלא הקב"ה

שואל ומשיב

חכם ששואלים אותו דבר צלחה עליו רוח ה' • השואל הלכה למעשה יש סייעתא
דשמיא • השואל ומשיב לעצמו לברר הלכות • גירסא שואל כענין ומשיב כהלכה
וביאורו

שומע ומוסיף

הלומד מאחרים שומע ומוסיף ולא מבטל • דבש וחלב תחת לשונך • אם נצחך חכם
אל תצער שהרי הוספת חכמה • כל פעם שאדם שומע וחוזר ושומע מוסיף • קרא
לינוקא מאתמול והוסיף עליו היום

הלומד ע"מ ללמד

ד' מדות יש בת"ח ללמד לעצמו או לאחרים • תחילה ילמוד בדברים הנוגעים תדיר
• אין לחקור בחקירות נדירות שאינו נוגע • הלומד ע"מ ללמד מדייק יותר מלעצמו

הלומד ע"מ לעשות

הלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו וכו' • חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת
מתוך שחסידים היו תורתן משתמרת • הלומד הלכה מקרי תורה עצמה ולא לומדיה
• אין למדין הלכה עד שיאמר הלכה למעשה • ישתדל ללמוד כל התורה כולה

המחכים את רבו

חכם שקבל תלמיד אם לא היה טרדות יקבלהו • הרבה תורה למדתי מרבותי ומתלמידי יותר • כשהתלמיד פקיעי שמיה אז הוא מחכים את רבו

המכויין את שמועתו

ר"ע דומה לאוצר בלום שהניח הכל בקופתו • הלומד אצל רבו אח"כ יברר דבריו ויסדרם • שלא יאמר בשם רבו עד שיכויין שמועתו • אשריכם ת"ח שדברי תורה חביבים עליכם ביותר

האומר דבר בשם אומרו

לא תסיג רעך שלא יאמר דברי ר"א לר' יהושע • טעם להאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם • אגורה אהלך עולמים מה הוא • כל התורה נתנה למשה רבינו אפי' מה שתלמיד יחדש • האומר דבר בש"א מוסיף אהבה בישראל, ומביא גאולה לישראל ולעולם

שלוש תשובות בענין לימוד התורה

בענין לימוד תורה ויר"ש

בדבר שאלתו כמה שאמרתי בשיעור לפני לומרי תורה רמה שאמרו ז"ל ותלמוד תורה כנגד כולם היינו דוקא תורה עם יר"ש אבל תורה בלי יר"ש, יר"ש עדיף ואפילו יר"ש ע"ה עדיף מלמדין גדול ואינו יר"ש וכבודו העיר מנפש החיים שכתב בתורה שלא לשמה עריך ממצוה לשמה וע"כ תורה שלא לשמה הוא בלי יר"ש ואפ"ה תורה שלא לשמה עריך.

נתיב א

ולפי שדברינו אלו הם יסוד גדול בלימוד התורה ועברות ה' הנני מוכרח להאריך קצת לבאר את הענין וראשונה אציג כאן בעצם דין לימוד התורה או ביטולה ח"ו כתב רבינו יונה באגרת התשובה שלו (בפתשגן הכתב אות ל"ה בספרינו) וז"ל וחייב אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר (דברים ז' י"ב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ונאמר (שם ה' א') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואמרו ז"ל (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמרו בספרי כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע ושפי"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה שנאמר (ירמיה ט' י"א) מי האיש וגו' (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש"ש ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו ופי' רז"ל בספרי כי זה אמר הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה שהם מחזיקים ירי התלמידים והרבנים ע"כ.

ומבואר לכאורה דהלומד עצמו אפילו לומד כל היום וכל הלילה ואינו מבטל הזמן א"א לו להנצל מעון ביטול תורה המר אלא ע"י שיחזיק גם לומדי תורה אחרים ועיין ירושלמי ברכות פ"ה ה"א ר' ירמיה אומר העוסק בצ"צ כאילו עוסק בדברי תורה וע"ש עוד (באגרת התשובה אות לו) וכשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים, או משיחים בדברים בטלים רעתם רבה וחטאתם כבדה מאד לפי שהם מבזים את התורה שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה למה לא ישיבו רגליהם לבית הספר ללמוד הלכות או קרוא מקרא או סידור תפלה הלוא האדם זריו ואץ ברגליו למלאכתו

ולעסקיו ויודע כי הכל הבל ע"כ. והנה דייק רבינו על הביטול שהוא בכלל דבר ה' בזה ולא כתב מדין ביטול תורה לבדו, וגם דייק בלשונו הטהור והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים, כלומר דוקא כשיושבים והם בטלים או משיחים בדברים בטלים אבל אם עוסקים במלאכתן אפילו כל דהוא לא. ועיין ברכות ל"ה ע"ב ת"ר ואספת דגניך מה ת"ל אבל אם הם עוסקים במלאכתם ועושים מה שעושים אפילו צורך כל דהו אפילו אינם עוסקים בתורה אין רעתם רבה ולא מקרי ביטול תורה.

נתיב ב

שנית נראה בדיוק דברי רבינו יונה בלשונו הטהור בסמוך שכתב וז"ל והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ומשמע דאם עוסק בצרכי התלמידים שאינם לומדים לשם שמים אינו ניצל מן העונש המר וצ"ע ונראה הטעם כי הלומד שלא לשמה אין שכרו גדול מכל שאר המצות עד שיהא כלומד תורה לשמה אלא שהוא גדול באופן זה מטעם דכיון דהלומד תורה לשמה שכרו גדול מכל המצות גם הלומד שלא לשמה שכרו גדול כמבואר בערכין ט"ז ע"ב ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולם שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ומיהו פשוט דהגם דעדיפא מ"מ האי עדיפות אינו אלא כלפי מצות אחרות אבל אין שכרו כלומד לשמה ולכן גם המחזיק אין שכרו גדול להנצל מן העונש המר של ביטול תורה והגם שאמרו וז"ל לעולם ילמוד אדם אפי' שלא לשמו שמתוך שלא לשמה בא לשמה מ"מ זה דוקא להלומד עצמו מצוה שילמוד עכ"פ אפילו שלא לשמה שיבא לידי מדה זו אבל העוסק בהחזקת הלומד צריך שיחזיק תלמיד או רב הלומד לשמה והוא דבר מסתבר דלא מיבעיא אם מחזיק מי שהוא לומד שלא לשמה אלא לקנתר שנח לו שלא נברא עיין תו"כ ריש בחקותי.

ובזוה"ק פ' תולדות קמ"ב ע"א דכל מאן דאתעסק באורייתא ולא אשתדל לשמה טב ליה דלא איתברי והרי הוא מסייע ידי עוברי עבירה אלא אפילו עוסק בהחזקת לומדים שלא לשמה שלא לקנתר דאז שפיר דמי ועיין זוה"ק פ' וישב קפ"ד סע"ב ובתוס' ברכות י"ז ובגמ' סוטה כ"ב ע"ב ד"ה לעולם בתוס' ועיין באר שבע הוריות י' מ"מ א"א שתהא החזקתו של הלומד תורה שלא לשמה שכרו גדול מן הלומד תורה לשמה שהלומד תורה לשמה אינו ניצל מעון ביטול תורה עד שיהי' מן המחזיקין תלמידים ורבנים שלומדים תורה לשמה ואינו יכול לבטל מעצמו עונש עון ביטול תורה לשמה בלי החזקת לומדי תורה והמחזיק לומדי תורה שלא לשמה יגדל שכרו זה א"א אלא פשוט שהמחזיק לומד תורה לשמה הרי הוא כמותו וכאילו

בעצמו למד תורה לשמה ולכן ניצל מעון ביטל תורה לשמה אבל המחזיק לומד תורה שלא לשמה מעלתו לא תשיג יותר מהלומד עצמו שהוא אינו לשמה א"כ לא הגיע להנצל מעונש לומד תורה לשמה והרי עיקר המצוה הוא ללמוד תורה לשמה וזה דבר חדש בס"ד.

נתיב ג

ועוד בו שלישיה דנלפענ"ד לבאר יותר בזה דברי רבינו יונה הנ"ל בהקדם קושיא אחרת דלכאורה צ"ע מה שכתב והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, והדברים מתמיהים דהיל"ל והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה יעסוק בתורה לשמה ולא יבטל אפילו רגע ולמה תלה בתלמידים אחרים והנראה לפמ"ש בסמוך דבאמת השכר של ת"ת שהוא גדול מכל המצוות הוא על ת"ת לשמה אבל הלומד שלא לשמה אינו אלא מצוה כדי שיבא על ידה ללמוד לשמה ואין שכרו גדול כלומד תורה לשמה אלא שאעפ"כ שכרו גדול מכל המצוות אפילו שעושה לשמה ואפילו שהלומד שלא לשמה אינו לקנתר ח"ו דלקנתר נח לו שלא נברא מ"מ כיון דעיקר הלימוד אינו לשמה חסר בלימוד התורה לשמה וביטל מצוה זו כי העיקר לימוד תורה לשמה וכיון דכל אדם כשמתחיל ללמוד בתחילתו לומד שלא לשמה ע"כ עד שיבא לידי לימוד לשמה וכמ"ש ז"ל לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה א"כ כל זמן שלומד תורה שלא לשמה הגם שיבא לידי לשמה מ"מ הרי אכתי יש עליו דין ביטול תורה לשמה שהרי בזמן שהוא לומד תורה שלא לשמה היה מצווה ללמוד תורה לשמה והיה יכול ללמוד תורה לשמה והוא למד שלא לשמה.

א"כ מצד החיוב הזה הו"ל בגרר ביטל תורה שחסר הלימוד לשמה והוא הגם שיש לו מצוה על לימודו וגם שכרו גדול אפילו שלא לשמה מכיון שאמרו חז"ל לעולם ילמוד אדם תורה אפילו שלא לשמה ושכרו הלומד תורה שלא לשמה בשמאלו עושר וכבוד מ"מ הרי יש לו עון שחסר הלימוד לשמה וזהו נקרא אצלו כעון ביטול תורה ח"ו א"כ כל אחד אפילו למד כל הזמן ולא ביטל אפילו רגע ממש נמי לא ניצל מעון ביטל תורה שחסר הלשמה של הלימוד ולכן כתב רבינו יונה והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה שיש בכל אחד עכ"פ מפאת הלימוד שלא לשמה הגם שלא ביטל בלימוד בפועל ביטל הלימוד של לשמה ולכן יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים ינצל מעונש הזה ומיהו דוקא הלומדים לש"ש והבן.

וקצת צ"ע מכאן מה שהביא בש"ע יו"ד סי' רמ"ו בפת"ש בדיין הדן את הדין ומקבל שכר שלא קיים בזה קבעת עתים וכן מספקא ליה בברכ"י בשם מו"ה

בלומדים בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס על זה אם עולה בכלל קבעת עתים לתורה דאפשר דזה כפועל וכן מלמדי תינוקות בשכר פשיטא ליה דאינו עולה בכלל קבעת עתים לתורה והביאו בש"ת א"ח סי' קנ"ה סק"א ולפ"ז מה שכתב רבינו יתעסק בצרכי התלמידים כלומר שאינם מקבלים שכר והמלמדים נמי כן אלא שנותנין להם כסף והם לומדים עם התלמידים שלא בשכר או אפשר בשכר מצומצם עיין ריש שני דייני גזירות לא היו מספיקין ועיין א"ח סי' ל"ח כותבי תפילין ומזוזות ותגריהם והבן ויש לעיין בבני כוללים שלומדים בישיבות זמנים קבועים מדיוקים ומקבלים פרס ואם לא ישלמו להם לא יבואו אי הם נמי בכלל ספק זה ואי יוצאין בזה קביעות לתורה ודו"ק.

נתיב ד

ועתה נחזור לבאר דברינו דמה שאמרו ות"ת כנגד כלם דוקא תורה עם יר"ש אבל בלי יר"ש ח"ו אוי לו ובגמ' (שבת ל"א ויומא ע"ב ע"ב) אר' יסמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב (משלי י"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים מכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. פרש"י שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים, נמצא דיר"ש גדול מת"ת בלי יר"ש ומעלת הצדיקים והחסידים הוא מעלת יר"ש והקב"ה משתבח בזה וכמ"ש מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה.

וז"ל רבינו גדול המורים הר"ן ז"ל בדרשותיו הדרוש הששי במה אקדם (דף ק"ג מהפ"י הספר ירושלים תשל"ז) שכתב שם במעלת הצדיק היאך הוא שקול כנגד כל העולם כולו כמו במעשה שאירע לרבי חנינא בן דוסא עם הערוד (ברכות ל"ג ע"א) שעשה מעצמו שוה עם מה שעשה משה רבינו עפ"י השי"ת לכל ישראל וגדול ממנו. כי כמו שהבטחת שהנחש דחה בעל ארסים אע"פ שהיה ראוי להוסיף ארס ודחהו כן רבי חנינא בן דוסא היה ראוי לפי הטבע האנושי להיות ניזק מן הארס, ולא די שניצל ממנו אבל דחהו לגמרי והמית לארס ולפיכך אמרו רז"ל מאי כי זה כל האדם, שקול זה כנגד כל העולם ואמרו כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה (ובברכות ו' ע"ב) וא"ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר (קהלת י"ב י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' מאי כי זה כל האדם א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, רבי בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר' שמעון בן עזאי ואמרו לה ר' שמעון ב"ז אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה והדמיון ירחיק את זה (כלומר בהשקפה ודמיון במחשבת אדם אינו נראה כן לומר שבשביל צדיק יר"ש אחד כראי כל העולם להבראות) אבל השכל מאמת אותו שזה אמת ע"פ השכל. כי ההרחקה

שירחיק הדמיון שיהיה כל העולם כולו נברא בשביל צדיק אחד אותה הרחקה בעצמו יפול באלף ורובבה כפי השכל ואחר זה היש סכלות ועורון כזה שהשכל יודע בעצמו שיוכל לעלות נפשו במעלה עליונה או שיהיה שקול כנגד כל העולם, וימשיך אחר חפצו כתבנית שור אוכל עשב.

והוסיף רבינו הר"ן וכי יתפתה האדם ויאמר לא יוכל להשיג זה השלמות כי אם בחכמה יתירה וידיעת התורה על השלימות. נשיבה ונאמר אין ספק שתלמוד תורה שכרו גדול מאד עד שאמרו רז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) ויתר הקב"ה על עבודה זרה וג"ע ושפ"ד ולא ויתר על ת"ת וכו' ואעפ"כ רואה בדברי רז"ל "שמי שמוסר גופו ונפשו להש"י וחושק בעבודתו ישיג מדרגה גדולה יותר ממי שיהיה בתכלית החכמה" אמרינן בברכות (כ' ע"א) מ"ש קמאי דמיתרחיש להו ניסא ומ"ש בתראי דלא מתרחיש להו ניסא אי משום תנויי וכו' (בשני דרב יהודה כולי תנויי בנוקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו' ואלו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערן נפשין ומצוח קא צוחין ולית דמשגח בן א"ל קמאי הוה קא מסרי נפשייהו אקידוש השם אנן לא מסרינן נפשין אקדש"ה) והיתה התשובה אלא רחמנא ליבא בעי.

הנה בארו כי אין עיקר המדרגה החכמה אבל הכוונה השלמה במעשים הטובים כי המעשים הטובים אין תכלית כוונתם שיעשו הדברים אבל כוונת הלב בהם, וראו ענין הכוונה מה הוא כי מי שכוונותיו דבקות בהש"ת גם כשהוא מתעסק בדברים המוניים בעיני העסקים והקנינים הוא עובד הש"י עבודה גמורה ומי שאין כוונתו דבקה בש"י גם כשהוא חושב לעבוד את השם הוא ממרה אותו. שהרי כיוצא בזה אמר הנביא בפיו ובשפתיו כבדונו ולבו רחק ממני (ישעי' כ"ט י"ג) ונאמר קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמי' י"ב ב') כי אין העקר מעשה המצות והקשת השפתיים אבל אחרי כוונת הלב הן הן הדברים, ולפיכך אמרו רז"ל חביבין עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה (מס' ע"ז) והטעם בזה כי דברי החכמים הם גדרים וסייגים ותקנות לעקרי המצות ומי שעושה הגדרים ותוספת שמירה על המצות מורה שאינו עושה אותם כמצות אנשים מלומדה אבל בכונה גמורה וזה עקר המצות ותכליתם השלם כי מי שהושלם על דרך ככל מצוה קלה שעושה מאמת ומודיע כל האמונות הטובות וגם בעסקים ההמוניים לפי שהושם תכליתם עבודת הש"י לא זולתה.

וזה הדבר שמטעה ההמון וזה הטעות הוא נמשך בכל הכוונות כי ההמוני, כשרואה האנשים הטובים והחסידים מתעסקים בעניני העולם, כמו שאנו רואים האבות שהיו עושים עקר מהזריעות והמקנה ואמרו רז"ל ויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכים קטנים וכשההמוני רואה זה אומר בלבו הנני רואה החסידים עם כל חסידותם

כלומדים בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס על זה אם עולה בכלל קבעת עתים לתורה דאפשר דזה כפועל וכן מלמדי תינוקות בשכר פשיטא ליה דאינו עולה בכלל קבעת עתים לתורה והביאו בש"ת א"ח סי' קנ"ה סק"א ולפ"ז מה שכתב רבינו יתעסק בצרכי התלמידים כלומר שאינם מקבלים שכר והמלמדים נמי כן אלא שנותנין להם כסף והם לומדים עם התלמידים שלא כשכר או אפשר בשכר מצומצם עיין ריש שני דיני גזירות לא היו מספיקין ועיין א"ח סי' ל"ח כותבי תפילין ומזוזות ותגריהם והבן ויש לעיין בבני כוללים שלומדים בישיבות זמנים קבועים מדיוקים ומקבלים פרס ואם לא ישלמו להם לא יבואו אי הם נמי בכלל ספק זה ואי יוצאין בזה קביעות לתורה ודו"ק.

נתיב ד

ועתה נחזור לבאר דברינו דמה שאמרו ות"ת כנגד כלם דוקא תורה עם יר"ש אבל בלי יר"ש ח"ו אוי לו וכגמ' (שבת ל"א ויומא ע"ב ע"ב) אר' ישמאל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב (משלי י"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים מכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. פרש"י שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים, נמצא דיר"ש גדול מת"ת בלי יר"ש ומעלת הצדיקים והחסידים הוא מעלת יר"ש והקב"ה משתבח בזה וכמ"ש מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה.

וז"ל רבינו גדול המורים הר"ן ז"ל בדרשותיו הדרוש הששי במה אקדם (דף ק"ג מרפי הספר ירושלים תשל"ז) שכתב שם במעלת הצדיק היאך הוא שקול כנגד כל העולם כולו כמו במעשה שאירע לרבי חנינא בן דוסא עם הערוד (ברכות ל"ג ע"א) שעשה מעצמו שוה עם מה שעשה משה רבינו עפ"י השי"ת לכל ישראל וגדול ממנו. כי כמו שהבטחת שהנחש הנחשת דחה בעל ארסים אע"פ שהיה ראוי להוסיף ארס ודחהו כן רבי חנינא בן דוסא היה ראוי לפי הטבע האנושי להיות נזק מן הארס, ולא די שניצל ממנו אבל דחהו לגמרי והמית לארס ולפיכך אמרו רז"ל מאי כי זה כל האדם, שקול זה כנגד כל העולם ואמרו כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה (ובברכות ו' ע"ב) וא"ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר (קהלת י"ב י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' מאי כי זה כל האדם א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, רבי בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר' שמעון בן עזאי ואמרו לה ר' שמעון ב"ז אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה והדמיון ירחיק את זה (כלומר בהשקפה ודמיון במחו של אדם אינו נראה כן לומר שבשביל צדיק יר"ש אחד כדאי כל העולם להבראות) אבל השכל מאמת אותו שזה אמת ע"פ השכל. כי ההרחקה

שירחיק הדמיון שיהיה כל העולם כולו נברא בשביל צדיק אחד אותה הרחקה בעצמו יפול באלף ורבעה כפי השכל ואחר זה היש סכלות ועורון כזה שהשכל יודע בעצמו שיוכל לעלות נפשו במעלה עליונה או שיהיה שקול כנגד כל העולם, וימשיך אחר חפצו כתבנית שור אוכל עשב.

והוסיף רבינו הר"ן וכי יתפתה האדם ויאמר לא יוכל להשיג זה השלמות כי אם בחכמה יתירה וידיעת התורה על השלימות. נשיבהו ונאמר אין ספק שתלמוד תורה שכרו גדול מאד עד שאמרו רז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) ויתר הקב"ה על עבודה זרה וג"ע ושפ"ד ולא ויתר על ת"ת וכו' ואעפ"כ רואה בדברי רז"ל "שמי שמוסר גופו ונפשו להש"י וחושק בעבודתו ישיג מדרגה גדולה יותר ממי שיהיה בתכלית החכמה" אמרינן בברכות (כ' ע"א) מ"ש קמאי דמיתרחיש להו ניסא ומ"ש בתראי דלא מתרחיש להו ניסא אי משום תנויי וכו' (בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו' ואלו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערן נפשין ומצוח קא צוחין ולית דמשגח בן א"ל קמאי הוה קא מסרי נפשיהו אקידוש השם אנן לא מסרינן נפשין אקדש"ה) והיתה התשובה אלא רחמנא ליבא בעי.

הנה בארו כי אין עיקר המדרגה החכמה אבל הכוונה השלמה במעשים הטובים כי המעשים הטובים אין תכלית כוונתם שיעשו הדברים אבל כוונת הלב בהם, וראו ענין הכוונה מה הוא כי מי שכוונותיו דבקות בהש"ת גם כשהוא מתעסק בדברים המוניים בעיניני העסקים והקנינים הוא עובד הש"י עבודה גמורה ומי שאין כוונתו דבקה בש"י גם כשהוא חושב לעבוד את השם הוא ממרה אותו. שהרי כיוצא בזה אמר הנביא בפיו ובשפתיו כבדונו ולבו רחק ממני (ישעי' כ"ט י"ג) ונאמר קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמי' י"ב ב') כי אין העקר מעשה המצות והקשת השפתים אבל אחרי כוונת הלב הן הן הדברים, ולפיכך אמרו רז"ל חביבין עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה (מס' ע"ז) והטעם בזה כי דברי החכמים הם גדרים וסייגים ותקנות לעקרי המצות ומי שעושה הגדרים ותוספת שמירה על המצות מורה שאינו עושה אותם כמצות אנשים מלומדה אבל בכוונה גמורה וזה עקר המצות ותכליתם השלם כי מי שהושלם על דרך בכל מצוה קלה שעושה מאמת ומודיע כל האמונות הטובות וגם בעסקים ההמוניים לפי שהושם תכליתם עבודת הש"י לא זולתה.

וזה הדבר שמטעה ההמון וזה הטעות הוא נמשך בכל הכוונות כי ההמוני, כשרואה האנשים הטובים והחסידים מתעסקים בעניני העולם, כמו שאנו רואים האבות שהיו עושים עקר מהזריעות והמקנה ואמרו רז"ל ויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכים קטנים וכשהמוני רואה זה אומר בלבו הנני רואה החסידים עם כל חסידותם

משתדלים בעניני העולם אעשה כן גם אני ואוי להם לבריות רואות ואינן יודעות מה רואות כי הם אינן רואים רק חזוניות הדברים לא פנימיותם כי הצדיקים עושים כל דבריהם לתכלית טובה וכראוי ויתר האנשים תכליתם ללא דבר. והמשיל הדבר עוד לאחד החכמים ששאל למה לא יכירו ההמון בין הרופא הטוב והרע, והשיב בזה מפני שאותן הדברים בעצמן שמתעסק בהן הרופא הטוב מתעסק בהן הרופא הרע כי כמו שהרופא הטוב מתעסק במשקים ומרקחות ומשיחות ואבקים כן הרופא הסכל משתמש בהם ומתעסק באותן הדברים עצמן אלא שהרופא החכם עושה בכונה ודבר בעתו והסכל עושה בלא כונה ובלא עת כן עניני המצות אצל ההמוניים בשוה החסיד וההומוני מתעסקים בהם אף הטובים כל ענינם עבודה שלימה מפני הכונה השלמה בהם והאחרים גם כשעובדים את השם יתברך אין עבודתם שלמה כי הכוונה היא עקר במצות וכן בעבירות ע"ש באריכות.

וכתב עוד וז"ל ואמנם יתאמת שמי שישען עליו באמת להיות נכנס בעובי הקורה בעבודתו וכל מה שיעשה המעשה יותר רחוק מהטבע יורה על היותו נשען על השם ית' באמת. והמעשה היותר גדול והיותר רחוק מהטבע הוא מעשה אברהם אבינו ע"ה בעקידת יצחק כי לא היה נמשך לו עונש כלל אם לא יעקדנו כי לא צוהו השי"ת בזה והנה הבטיחו כי ביצחק יקרא לך זרע וזהו לשון הכתוב קח נא את בנך וגו' וכבר נודע שזה הציווי (קח נא אינו שנצטוה ליקח) אלא לשון בקשה שהראה לו שייטב לו אם ימחול אברהם על הבטחתו ויעקוד את בנו ולו היה אברהם משיבו "הן לי לא נתתה זרע" כי אם זה והבטחתני בוואיך אעשה זה לא נחשב לו עון ולא ישגהו עונש מזה ואעפ"כ לגודל אהבתו את השי"ת מצא את לבבו לעשות חפץ השי"ת אע"פ שאילו לא עשאו לא היה מגיעו עונש כלל וזה ענין העקדה וסודו.

ולזה הוכיחו בירושלמי (תענית פ"ב ה"ד) אמר רבי אבא בר אבין בשם ר' יוחנן אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני על גבי המזבח היה לי להשיב ולומר אמרתי לי כי ביצחק יקרא לך זרע עכשיו אתה אומר לי העלהו לעולה חס ושלום לא עשיתי כן אבל כבשתי את יצרי לעשות רצונך רבש"ע יה"ר מלפניך שבשעה שיהיו בניו של יצחק נכנסין לידי צרה ואין להם מי שילמד סניגוריא אתה תהא מלמד עליהם סניגוריא ה' יראה ויזכור להם עקדתו של יצחק אביהם ויתמלא עליהם רחמים. ע"ש אריכות דברים תורת אמת מפני מלאך ה'.

נתיב ה

והמבואר מדברי רבינו ז"ל דהגם דאין לך מצוה גדולה מלימוד התורה וכל חפציה לא ישוו בה ואפילו אות אחת של תורה שוה יותר מכל חללו של עולם

כמבואר בירושלמי פאה ואפ"ה יראת שמים ומסירת נפשו להשי"ת גדולה מזה ולכן נראה דר"ע בשעת פטירתו כשהיו סורקים בשרו במסרוקות של ברזל קבל עליו עול מלכות שמים בק"ש והיו שואלין תלמידיו רבי עד כאן ואמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זנה מתי תבא לידי ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו והנה לא אמר בשעת מיתתו לא חידושי תורה ולא שאר דברים אלא קבל עליו עול מלכות שמים במסירת נפשו להשי"ת שהוא ההישג הכי גדול בעבודת השי"ת למעלה אפילו מלימוד התורה.

ונראה דזה הוא בכלל מה שאמרו ז"ל שלהי מס' מנחות נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ויקרא ו' ובעולת עוף אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואמר ר' זירא מאי קרא מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל רב אדא בר אהבה אמר מהכא ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו ותניא אמר ר' שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפ' קרבנות שלא נאמר בהן לא א-ל ולא אלקים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים כו' לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמרו אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנאמר לרצונכם תזבחוהו דבר אחר לרצונכם תזבחוהו לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו כדבעא מיניה שמואל מרב הונא מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול שנאמר ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בקר אמר לו זו בידינו הוא לעכב מנין ת"ל לרצונכם תזבחוהו לדעתכם זבחו ע"כ.

וצ"ב ואטו מי שלמד כל ימיו ויגע על התורה כל ימיו ואחד למד שעה אחת כאחד הם ולקה מדת הדין והאמנם נראה דודאי לפום צערא אגרא וכמ"ש בן הא הא, אבות ספ"ה אלא הענין בשנים שעשו מצוה לפני הקדוש ב"ה וחושב שע"י שמביא שור גדול הוא משובח מעני שאין לו אלא רצון טוב ומביא עשרון סלת ולזה אומר שהעיקר הרצון שלו להשי"ת שישעבד נפשו וימסור דעתו ורצונו להקב"ה וזה לרצונכם תזבחו כלומר הרצון שלכם והתאוהו שיש לכם תזבחוהו לשמו ית' ע"ד שאמרו עשה רצונך כרצונו ובטל רצונך מפני רצונו שיהיה כל כוונותיו בלתי לה' לבדו ועל זה אמרו לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה כי שבירת הלב להשי"ת הוא הזביחה ע"ד שאמרו שובר מקל לפניו הוא הזביחה ומרובה מדה טובה והבן וזה לרצונכם תזבחוהו לדעתכם זבחו כלומר מה שהוא רצונכם ודעתכם לעצמכם את זה תזבחו לה' ית"ש. ובה מובן נמי מה שאמרו יש קונה עולמו בשעה אחת ובכה רבי ואינו מובן ולפמ"ש מובן כל זה.

נתיב ו

ומובן נמי בזה מעשה דרחב"ת מס' ע"ז שהיה מקהיל קהילות ברבים ולמד עמהם תורה בשעת השמד ואמר לו ר' יוסי בן קסמא חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וספר מונח לך בחיקך א"ל מן השמים ירחמו א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת הספר תורה באש א"ל רבי מה אני לחיי עוה"ב אמר לו כלום מעשה בא לידך אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר לו א"כ מחלקך יהיה חלקי ומגורלך יהי גורלי לא היוםמים וכו' מצאוהו לרחב"ת שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו והביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אילמלא אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שמבקש עלבונה של ס"ת יבקש עלבוני א"ל תלמידיו רבי מה אתה רואה א"ל גילין נשרפין ואותיות פורחות ועיין תוס' ד"ה מה אתה.

נתיב ז

ויש להפליא במעשה כזו ברחב"ת שהיה מקהיל קהילות ברבים ולמד עמהם תורה ברבים שאין גדול מת"ת וכ"ש ת"ת דרבים ובשעת השמד שמסר נפשו ואעפ"כ כשאמר לו ר' יוסי חנינא אחי וכו' שאלו מה אני לעוה"ב ולגדול התמיה שהשיב לו ר' יוסי בשאלה כלום מעשה בא לידך והשיב לו שמעות פורים נתחלפו לו במעות של צדקה וחלקם ואמר ליה א"כ מחלקך יהי חלקי והנה על לימוד התורה ברבים וכל זה אכתי היה מסופק אי הוא בן עוה"ב ורק על מעשה מעות פורים וצדקה הובטח לו שהוא בן עוה"ב והרי ת"ת כנגד כולם וגם על שאלת התלמידים שהשיב להם צ"ב וכמ"ש התוס' ולהנ"ל נראה ביאור הדברים דודאי ת"ת כנגד כולם אבל גדול הלימוד שמביא לידי מעשה ואם הוא לומד ואינו עושה אף תלמוד תורה אין בידו ועיין יבמות ק"ט האומר אין לי אלא תורה אף תורה אין לו ועיין רש"י שם שאין לו אף שכר לימוד התורה דהעיקר הוא אחר כוונת הלב הדברים וכמ"ש הר"ן הנ"ל ולכן שאלו כלום מעשה בא לידך והשיב דמעות פורים נתחלפו ודקדק אחר המעשה לחלקם אמר א"כ מחלקך יהי חלקי שראה היראת שמים שבו.

ובזה מבואר נמי מה ששאלוהו התלמידים מה אתה רואה והתשובה על זה ובתוס' אמרו שהיו רואים דבר תימה או מלאכים או ששמעו קול האותיות פורחות ולא היו יודעין מהו ע"ש ולהנ"ל מבואר דהתלמידים נמי תמהו כמו שתמה בתו שם

אבא אראך בכך שהי' דבר תמיה להם שעל מצוה של לימוד התורה שמסר נפשו להקב"ה נשרף ולא הצילו השי"ת ולא איתרחיש ליה ניסא וע"כ יש בזה טעם וסברא והיתה שאלת בתו והתלמידים אחת אראך בכך והשיב להם רחב"ת כי הוא רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחות כלומר שגם בלימוד התורה יש חיצוניות ופנימית הגוילין הם הגוף והחיצון והאותיות הם הנשמה וכל שאינו מוסר נפשו על הנשמה הגוילין נשרפין וכמאמר ר' יוסי אליו תמה אני עד שאמר לו שמעות פורים בא לידו והבן כי הוא נקודה נפלאה.

נתיב ח

והנה בגמ' שבת ל"א ע"א אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לו מסרו לו בהי עייל מכריז ר' ינאי חבל על דאית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר והאלקים עשה שיראו מלפניו ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חלוף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקן מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין (פרש"י אנא אמינא לך כלומר אתה מיעטת בשבחו) תסתיים דר"א הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דא"ר יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ואתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעימך כי אם ליראה וגו' (דברים י') וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו' (איוב כ"ח) שכן בלשון יוני קורין לאחת הן תסתיים ע"כ. והנה מבואר דיראת שמים קודמת וגדולה ומשובחת היא מגברא בר אוריין שהרי אמר לו אתה ממעט בשבחו במה שאתה אומר בר אוריין והוא גבר דחיל חטאין שהוא יראת שמים שהוא גדול מלמדן ואינו יר"ש והם הם דברי הר"ן הנ"ל.

נתיב ט

עוד אמרו בגמ' ברכות ד' ע"ב וא"ר יוחנן משום רשב"י גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים עלך ידי אליהו למר לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה ועיין תוס' כתובות י"ז ע"א ד"ה מבטלין ת"ת להוצאת המת וקשה דבמס' ד"א זוטא אמר ר"ע תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו ד' מילין עד שהבאתיו לבית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרצאתי דברי לפני ר"א ור' יהושע אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה כאילו שפכת דם נקי ותי' הר"י מקורב"ל דהתם משום דביטל עצמו משימוש ת"ח קאמר דגדול שימושה יותר מלימודה ע"ש וכבר הארכתי בזה בספר הקנינים על מ"ח דברים על קנין בשימוש ת"ח ע"ש. עוד בגמ'

כתובות ק"ג ע"ב ר' חנינא בר חמא ישב בראש הישיבה לאחר פטירתו של רבינו הקדוש ור' חייא עסוק במצות היה ולא רצה רבי לבטלו מקיום המצות וכי הווי מינצי ר' חנינא ור' חייא א"ל ר' חנינא לר"ח בהדי ידי מינצת דאי ח"ו משתכחא תורה מישראל מהדרינא ליה מפלפולי א"ל ר' חייא אנא עבדי דלא משתכחא תורה מישראל דאייתנא כיתנא ושדינא ומגדלנא נישבי וציינא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגילתא ממשכי דטביא וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמושא חומשי לחמשא ינוקי ומתנינא שיתא סדרי לשיתא ינוקי לכל חד וחד אמרי ליה איתני סדרך לחברך והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א"ל ר"ש ברבי אפי' ממך א"ל אין וכו' ע"ש.

וצ"ב מה זה דקאמר כי הווי מינצי ר"ח ור' חייא ח"ו דהווי מינצי סתם לשם מחלוקת וביארתו בס"ד דהווי מינצי בשיטות דר' חנינא ס"ל שמעשה ר' חייא במה שהולך ביערות לצוד טביא ונעשה ציד ונותן בשר ליתומים ומתקן קלף וכותב מגילות והולך למתא דלית בה דרדקי וכיוצא בו והרי הוא מבטל זמן מלימוד תורה שלו ועוסק בענינים שנראין כביטול תורה ור' חנינא יושב ומפלפל בכל היום בתורה והיה ר' חייא מקפיד על ר' חנינא שמזניה ילדי ישראל ואמר ליה ר' חנינא בהדי ידי קא מינצית מינצת עמי הרי אני כ"כ מפולפל שאם ח"ו תשתכח תורה מישראל מחזירה אני בפלפולי ואם אצא כמו שאתה עושה תתבטל לימוד התורה וא"ל ר' חייא לא זו העיקר אלא העיקר לעשות שלא תשתכח תורה מישראל לעסוק במצות ולילך מכפר לכפר וממקום למקום שבני ישראל נדחים ואין להם סיפק ללמוד ולהחזירם לתורה וזה שאמר כמה גדולים מעשה חייא וכן איפסק בגמ' ב"מ (פ"ה ע"ב) וריש לקיש הווי מציין מערתא דרבנן כי הווי מטא למערתיה דר' חייא איעלמא מיניה חלש דעתיה אמר רבש"ע לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא ריבצת וגיהורקא דר' חייא אין אדם יכול לראותה וזה הכל על הכלל שגדולה יראת שמים ומעשה חייא מר' חנינא שגדול בתורה ויכול בפלפולו להחזיר התורה לישראל אבל אינו עוסק במעשה חייא והבין מאד כי זה כלל גדול בתורה.

ומה נמתקו בזה דברי הגמ' סוכה דף כ' ע"א ואזדא ריש לקיש לטעמיה דאמר ריש לקיש הריני כפדת ר' חייא ובניו שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבלל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו ויסדוה ע"ש ויש לתמוה שהרי בזמן הלל היו בני בתירה והיה הרבה תורה בארץ ישראל ורק הלכה אחת נעלמה מינייהו מבני בתירה ולזה קרא נשתכחה תורה מישראל וגם בימי ר' חייא ובניו הרי היה רבינו הקדוש אשר העידו עליו שמימות משה ועד רבי לא היה תורה וגדולה במקום אחד וכנס כל חכמי ישראל ולמדו תורה ואסף תקן כל המשניות ואין אמר אלמלא ר' חייא ואמר חזרה

ונשתכחה והוא פלא, האמנם רש"י ז"ל הרגיש בזה וכתב כשנשתכחה לא שנשתכחה כולה קאמר אלא הלכות שכוחות מבני בתירה שהיו ראשי ארץ ישראל כדאמרינן בפסחים וכו' ע"ש.

והנה הגם שהיו בני בתירה גדולי התורה ובעלי פלפול וכמו שמבואר בגמ' פסחים מיהו כיון שנשתכחו מהם הלכות קרי ליה נשתכחה תורה מישראל והלל קבל מפי שמעיה ואבטליון הלכה פסוקה בקבלה וכמ"ש התוס' שם ד"ה עלה שלמד מפי שמעיה ואבטליון ועיין פסחים שם ולפי שהיו בני בתירה ראשי ארץ ישראל ונשתכחו מהם הלכות נשתכחה תורה הוא כי משם תצא הוראה וראשי ארץ ישראל הגם שהם מפלפלים ולא להלכה נשתכחה תורה מקרי בעונ"ה והנה בימי ר' חייא לאחר הסתלקות רבינו הקדוש שהוא ראה שהתורה משתכחת הלכה פסוקה ולכן אסף כל המשנות והי' ר' חנינה מתוכח עם ר' חייא אמר ליה בהדי ידי מינצת דעבידנא לתורה שלא תשתכח מישראל שאני עדיין יש לי קבלה ראשונה מרבי וכמ"ש רבי לא שנה ר' חייא מנין והקבלה זו עד משה רבינו וא"כ אני אמסור הקבלה הזו לאחרים אבל מה שתחסר מהקבלה הפלפול לא תוכל להשלים את זה והבן כי זה ברור ואמת.

נתיב י

ובגמ' ברכות ל' ע"ב ול"ב שם חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים ובגמ' שם ת"ר חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת ופריך וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים היו תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת ע"כ ופרש"י תשע שעות לשלש תפילות תורתם משתמרת בתוך לבם שאין תלמודם משתכח ע"ש. ויש לדייק אמאי באמת בטלו כל כך זמן לשהות קודם תפלה ולאחר התפלה ובשלמא תפלה עצמה איכא למימר שעכ"פ חייב בתפלה אבל לבטל בשהיה קודם ולאחר התפלה מי התיר להם ואפילו על המאריך בתפלה נמי בגמ' אמרו על כגון זה (שבת י' ע"א) רבא חזיה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה והתם על זה משני עכ"פ ואיהו סבר ומיהו לדידן שאר השעות צ"ע.

שנית מאחר שהיו מבטלין תשע שעות ביום לתפלה וגם למלאכה עכ"פ עשו מה שעשו וגם עכ"פ היו צריכין לישן כל שהוא וא"כ היאך נקראין חסידים עכ"פ אשר גדולה מן הצדיקים כמבואר בגמ' שבת ק"כ ונודרים גבי חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן והאיך היו מבטלין ת"ת בשביל תפלה וגם להוסיף עוד שש שעות ביום לשהויי קודם ואחר התפילה ובטלו תורה באותו זמן שהיו יכולין ללמוד

ומבואר נמי דיר"ש שעושים החסידים במסירת נפשם לפני משורת הדין הוא למעלה מלימוד התורה ונעשה להם נס שתורתן משתמרת בתוך לבם ויש להאריך בזה הרבה אלא שאין הז"ג כעת לפני הימים הקדושים חג הגאולה.

עכ"פ לדידן ודאי פשוט דתורה בלי יראת שמים טוב הימנו היר"ש וכמ"ש הר"ן ואחד התלמידים העיר לי שכבר דן בזה החי"א א"ח סי' קמ"ג באריכות שכתב ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום ספרי היראה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל למודו ואפילו אם יתבטל ע"י מלימוד משניות או שאר לימוד כי מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה אותו וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה כי מה תועיל התורה אם אין דעתו לקיים ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה כ"א אינו יודע מה לעשות מה תועיל לו היראה (ולא ע"ה חסיד) כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה ר"ל אין יראתו כלום הגם שבודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם יר"ש אף שהוא ע"ה יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה כמ"כ טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו ר"ל טוב רש בתורה והולך בתומו מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה ע"ש.

נתיב יא

ומעתה פש לן לבאר דברי רבינו חיים בנפה"ח שכתב שם דתורה שלא לשמה יקר בעיני ה' ית"ש יותר מכל המצות לשמה בקדושת וטהרת המחשבה כראוי והביא רא"י מגמ' ערכין (ט"ז ע"ב) בעי מיני ר"י בריה דרשב"פ תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא וא"ל מי לא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולן. שלא לשמה נמי עדיפא דאמר ר"י א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וממילא שמעינן דכוותה נמי בעסק התורה מי לא מודית דתורה לשמה ודאי דעדיפא ממצות לשמה. שהרי משנה שלימה שנינו ות"ת כנגד כולם. וכן חלקו רז"ל ביתרין מעלת התורה על המצות שזכות ואור המצות בין בעדנא דעסיק ביה ובין בעדנא דלא עסיק בה היא רק מגינה מן היסורין ואינה מצלת את האדם שלא לבא לידי חטא. אבל אור התורה גם לפי המסקנא שם עכ"פ בעידנא דעסיק בה היא גם מצלת אותו מחטא. ואמרו בירושלמי פ"א דפאה שכל המצות אינן שות לדבר אחד מן תורה א"כ גם עסק התורה שלא לשמה נמי עדיפא ממצות לשמה מזה הטען עצמו שמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"כ. ולכאורה דברים אלו סותרים ונמצא לכאורה הוא מחלוקת בגמ' לפ"ז.

אמנם לפי האמת זה אינו ולא פליגי אלא דהני תרי עניני דודאי גם הר"ן ז"ל מודה דתלמוד תורה כנגד כלם וכל שיש לפנינו לימוד התורה וקיום המצות ודאי

לימוד התורה עדיף כל שאפשר למצוה להתקיים ע"י אחרים וכמ"ש מבואר דבר זה ברמב"ם ובש"ע הל' ת"ת אמנם כל זה בתלמוד תורה ואפילו שלא לשמה וכל שכן בתלמוד תורה לשמה אבל האיר לן הר"ן ז"ל דבר חדש דיש עוד דבר שהוא במדרגה יותר גדולה וגבוה מלימוד התורה ואפילו ממי שכבר הגיע לתכלית החכמה והוא מי שמוסר נפשו וגופו להש"י וחושק בעבודתו ית"ש והוא ישיג מדרגה גדולה יותר ממי שהיה בתכלית החכמה ולזה מביא ראייה מוכרחת ומעשה רב מרב יהודה דרחמנא ליבא בעי שהוא מדרגה יותר גדולה מלימוד התורה שהרי מביא דרב יהודה כולי תנניי בנוקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו' ואלו רב יהודה כד הוה שליף חד מסאניה ואתי מיטרא וכו' והיתה התשובה אלא רחמנא ליבא בעי ע"כ.

והנה מבואר דודאי בזמן הגמ' ששאלו רב פפא לאב"י מ"ש ראשונים דאיתרחיש להו ניסא ודאי הם היו לומדים תורה לשמה והיו לומדים הרבה יותר מרב יהודה וכמו שאמרו להדיא ואנן מתנינן וכו' ואפ"ה קאמר דמסירת נפשו דרב יהודה גדולה מלימוד התורה שלהם כי אין עיקר מדרגה החכמה אלא הכונה השלמה במעשים הטובים ואחר כוונת הלב הם הם הדברים ודבקות השי"ת בו ולית מאן דפליג ביה וממילא לא קשה נמי מגמ' ערכין הנ"ל שמביא הנפש החיים דהתם מיירי דתורה ומצות אפילו תרוייהו לשמה אבל חסר הכוונה וליבא שהוא המסירות נפש שקוראין פארברענען זיך פארען באשעפער.

נתיב יב

וממילא מה שכתב שם עוד בפרקים הבאים פ"ג ופ"ד לכאורה לפי ההנחה הנ"ל יש הרבה לדקדק בדבריו הקדושים ובפרט מה שהביא ז"ל מה שאמרו רז"ל סוכה כ' על ריב"ז וגם ממשלי רבתי פ"י אמר ר"י בא וראה כמה קשה יום הדין שעתידי הקב"ה לדון את העולם כולו וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו וכו' בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה הקב"ה א"ל בני כל ההלכות למה לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו הלכות א"ל בני ת"כ למה לא שנית בא מי שיש בידו ת"כ א"ל בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם ק"ש תפילין ומזוזה וכו' ע"ש אבל לפי מה שכתבנו הרי בגמ' ברב יהודה נמי נראה שלא שנה רק בתלתא בבא וחס ושלום שרב יהודה ידונו אותו והתורה מעידה עליו שכד שליף חד מסאניה אלא שהי' דבוק בקב"ה והדברים נאמרו על מי שאינו מוסר נפשו להשם ואינו דבק בו בכל עת אלא הוא לומד תורה (ואדרבה ישאל כ"ת לאותן שלומדין רק כמה דפי' ממסכת' לכל זמן וגם אין עוסקין בדבקות היאך לא יעלה על דעתם דברי רבינו חיים הנ"ל שהביא שעתידי הקב"ה לדון על כל מה שלא למד והיאך יתרח' בלימוד כמה דפי' על לא למדו כל התורה).

גם בעיקר ההנחה לכאורה צ"ע קצת ממשנה אבות לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להבטל הימנה ועיין תוס' מנחות צ"ט ע"ב ד"ה לא יהו עליך חובה אי נמי לא יהו עליך חוב ללמוד כל התורה כדתנן במס' אבות (פ"ב מט"ז) לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל. ועכ"פ פשוט דאין סתירה לדברינו ולדברי הר"ן שהם מאירים כספירים והם מקור נאמן לרבותינו ואבותינו הקדושים, אלא שודאי לאו כל אחד זוכה למדרגה זו שהרי כבר בימי רב פפא ואבבי התאוננו שהם אינם זוכים למדרגות אלו אבל מי שבאמת מוסר נפשו לה' אפילו בדורנו אנו הרי הוא מגיע למדרגה הכי גבוה שאפשר להגיע בה. ואשרי מי שזוכה לשתי שלחנות תורה ויר"ש ולא ע"ה חסיד.

נתיב יג

וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה (אות ג') יראת אלקינו ישתבח שמו לעד יסוד התורה ומקור כל המצות והאזהרות והמוסרים, שנאמר (משלי י"ד כ"ז) יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות ומצוה נאה וחומה נשגבה גדולה ובצורה עד שמים אשר לא תמוש כל היום מכל נפש אדם יראת שמים כמו שנאמר (משלי כ"ג י"ז) כי אם ביראת ה' כל היום ויזרח שמש היראה על הנפש ועל כל מצפוניה למשול ביום ובלילה ברעיוניה וזה הדבר יסוד הנפש וכו' ושלמה המלך לאחר כל הדברים סיים סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם (קהלת י"ב).

בענין מי שנגלה לו דבר תורה ואינו כותבה

בדבר שאלתך במ"ש בס"ח סי' תק"ל דכל מי שגילה לו הקב"ה דבר תורה ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי זה גוזל מי שגילה לו כי לא גילה לו אלא לכתוב דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם וכתיב יפוצו מעינותיך חוצה ונסתפק אי זה דוקא בכתיבה או אפילו ע"י טעיף שנתחדש בימינו יוצא בזה אם ישים חדושו על טעיף וכתב בזה צדדי הספק.

והנלפענ"ד בס"ד דהנה הס"ח הביא שם אסמכתא לדבריו מג' מקראות, (א) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם תהלים כ"ה י"ד, (ב) יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה' ט"ז, ג) יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם אם טוב שגלו לו אם רע שאינה כותבה ע"ש. ובכרית עולם שם הביא עוד בשם הגאון בלב ארי' בהקדמה בזמן שב"ה קיים אדם מקריב קרבן ומתכפר לו עכשיו כשכותב בספר מה שלומד

איזע חידוש הכותבה עולה לו במקום קרבן ורמז לדבר זכח ומנחה לא חפצת עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי שהכותב יעלה במקום קרבן ע"ש. ולכאורה למ"ל להצדיק תלתא קראי לזה ולא די באחד.

והנראה דיש בכתיבת חדושי תורה תלתא טעמי וכל אחד ואחד צריך קרא מיוחד ללמדו ממנו. ואלו הן: (א) שידע בעצמו (ב) שיודיע לאחרים, (ג) שיעמוד לדורות ולא תשכח מפי זרעו. והנה לידע בעצמו ידעינן מקרא סוד ה' ליראיו ורצה הקב"ה לגלות לו לעצמו הסוד הזה כיון שהוא ירא ה' וכמ"ש הא"ע והרד"ק כי לא יגלה סוד ה' כ"א למי שהוא ירא שמים ואם לא יהיו יראי הא-ל ושלמים במצותיו לא יגלה להם סודו וכתיב (עמוס ג') ואת ישרים סודו עוד שם כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים ובס' הקנה מי שהוא יר"ש ובריתו שלם יודיעהו בריתו ואם לאו יסתירהו מלפניו כי לא נאווה לכסיל כבוד (ובס' האצילות) אליהו בן יוסף פתח כתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם מהא אוליפנא שאין הקב"ה מגלה סודו כי אם ליראיו שאפילו אדם מישראל למד מקרא משנה תלמוד והגדה ותוספתא ואין בו יראה לחנם צלל במים אדירים וכל מה שטרח לחנם טרח וכל מי שהוא יר"ש רודף אחר נסתרות עיין ביה"מ על פ' סוד ה'. ודרשו ז"ל יראת ה' אוצרו שלאחר הכל אפ"ה אי יראת ה' אוצרו טוב ואם לאו ולא כלום.

אלא דקשה אולי מה שאמרו סוד ה' ליראיו אסור לגלותו כדכתיב סוד אחר לא תגל (משלי כ"ה ט') ואמרו כל המגלה סוד הולך רכיל ואפילו בד"ת אמרינן בגמ' פסחים מ"ב לאמר לאו אמור ובגמ' יומא דף ד' ע"ב ויקרא אל משה א"ר מוסיא ועיין סמ"ג לאוין ט' וכשיטת רש"י ודלא כמהרש"א עיין רש"ש שם ומג"א א"ח סי' קנ"ז בסופו והריטב"א בחי' הוסיף דדרשינן מהאי לאמר דאפילו במקום שיש קריאה ששומעין הכל הדיבור הוא בכל יאמר ועיין מאירי שם וא"כ הכי נמי אפשר דסוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם אבל אל יאמר לאחרים ולזה מביא קרא אחרינא יפוצו מעינותיך חוצה א"כ מצוה הוא להפיץ מעינותיך החוץ ושפיר צריך לפרסם הדבר. אמנם אכתי יש מקום לומר דאהכ"נ לא סגי בלי להפיץ התורה חוצה אבל מאן יאמר לן דבעי בכתיבה הרי אפשר שידרוש דבריו ברבים וידעו מהסוד וסגי בהכי ולכן מי שיתחדש לו דבר ילך בחוץ ברבים ויפרסם החדושים בדרשותיו ושיעוריו לעם ישראל בני תורה מה שגילו לו מן השמים בסוד השם ליראיו וילך ממקום למקום ויפרסמם ולזה מביא קרא השלישי יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם והכוונה בזה דהגם שיקיים בע"פ ענין של ויפוצו מ"מ אפשר שלאחר זמן ישכח כל הסוד ונעלם מעין כל במשך הזמן או בדורות הבאים כמו שמצינו כמה הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה לפי שלא היו כתובים שכל דבר שלא ניתן לכתוב ולא נכתב במשך הזמן נעלם הוא מעין כל אף שאמרו בפני אחרים מ"מ פסק קלא ונעלם, אבל אם יכתבנו ויחרטנו בדיו ובעופרת שוב לא יתעלם עוד וכמ"ש הנביא כתוב

זאת למען יעמדו ימים רבים ובתורה כתיב כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע והנה שני דברים זכרון בספר שלזכרון לא יהי רק בספר ושים באזני יהושע כלומר דאף שתשים באזני יהושע אם רוצה לזכרון צריך דוקא בספר שאז לא יאבד לעולם ולזה הביא הכתוב השלישי יביא במשפט על כל נעלם.

ודע דמה שמקליטים על הטעיפ אין זה כתיבה כלל אלא כשהאדם מדבר על הטעיפ עושה שם קצת רושם ואינו עושה שום אותיות כדיבורו אלא כשמשים אח"כ הטעיפ על המכונה רעקארדער, המכונה מוציא קולות מהטעיפ כאלו שעשה בשעת דיבור ונשמע כאלו הי' שם דיבור אבל פשוט דהטעיפ לעצמו אינו כתיבה כלל וגם א"א לקרוא מה שעליו בלי מכונה כלל ולכן לפענ"ד פשוט דהעיקר בזה הכתיבה שהוא ראוי לקרוא לכל אחד וראוי לעמוד ימים רבים.

עוד רגע אדבר לפמ"ש בתשובה אחת דאסור ללמוד תורה בישיבה מטעיפס וכיוצא בזה אלא מן הרב דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך וכתב המהרש"א עירובין י"ג ע"ב דקריצות עינים ורמיזות שפתים מחדרו טפי והיינו רואות את מוריך שמראה לו פנים טפי ע"ש ובשו"ת הרדב"ז סי' תתק"י (תע"ב) עוד אמרו בספרי החכמה כי בהיות אדם מתכוין אל רבו ונותן עליו לבו מתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפע אשר עליו ויהי' לו נפש יתירה וזה הנקרא אצלם סוד העבור בחיי שניהם וזה שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך וכו' ע"ש ולכאורה א"כ האיך לומדים מספרים הקדושים שחסר האי סוד העיבור וכתבתי במקום אחר דכתיבת הצדיק בכתב קדשו מכניס גם בכתב כל כוונותיו והקורא בכתב ומתכוין להתעמק בו יזכה ה' ויתפוס כל מחשבותיו הקדושות הטמונות בכתב זה וזה ענין כתיבה במחשבה והדבר ידוע ומפורסם ומה"ט נתנה תורה לדרוש על כל קוץ וקוץ כי בכל קוץ ונקודה ואופן הכתיבה טמון בו כוונות גדולות ושפיר כשלומד בספרים הקדושים נמי מקיים והיו עיניך רואות וכמ"ש הב"י והפמ"ג דבזה"ז אין לפסוק בע"פ - דהו"ל כמורה הוראה בפני רבו ואולי זה הטעם שאמרו שצריך לראות בפנים הכתב מטעם אותיות מחכימות ולכאורה מה טעם יש בזה ולהנ"ל אתי שפיר כשיראה האותיות שכתבן יחכם ויראה כוונתו ומה"ט אמרו נמי כשלומד תורה יהי' בעיניך כאלו בעל השמועה עומד כנגדך והבן.

ולפי הנ"ל נראה נמי כיון דעיקר הטעם לכתוב דברי תורה שיהא שכיח ללומדי התורה ויזכו להבין בסוד ה' ליראיו שנתן ה' זה א"א אלא או ע"י שילמדהו בע"פ פה אל פה אדבר בו או נכתב עכ"פ שיראה בכתב הכחות שהטמין אותם הכותב אבל בטעיפ אין בזה שום ענין לפ"ז אשר לכן לפענ"ד צריך כתיבה דוקא ומ"מ מי שאינו יכול לכתוב ודאי טוב שעכ"פ כל מה שיכול יעשה וטוב כלום מלא כלום.

חידושי תורה בלי יגיעה ותורה עם יגיעה איזה מהם קודם

בדבר שאלתך עוד במי שיש לפניו ב' חידושי תורה אחת שנפלה במחשבתו בלי יגיעה ואחת שטרת ליישב איזה מהם קודם לכתבו אי זה שנפל בלבו הו"ל יותר אמת דהו"ל כעין נבואה שנפל בפיו כמ"ש בגמ' ברכות השכים בבוקר ונפל פסוק לתוך פיו ה"ז נבואה קטנה או דילמא מה שטרת בו אף כי אפשר שאינו אמת כ"כ שלפעמים דוחק ליישב ואינו אמת. הנה קשה בזה לכתוב כי מי יודע אם כיון לאמיתה של תורה ואם בשביל שנפלה לו תורה בלי יגיעה אפשר שיהי' לו דמיון ולא דמי כלל להא דברכות שהתם נפל לו פסוק לתוך פיו וזה ודאי תורת אמת הוא אבל מה שנפל במחשבתו איזה הערה וכיוצא בו צריך לבחון בכור הכותן אי נכון הוא, וגם הבא ע"י טרחא נבואה הוא כמבואר בגמ' ב"ב ונביא לבב חכמה ע"ש בכל הסוגיא וברש"י וחי' רמב"ן שם (דף י"ב ע"א וע"ב) ואדרכה בתורה כתיב יגעתי ומצאתי תאמין לא יגעתי ומצאתי אל תאמין וכדרך רמז אמרו אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב. ואולי מטעם אחר יש להקדים לכתוב מה שנפל בלבו לפמ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש אבות בן הא הא אומר לפום צערא אגרא ופירש ז"ל דאמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שילמוד בטורח עמל ויראה מן המלמד אבל קריאת התענוג ומנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה ולפ"ז מה ששמע בלי טורח הלא התעיף עיניך בו ואיננו שמיד ישכחתו ולכן צריך להזדרז לכתבו מיד דהו"ל כעין דבר האבד אבל מה שלמד בטורח לא במהרה ישכח ויש לו זמן לכתבו לאחר שיכתוב את החידוש שלא טרח.

המחדש ד"ת ואח"כ מצא שכבר קדמוהו אי חייב לומר בשם הקודם

ובדבר שאלתו במי שחידש ד"ת ואח"כ מצא בספר שכבר קדמוהו בחידוש או רא"י זו אם מחויב הוא לכתוב בשם שקדמו או כיון שהוא חדשה קודם שראוהו בספר אחד רשאי לומר בשמי' דנפשי' ואפילו שנראה לאחרים כמשתמש בשאינו שלו כיון שהוא יודע בעצמו שהוא חדשו מאי איכפת לי בשל אחרים.

ולפענ"ד נראה דכל שחידש מעצמו אף שאח"כ מצא כן לאחרים מעיקר דינא אין צריך לכתבו בשם המצא כתוב ורא"י לדבר נראה מגמ' ב"ב י"ב ע"א אמר רב אבדימי דמן חיפה מיום שחרב ביהמ"ק ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה

לחכמים ופריך אטו חכם לאו נביא הוא ומשני ה"ק אעפ"י שניטלה נבואה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה ואמר אביי תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דגברא רבה אחרינא כוותיה אמר רבא ומאי קושיא ודילמא תרווייהו בני חד מזלא נינהו אלא אמר רבא תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דר"ע בר יוסף כותיה ופרש"י וליכא למימר בני חד מזלא נינהו שהרי ר"ע חכם ממנו הרבה ואמר רב אשי ומאי קושיא ודילמא להאי מילתא בר מזליה הוא אלא אמר ר"א תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא הלמ"מ כותיה ופריך ודילמא כסומא בארובה ומשני ולא טעם יהיב פרש"י וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמתכון לירד בארובה אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה וזכה להסכים להלכה למ"מ ועיין רמב"ן שם.

מבואר דמי שחידש דבר אף דנאמרה מגברא רבה כר"ע ואפילו מהלמ"מ הרי הוא נבואה אצלו ונקרא נבואה דיליה וכיון שהוא נבואה דיליה נראה דהוא דרשאי לכותבה בשמיה נמי שראינו מכמה גדולים שחידשו דבר ואח"כ מצאו הדבר מפורש מגברא רבה כתבו שאח"כ מצאו הדבר משמא דגברא רבה ואמרו שישי מעי שכיונתי לדעת הגדולים וכיוצא בזה ולכאורה הוא דבר פלא דנראה כמתגאה ובמקום גדולים אל תעמוד והוא מתפאר ואומר שישי מעי וכיוצא בלשונות ולהנ"ל י"ל דכיון שראה שזכהו השי"ת שזכה לכיון לדעת גדול א"כ נראה שזכה לרוה"ק ונבואה שנתנה ולכן נותן בזה שבח והודי' להקב"ה על הטובה ומיהו עכ"פ נראה דמה שחדש מעצמו אף שכבר חדשוהו מלפניו נקרא חידוש שלו ולא עוד שנקרא חכם עדיף מנביא, וכיון שנקרא חידוש שלו ממילא יכול לכתבו בלי להזכיר שם אחרים אלא דמ"מ יש טעם לכתוב שכן מצא מתרי טעמי חדא שלא יחשדיהו שהוא ע"ה ולא ידע שכבר דנו בדבר זה מלפניו ובפרט אם נמצא בגדולי הפוסקים והשנית שלא יחשדיהו שלקחו ממקום אחר בכיון והעלים שם המחדש ומתעטף בטלית שאינו שלו, ואולי הוא בכלל והייתם נקיים שלא יביא עצמו לידי חשדא ועוד כדי שלא יסמכו עליו בעצמו וע"ד שאמרו (סנהדרין ז' ע"ב) רב אשי כי הוה אתי טריפותא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא וכיון דבזמן הזה סומכין על הספרים וכתב הב"י דהם הם רבותינו בזמן הזה א"כ כל שמביא לעצמו כמה פוסקים הרי הסומך עצמו סומך אכולהו ואולי לפעמים יותר על מי שהביא מעליו וא"כ הוא יצא מאחריות לגמרי.

ומיהו אם יש לו איזה טעם שאינו רוצה להביא הספר שראה בו אח"כ נראה שאינו מחוייב להביא בשמו כיון דג"כ נתחדש הדבר ונבואה שלו הוא והו"ל דומה הא דכל הנביאים נבאו דבר אחד אלא כל אחד ואחד בסגנון שלו וכבר ידוע ממרן הב"י שאמר לו המגיד שפעם יגע עצמו מאד להבין פשט ואח"כ כשזכה להפשט ובא לביהמ"ד ושמע שם איש פשוט שלמד ובדרך פשטות אמר הפשט הנ"ל והי'

מצטער על זה מאד שהוא יגע בעצמו כ"כ וזה דבר פשוט והשיב לו המגיד שבאמת הוא דבר חדש והוא זכה בו אלא שכיון שירד החידוש בעולם שוב יכולין לכווננו בנקל א"כ הכ"נ עכ"פ נראה דכל מה שאדם מחדש זכה בו אם לא מטעמים הנ"ל וגדולה מזו אמרו הרוצה שיתקבלו דבריו יתלה באילן גדול שאפילו מה שחידש בעצמו יתלהו באילן גדול שאמרה ויתקבלו דבריו.

ולולי דמסתפינא הינלפענ"ד לחדש דבר בזה והוא דלא אמרינן האומר דבר בשם אמרו אלא בדבר שהאומרו אמרה לאדם ובע"פ והוא אמרה לאחרים ולא אמר בשם האומרו אבל דבר שנקבע בכתב על הספר ובדיו למען יעמדו ימים רבים וילמדו בו כולם ולא אמרו לו בע"פ אין בזה משום האומר דבר בשם אומרו אמנם כדי להבין הדברים נראה להסביר קצת דברינו דלכאורה יש כמה טעמים בהא דהאומר דבר חדא הא דאמר ר' יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דוכבות בקבר (יבמות צ"ו בכורות ל"א וסנהדרין צ' אמרו כן בשם ר"ש בן יהוצדק ובירושלמי שקלים שמעון בר נזירא בשם ר' יצחק). ובתנחומא פ' במדבר סי' כ"ב א"ר חזקיה א"ר ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזל דל כי דל הוא וצריך אדם כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו אפילו משלישי הלכה ששנו רבותינו ובילקוט משלי הביא מהא דאל תגזל דל ויפה העיר בזה מעכ"ת אדברי מהר"ם שי"ק יו"ד סי' קנ"ו דפשיטא ליה דליכא משום גזל בזה משום דליכא גזל בקול ומראה וריח אלא משום מדבר שקר תרחק או משום גניבת דעת כמו כל מרמה שמרמה לאדם אחר או שגורם טעות כמו שמשמע שם בירושלמי דמי שאומר דבר בשם מי שלא אמרו גורם טעות בדין שאחד בר סמכא ואחד אינו בר סמכא ע"ש אבל הרי בתנחומא כתב להדיא הטעם גם משום גזל.

והא דכתב המהר"ם שי"ק דקול אין בו משום גזל לכאורה טענה הוא איכרא דבאמת מבואר בתוספתא ב"ק שבעה גנבים הם ע"ש ולפענ"ד צ"ע עוד אמאי לא הביאו מהא דאמרו בגמ' יומא דף ד' ופסחים מ"ב א"ר מוסיא בר בריה דר' מוסיא משמיה דר' מוסיא רבה מנין לאומר דבר לחבירו שהוא בכל יאמר עד שיאמר לו לך אמור שנאמר (ויקרא א') וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר ופרש"י לא אמרו הדברים אא"כ נותן לו רשות והמהרש"א בח"א שם פ' דמשמע מדאיצטריך לאמר שיאמר לאחרים ש"מ דאם לא אומר לו כן שהוא בכל יאמר והרש"ש כתב שם דכוונת רש"י ע"פ גמ' פסחים הנ"ל בי רב אמור לאמר לאו אמור והסמ"ג לאוין סי' ט' כתב כרש"י והריטב"א הוסיף דאפילו במקום שיש קריאה ששומעין הכל הדיבור הוא בכל יאמר עד שיאמר לו לאמר ע"כ (ובאמת כי דברי הריטב"א צ"ע שהרי כתב קול לו דמשה שמע וכולם לא שמעו א"כ יש לדייק אדרבה כיון שבא הקול ונפסק שכולם לא שמעו ולכן הי' צריך להתיר לו לאמר שלא ילמוד מזה דבכונה לא נשמע

לאחרים ולכן לא שמעו אלא במקום אחר אפשר כיון ששמעו כולם מנ"ל לאסור) והמאירי כתב שהוא מדרך ארץ אבל הראב"ד בת"כ בפ"י כתב דהשתא לר"י בכל הפרשה האמורה בתורה לאמר וכתוב ביה לאו הבא מכלל עשה הרי הוא לוקה עליו כלאו גמור ועיין ש"מ תמורה דף ז' ע"ב אות ו' בשלהי המסכת בשם הר"ר אליעזר.

מבואר מיהו דבד"ת נמי אי לאו דהתירו לו לאמר אסור שיאמר לאחרים והי' עובר בזה בלאו וא"כ פשוט כיון דיש איסור לומר לאחרים מה שלו נאמר א"כ הכ"נ ודאי אסור לומר בשמו ויש איסור בדבר ובאמת כי כן מבואר במג"א א"ח סי' נ"ו כל שאינו אומר דבר בשם אמרו עובר בלאו ועיין בחכ"ש שם. גם כי אמרו אסור ללמוד תורה עם עכו"ם וטעם אחד משום גזל. וי"ל הטעם דכל שאומר בשם בעלים הרי הם מסכימים לאמרו אבל אם אמרו שלא בשם בעלים נשאר באיסור של לא אמור והרי הוא רוצה שיהיו שפתותיו דובכות בקבר אבל דבר שכבר נכתב בספר וקבעו לכ"ע לעיין בדברים וגם הוא ראה באותו ספר הרי כבר מילתא אמירא לכל מה שחדש באותו ספר וגם אם מי שהוא עדיין לא למד בספר זה אכתי בידו ללמוד ליכא משום גזל שהרי הדברים מפורסמים לכל וגם משום בשם אמרו שאם יאמר דבר שכבר מבואר בספר אדרבה יאמרו דבר זה כבר נתחדש בב"ד של שמואל הרמתי ומה חדש לן בזה שכבר מפורש וקדמוהו וכדרך הפוסקים שכותבים בכיוצא בזה כבר קדמוהו קמאי וא"כ לפענ"ד כה"ג ליכא משום גזל וגם משום מילתא דלאו אמור וכעין רמז במילתא דמתאמרי באפי תלתא ליכא משום לה"ר דכבר הדבר מפורסם והכ"נ דבר שכבר הוקבע בדפוס אפשר דבכה"ג ליכא דין דהאומר דבר בשם אמרו.

ואם נסכים לזה הי' אפשר לישב תמיה עצומה על רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל אשר כתב ספרו היד החזקה בלי להזכיר שם אמרו הגם שבעצמו פסק בהל' ת"ת פ"ה ה"ט שצריך לומר בשם אמרו ועיין חכ"ש יו"ד סי' רמ"ב סכ"ד וגם הראב"ד שהשיג על הרמב"ם וכתב עליו שעזב דרך המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו רא"י לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם מ"מ לא השיג מכח ההלכה דצריך לאמר בשם אומרם והרמב"ם עבר על זה אלא השיג עליו מטעם שכתב וז"ל כי הם (ר"ל כל המחברים קודם הרמב"ם) הביאו רא"י לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם והי' בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין לאסור או להתיר וראייתו ממקום אחר ואילו ידע כי יש גדול ממנו הפליג שמועתו לדעה אחרת הי' חוזר בו עכ"ד הנה שלא השיג עליו אלא דלא נהג מנהג המחברים וזה יוכל להביא טעות בהלכה אבל לא משום טעם האומר דבר בשם אומרם גם המחבר בש"ע לא כתב בשם מי שאמרו כמפורסם (אלא שי"ל דסמך עצמו על הבי"י) אמנם שאר המחברים רבים וכ"ש בראשונים ראו ראינו הרבה שלא כתבו בשם אמרו.

וגדולה מזו דאפילו רבינו הקדוש סתם מתני' ולא זכר שם אמרו ואדרבה דעת היחיד הוא שהזכיר וזו באמת לא אפשר לישב כמו שישבנו דכיון דמפורסם בספר שוב לא איכפת דבזמנם אכתי לא כתבו דבריהם בספרים ובאמת מצינו כמה מקומות דפריך מתני' מני ודחק לאוקמי ולמה לא הזכירו הדבר בשם אמרו וי"ל דהתם נמי כיון שהי' הדבר מפורסם ליכא משום אומר דבר בשם אמרו שוב מצאתי בשו"ת פנים מאירות בהקדמה שכתב דענין שפתותיו דובכות בקבר ממילא נשמע ורק הענין להזכיר השם הוא בשביל להבחין ההלכה ע"ש וא"כ אפשר דזה הוא השגת הראב"ד על הרמב"ם ז"ל, ואכתי יש לומר לפ"ז נמי דכל שהדברים מפורסמים וכ"ש שנדפסים בספר כה"ג זיל קרי בי רב הוא ונעשה כתורה שבכתב דליכא ביה משום אומר דבר.

וממילא מבואר נמי מה שמספקא ליה אם ראה בספר שהביא פסק המבואר בש"ע ובעצמו לא ראה בש"ע אי צריך להביא להלכה שראה בספר בשם הספר הנ"ל שראה הלכה זו בספר הנ"ל שהביא הש"ע פשוט דלא מצינו דבר כזה בשום מקום והש"ע זיל קרי בי רב הוא ואדרבה הוא אלא דמ"מ דעתי העני' דמי שלא ראה הלכה בש"ע ולא למד כל הש"ע קשה מאד להיות ממחדשי ההלכות והאיך זה אפשר שאחד יכתוב הלכות ולא למד בש"ע וכדאי לצטט דברי רבינו הגדול הנוב"י שכתב לשואל אחד ששאל אותו קושיות אחרונים והשיב הנוב"י ז"ל כמדומה לי שאין לך ספר בית יוסף על הטור בביתך ולכן אתה מקשה קושיות ועל זה אני מיעצך שתמכור ספרי האחרונים ותקנה לך ספר בית יוסף ויתרצו לך קושיות האחרונים לבד כי קשה לסמוך ולצטט מספר לספר ואפשר שגם בעל הספר הנ"ל לא העתיק דברי הש"ע כראוי והאיך יסמוך על זה בלי ללמוד בש"ע ומ"מ לענין לומר דבר בשם אמרו לפענ"ד אין זה ענין כאן.

קונמרם

שערי המשנה

קובץ ענינים
בדרך הלימוד לבני תורה
הרוצים לזכות בכתרה של תורה
במבואר בפנים

* הוצאה רביעית עם תיקונים והוספות *

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים בברוקלין נוא יארק
בן לאאמור"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' אליעזר זאב
שנהרג ונשרף עקה"ש הי"ד

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת ה'תשס"ד

במקום הקדמה

ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. לפי עניינו נראה לפמ"ש ז"ל שבת (דף ל"א ע"ב) אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו בהי עייל מכריו ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביר. אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו שנאמר והאלקים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג') ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין הוא (כלומר אתה מיעטת בשבחיו, רש"י) וכו' ע"ש.

ביאור הדברים דללימוד התורה בעי דווקא יראת שמים ותהא יראתו קודמת לחכמתו שאז חכמתו מתקיימת וזהו תהלתו עומדת לעד וע"ד שאמרו אבות פ"ג משנה (כ"ב) כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והפכתו על פניו וכו', אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרבין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו וכו' ע"ש.

ומה"ט כתב הרמב"ם פ"ד מהת"ת דאין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון במעשיו או לתם שמעשיו סתומים אבל מי שהוא בן תרבות רעה אסור ללמדו תורה וע"ז אמרו זכה נעשה לו סם החיים לא זכה נעשה לו סם המוות ומה שאמרו באבות דר"נ פ"ב ה"ט וז"ל העמידו תלמידים הרבה שב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר וב"ה אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בה בישראל ונתקרבו לת"ת ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים, הני פושעים צ"ל דהו"ל כמו מי שמעשיו סתומים, וה"פ דלכל אדם כלומר שאין צריך לבדוק אחריו אבל אם ידוע לנו שהוא בן תרבות רעה ודאי אסור ללמדו תורה אפילו לב"ה.

ונראה דזהו נמי מחלוקת ר"ג (ברכות כ"ח) שהיה ר"ג מכריז כל תלמיד שאינו תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש, ובשעה שהעבירוהו מגדולתו ומניהו לראב"ע לנשיא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס ואתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי והנה התם פליגי דק אי בעי תוכו כברו דר"ג הכריז כל שאין תוכו כברו אל יכנס לביהמ"ד והעמיד שומר על זה (וי"א דהיה אליהו הנביא) ורבנן פליגי עליה וסלקוהו לשומר הפתח והעלו אפילו מי שאין תוכו כברו כלומר שלא בדקו אי היה תוכו כברו אבל כל שברו ג"כ לא היה

ראוי לכ"ע לא נכנס דבחון היה נראה עכ"פ מעשיו סתומים אבל אם היה רשע בן תרבות רעה דאז גם הברו שלו כלומר החיצוניות לא היה טוב לכ"ע לא נכנס וז"פ.

והנה זה הרבה פעמים נתבקשתי מתלמידים וגם מראשי ישיבות לכתוב להם הדרך אשר ילכו בה ויזכו לכתרה של תורה ללמוד וללמד, וכבר כתבתי מזה זעיר שם וזעיר שם בספרי משנה הלכות ובכמה תשובות ועתה הפצירו בי עוד ונענתי לכתוב קונטרס זה הקטן בענין לימוד התורה אשר לקטתי מספרים וסופרים באיזה דרך ישכון אור של תורה.

וידיע דבמצות לימוד התורה יש שני ענינים, א. לימוד התורה, והשני ידיעת התורה. ומצות לימוד התורה הוא מקרא דוהגית בו יומם ולילה וכמש"כ הרמב"ם והטוש"ע בריש הל' ת"ת ובמצוה זו של לימוד התורה כל מה שלומד הן מקרא או משנה או גמרא הלכות ואגדות מקיים בו מ"ע של והגית בו יומם ולילה ואף שלא יוכל לפסוק הלכה מתוך מקרא או משנה וכש"כ אגדה אכ"ז יוצא ידי לימוד התורה, ועיין ספר שערי החיים שער ד' פ"ו.

ברב, מצות ידיעת התורה צריך לרכוש לו ידיעות בכל חלקי התורה שיהא בקי בה ויהא תלמודו שגור בפיו וכמ"ש ז"ל (קידושין דף ל') ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר אלא אמור לו מיד שנאמר אמור לחכמה אחותי את ואומר קשרם על לוח לבך וגו' ואומר חציך שנונים וגו' ופירש"י יהו מחודדים בפיו חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם וכו' אמור לחכמה אחותי את שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך.

גם נכלל בזה היכולת לישא וליתן במלחמתה של תורה להתחכם ולחדד השכל לפלפל ולעקור הרים ואמרו כתבם על לוח לבך זה יסוד הבקיות והידיעה חציך שנונים זה הפלפול והחריפות ולהגיע לתכלית ומטרה זו צריך ליגע וללמוד בגמרא ופוסקים דוקא ראשונים ואחרונים טוש"ע לידע כל דיני התורה ומשפטיה על כורין שיהי' לו הלכה ברורה בכ"מ ולידע איך לשמור ולקיים את כל התוה"מ והאיך להוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר האסור והמותר וזהו הנקרא גמ' עיין רמב"ם וטוש"ע בהל' ת"ת וכל אשר ירבה להתחכם ולהתעצם במקצועות האלו בבקיות וחריפות כן יבין וישכיל יותר בידיעת משפטי התורה הלכה למעשה וסוף התכלית הוא להגיע להורות הוראה הלכה למעשה וכמ"ש גדול הלימוד המביא לידי מעשה.

ושמעתי מיראי ה' טוענים כי המצוה של ידיעת התורה להבין ולהשכיל להגיע למדרגת ההוראה ולהורות להלכה למעשה בין דם לדם ובין דין לדין ולהורות הוראה לרבים אינו אלא למי שרוצה להורות הוראה לרבים, אולם מי שהוא

בודד במועדו יוכל להיות לומד תורה ועובד ה' ולקיים את כל התורה והמצוה גם שלא ילמוד בהלכה למעשה ואדרבה זה גורם לבטל זמן מלימוד התורה ובאמת כי דבר זה הוא טעות גדול כי א"א לשום אדם להיות בן תורה וללכת בדרכי ה' ולמלאות המצוה של ידיעת התורה בלי לרכוש לו ידיעות התורה בהלכה למעשה וצריך להרחיק נדוד לחפש אחר רב גדול לבקש תורה מפיו ולקבל ממנו דרכי הלימוד והעיון כי התורה כולה הוא של הקב"ה וכל העמל שיעמול האדם בה לפסוק איזה הלכה או להבין ולהשכיל באיזה הלכה הוא רק לידע ולהשכיל להשיג רצון ה' ית"ש כי כל התורה היא חכמתו ית"ש, ועיין בספר אור ישראל להחסיד הגר"י מסאלאנט בסימן כ"ז.

וראיתי להעתיק פה מה דאיתא באבות דר"נ פ"ג ה"ו וז"ל ר"מ אומר אם למדת מרב אחד אל תאמר דיי אלא לך אצל חכם ולמוד תורה ואל תלך אצל הכל אלא למי שהוא קרוב לך מתחלה שנאמר (משלי ה') שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארץ חובה היא לאדם שישמש שלשה תלמידי חכמים כגון ר"א ור' יהושע ור"ע שנאמר (משלי ח') אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי אל תקרי דלתותי אלא דלת דלתותי כי אינך יודע (איזה מהם יתקיימו) אם שניהם יתקיימו בידך (הזה או זה) אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבוקר זרע את זרעך.

וידעתי כי לא יצאתי ידי חובתי בבירור הענינים כל צרכם כי הדברים ארוכים מיני ים ומחמת אריכות הענינים לא רציתי להאריך יותר, מ"מ ממה שלקטתי פה הנני מקוה שימצאו בו התלמידים המשתוקקים לדבר האמת לראות ולהבין בדרכי לימוד תורת ה' תמימה. והשי"ת יזכנו להיות ממזכי את הרבים ולהיות מלומדי תורה לשמה ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות לשמה בלתי לה' לבדו.

והיות כי רבים וגם שלמים בקשוני להדפיס גם התשובה שכתבתי זה כבר בענין השגחה פרטית שנוגע ג"כ ללומדי תורה בפרט ולכל בני" בכלל אמרתי להדפיס גם את זה ולספחו לקונטרס זה.

דברי העמוס בעבודת ה' אסקופה הנדרסת מפני עם הקודש, המצפה לישועת ה' כהרף עין ומלאה הארץ דעה, החותם ברעדה ובלב נפש,

מנשה הקטן

שער א

מ"ב למטמנים התשל"ה בני"י יצו"א
לכבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ח הגאון וכו'
כש"ת מוה"ר... שליט"א ר"מ דישיבת וכו' בני"י.

אחדשה"ט וש"ת,

בדבר שאלתו ובקשתו בדרך החינוך לבני הישיבה וכיצד ינהג בבחורים הרוצים
ללכת לבתי ספר עממים האין ובמה אפשר לעכבם מליך בקאלעדזש כי
טענתם שהולכים רק ללמוד אומנות שמצוה ללמוד אומנות.

כתיב (משלי כ"ב ו') חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. העיד לך
שהמע"ה דהמחנך לנער לפי דרכו ישאר באמנותו עד לעת זקנתו ולא יסור
ממנה לעולם ויש לתמוה שראינו בעונ"ה הרבה מתלמידי ישיבה שנכנסו בישיבות
מג' שנים ולומדים שם עד ט"ז וי"ז שנים ואח"כ לאט לאט עוזבים את התורה שהוא
מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים לפעמים הוא נכנס לבית ספר עממי
קאלעדזש בלע"ז או כיוצא בזה ומתחיל בלילה וגומר ביום ואח"כ ח"ו עוזב את
הכל וע"ד שאמרו (שבת ק"ה ע"ב) כך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך
ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד ע"ז והולך ועובד א"ר אבין מאי קראה
לא יהי' בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר
זה יצר הרע ואנו רואים שרובם היוצאים לבתי ספר אלו בעונ"ה נאבדים משדה
התורה והיהדות ורוב מהנשארים אתנו ג"כ אמונתם נלקה בחסר ויתיר וכל ימיהם
מלאים במחשבות ורוצים להשוות דעותיהם הכוזבות מבתי ספר אלו עם מה שלמדו
מתורתנו הקדושה וכבר כתב הריב"ש על שני גדולי עולם, וגם בתשו' הרשב"א
האריך בזה. וגם לפעמים יוצאים ועוזבים כל התורה בלי ליכנס לקאלעדזש בטענה
בלתי מספקת והדבר צ"ע מאחר שהבטיח שהמע"ה שלא יסור ממנה למה באמת הם
סרים אף שנתחנך על פי דרכו בישיבות וחדרים ממלמדים יר"ש.

והנה פשוט דעיקר הסיבה לזה חסרון הבטחון בה' שהוא הוא הזן ומפרנס לכל
ומוריש ומעשיר ובידו כח לגדל ולחזק לכל והוא משפיל גאים עדי ארץ
ומגביה שפלים עדי מרום וכמ"ש חז"ל (קדושין פ"ב) ר"מ אומר לעולם ילמד אדם
את בנו אומנות נקי' וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו שאין עניות מן
האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי
הזהב נאום ה' והרי אנו רואים כמה עשירים מפורסמים שלא למדו בבתי ספר כלל
וכ"ש שלא למדו בקאלעדזש ולעומת זה ראינו אלפים ורבבות מבני הקאלעדזש

שקשה להם פרנסתם כקריעת ים סוף עובדים עבודת פרך יום כדי להחיות את נפשם.

וכבר אמר החכם בספר חובת הלבבות שער הבטחון בפתח השער מעשה בפרוש אחד בתחילת פרישותו ופגע אדם אחד מעו"כ בעיר אשר הלך אליה אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים א"ל האמגושי ומה אתה עובד א"ל הפרוש אני עובד הבורא היכול ומכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו א"ל האמגושי פעלך סותר את דבריך א"ל הפרוש והאין א"ל אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך כמו שהטריפך הנה ולא היית טורח לבא אל ארץ רחוקה כזאת ונפסקה טענת הפרוש ושב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההוא ולא יצא מעירו אחר כך ע"ש. והכ"נ פשוט דודאי הקב"ה זן ומפרנס לכל ומי שיש לו בטחון בו ולבו בטוח בה' באמונה שלמה יתפלל אליו כמ"ש ר"מ לי הכסף ולי הזהב ובידו להושיע בין רב בין מעט עובד (ומה שאמרו ז"ל מן דביש ליה בהאי מתא ילך למתא אחרייתא לא קשה לבעל חובת הלבבות הנ"ל דפרוש לעולם לא ביש ליה ומי שמרגיש דביש ליה ע"כ אין לו הבטחון השלם כבר כידוע דצדיק אמת מקבל הכל באהבה וממילא לא ביש ליה).

ואמנם מנהג הרופא כשבא אצל החולה לחפש סבות המחלה ואם יצליח למצוא הסיבה ולהסירה תסור המחלה מאליה ולכן אנחנו צריכים לחפש דרכים להסיר סיבת המחלה הזו ולאחר שנמצא סיבה אולי נצליח להסירה מכל או עכ"פ ככל האפשר בס"ד.

ואשר נלפענ"ד בזה הם כמה סיבות ראשונה שבחור הלומד בישיבה 10-15 שנים בישיבות ואינו מרגיש טעם מתיקות התורה וע"ד שאמר דהמע"ה טעמו וראו כי טוב ה' דלאחר שיטעמו טעם תורה צריך לראות כי טוב ה' וכתוב יקרה היא מפנינים מזהב ומפז רב, וכתוב טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וכתוב תורת ה' תמימה משיבת נפש, וכתוב לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בענני וכתוב נתת שמחה בלבי מאת דגנם ותרשם רבו, וכתוב פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכתוב מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, וכתוב מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לפי, וכתוב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, הנה מבואר בכתובים טובת התורה ותועלת השיג הגדול המביאה ללומדיה מצד עושר ואושר.

ובדברי חז"ל אמרו תורה סם חיים לכל גופו (עירובין נ"ד) שנאמר רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך ואמרו חז"ל תורה מגנא ומצלא (סוטה כ"א) ואמרו ז"ל תורה משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו (שלהי קדושין) ואמרו ז"ל העוסק בתורה בלילה מושך עליו חוט של חסד (חגיגה י"ב)

ואמרו העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו ונכסיו מצליחין (ע"ז י"ט) וכתוב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ואמרו כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה (פ' קנין תורה) ואמרו לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם (ב"מ קט"ז) ובתורה כתיב אם בחקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ואכלתם לחמכם לשובע וגו' ועוד ועוד כמה מברכות והיעדין שהבטיח אותנו הקב"ה ולמה אין מרגישין הכני תורה את כל זה והרמב"ם ז"ל כתב אין לך שמחה גדולה מהתרת ספיקות, ואדרבה רואים כמה מבני תורה נופלים בעצבות בלי שמחה כעץ יבש נפשו עליו עגומה במקום להיות משיבת נפש.

ולפענ"ד עיקר הגורם לחסרון זה הוא מה שנשתבש סדר הלימוד בכמה מהשיבות בדור הזה ממה שנהגו מאז ומתמיד מימות משה רבינו ועד דורות האחרונים שלפנינו ולכן אין התלמיד מרגיש טעם התורה ואינו מוצא סיפוק נפשי, כעין שתתן האם לטעום להתינוק דבר שאינו רואה בו הטבה, ומלפנים זאת בישראל על סדר הלימוד בשיבות גדולות וקטנות היו לומדים עם התלמידים מס' מס' מתחילתו עד סופו והיו עושין חזרה עד למאה פעמים ואחד והיו עוברים בחינות על מס' כולה בע"פ עם גמ' ותוס' מילדותם עד כשהגיעו התלמידים ל"ח שנה היו זוכרין כמה מאות דפים גמ' עם תוס' בע"פ עם כמה מפרשים וגם בש"ע עשו פרי בהלכה למעשה ובכל מקום שיצא שמו הולך לפניו כצליחות של פליטון וכמ"ש ז"ל בתענית האי צורבא מדרבנן דמי לפרצודא תותי דקלא כיון דנבט נבט וכוה היו זוכין לכתרה של תורה והיו קונין שם לעצמם ולמשפחתם משמרתו בנערותו מכל רע ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. כמה מהתלמידים לקחו אותם עשירים גדולים לבנותיהם שהיה להם לכבוד להיות לו בן תורה כזה לחתן. אחרים נעשו רבנים גדולי תורה ועוד גדלו והצליחו ועשו פרי.

לא כן עתה שנשתבש סדר הלימוד ואין לומדים עם הבחורים אלא מעט מזער איזה דפים חמשה עשר או עשרים לזמן עם איזה קושיות ופלפולים וכל זמן מתחילים מסכתא אחריתא ולא עוברים ולא עושין חזרה על המסכת ובתנאים ז"ל כתבו אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למאה פעמים ואחת ור"פ שנה לתלמידו ד' מאות פעמים ובכמה מקומות מצינו תנא מיניה ארבעין זמנין והי' דומה ליה כמונח בקופסא ובפחות מזה לא היה דומה כמונח בקופסא וגם למדו להלכה למעשה ויצא מהפעולה והלימוד הלכה למעשה מסקנת הענינים וזה בתנאים אמוראים מלאכי מעלה לא הספיקו לעצמם שלא לעבור עכ"פ ארבעים פעמים. וכוה ממילא נשתבש המנהג בכמה ישיבות שלומדים סדר אחד לבקיאות כלומר שלומדים הרבה גמרא עם רש"י אבל אין חוזרין עליה וזה פשוט שאינו בקיאות אלא ביטול זמן שמיד שלמדו נשכח ממנו ולא עוד אלא שאח"כ קשה ללמדו לו כלל וע"ד שאמרו קשה

עתיקתי מחדתא והכא כיון שעובר עליו הו"ל עתיקתי וקשה לו ללמדו. וגם כי אין לומדים אותו אלא כעין קורא בתהלים ואינו מוצא בו טעם כלל.

והגב שלמד איזה דפים גמרא עם איזה קושיות עם פלפולים מ"מ כיון שלא למד כל המסכת לכל הפחות הרי הוא אצלו כספר סתום וחתום ואינו מספיק להחיות את נפשו וכ"ש לשמחו ולזה אמר דהמע"ה תורת ה' תמימה משיבת נפש כלומר כשהתורה תמימה אז היא משיבת נפש אבל מה שלומד איזה דפים ממסכת זו ואיזה דפים ממסכת אחרת אין זה מספיק להשיב נפשו. ואדרבה הוא עצב ויגון שלאחר ט"ו שנים וכיוצא בו שלמד לא זכה לדעת אפילו איזה מסכתות וכ"ש שלא גמר כל הש"ס ומתי יגיע לגמור כל הש"ס עם הש"ע ושאר מפרשים ועי"ז נופל בעצבות והולך מדחי אל דחי עד שמחליט בעצמו שהוא אינו ראוי לישב וללמוד ולהיות מנושאי דגל התורה וממילא הולך ומחליפה בצרתה בצדה בלימודי קאלעדזש וכיוצא בזה ח"ו.

ושמעת שהגאון הצדיק מוה"ר אלי' לאפיאן זצלה"ה אמר מפי קדשו של הגה"ק בעל חפץ חיים זלה"ה עס איזט א' עולה שאין כמותו דאס א' ישיבה בחור לאזט א' ישיבה אין ער ווייס נישט קלאר קיין צווי סדרים גמרא מיט תוס' וואס קוועטשט מען אזוי עכל"ה.

שנית מה שנשתבש מאוד הוא מה שאפילו באותו המעט שלומדים מתעמקים באיזה קושיות שלא לצורך ומפלפלים בהם בחקירות וחקירות שונות שאין להם שום שייכות להלכה למעשה ולפשט הגמ' אלא משום דרוש ותכלה הזמן, ותפסו התפל לעיקר והעיקר לתפל, שעוזבים להעמיק בענינים הנוגעים להלכה למעשה בדבר הצריך לעולם לו ולכל העולם לחפש אחר הפסק ההלכה כפי הצורך, ולעומת זה אדרבה מבטלים את התלמידים הרוצים ללמוד לדעת ההלכה שאינו למדן "דאס איזט נישט קיין לומדות" והוא מעשה יצר דאדרבה פלפול שלא להלכה הוא אינו לומדות שהוא פלפול של הכל וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה וכל שאינו מביא לידי מעשה אינו לימוד.

ובס"ח סי' תתרי"א ההולך לדרך לארץ מרחקים ללמוד תורה וכידו כסף שיוכל ללמוד ב' סדרים ילמוד תחלה מה שנוהגים תדיר ויוכל ללמד לאחרים שאם ילמוד תחלה סדר קדשים ועדיין אינו יודע סדרים שצריכים להם בכל יום כמו שחיטת חולין ושבת וברכות וכיוצא בהם כי כשלומד אלו יהיה בלבו כדי ללמד לאחרים ולא יתכן לאותם שלא למדו עדיין מס' הצריכים להם להורות בכל יום שילמוד להם מסכתות שנוהגין לימות המשיח ובמקום שיש מחלוקת במשא ומתן צריך לעסוק בסדר נזיקין ואפילו כשלומד שאר סדרים בדרך עכל"ק. ומבואר שקודם

ילמוד מסכתות והלכות הנוהגות בזמן הזה ולא הלכות הנוהגות לימות המשיח והוא עדיין לא למד מה שנוגע לו היום ובכל שעה ובכל עת.

ואעתיק לשון רבינו הגדול הטור מה שכתב תוכחת לבניו בלימוד התורה (הובא לדפוס בדף האחרון מארחות חיים לרבינו הגדול הרא"ש ז"ל ירושלים תשכ"ב) וז"ל והוי זהיר בתלמוד תורה לשמה כדי שתדע המצות ותשמור עצמך מן העבירות וכו' "הוי זהיר להאריך ולהעמיק ולחפש אחר כל הספרים בדרך פסק ההלכה בדבר הצריך לעולם, ולא תאריך ולא תעמיק בדברי קושיות שלא לצורך, כי אינם עושים רוב בני אדם כי אם לקנות שם מערכב בעלי הגמרא ובכל מסכתא שתלמוד תכתוב מעט בכל מן הפוסקים ומן ההלכות המעורבכות כתוב הכללים כדי שיהיו בידך ואם תספה (תספק) באחד מהם תמצאם בפעם אחרת וכוה יצאו דבריו לאור ותתקיים תורתך ותזכור שתקרא ותוציא לשון הגמ' בפיו ולא תגמגם בקריאתה כי חיים הם למוציאיהם ולכל בשרו מרפא למוציאיהם בפה עכל"ק.

והנה כתב רבינו הגדול הטור ז"ל שדרך לימוד התורה הוא להעמיק ולהאריך בספרים בדרך פסק הלכה וגם זה בדבר הצריך לעולם והזהיר את בניו שלא להאריך ושלא להעמיק בדברי קושיות שלא לצורך כי אינם עושים רוב בני אדם כי אם לקנות שם מערכב בעלי הגמרא, ובאמת כי עיין בדברי הגמרא שלחו מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי דחטי אלא דהתם העוקר הרים נמי על דרך הלכה ה' לומד אלא שלא ה' כ"כ בקי כהמרי דחטא וזה היה דרך כל רבותינו הראשונים כגון הרמב"ם ז"ל שעזב את כל הקושיות וליקט את כל ההלכות מכל הש"ס והרי"ף והרא"ש והטור והקודמים והבאים אחריהם בעלי השו"ע הב"י והרמ"א והט"ז והש"ך הב"ח והלבוש הפמ"ג הגר"א ז"ל הח"ס ועוד, כולם זי"ע זה היה דרכם למו כידוע ומפורסם לכל.

וכבר הבאתי מגמ' קידושין ל"ג ע"ב ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ואזיל ר' שמעון בר אבא וקמו מקמיה אמר להו (על שקמו מפניו) חדא דאתון חכימי ואנא חבר ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה ופרש"י תורה עומדת מפני לומדיה בתמיה לפי שעסוקים בדבר הלכה היו קרי להו לדידהו תורה עצמה ולדידהו קרי לומדיה ומבואר דהלומד ועוסק בדבר הלכה מקרי תורה עצמה ע"ש.

ובגמ' סוטה כ"א ויש זכות תולה ג' שנים מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם ואומר בהתהלך תנחה אותך זה עוה"ז בשכבך תשמור עליך זו מיתה והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הליסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך נודמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצין ומן הפחתים ומן

הברקנים ועדיין מתירא מחיה רעה ומן הליסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם וכו' מאי פרשת דרכים אמר רב חסדא זה ת"ח ויום המיתה כו' מר זוטרא אמר זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא ופרש"י דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא וה"ק עלה עמוד השחר ניצל מן החיה רעה זכה לתורה ניצול ממצה"ר ומן החטא ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך אם יזכה שיסייעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים כלומר זכה לכך ניצול מכולם עכ"ל. ומבואר דכשזכה לבא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא אז הוא דניצול מכל והוא שחבריו מקבלין דבריו להורות בהלכה וכמשפט ועיין תוס' שם מבואר מיהו דהעיקר הלימוד שמעתתא אליבא דהלכתא.

שער ב

והנה כבר כתבתי בכמה מקומות שעיקר הלימוד לתלמיד שיצליח בלימודו הוא שילמוד הרבה תורה גמרא רש"י ותוס' רא"ש ור"י ומהרש"א ויחזור עליהם הרבה פעמים כפי האפשר ובכל יום ויום יוסיף על מה שלמד אתמול ובגמ' (קידושין ל' ע"א) רבי חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל דשרי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי א"ל מי זוטרא מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמוך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב מכאן ואילך ר' חייא ב"א לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה פירש"י עד דמקרי לינוקא ומוספיה מהדר ליה מה שקרא אתמול ומלמד עוד פסוק יותר ע"כ הנה מבואר הסדר הלימוד שילמוד בכל יום תורה ולמחר יהדר על כל מה שלמד מאתמול ויוסיף בכל יום ויום על מה שלמד אתמול ולא יעבור עליו יום בלי תוספות לימוד. וכלל גדול הוא לכל מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה ולהיות נמנה בין הת"ח ללמוד כל התורה ואע"ג דלא ידע כולוהו טעמי וכמ"ש בגמרא (שבת ס"ג) א"ר כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דליגמר אינש והדר ליסבר ע"כ.

ופירש"י ליגמר אינש שמעתא מרביה ואע"ג דלא ידע לכולוהו טעמיה והדר ליסבר טעמיה דהא קשה ליה לרב כהנא ולא הוה ידע להאי טעמא ותלמודיה הוה קים ל"י מדהוה בר תמני סרי ע"כ. ובגמ' (ברכות ס"ג וע"ז י"ט) ואמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם ליגרס אדם ואף על גב דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר ופירש"י ואח"כ יהגה יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא ולהקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב

בתלמודו ומתוך לעצמו דבר הקשה והכ"נ אמרין בהרואה הסכת ושמע הם ואח"כ כתת ומייתי לה דרבא התם ע"כ.

ובגמרא סנהדרין מ"ב כי בתחבולות תעשה מלחמה אר"א כ"ח אר"א אר"י במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור ופירש"י מלחמתה של תורה הוראותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא באדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות ובריות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד אלא בבעלי משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני הוא ששמעניהו במקום אחר אומר כך עכל"ק.

הנה למדנו דלא תמצא מלחמתה של תורה ואי אפשר לעמוד על בוריה של תורה מתוך פלפול וחדוד אלא מתוך לימוד הרבה משנה וגמ' ופוסקים וכ"ש שלא יעמוד על הוראות התורה אלא מתוך לימוד הרבה חבילות חבילות משניות ובריות ואף שאינו מבין כ"כ אין זה מגרע בשעת הלימוד כי אם לא עמד על בוריו במקום הזה יבין הדבר בלימודו הבא אחריו ואם לא נתגלה הסוד בפעם הראשונה יבין הענין שיחזור עליו שנית.

ורבינו הגדול תנא אלקי בדורות האחרונים מרן הגר"א זצ"ל בפ"י על משלי (קאפ. ו') עה"פ תכין בקיץ לחמה פ' דהכונה שבימי הנעורים צריך לאגור הרבה תורה ואח"כ ליסבור להבין כל דבר על בוריו שאי אפשר להבין אף דבר אחד אם אינו יודע הרבה דברי תורה ע"ש והם ממש דברי רש"י ע"ז הנ"ל דכשלומד בימי הנעורים צריך ללמוד הרבה אף שאינו יודע לסבור הכל על בוריו וככה יעשה בימי הנעורים עד שירכוש לו ידיעות רבות בתורה.

ובספר א"ח כתר ראש אות מ"ט בשם רבינו הגר"א זצ"ל, צוה לא' מתלמידיו לחזור סדר מועד ה' דפין ולכה"פ ג' דפין בכל יום שני פעמים הגמ', וח' פעמים הרא"ש ואח"כ פנים השו"ע שיהי' בקי בע"פ ולא לעכובא ללמוד כל התוס' והאחרונים, והלומד פוסק בלא גמ' אומרים ההמון שזה כדגים בלא פלפלין ורבינו אמר כפלפלין בלא רגים עכ"ל.

ובמעשה רב אות ס' כ' רבינו הגר"א זצ"ל, ללמוד אחר התפלה תיכף ג' שעות בלי הפסק ללמוד רב אלפס בכל יום ולחזור היטב ספרי מוסר כמה פעמים בכל יום, ללמוד מקרא ואגדות ומדרשות, ללמוד גמ' ב' דפין בכל יום עם פירש"י

ולחזור היטב, ללמוד שו"ע או"ח ולחזור היטב בכל יום ויום ללמוד מסכתא על פה ע"ש.

ובספר אבן שלמה פ"ח אות ב' (לימוד התורה) כתב עוד וז"ל: מתחילה צריך למלא כריסו מקרא משנה ואף על פי שאינו יודע לפרש המתניתין ילמד כולו גמרא בבלי וירושלמי תוספתא מכילתא ספרא ספרי וכל הברייתות ואחר כך לעסוק בפלפול חברים וזהו הדרה של תורה אבל המשנה סדר הלימוד, שלומד תחילה לידע איך לפלפל ואינו יודע משנה אחת כצורתה יאבד גם מקצת התורה ששמע בנערותו, עכל"ק.

ומיהו בכדי לבא לידיעת התורה צריך לחזור הרבה על מה שלמד והכי אמר רבא בר רב סחורה אמר רב הונא (ע"ז י"ט) מאי דכתיב (משלי י"ג) הון מהבל ימעט וקובץ על יד תרבה אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה אמר רבא ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבידתה וקיים בידי ע"כ ופירש"י חבילות דגריס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח כי אתא רב דימי אמר משל לאדם שצד ציפורין ואם משבר כנפיה של ראשונה כולם מתקיימות בידו ואם לאו אין מתקיימות בידו משבר כנפיה פירש"י שלא תברח ע"כ.

מבואר דאופן שתשאר אצלו התורה הוא שיחזור עליה פעמים רבות ועי"ז יצליח בלימודו ועיין פסחים ע"ב ומגילה ז' תאנא מיניה ארבעין זמנין ועיין רמב"ם הל' ת"ת ויו"ד סי' רמ"ו, עכ"פ הם שני יסודות והעיקרים אשר עליהם נבנה לימוד התורה, ליגרוס הרבה ולחזור עליו הרבה והם הם עמודי התווך אשר עליהם סובב הלימוד לומד בכל יום דבר חדש וחוזר עליה הרבה פעמים ומוסיף ולומד וכן בכל יום ויום עד שידע כל התורה כולה.

ועיין מהרש"א ב"מ ל"ג העוסקים במקרא וכו' הדר דרש להו הוי רץ למשנה כי הלימוד של הקטנים הוא במרוצה כדאמרינן פ' נערה כל המכניס את בנו פחות מבן ו' חביריו רצין אחריו להיות פקחין כמותו בתורה ואינן מגיעין למעלתו וכן הוא גם לימוד הנערות שהוא יותר במרוצה מלימוד הזקנה וכו' גם הלימוד בעצמו הוא אז במרוצה וכו' ע"ש ולכן אמר הוי רץ שהלימוד יהיה במרוצה ע"ש וגמ' תענית ח' ע"א שר"ל למד ארבעים פעמים משניות ואח"כ נכנס ללמוד גמרא אצל ר' יוחנן ע"ש וברש"י.

ועיין סוכה כ"ח ע"ב אוכל ושותה ומטייל בסוכה ופריך איני והאמר רבא מקרא ומתנא במטללתא ותנויי לבר ממטללתא ומשני ל"ק הא במגרס הא בעיוני כי

הא דרבא בר חמא כי הוו קיימי מקמיה דרב חסדא מרהטי בגמ' בהדי הדדי והדר מעייני בסברא ועיין רש"י הא למיגרס כלומר תרי גוונא שינון הוו למיגרס גמרא הברורה לו כבר והיינו שמעתא צריך סוכה והיינו משנן וכו' מבואר מרהיטת דסוגית הגמ' היו מרהטים כלומר למדו במהירות כדי לידע הגמ' בעל פה הגמ' בעל פה ואח"כ הוא דמעייני בה. ולשון רבינו התת"ס יו"ד סי' קנ"ה והיות הוא בעל תורה לפי מכתבך יוסף אומץ הרבה בתורה ללמוד איזה דפים מש"ס בכל יום ולחזור עליו מבלי פלפול הנהוג רק להכניסו לקיום ע"כ. וכן הביא בכתר רא"ש בשם רבינו הגר"א ללמוד כמה דפים גמרא בכל יום ע"ש.

ובס' שבט מוסר פרק כ"ז בא"ד וז"ל כשתרצה ללמוד תורה בחר לך מקום שפל קורות וכו' ואני הכותב מעיד עלי שמים וארץ שרוב מה שחנני ה' לחדש בתורה וכו' היה במקומות שפלים ועל הארץ ובתוך אנשים עניים נבונים שפלים ונמוכי רוח וכו' ודע באמת שיותר יוכל האדם ללמוד ולהרבות תורה עם אנשים ת"ח ונמוכי רוח אעפ"י שאינם יודעים כ"כ ממה שיוכל ללמוד עם חכמים מחוכמים וכו' ע"ש.

שער ג

גם צריך לדעת שא"א בתחילת לימודו ללמוד כל המפרשים בבת אחת ואדרבה אם ילמוד מפרשים הרבה בבת אחת בשיטות שונות יתבלבל הדעת ולא יוכל לבוא לעמק השווה ולכן יותר טוב שבעת התחלת לימוד הש"ס שלא לעיין בכל המפרשים אפילו ראשונים בפעם ראשונה אלא בפעם הראשונה ילמוד למשל גמרא רש"י ותוס' רא"ש ומהרש"א וכיוצא בו ולא יבטל זמן הרבה בעיונים שאינם נוגעים לעצמם הפשט, אלא ילמוד היום ויחזור עליו ולמחר יחזור עליו עוד כמה פעמים, ויוסיף עליו מן החדש וכמ"ש רש"י מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר וככה יתמיד בלימודו יום יום ואם ברכהו ה' בזכרון טוב ויוכל לחזור עד שידע בעל פה טוב מאד מאד ויעיל לו הרבה וככה ימשיך עד שילמוד כל הש"ס ויהי בקי בכל או רוב הש"ס עכ"פ.

והיות כי צריך לחדד גם שכלו וללמוד לעיין גם מזה אל תנח ידיך לגמרי אלא ילמוד לערך חצי דף גמרא בכל יום בעיון ובעומק כפי האפשרי ויחזור עליו הרבה עד שיהיה שגור בפיו ויהיו שניהם טובים שהלימוד בלי חזרה הוי כזורע ואינו קוצר ולכן יראה לכה"פ ללמוד בכל יום דף אחד גמרא או יותר מעט כפי יכלתו בכל יום ויום ויעבור עליו לכה"פ עד ד' פעמים או יותר ויוסיף דף אחד חדשות ובאופן כזה יעשה גם עם החצי הדף או כיוצא בזה שילמוד לעיון התורה. ואם יעשה כן יראה שלמד יותר ממאה דפים בזמן גמ' תוס' ועיקרי הראשונים ואם ימשיך ככה

במשך ג' או ד' שנים יהיה בקי ברוב הש"ס ויתן לו סיפוק נפש שעלתה לו ללמוד כל כך בג' שנים וממילא אז ימשיך בהתמדה לעלות ממדרגה ומדרגה ולא ירצה שוב להחליף התורה שלמדה ורכש לו בעד לימודי חול או שום דבר בעולם כי יקרה היא מפנינים מזהב ומפז רב.

וז"ל השלה"ק מסכ' שבועות איתא במס' ברכות דף ל"ח ר' חייא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה וז"ל התוס' לאו דווקא כל תלמודא אלא כל מה שהיה לומר כל שלשים יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד עו"ש הרוצה ללמוד ושיתקיים בידו יוצא הדבר בפיו כדגרסינן במס' עירובין פרק כיצד מעברין דף נ"ד ברו"י אשכחיה לההוא תלמידא דהוה גריס בלחישא בטשא ביה ואמרת ליה לאו הכי כתיב ערוכה ככל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח איברים שבאדם שמורה בלב ואם לאו אינה שמורה בלב וכו' ר' זירא אמר מהכא שמחה לאיש במענה פיו וגו' אימתי שמחה לאיש בזמן שהוא מענה פיו וכו' ומי שרצונו ללמוד יחזור תמיד לימודו ויבין ויזכור וכו' ר"ל הוה מסדר מתניתי מ' זימנן כנגד מ' יום שנתנה בה תורה ועייל קמיה דר"י ר"א בר אהבה מסדר מתניתי כ"ד זימנן כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא ואם אינו חוזר בתלמודו ישכחנו וכו' ומי שרגיל בחזרת לימודו יהיו דברי תורה משוננים בפיו ומזומן להשיב לכל שואל וכו' ואמר רבא ליגרס אינש והדר ליסברא וכו' וכן איתא במס' שבת פ' במה אשה אמר רב כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין הוה גמרינן ליה לכולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דלגרס אינש והדר ליסברא פירש"י וכו' מזה מוכח דליגמר אינש תחילה הרבה ואח"כ יתרגל בעיון ואשרי מי שיבחר ויצא ידי שניהם ונוהג כפי מה שראיתי נוהגין הרבה חכמים שלמים דהיינו שלומדים בכל יום תלמוד משני מסכתות אחת לומדים בה הרבה במרוצה בלי עיון גדול ואח"כ מסכת אחרת לומדים בה מעט ובעיון ופלפול וחידוד עכל"ק.

עו"ש ומכל מאורות העליונים כלולה מצאתי כי ט"ו דרכים צריכים לעסק התורה. הדרך הא' שיהיה הלימוד עם חכם גדול ובחברת חברים חשובים וארז"ל חרב אל הבדים אלו תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד ר"ל ביחיד. הדרך הב' שיהיה עיון בספרים שחברום גדולי חכמי ישראל שדבריהם רבי הכללות עם הקצור ולא יושגח לחבורי רבוי הדברים כאילן רב העלים ומעט הפרי. הדרך הג' שיכוין האדם למה שיקרא וישנה לדעת הפירושים והמכוון המאמרים. הדרך הד' שיכוין תמיד לעשות סימנים למה שיקרא וישנה או ילמוד. הדרך הה' שיעיין ויקרא תמיד בקבוץ אחד ולא היום בקבוץ אחד ומחר בזולתו באותו הענין. הדרך הו' שיעיין תמיד בספרים יופי הכתיבה ויופי הקשירה ויהיה מקום העיון יפה הבנין. הדרך הז' שיהיה העסק בתורה בקול והדיבור המוחש שישמע מה שמוציא פיו ולא

בחשאי ובקול נמוך כאוב מארץ אבל בהנעת כלי הדיבור כולם וכל כחות הגוף וכתב הרמב"ם כל המשמיע קולו בשעת תלמודו ותלמודו מתקיים והקורא בלחש במהרה שוכח. הדרך הח' שיהיה תלמוד בשעיור בין במקרא בין במשנה ולזה תמצא ספרי המשנה הקדומים כתובים עם הניקוד והטעמים. הדרך הט' שיהיו הספרים מכתובה אשורית. הדרך הי' שיהיו הספרים מכתובה גסה ולא דקה. הדרך הי"א שילמד זולתו. הדרך הי"ב שיהיו תלמידים ותלמוד בשוה ונחת ובישוב הדעת ובמתינות ולא יהיה אדם נמהר בעסק התורה. הדרך הי"ג שיהיה העסק בתורה לשמה להשלים רצון האל ולהתקרב אליו. הדרך הי"ד שייחד ויקבע זמן מוגבל לעסק התורה יפנה בו מחשבתו מכל עסק ומחשבה זולתה. הדרך הט"ו להתפלל לאל שיתן לו חכמה ובינה וזכירה טובה. אלה הם דרכי ה' ישרים ילכו בהם עכ"ל מספר עבודת הקודש.

גם צריך לסדר לתלמוד בהלכה טור וב"י וש"ע א"ח טו"ז וש"ך ושאר גדולי האחרונים בכל יום ויום קביעות גמור וילמוד למשל בכל יום טור וב"י לערך שעה או שתיים כפי הזמן ועל זה ילמוד אח"כ המחבר והרמ"א על הטור עם קצת מפרשים וג"כ יעבור עליו בחזרה בכל יום ולמחר יעבור עליו ויוסיף לקח מן החדש וכמו שכתבתי לעיל הכל לכה"פ ד' פעמים לעבור בכל דבר וכל המרבה הרי זה משובח וגם ילמוד קצת ספרי מוסר ואיזה קיצור לידע הלכות הנוגעות בכל יום עד שילמוד כל השו"ע מן המקור ובטוח אני שאם ינהוג כן שיצליח בלימודו יותר מן המשווער.

וז"ל ספר ארחות צדיקים בשער התורה, ויש ראיות גדולות ברורות מכמה מקומות בתלמוד שהיו כולם רגילין בחזרה ולכל אחד היה לו סכום מנין כך וכך פרקים ליום כשהיה טרודים ביום אז היו פורשין בלילה וכל ל' יום היו חוזרים לתלמודם ובזה הענין היו לומדים גם כן בצרפת עד שהגיעו למעלות רבות לידיעה גדולה ולא הוצרכו לספרי פוסקים כי היו יודעים המצות מתוך התלמוד והתוס'. וכן בארץ צרפת היו עוסקים בעסק גדול וזמן רב והיו יושבים במקום אחד ללמוד כל התלמוד והיה חוזרים תמיד ולא פסקה תורה מפיהם והיו עושים כמו מעשים הראשונים כדאמרין ליגמר אינש אע"ג דלא ידע מאי קאמר ואמר' מעיקרא ליגמר אינש והדר ליסבר וכל זה אינם עושים עתה כי כל אחד רוצה ללמוד תוס' וכל חידושים וחידושי דחידושים קודם שידע צורת התלמוד א"כ איך יצליחו כיון שעושה להיפך מה שאמרו חכמי התלמוד כי כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת ואין להשיב עליו או לשנותו ולא להוסיף ולא לגרוע וכו'. ואם היו לומדים בקביעות יום ולילה אז היו לומדים והיו בקיאים בתלמוד והיו מתאזרים ללמוד כי היה להם להבין בקל והיה אדם בא ללמוד לעולם נים ולא נים תיר ולא תיר והיו מוסיפין בכך יראת שמים שלימה וגם היו מתרבים התלמידים והיו עוסקים תמיד. אבל עתה מרוב טורח השמועות

נעשית עליהם ההלכה כמשא כבד ולא יכלו עוד להביט בה ומתוך כך עוסקים בשגעון וכליצנות מבלבלין ומבטלין ועוסקים במיני תחבולות ואין להם יראת שמים. ואמרו בויקרא רבא נכשל אדם בעבירה אחת ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה רגיל לקרוא דף אחד יקרא ב' דפין או לשנות פרק פעם אחת ישנה פעמים או ללמוד פרק אחד ילמוד ב' פרקים אלמא רוב גירסא עיקר כ"א היה הפלפול עיקר לצעוק ולהרים קול חצי יום בדיבור א' אז היה לנו לומר אם מתחילה היה רגיל להקשות קושיא אחת יקשה ב' קושיות. ובפ' האיש מקדש אמרינן כשמת ר"מ אמר ר' יהודה אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם וכל זה שלא היו רוצים להתבטל מגירסתן כי ר"מ היה חריף ולא עמדו חבריו על סוף דעתו. והא דאמר בפרק במה מדליקין אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה פלפלת בחכמה משמע שצריך אדם לפלפל זה לימוד הגמרא שמקשינן משניות על ברייתות ומתריצין להו אי נמי ע"י עסק והגיון בתורה נותן דעתו לדקדק ומוצא טעמו, אבל לישב כל היום לפטפט פשיטא שלא לעשות כן. וכן עתה רוב הלומדים מודים בעצמן שאין לומדים בהוגן ויודעים שאינם לומדים דרך הישר כי מרוב טורח הפטפוטים שהם מפטפטים הם מתבטלים לגמרי ולא ישיגו ללמוד לא תורה ולא נביאים וכתובים ולא אגדות ולא מדרשים ולא שום חכמה מחמת רוב תחבולות שלהם. ועיין בספר אור החיים להגאון מוה"ר יוסף יעבץ הקדמון שעל זה אבדה גלות ספרד ע"ש. הו"ד בס' מכתב הראשון.

והנה רבים טוענים כי אין זמן לכל זה ללמוד ביום אחד כל כך הרבה אבל באמת הדבר זה הוא טעות ומעשה יצר הוא או בכלל עצלות ועתה אתן לך בני קצת משל כשתקום בבוקר בשעה 5.00 או 5.30 ותלמוד שתי שעות עד 7.30 ואח"כ תתפלל שחרית עם ארוחת בוקר עד תשע ומתשע עד 1.00 או 1.30 תלמוד גמרא עם מפרשים מ-1.30 עד 2.00 ארוחת צהרים מ-2.00 עד 3.00 תלמוד איזה קיצור בהלכות לידע האין להתנהג מ-3.00 עד 7.00 בערב תלמוד שיעור שני בגמ' עם מפרשים מ-7.00 ועד 8.00 ארוחת ערב ומנחה ומעריב (או שתתפלל מנחה מיד אחר ארוחת צהרים) מ-8.00 עד 10.00 תלמוד קצת בספרי מוסר וחזרה בשו"ע ובשאר ענינים ב-10.00 תלך לישן ולנוח לעבודת הבורא להשי"ת שמו ולקום בבוקר ולעזור השחר וכשתעשה כן תראה שיש לך זמן הרבה יותר ממה שחשבת רק שצריך לשמור על הזמנים בדיוקנות גמורה כמובן כל ערום יעשה בדעת ויסדר כפי תוכן נפשו לאחד יותר טוב ללמוד בבוקר גפ"ת ואח"כ טור עם שו"ע והשני להיפוך וגם יש זמנים שיותר נוח ליה ללמוד בזה הכל כפי תוכן נפשו להוסיף ולגרוע על הסדרים הנ"ל אבל לשמור וללמוד כל הזמן הנ"ל ולפי"ז יוכל גם לישן כי אז יהיה יותר צלול בדעת ללמוד וזה בדוק ומנוסה, ודאי מי שיכול להוסיף על השעות מזה אשרי חלקו כי לא כתבתי זה אלא לתלמיד בינוני שלא יפחת ללמוד מזה הזמן ואם

יעשה כן אני ערב לו שאי"ה בזמן קצר יתעלה כתורה וביראת ה' טהורה לשם ולתפארת.

שער ד

ובעיקר דרך הלימוד בזמן הזה ומה שנשתבש מדרך הלימוד דבדורות הקודמים לא הי' זה הדרך בישיבות כלל לא בליטא ולא בפולין ולא באונגארן טשעכיע ובשאר מקומות ודכירנא כד הוינא טליא ויצקתי מים על ידי מו"ר הגה"ק מרן יוסף אלימלך כהנא הי"ד למדנו בכל שבוע 6 דפים גמרא עם מפרשים ש"ע א"ח עם מג"א ויו"ד עם ט"ז וש"ך ועוד והיה נסיון בכל שבוע על כל השיעורים שלמדו ובסוף הזמן עשו חזרה על כל מה שלמדו בכל הזמן והיו ממש משימים לילות כימים אז לעבור הכל לערך שלשים יום או חמש שבועות וגם דברתי עם ידי"נ הגאון הגדול זקן ראשי ישיבה מוה"ר יעקב קאמינעצקי ועם ידי"נ הגאון הגדול רשכבה"ג מוה"ר משה פיינשטיין שליט"א ואמרו שזה הדרך נשתבש פה רק בזמן האחרון והגאון ר' אלחנן וואסערמאן זצ"ל הגיד שיעור בכל יום דף גמרא ותוס', זאת אומרת 6-7 דפים לשבוע ולזה גדלו והצליחו ועשו פרי ומאז סרו מזה הדרך בעלי כשרון מזניחים את התורה כי ממילא אין עולין למעלות התורה, שוב יצא לאור קול קורא מירידי שרי התורה מארצינו הקדושה שהכריזו על זה ולפי שהוא כמעט אות באות ממה שאני מצטער על זה יותר מעשרים שנים אעתיק דבריהם ככתבם וכלשונם (ועיין גם בספרי משנה הלכות חלק ה' סימן קע"ז באריכות) והשומע יקח לקח טוב.

קריאת קדושה

מאת מרנן ראשי הישיבות שליט"א

אלעזר מנחם מן שך, קרית הישיבה, בני ברק

ב"ה, יום ב' כ"ו בניסן תשל"ה

לכל בני הישיבות היקרים שיחיו, שלומכון יסגא לעלם

באנו בזה בדבר סדר הלימוד שבזמן האחרון ראינו שנשתבש אצל בני הישיבות שכל כך לומדים כמות מועטה, שבזמן אחד לומדים כעשרים דפים פחות או יותר קצת, ובאנו לעורר אתכם שלא זו הדרך לעלי' בלימוד וגם מאז ומתמיד לא למדו כך ומתוך זה אחר שעבר עליו הזמן, אינו מוצא סיפוק נפשי רואה שאין בידו כלום, כי הלא דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקו"א. ובלי ידיעות אי אפשר להגיע לשום דרגא בלימוד, ומאז ומתמיד הי' תופס מקום עיקרי החזרה, שהיו חוזרים כמה פעמים על כל מס' ומס' ומתוך זה נתקיימה בידו, ולא כך היום

שאינן חוזרים כלום, ואין להשלוח עצמו שמעיינים בהראשונים ועוד ספרים, שאחרי כל זה אין סיבה ללמוד כמות כל כך מועטה.

ולזה דעתנו שעל כל אחד ואחד ללמוד לכהפ"ח דף גמ' בכל יום, ולעיין בספרי הראשונים ובספרי האחרונים המפורסמים, ולחזור על לימוד כל אחד כפי שקובע לעצמו אם אחר כל פרק או שני פרקים, או אחר גמר המסכת, וכזה ימצא סיפוק אחרי שעבר הזמן ויודע מסכת, ובזמן השני יודע עוד מסכת, וכן הלאה עד שיהיה בקי בסדר או שני סדרים, וזה יתן לו עידוד להמשיך עוד ועוד, ואל להתאמץ לחדש חידושים, כי הכל מעצמו יבא.

כל זאת מצאנו לנחוץ לעורר, למען חיווק התורה.

ולכבוד התורה אנחנו חותמים

אלעזר מנחם מן שך

ישיבת מיד בירושלים

ב"ה, כ"ז ניסן תשל"ה

הנני בזה להעיר ולעורר את אחינו בני הישיבות היקרים הי"ו כי עיקר גדול הוא ידיעה בגמ' רש"י ותוס' במסכתות שלמות כל כמה שאפשר ובלי למעט בחשיבות של העיון בעומקה של הלכה - עיקר גדול הוא לדעת המסכתא הנ"ל, כי מבלי יסוד זה אין קיום לכל עיון ועמל בעומק הסוגיות.

ולצורך ידיעה זו מוכרח לחזור כמ"פ על הגמפ"ת, דבלאה"כ ראשון ראשון נשכח, וכשידעו היטב את הגמפ"ת יצליחו בע"ה בעיונם ועמלם, חידושי תורתם יהיו נכונים ומאירים.

לכן לבד מעיונם בעומק הסוגיות, מהנכון לקבוע סדרים ללמוד גמפ"ת בבהירות, ולהשתדל לחזור עליהם כמ"פ ועי"ז יתגדלו בע"ה להיות למאורות בישראל.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

חיים שמואלוביץ

משה חברוני
ראש הישיבה דישיבת חברון
כנ"י בעיה"ק ירושלים תובב"א

ב"ה, ירושלם כ"ח בניסן תשל"ה

לכל בני הישיבות היקרים העמלים ויגעים בתורה ד' עליהם יהיו.

באנו כזה לעורר בדבר דרך הלימוד בזמן האחרון שנשתבש מאד ונשתרש הטעות, שלומדים שני סדרים, סדר א' הנקרא עיון וסדר ב' הנקרא בקיאות. ובאמת שני הסדרים הם לא בסדר, העיון לאו עיון הוא והבקיאות לא בקיאות.

אחרי שבסדר העיון לומדים כעשרה דפים בזמן או פחות, היינו כעשרים דף בשנה.

ואין זו הדרך שדרכו כל הדורות בישיבות ועל זה נאמר אילו דייקנן כולי האי לא תנינן. ולא כך תנו רבנן, וסדר הבקיאות לומדים ולא חוזרים ואין בלימוד זה שום בקיאות.

אלא הדרך הנכונה באמת ללמוד שני סדרים באופן אחד, היינו בעיון, והיון הוא מה שלומדים בעיון דיליה ולא עיון בכל האחרונים. לומדים רש"י בעיון רב ותוס' ועוד קצת ראשונים בעיון, וצריך ללמוד כל יום דף אחד לפחות, וביום ששי ושבת לחזור כמה פעמים, ואם לומדים סדר א' בעיון ושני לבקיאות צריך להתחיל מתחילת המסכת הן העיון והן הבקיאות, אלא בעיון צריך ללמוד עמוד אחד בערך כל יום, וסדר ב' ללמוד עוד עמוד ולחזור פעמים אחדות על המקום ואח"כ לחזור בין משנה למשנה ובין פרק לפרק וכו'.

ואם בלימוד בעיון מתקשים באיזה ענין לא לעמוד על זה ימים ושבעות אלא מעיינים היטב במחשבה עמוקה ובעיון ראשונים ולומדים הלאה אף שנשאר קשה.

ובאופן כזה אפשר ללמוד היטב מסכת בזמן אחד ולהבין ולהשכיל ולעלות מעלה מעלה בתורה כמו בזמן הקודם ודורות הקודמים וצריכים לדעת שמה שחסר בבקיאות חסר גם בהבנת הדברים, כי תורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר ואי אפשר לבנות שום יסוד בלי בקיאות.

ואם ילמדו בדרך הנ"ל יקויים בכל אחד יגעת ומצאת, ויתגדלו בתורה בעה"ת כמו בזמן הקודם ודורות הקודמים.

הכו"ח למען כבוד התורה והעמלים בה

משה חברוני

שער ה

ומעתה נבא ונשובה למעלה והנה הטובות שרוצה בהם האדם מלימוד התורה הם משני פנים האחד רוחני והשני גשמי, וחלק הרוחני גם כן מתחלק לשני פנים האחד לעולם הבא והשני בעולם הזה ועל דבר שאנו מתפללין בתפלת רב כשמברכין החודש חיים של עושר וכבוד, ושיהי' למדן ויכבדוהו, וכשיבא לביתו מן הישיבה מלא וגדוש בתורה ויראת ה' טהורה יתכבד בפני בני אדם וחביריו ואביו ואמו מתגאים בו ושכניו מתקנאים בו ובהוריו אשריהם שזה ילדו ואשריהם שזוה גדלו ושם שמים מתאהב על ידו וכשרואה כך מוסיף ללמוד בהתמדה גם בביתו וכשחביריו רואים מתקנאים בקנאת סופרים ותרבה חכמה שגם הם רוצים להיות כמוהו כשרואים כמה הוא נתעלה במעלות התורה ונתהפך לאיש אחר ונמצא שם שמים מתקדש על ידו והוא מוצא סיפוק נפש בתורתו.

והטובות הגשמיות שרוצה האדם שע"י למודו יזכה להיות לו פרנסה טובה והגם שאמרו ז"ל ולא קרדום לחפור בה מ"מ כבר האריכו בו רבותינו ז"ל דבזמנינו אנו שא"א לקיים שניהם מותר ליהנות ואי"ה בסמוך נאריך בזה בס"ד, דאדרבה כה"ג הלומד כדי שיוכל לפרנס עצמו וב"ב מקרי תורה לשמה.

ומתחילה נדייק עוד דיוק עצום לפענ"ד בדברי שלמה המלך שכתב חנוך לנער על פי דרכו ויש להבין דברי החכם וחדותיו שאמר לחנכו על פי דרכו של הנער ואדרבה אם יחנכו לפי דרכו הלא לפתח חטאת רובץ ויגדל פרא אדם כדכתיב הפרא אדם יולד והיל"ל חנוך לנער ע"פ דרכי התורה או ע"פ דרכינו או חנוך לנער לפי דרכיך שהוא המחנך אותו בדרך ה' וראיתי לרלב"ג שפי' באמת וז"ל אשר יחנוך את הנער ע"פ הדרך אשר מנהגו וטבעו ללכת בה לחשבו והשגתו שכבר יקבל מוסר כאשר יוגדל הנה יומשך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה וגם לא יסור ממנו מעצמו וגם בעת זקנתו ע"כ פי' בלשון אם כלומר תחנכו לנער על פי דרכו לא תוכל להסירו מדרך הרע עוד וישאר במנהגו וטבעו ודרכו הרע ולא יסור ממנו מעצמו וגם לעת זקנתו ישאר כמו שהיה על דרך הרעה.

ואשר נראה בזה דהתורה תלמדנו דרך החינוך והוא שנער קטן דרכו למשוך אחר תאות לבו מה שהוא ערב לו לפי שעה ודעתו קצרה להבין ולהשכיל ולראות על העתיד כמאמר החכם איזהו חכם הדואה את הנולד ונער קטן עדיין לא עמד על חכמתו ולכן צריך האב להדריכו למה שטוב לו באמת לפי שהאב דואה את הנולד ואם לפעמים גם האב אינו רואה את הנולד ולא הגיע לבחינת חכם לראות הטוב האמיתי ולכן מוסדו לת"ח כגון רב או ראש ישיבה שילמדוהו החכמה ויביאנהו ויכשירוהו לטוב העתיד האמיתי כי רחמי האב על בנו.

אבל היות ודעת הנער הוא קלוש וקצר וההשגה אינו רוצה לקבל החינוך ולכן צריך לחנכו לפי דרכו והבנתו ולמשל לתינוק נותנים לו ממתקים ומשחקים אחרים שהוא אוהבם בטבעו ואומרים לו שאם יעשה הטוב הוא יקבל הממתקים ואם ילמוד תורה ויקיים מצות יהי' לו הרבה סוכריות ויקבל משחקים טובים. וכשיגדל קצת ולא ימשך עוד טבעו אחר המשחקים הקטנים יפתוהו בדברים אחרים וכשיהי' כבר בן דעת קצת ויתחיל בלימוד יתן לו פרסים שאם ילמוד משניות בע"פ יקבל פרס על זה ולעולם משתדל עמו לחנכו יותר ויותר ולפתותו ע"י דברים גשמיים מה שעדב לו לפי שעה עבור לימוד תורה ומצות וקיומם. וזה שאמר הכתוב חנוך לנער ע"פ דרכו היינו לפי דרכו תחנכו שאם תקום על תינוק בתקיפות וביד רמה ובמכות רצח לא יתקבלו דבריך עליו אבל אם תבא עליו לפי דרכו אז תצליח לחנכו בתורה ומצות.

ודבר זה מתורת משה למדנו דכתיב אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמדו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשובע הרי שיעדה התורה גשמיות בשביל קיום המצות והגם שהקשה הרמב"ם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא תי' זה דאין זה שכר מצוה אלא שיוכלו לקיים המצות והוא בגדר הנ"ל וכתיב והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמדתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך ואהבך וברכך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך וגו' ובפ' ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה ובתוכחה ואם לא תשמעו ולא תעשו והלכתי עמכם בחמת קרי וענוש יענש ועוד הרבה בתורה.

ובנביאים יהושע א' ו' חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל וגו' לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל ובכתובים יקדה היא מפנינים ומזהב ומפז דב ומתוקים מדבש ונופת צופים. ובחז"ל אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ופריך ובימינה עושר וכבוד ליכא ומשני כ"ש עושר וכבוד ובמשנה עוד (אבות פ"ו) כל הלומד

תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ובמשנה פאה אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים וכו' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקן קיימת לו לעולם הבא ועוד אמר רבי יונתן כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר ועוד אם אין קמח אין תורה ובמשנה כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ועוד הרבה והרבה מקומות אשר התורה וחז"ל יעדו לנו טובות בעוה"ז עבור לימוד התורה וקיום המצוות ובק"ש והי' אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותרושך ויצהרך ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת וגו'. וכעין פ' זה כתב החובת הלבבות.

ומה שאמרו במשנה (אבות) אנטיגנוס איש סוכו קיבל משמעון הצדיק אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס וכו' הכוונה היא על בעלי דעת שלימה שהגיעו והכירו האמת השלם אז ודאי אין נכון לשמש את הרב על מנת לקבל פרס והוא מדת חסידים ואנשי מעשה בני עליה שהמה מועטים וע"ד רמז אמרתי מה שאמרו בגמ' שבת ק"ב מצילין סל מלא פירות וכו' ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון לאחר השבת ובגמ' חשבון מאי עבדתה מהפקרא קזכו אמר רב חסדא מידת חסידות שנו כאן ופריך חסידי אגרי דשבת שקלי אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן דלא ניחא ליה דליתנהי מאחרים ובחנם נמי לא ניחא ליה דלטרח וכו' ופירש"י חסידי אגרא דשבתא נטלי אם חסידים הם יש להם לוותר משלהם דחסיד לא מקרי אלא א"כ מוותר משלו ויר"ש אינו מוותר משלו ובחנם לא ניחא ליה דלטרח והכ"נ י"ל לענין הא דאנטיגנוס דיר"ש לא ניחא דלטרח ולא יקבל פרס וחסידים משמשינן את הרב שלא על מנת לקבל פרס כן נראה בדרך רמז. עכ"פ לסתם בני אדם אדרבה התורה הבטיחה שכר על מצות ומע"ט ובמעשר אדרבה אמרו בחנוני מותר אפילו לנסות.

וזה לשון הרמב"ם בפיהמ"ש (סנהדרין פ"י משנה דכל ישראל בד"ה וכת חמישית) ואתה המעיין בספר זה תבין זה המשל שאני ממשל לך ואז תכין לך ותשמע דברי בכל זה שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו לענין מה ששיג מן השלמות אלא שהוא מעוט שני וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב ולא מה שיגיעהו בשבילו מן השלמות ולפיכך ההכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו שיורז אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים ואתן לך מעט דבש וכזה הוא קורא ומשתדל לא לעצם הקריאה לפי שאינו יודע מעלתה אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל ואכילת אותו המגדים אצלו יקר בעיניו מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק

ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה והוא עמל בו כדי שגיע לו באותו עמל התכלית האהוב אצלו והוא אגוז אחד או חתיכת דבש וכשיגדל ויחזיק שכלו ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים וחזר לאהוב זולתו יורזו אותו ויעורר תאווה באותו דבר החמוד לו ויאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מנעלין יפים או בגדים חמודים ובזה ישתדל לקרא לא לעצם הלימוד אלא לאותו המלבוש והבגד ההוא נכבד בעיניו מן התורה והוא אצלו תכלית קריאתו וכאשר יהי שלם בשכלו ויתבזה בעיניו זה הדבר ג"כ ישים נפשו למה שהוא גדול מזה ואז יאמר לו רבו למוד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דינר אחד או ב' דינרין ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון ואותו הממון אצלו נכבד מן הלימוד לפי שתכלית הלימוד אצלו שיקח הזהב שהבטיחוהו בו וכשיהיה דעתו גדול ונקלה בעיניו זה השיעור וידע שזה דבר נקל יתאוה למה שהוא נכבד מזה ויאמר לו רבו למוד כדי שתהי ראש ודיין ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוני והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו ותהי התכלית אצלו הכבוד שיכבדו אותו בני אדם וינשאוהו וישבו אותו וכל זה מגונה ואמנם למעוט שכל אדם שישם תכלית החכמה דבר אחר זולתי החכמה ויאמר לאיזה דבר נלמד אלא כדי שנשיג בו זה הכבוד וזה הוללות על האמת ועל למוד בזה אומרים חכמים שלא לשמה כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו אלא בשביל דבר אחר והזהירו חכמים על זה (אבות פ"ד מ"ה) לא תעשה עטרה להתגדל בה ולא קרדוס לחפור בו והם רומזין למה שבאתי לך שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרויח ממון ולא יתעסק בתורת השי"ת להתפרנס בה ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה ואסור לאדם השלם שיאמר כשאעשה אלה המצות שהם המדות טובות ואתרחק מן העבירות שהן המדות הרעות שצוה השי"ת שלא לעשותה מה הגמול שאקבל על זה לפי שזה כמו מה שיאמר הנער כשאני קורא זה מה יתנו לי והם אומרים לו דבר פלוני לפי כשאנו רואים מיעוט שכלו שאינו מבין זה השיעור והוא מבקש לתכלית תכלית אחרת אנו משיבין לו כסכולתו כמו שנאמר ענה כסיל כאולתו וכו' ואמנם ר"ל בזה שיאמין באמת לעצם האמת וזהו הענין שקוראין אותו עובד מאהבה ואמרו ז"ל במצותיו חפץ מאוד אמר ר' אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו וכמה היא מבוארת וכו' וגדול מזה מה שאמרו בספרי שמא תאמר הרני לימוד תורה בשביל שאהי עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר לעוה"ב ת"ל לאהבה את ה' אלקיך כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה והנה התבאר לך זה הענין ונתבאר שהיא כוונת התורה וכו' וזו היא מעלת אברהם אבינו ע"ה. וכו'.

ולפי שידעו חכמים ז"ל שזה הענין קשה עד מאוד ואין כל אדם משיג אותו ואם השיגו אינו מסכים בו בתחילת הענין ואינו סובר שתהא אמונה ברורה לפי שהאדם אינו עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת או שתסור ממנו פסידא

ואם אינו כן יהיה אצלו אותה מעשה הבל וריק היאך יאמר לבעל תורה עשה אלה המעשים ולא תעשה אותם לא לירא מעונש מהשי"ת ולא להנחיל שכר טוב זה דבר קשה עד מאד לפי שאין כל בני אדם משיגים האמת עד שיהיו כמו א"א ע"ה ולכן התירו להמון כדי שיתישבו על אמונתם לעשות המצוה לתקות שכר ולהנזר מן העבירות מיראת עונש ומזרזין אותם על זה ומחזקים כוונתם עד שישג המשיג וידע האמת ודרך השלם מה הוא כמו שעושין בנער בשעת הלימוד כמו שהבאתי המשל והאשימו לאנטיגנוס איש סוכו בבארו להמון מה שבאר ואמרו בזה הזהרו בדברים כמו שנתבאר באבות (פ"א מי"א) ואין ההמון מפסידין מכל וכל בעשותם המצות מיראת העונש ותקוות השכר אלא שהם בלתי שלמים ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם כח והשתדלות בעשיית התורה ומזה יתעוררו לדעת האמת ויחזרו עובדים מאהבה וזה הוא מה שאמרו ז"ל (ב"ב ט"ו) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה עכ"ל, ע"ש. העתקתי כמעט כל דבריו כי הם קילורין לנו לעינים.

ומערתה פשוט דהסיבה הוא שכל הבתי ספר שלהם מביטחים לתלמידיהם כל מיני עוה"ז ומפרסמים שתיכף בצאתם מהאוניווערסיטא יקבלו יקבלו משרה עם פרס גדול של חמש עשרה אלף דאללאר לשנה וכיוצא בו ועוד ועוד וזה הוא העיקר היצה"ר שלוחם עם הבן ישיבה ועם הוריו ולעומת זה הישיבה או ראש הישיבה מביטחו שיהי' ת"ח ויהי' בן עוה"ב והגם שודאי אמת הוא שדין הוא גדול משלהם וכמ"ש רז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה וא"כ אפילו יהי' לו כל חיי העוה"ז שאפשר אפ"ה רק שעה אחת בעוה"ב יפה מכל זה וכ"ש חי נצחי שיהי' לו בעוה"ב מיהו דבר זה אפשר להסביר לבעלי דעת מי שכבר מלא כרסו בש"ס ופוסקים ויר"ש וכמ"ש לעיל אבל לצעירי התלמידים קטני המוחות שרוצים לבנות להם בית ולחיות כדרך כל הארץ ולנהוג במנהגי דרך ארץ על פי התורה קשה להשביעם רק עם העולם הבא וללחום נגד הזרם ואין כאן זה לעומת זה וכמעט ניטלה הבחירה ובתורה כתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה וכתוב ובחרת בחיים והנה הבחירה הוא כשיש שני דברים שוים אז יש כאן בחירה או דבר אחר שהוא נראה שוה לו מן השני אבל כששני הדברים אינם בגדר זה לעומת זה אז ניטלה הבחירה וע"ז זה אמרו באב שהאכילו לבנו והשקהו והלכישו והושיבהו בין הזונות מה יעשה הבן שלא יחטא כלומר שניטל ממנו הבחירה וכיון שיוצא וטועם טעם החטא משכתו ואינו יכול לנתק ממנו כמ"ש שאני מינות דמשכי.

ומצינו בגדולי עולם שאחר שנמשכו אחר תענוגי העולם הזה שכחו כל התורה כולה עיין שבת קמ"ז אמר רבי חלבו חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה כי הרר אתא קם למקרי בספרא בעא למיקרי החורש הזה לכם אמר

החרש היה לבס בעו רבנן רחמי עליה והדרי תלמודיה והיינו דתנן ר' נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריו שחבירך יקיימה בידך ואל בינתך אל תישען ועיין רש"י שם דעשרת השבטים היו בעלי הנאה ועסוקים בכך ולא היו עוסקים בתורה ויצאו לתרבות רעה וראב"ע איקלע לפרוגייתא ודיומסת ואימשיך אחר היין והרחיצה ונעקר תלמודו ושכחו עד שלא הכיר האותיות וקרא במקום החדש החרש ובמקום הזה היה ובמקום לכם לבס ולכן אמר הוי גולה למקום תורה שאל תשב אלא בין ת"ח ובמקום ת"ח ואל תאמר חכם גדול אני וזכרן ולא אשכחנה ע"ש.

אשר לכן נלפענ"ד כדי להצליח נגד הזרם החיצוני של העולם הזה צריך להסביר להבין ישיבה שלא פחות הוא מבין הקאלעדוזש ח"ו ואדרכה עולה הוא במעלות לא מיבעיא ברוחניות אלא בענין פרנסה נמי שהרי התורה העידה לנו אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וברכת ה' היא תעשיר והתורה מיעדת אשריך וטוב לך אשרך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא וישנם בעלי בתים עשירים גדולים שהם בני תורה למי שאינו ראוי להיות תורתו אומנתו וישנם ראשי ישיבות שזכו להיות בכלל הכהן הגדול מאחיו בתורה ובעושר תורה וגדולה במקום אחד וכן מנהלי הישיבות ומגידי שיעור ומשגיחים שב"ה כהיום הם בעלי פרנסה והכל בלי קאלעדוזש ועל טהרת הקודש נושאי דגלה של תורה ויש עתיד גדול לבעלי כשרונות להיות בין ממשיכי השלשלת הזהב ללמד את בני יהודה קשת מלחמתה של תורה ויחשב עם אותם שהתחילו ממששה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו' וכו'.

שער ו

אמנם יש עוד דבר שצריך להעיר לראשי ומנהלי הישיבות והוא שראשי הישיבות עליהם לדאוג לכל התלמידים ולהבחין ביניהם בעלי הכשרונות הראויים להיות גדולי התורה וידריכו אותם על דרך הזה ולהסביר להם ולהכשירם להיותם הראשי הישיבות והמנהיגים לדורות העתידים ללמוד וללמד והתלמידים שהראשי ישיבות מכירין בהם שאינן בעלי כשרון ואין להם חשק להשאר וללמוד תורה ולעשות תורתם אומנתם ע"פ דרך התורה ויהיו מתומכין דאור' ושכרם מרובה כמו ללומדי התורה יכשירו אותם לעסוק במסחר ולהיותם קובעים עתים לתורה ויעסקו במסחר ועל ראשי הישיבות לדאוג לאלו כמו לבעלי הכשרונות ושימצאו פרנסות במסחר או במלאכה ע"פ התורה.

ודבר זה למדנו מתנא אלקי (פסחים קי"ג) שאמר לו רב לאיכו בריה טרחי כך בשמעתתא ולא מסתייע מילתא תא אגמרך מילי דעלמא, אדחלא אכרעיך זבינך זבין פי' בעוד שהחול על רגלך כשבת מן הדרך מכור מה שהבאת כדי

שתחזור ותקנה ותביא כל מילי זבין ותתחרט בר מחמרא דזבין ולא תחרט וכו' ע"ש. הא לן רבינו הגדול מלמדינו שהי' לו בן שלא אסתייע מילתא ולא הצליח בלימודו למדו מילי דעלמא והיינו סחורה שיהא סוחר והרי דפשוט דרב רצה שבנו זה יהי' ת"ח וראש ישיבה או רב אבל כיון שראה שלא אסתייע מילתא להיות תורתו אומנתו למדו סחורה והגם כי פשוט נמי דהי' יכול לעשות בנו זה איזה דרדקי מלמד או כיוצא בזה אמנם ראה שלא יצליח לא הוא ולא התלמידים בזה טוב לו שיצא במסחר ויהיה בעה"ב ב"ת לפי יכלתו ויר"ש ויהי' מתומכי דאורייתא ויקבל שכר כיששכר וזבולון.

ובגמ' ברכות ל"ה ע"ב נחלקו רבי ישמעאל ורשב"י רבי ישמעאל אומר הנהג בה מנהג דרך ארץ ר"ש אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורע בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמם ואמר אביי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם הרבה עשו כר"י ועלתה בידם. והנה מדאמר הרבה עשו הכי והרבה עשו הכי משמע דלא איפסק הלכתא ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דאל"כ האיך אמר הרבה עשו והרבה עשו הא הלכה כמר או כמר והעושה כהשני עובר על ההלכה והפשוט כי ודאי א"א לכל העולם קודם ביאת המשיח להיותם תורתם אומנתם ולכן קאמר הרבה עשו כן והרבה עשו כן ועיין ח' מהרש"א ובמקום אחר פירשתי הא דר' נהוראי אומר אין אני מלמד את בני אלא תורה והלא חז"ל אמרו חייב ללמדו אומנות ואטו פליג על זה אמנם נראה דהחילוק מי שבאמת מוכשר ללמוד תורה הוי החיוב ללמדו תורה ולהכשירו שיהיה תורתו אומנתו ולמי שאינו מוכשר לא ולכן אמר אין אני מלמד את בני אלא תורה היינו שבני מוכשר לזה וי"ל שוב מצאתי כעין זה בספר קובץ מאמרים.

ובגמ' חולין אמר ר' שמעון בן לקיש אומה זו כנפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים עלין שבה אלו עמי הארץ קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל והיינו דשלחו מתם ליבעיי רחמים איתכליא על עליא דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא ופירש"י אומה זו נמשלה כנפן מה הזמורה הזו מוציאה לולבין ועצים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים ומפזרים ממונם למלכות בשביל אחיהם ומתקיימים על ידם עלין שבגפן סובלין הרוח ומגינים על האשכולות שלא יכם שרב ושמש ורוחות כך עמי הארץ חורשין וזורעין וקוצרין מה שת"ח אוכלין ופשוט דהא והא בעי.

והגם כי ודאי הי' מן הראוי שכל ישראל יעסקו בתורה אמנם כבר כתב הרמב"ן ז"ל באגרת השני' וז"ל במרעה השלום תנהלו את הצאן ובנאות אהבה תרביצו עדה ועוד ראוי לכם להזהיר בנחת את הכל להניח העסק מכל וכל ירא שמים ישוב וישקוד על ספר תורה שבכתב ושבע"פ כי הוא בית חיינו ובזה מעלתינו תגדל השומע ישמע והחדל יחדל שאי אפשר להוכיח לכופ כל ישראל להיות חסידים ובזה נהגו אבות העולם ליסור מזה חכמים גדולים אף כי למנוע מן ההגיון תלמידים המתחילים ללמוד כמו שמצאתי בתשו' רב האי גאון ז"ל לנגיד שכתב לו בלשון הזה תקן הגוף ומישר הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולחכמים שכמוהו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדברי המצות והתורה עכ"ל. הנה ביאר לן הרמב"ן ז"ל דא"א לכופ לכל ישראל להיות חסידים והגם כי צריך להזהיר את כל להניח העסק וללמוד תורה מ"מ במרעה השלום לנהל.

ומראש צורים אראנו, אבינו יעקב כשבירך את בניו בירך ליששכר חמור גרם ולזבולון שלחוף ימים ישכון ואמרה תורה כל אלה שבטי וגו' איש אשר כברכתו בירך אותם והנה ראה כל אחד טבעו וברכו לפי טבעו, והתורה העידה איש אשר כברכתו בירך אותם וד"ל.

והנה כבר העלה לן רבינו הגדול ר' יצחק בן עראמה ז"ל בעל העקידה בספרו הגדול בפ' נח השער החמשה עשר דנמצאים בעולם שני מיני טבעים. הראשון הוא המפורסם לא דעת ולא תבונה בו אבל נוהג על ענין אחד תמיד בלי השקפה למה, ולמי, ולמה, ומתי, כי הוא התנאי שהותנה עמו בעת הבריאה כמ"ש חכמינו ז"ל וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו הראשון (ש"ר פכ"א) והוא שיהא נגר ונדבק כבתחלה. אמנם השני הוא הטבע הזה המעולה הפועל ברצון ובחינה שכלית אשר הוא גם כן התנאי שהתנה הקב"ה על הים שיקרע ועל האש שלא ישרף (ב"ר פ"ה) כו' ומזה שכל מה שהוא נס לפי התנאי הראשון הוא טבעי לפי תנאי השני בלי ספק והסביר שם כי הטבע המעולה השני בכל האנשים ובכל הענינים אשר תמצא יד ההשגחה האלקית עליהם לפי מעשיהם ומה שנעשה או שנוי גדול מהמנהג הטבעי קראוהו המוניינס נס לפי הטבע המפורסם והנכר להם אמנם אצל המשכילים המתבוננים במעשה ה' כי נורא הוא טבע גמור באמת וזה ענין נפלא אמתי מאד ביאורו חז"ל ע"ש באריכות גדולה דתמצית הדברס דמה שההמון קורין נס לאנשי המעלה והשכל הוא דרך הטבע כיון שההשגחה עליונה אצלם הוא דרך הטבע והבן כי הוא דבר נפלא.

וכבר ביארתי בזה מה שאמרו ז"ל האומר מה נאכל למחר הרי זה מקטני אמנה דצריך להבין מה נקרא קטני אמנה וכי יש חצי שיעור באמונה וגם מה שאמרו

אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין צ"ב ולהנ"ל מובן מאד שההמון הם מקטני אמנה שמאמינים שהשם ברא אלה אבל בשעת בריאה הוטבע מעולם דרך הטבע הגשמי ואין לשנותה ולכן אמר ודאי שהשי"ת זן ומפרנס לכל אבל ג"כ הוטבע בעולמו שאם לא ישתדל א"א לו לזנוז כי לא יעשה לו נס ויפרנסהו באופן שירד מן מן השמים ולכן אומר מה נאכל למחר שע"פ דרך הטבע לא יודע וכן נח מקטני אמנה ה' שלא נכנס לתיבה עד שדחפוהו המים שלא האמין באמונה שלמה בנסי ה' אלא חשב שהשם עושה הכל אלא שהוא הכל מדרך הטבע ולכן באמת ה' צריך לעשות תיבה ולהנצל בדרך הטבע שאלו לא היה מקטני אמנה ה' ניצול באופן אחר בדרך נס והוא ית' רב להושיע אבל מי שיש לו אמונה בהשגחה עליונה והוא מגדולי אמנה ויודע שקריעת ים סוף הוא אצלם דרך הטבע כמו חזרתו לאיתנו וכיוצא בו והאוכל היום הוא נס כמו האוכל למחר כי הכל אצלם בהשגחה פרטית בקיצור מה שאצל ההמון הטבע אצל אנשי מעלה הנס וההשגחה פרטית הוא להם הטבע.

שער ז

ולא אמנע מלעבור פרק אחד מה שעל לבי זה זמן רב אשר לפענ"ד הוא גורם גדול שבעלי כשרונות עוזבים את הבית המדרש והולכים לקאלעאדזש ופרנסות אחרות והוא שמלפנים בישראל הרבה בחורים לומדים בעלי כשרון היו שואפים להיות מורי הוראה אמיתיים ובמשך הזמן יתקבלו באחד הקהילות הקדושות לרב או מורה צדק דיין שוחט וכיוצא בו או מגיד משרים והיו עי"ז מתרכים בעלי כשרון שלמדו תורה והוראה הלכה למעשה והגם שלא הצליחו כולם למטרה זו ולא באו כולם להיות מורי הוראה שהרי כבר אמרו אלף נכנסים לביה"מ ואחד יוצא להוראה מיהו אלף נכנסו לביהמ"ד בשביל האחד הזה שחשבו אולי יצליחו להיות אחד מיני אלף הזה עכ"פ ה' להם שאיפה לזה ועי"ז גדלו והצליחו ועשו פרי בהלכה למעשה כיון שידעו שיש מציאות כזו והבעלי בתים הגם שהיו בני תורה גרולים החשיבו את הרב מרא דאתרא והיה להם לכבוד ולתפארת ולכן היו בחורים בעלי כשרון השליכו עצמם בלב ונפש להגיע לזה וגם אבותיהם בתפלתם התפללו שיצליח בנם ויהיה רב בישראל וגם הראשי ישיבה הדריכו את בני הישיבות שגם עליהם החוב לכבד ולירא מהמרא דאתרא הגדול מאחיו אף שגדלוהו מאחיו והוא אחד מהם ועי"ד שאמרו את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח כלומר שגם עליהם מוטל החוב לירא מהת"ח ולכבד ת"ח אחר.

אמנם מאז התחילו בכמה מקומות התורה לחנוך התלמידים בביטול נגד לימוד הוראה והלומד הוראה הלכה למעשה בישיבה רואין אותו בעין רעה ומזלזלים בו וממילא גם בהרבנים ומתחנכים התלמידים שאין צריך רב ומורה

הוראה וממילא נתמעטו מורי הוראה האמיתים מבני תורה ואין התלמידים מתעמקים בהוראה וגם לאחר שיוצאים מן כותלי הישיבות עושים לעצמם מנינים ואין מקבלין עליהם מורי הוראה אלא הבי"מ מתנהל בלי שום מורי הוראה כידוע כי ישנם כמה מנינים של בני ישיבות פה ובשאר מקומות מישיבות וישיבות שונות ואין גם אחד מהם שלקחו לעצמם רב מובהק מורה הוראה שיתנו לו פרנסה והוא ינהל את הקהילה שלהם. ואין אני אומר שיקחו להם מורה הוראה ממקום אחר אבל עכ"פ יקחו לעצמם משלהם תלמיד מהישיבה שלהם ואני בטוח שאם היו רוצים כל הני בתי מדרשים לקבל עליהם רב ומורה הוראה בזמן קצר כמה מחבריהם היו משלימים עצמם בהוראה והיו ראויים לאותו איצטילא והי' קנאת סופרים תרבה חכמה.

ואם אמור יאמר העובד ה' אהבתי את בית מדרשי כמו שהוא ואין אני צריך לרב ומרא דאתרא מורה הוראה כי הרי כלנו יודעים את התורה בני תורה ניהו ואין צריך למורא דע כי בזה הראה שנעלמה מיני' רמב"ם מפורש וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהל' תשובה בכ"ד דברים המעכבים התשובה בה"ב וז"ל ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי תשובה בפני עושיהם ואלו הן הפורש מן הצבור וכו' והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך תשובה שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא וכו' לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירין לתשובה ע"כ, הנה כתב הרמב"ם מפורש דצריך כל קהל וקהל להעמיד להם חכם גדול וזה ודאי לחכמים נאמר ובמקום אחר הבאתי בתשובה מש"כ הגאון מרן בעל חת"ס ז"ל והמ"ב אר"ח סי' נ"ג תוכחת מגולה על מה שאין לוקחים רבנים בכמה מקומות.

ועיין שו"ת ח"ס ח"מ סי' ט' אות ה' וז"ל אך מ"מ יפה אמר הגאון אם הישיבה אין בה סמיכה ללמוד דרך הפוסקים מה תועלת בעוקר הרים כיקר כרים והכוונה בישיבה שלומדים דרכי הוראה ופוסקים ודברים שמכניסו לקיים דברי אלקים חיים ע"ש. ועיין רש"י קידושין ל"ג ע"ב ד"ה תורה עומדת מפני לומדיה פרש"י בתמיה לפי שעסקו בדבר הלכה הי' קרי להו תורה עצמה ולדידיה לומדיה מבואר דהעוסק בדבר הלכה מקרי תורה עצמה שהוא עיקר הלימוד המביא לידי מעשה והלומד תורה שלא כהלכה אלא לפלפל ולסלסל נקרא לומדיה.

ושמעתי מכמה ראשי ישיבות דלכן אין מניחין תלמידיהם שילמדו הלכה בשביל שיהיו רבנים דאין זה תורה לשמה ולפענ"ד שגגה גדולה היא ואדרבה הרי אמרו לעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ואדרבה מצוה עושה שלומד ע"מ לקיים ולהורות את בני ישראל את המעשה אשר יעשון ולו

תהיה צדקה כי יהיה לו פרנסה ולא יהי' תורתו בכלל שאין עמה מלאכה שסופה בטלה והגם שאמרו ז"ל ולא תעשה קרדום לחפור בה מ"מ כבר חלקו האחרונים על הרמב"ם ז"ל דבזמן הזה א"א כמעט לקיים שניהם והא לך שהראשי ישיבות בעצמם נמי מקבלים שכר פרנסה ולא הוי קרדום לדידהו. ואעתיק כאן מה שכתב הגאון ר' ישראל מסאלאנט ז"ל בספרו נתיבות אור דף 112 וז"ל אחדים מגדולי תלמידיו אשר היתה ברוח דמיונם כי יהיה לאל ידם להבליג על כל עמל ותלאה ולהקדיש ימיהם קדש לה' מבלי לקבל עליהם עול רבנות שאלו לו על דבריו ועצתו הזה תהיה תורה לשמה ללמוד לתורת הרבנות.

אדמו"ר זצוק"ל ענה להם במתק שפתיו אין לשמה גדול מזה הן שגיתם בדמיונכם אל תתע עצמכם בשוא נתעה כי תוכלו לעמוד בנסיון הן כאשר ידחק לכם חלילה השעה מהצטרפות הפרנסה לב"ב כל עצתכם תתבלע ואז לא די אשר ההכרח יביאכם לקבל עליכם עול הוראה הן גם אתם לא תהיו עדיין שלמים ומתוקנים למלאות כל דרכי ההוראה לא יבצר מכם להכניס עצמכם בעול הזה של ההוראה כי ההכרח שולט על הכל וכאשר זה יהיה עכ"פ נמצא כי מטרת הלימוד אינו לשם תורת הרבנות רק כאשר זה יהיה בהכרח כנ"ל בין אם יהיה מתוקן להוראה או לא הנה הלימוד לדרכי הוראה תוכל להיות לשמה למען אשר לעת מצא כי יאכף עליו ההכרח לא יכשיל את הרבים חלילה וכו' ואין לשמה גדול מזה עכ"ל.

הנה לן דעת רבן של ישראל מגדולי בעלי המוסר שאין לך לשמה גדול ע"מ שאם יצטרך יהיה רב ומורה הוראה בישראל וגם הא לן שפי' שאם יחסר לו ההכרח השולט על הכל ומה נאמר ודאי כן הוא, וזה ההכרח אח"כ שולט על התלמידים ושולחם לחפש פרנסה ע"י הקאלעדזש ופשוט שעדיף שילמד תורה ויעשה בעל הוראה מללמוד ספרי מינות ויעשה פראפעסאר.

והאמנם טענה גדולה יש מה שראינו שרבים חללים הפילה וראו ראינו שבעונ"ה רוב מרבנים צעירים בארה"ב יצאו מגדרם וזו ודאי טענה גדולה ודאי אין אני אומר שילכו לבתי מדרשים של קאנסערואטיון או רעפארמער ח"ו או במקום שצריכים לעשות פשרות עם התורה אבל מה שאני אומר שהבתי כנסיות וקהילות החרדיות יקבלו להם רב ומורה הוראה ושמעתי מהגר"מ שפירא זצ"ל כשהיה לו לערך ד' מאות תלמידים שאלו בעה"ב אחר רבי מה תעשו עם ד' מאות רבנים והשיב לו ידידי אני מחנך ד' רבנים וג' מאות ותשעים ושש בעלי בתים שיהיו להני ד' רבנים והם יבינו מה שהוא רב והרב יהיה לו בעלי בתים טובים ובאמת כי ראינו קצת שינוי בזה מאיזה קהילות שלקחו להם רבנים צעירים וכ"ה הצליחו. גם צריך לחשוב לאידך גיסא שאם לא יעשה רב וילך לקאלעדזש איזה מהם עדיף.

שער ח

ומעתה נחזור לפרקין מעניני החינוך לפענ"ד כשיראו התלמידים שהראש ישיבה שלו דואג בשביל המצב הגשמי שלו על העתיד, ולו עמי שומע לי הייתי מציע לארגן שני וועדים (א) ועד הישיבות אחד אשר כל הישיבות בארה"ב אליהם יפנו המעוניינים בעבודת הקדש כל ב"ת או תלמיד ישיבה רב ומורה הוראה מגיד שיעור מלמד תינוקות וכיוצא בזה כולם יפנו למקום הזה. וכן כל הישיבות או בתי כנסיות תלמוד תורות שמבקשים למלאות משרת כלי קודש יפנו עליהם. הועד השני של בעלי בתים בני תורה ולהם יפנו התלמידים ב"ת שאינם רוצים ללכת למלאכת הקודש ורוצים ליכנס במסחר או מלאכה ע"פ היתר בדרך התורה וכנ"ל ודוקא לבני תורה יראי השם. ואנשי הועד ההוא יראו לסדר אותם הן במסחר והן באומנות נקיה וקלה כראוי לבני תורה, ושני ועדים כאלו יהיו מסייעים הרבה לסכר פי דוברי שקר, והצלחתם תהיה חרב פיפיות נגד הגורמים להוציא הבחורים מבין כותלי בית המדרש, כי הטענה של האבות ווער ועט דיר זארגען ווען די וועסט חתונה האבען אבל באופן כזה היה מיד תירוץ כי ודאי דואגים הישיבות גם עבור הגשמיות.

שער ט

והנה בעיקר לימוד חכמות חיצוניות שכתבנו לעיל לא רציתי להאריך בזה כי כבר יצא הדבר מפי גאוני הדור הקודם כגון הגר"א ואסערמאן ושאר גאוני הזמן רבני ליטא פוליען אונגארן ויש בלימוד זה שני דברים האחד מה שמוכרחים ללמוד דברי מינות או על כל פנים תערובות מינות ואפילו אין בה הרבה לא בטיל ולא מיבעיא הלומדים פילוסופיא ביאלאגיא וכיוצא בזה שהם מלאים מינות והם מכחישים ח"ו יסודי התורה אלא אפילו הלומדים בספרי הטבעים נמי הרי הם מכחישים שני עמודי התווך והם חידוש העולם והשגחת השי"ת בפרטי המין ובבריאתם והם מכחישים אלו בדעותיהם הנפסדות לקיים קדמות העולם ושהכל בא בדרך הטבע ומין הטבע ושאיין יכולת ח"ו להקב"ה לשנות דבר מטבעו לא להאריך כנף הזכוב ולא לקצר רגל נמלה וכיוצא בזה בדיעות נפסדות בבריאת האדם שאינו יציר כפיו של הקב"ה ח"ו אלא יצא ממה שיצא לפי דעתם הנפסדות וכן דברתי עם מי שעבר התיכון ואמר לי כי כמעט א"א ממש בשום ספר שלהם הנכתב לשם לימוד אנגלית שלא יהי בו מינות.

והשנית יש בזה התחברות בחברת רשעים בזמן הזה רובא דרובא של הקאלעדזש הם צעירים פחותי ערך מושחתים במדותיהם ובדיעותיהם תערובות בחורים ובתולות נשים ואנשים מלוכשים במלבושי פריצות עד למדי האחרונה והם שקץ ומתועב והגם שישנם שם איזה בני ישיבה ובנות ישראל מבית יעקב שהולכים

לשם מ"מ אין זה מוציא מהרוב שרובא דרובא הם מושחתים מלא תאוות אבזרייהו דעריות. ועוד בו שלישית שהפראפעסארען שם רובם מינים מושחתים בדעותיהם ובמדותיהם כידוע ומפורסם לכל והם בכלל מה שאמרו בגמ' שבת ע"ה והלומד דבר אחד מן המגושי חייב מיתה ועיין שו"ת ריב"ש סי' מ"ה מה שהאריך שלא ללמוד חכמת יונית שלהם ואפילו רק מספרי הטבע שלהם ופי' מה שאמרו בגמ' אפיקורס ר"ע אומר הקורא בספרים החיצוניים ואמרו בגמ' תניא ספרי מינים היש ספרי מינים יותר מאלו שמביאין מופתין וראיות להכחיש עיקרי התורה ולא אמר ר"ע המאמינים בספרי החיצוניים אלא אפילו הקורא אותם פן יטו את לבבו להאמין בדבריהם כמו שקרא לאלישע אחר דאמרינן בפ' אין דורשין אמרו עליו על אלישע אחר בשעה שהיה עומד מביהמ"ד הרבה ספרי מינין נושרין מחיקו, והנגיד שאל לרבינו האי גאון ז"ל אם מותר להתעלם באותן החכמות והשיב לו וז"ל.

תקון הגוף ומשור הנהגת האדם הוי עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי לימוד לתורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה ואשר יסיר לבו מזה ויתעסק בדברים ההם יסיר מעליו תורה ויראת שמים ויפסיד באותן הענינים כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי ומזאת ההסרה יארע לאדם שישבש דעתו עד שלא יחוש לעזיבת התפלה אבל אשר ימסרו עצמם לתורה ויראת שמים יצא להם מזה כי ינהגו כל ההמון לאחרית טובה בלי פקפוק ולא ישימו שום ספק בהק"ב. ואם תראה שאותן בני אדם המתעסקים באותן החכמות יאמרו לו כי הוא דרך סלולה ובוה ישיגו ידיעת הבורא לא תאבה להם ודע כי יכזבו לך באמת ולא תמצא יראת שמים וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא המתעסקים במשנה ובתלמוד עכ"ל התשובה.

והרשב"א כתב בכתב אחד למנוע אותם המרגילים בניהם בלמוד אותן החכמות כתב וז"ל והנער היולד על ברכי חכמת הטבע ויראה ראיות אריסטו שב באמת ויאמין בו ויכפור בעיקר ואם נשיב עליו כ"ש פקר ע"כ ואין להביא ראיה מהרמב"ם ז"ל כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות הלכות ואגדות תוספתא ספרא וספרי וכולי תלמודא בבלי וירושלמי כמו שנראה מספר משנה תורה שחיבר וכדי להשיב את האפיקורס עשה ספר המורה לסתור המופתים והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם וכן בענין השגחה ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעקרי התורה מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא וי"ל כמ"ש ז"ל ר"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר וכו' והיתה התשובה ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזניך ושמע דברי חכם ולבך תשים לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי כלומר שרשעים הם ואם כל זה אמרו הט אזניך ובארו שם הא בגדול הא בקטן כלומר כשהתלמיד אדם גדול מותר שיבור הסולת וישליך לפסולת כמו שאמרו שם ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק ולכן הביא רבינו משה בן מימון בראש ספר

המורה פסוק הט אונק וכו' ואם כל זה לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחרי החכמה בקצת המופתים כמו בכך הצרפת ובמעמד הר סיני, ואולי לא היה כוונתו רק באשר לא יוכל להשיב האנשים ההם לגמרי מן הקצה אל הקצה ובאר להם ענינים מעטים מן התורה בדרך מסכמת אל הפילוסופיא וגם זה ברמז ובהעלם גם במלאכים שנראו לאברהם אבינו ע"ה אמר שהי' במראה נבואה וכבר השיב עליו הרמב"ן בפי' התורה שלו בפ' וירא.

והחכם ר' לוי ז"ל גם הוא הי' חכם גדול בתלמוד ועשה פי' נאה לתורה ולספרי הנביאים והלך בעקבות רבינו משה בן מימון ז"ל אמנם גם הוא הטו את לבבו אותן החכמות הרבה מדרך האמת והפך דעת רבינו משה ז"ל בקצת ענינים כגון בענין ידיעת השם בעתיד האפשרי וכן בעמידת החמה ליהושע והשיב צל המעלות אחור וכתב דברים שאסור לשומעם וכן בהשאת הנפש ובהשגחה ובענין עונשי הרשעים בעולם הזה כמ"ש כל זה בספרו קראו מלחמות השם ומעתה ישא אדם ק"ו בעצמו אם שני המלאכים האלה לא עמדו רגליהם במישור בקצת דברים כבודם במקומם מונח ואם היו גדולי עולם איך נעמוד אנחנו אשר לא ראינו מאורות לערכם וכמה וכמה ראינו פרקו עול התפלה נתקו מוסרות התורה והמצוה מעליהם בסבת למוד אותן החכמות וכמו שכתב רבינו האי גאון ז"ל בתשובה שכתבתי למעלה עכ"ל של הרשב"א ז"ל.

ובמ"ר ויהי בימי אחז בן יותם מה צרה היתה בו משל למלך שמסר את בנו לפדגוג והי' הפדגוג שונא אותו אמר אם אני הורג אותו עכשיו נמצאתי מחייב ראשי למלך הרני מושך את ינקתו ממנו והוא מת מאליו כך אמר אחז אם אין גדיים אין תיישים אם אין תיישים אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם כך אמר אחז אם אין קטנים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין תורה אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין בתכ"נ ובת"מ אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם מה עשה עמד ונעל בכ"נ וב"מ הה"ד צור תעודה חתום תורה בלמודי ע"ש ועיין שו"ת בית שערים א"ח סי' שי"ב. והרבה יש להאריך בדבר ומיהו כל בר דעת יבין וישכיל למנוע רגלו ורגל בנו מלעבור בנתיבות אלו וכ"ש בזמנינו שלבד מהלימוד יש כאן התערבות בבתי ספר שלהם אבזרייהו דעריות וכמ"ש לעיל.

וז"ל השל"ה מסכת שבועות דף צ"ב ע"ב מדפי הספר :

הרחקת לימוד פילוסופיא ואיסורה מבואר בדברי הקדמונים והאחרונים ואם להביא כל דבריהם הוא עלי למשא אפס קצה מהם תראו מ"ש בזה רב האי גאון נמצא בעין יעקב במסכת חגיגה במאמר ד' נכנסו לפרדס ע"ש והרא"ש ז"ל כתב בתשובה כלל כ"ה וז"ל ואע"פ שלא ידעתי מחכמה חיצונית שלכם בריך רחמנא

דשיזבין מינה כי בא האות והמופת להדיח האדם מיראת הש"י ותורתו כו' עד לא תהא תורה שלנו כשיחה בטילה שלכם חכמ' הגיונכם אשר הרחיקו כל חכמי הדת כו' עד כי חכמת התורה וחכמת הפילוסופיא אינן ע"ד אחד ואמר החכם כל באיה לא ישובון ר"ל כל הבא ונכנס מתחלה בחכמה זו לא יוכל לצאת ממנה להכנס בלבו חכמת התורה כי לא יוכל לשוב מחכמה טבעית ולא יסיג לעמוד על חכמות התורה שהיא ארחות החיים כי יהיה לבו תמיד על חכמת הטבע ותעלה ברוחו להשוות שתי החכמות יחד ולהביא ראייה מזו לזו ויעות משפט כי שני הפכים הם צרות זו לזו ולא ישכבו במקום אחד עכ"ל וע"ש כי קצרתיו בעל שבילי אמונה נכד הרא"ש היה כמו שכתב פעמים בספרו דף ק' הוא כתב בנתיב הח' וז"ל ראיתי תועי רוח שחשבו עשיית המצות שאביי ורבא נושאים ונותנים בהן דבר קטן שלא עלה ביד המתעסק בהן רק שכר עשייתן שאין בעשייתן רק שקיים מצות הש"י כו' עד ומזה יצא להם בטול העשייה בכלל המצות כתפלה ותפילין ואיסור והיתר ואין נותנים דעתן רק בחכמת הפילוסופיא וחושבין שזהו מעשה מרכבה וזה באמת אבדון ומות והמאמינים כן נבדלים מקהל ישראל וכו' עד ומרוב עונינו נמצאים מבני עמינו נמשכים אחר הפילוסופיא אפרים רועה רוח ורודף קדים וברית עם חכמי האומות יכרתו להעתק בחכמת היונים ויהיו לאחור ולא לפני' ומהמונם הם חיצונים כי למדו הפילוסופי הנקרא חכמה חיצונית וכו' והביא ראייה מפרק חלק כי לומדי הפילוסופיא אין להם חלק לעוה"ב אח"כ הוד' ולא בוש על חטאתו אשר חטא בלמדו מעט ממנה בזה הלשון עם היות שידעתי שעשיתי בזה עון אשר חטא את עוני אני מכיר וחטאי אני מזכיר כו' ע"ש כי קצרתי.

והרשב"א ז"ל סי' תי"ט מתשובותיו האריך בזה והא לך שנים שלשה גרגרים מראשי אמירי אמרו אמר המתמיד בספרי היונים עושה אותם עיקר ועוקר תורת ה' ומן החרב אשר בידם לא נשמר וישם מר למתוק ומתוק למר מעורר על תורת האמת מצה ומריבה וכו' עד גם ראיתי את הלחץ שלוחצים ונחלצים נגד התורה וחכמיה וכמעט עוקרין כל תחומיה עד ואם יש בספרים ההם קצת דברים מועילים יש בהם כמה נזקים ושועלים כרמים מחבלים ומושכים המתמיד בהם בחבלי השוא ונתעה לא יאמן בשוא ויצא שכר הדבר הטוב בהפסדיו במצות אשר הכוהו חכמים בין ידיו ואם אסרו חז"ל להגות בספר בן סירא כ"ש באל' יש שגורמים לסור מאחרי ה' היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה כו' ויתר דברי קצפו אשר קצף על יושבי עיר פרוכניצ' על התעסקם בחכמת חיצונית והחרם שהחרים הוא ובית דינו שלא להתעסק בהם הנם כתובים על ספר תשובותיו ע"ש.

והשר הגדול החכם הרופא הר"ר יודא בן אלפכאר כתב לרד"ק בזה הלשון יאמר נא קמחי ששמו צמח מתי ניתנו מקראי קודש להדרש במדות החכמה היונית וילכו אחונית ומתי נחה אדם על אפר' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים לא כן הדבר

כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים והאריך עוד עיי"ש והחסיד הר' ש"ט בהקדמתו לס' האמונות אשר לו נתרעם על מתפלספי בני עמינו בזה להם לעג להם ובסוף דבריו אמר כשחקרתי בדבריהם בערה בקרבי שלהבת כי פרחו בבני ישראל צרעת ממארת וראיתי כי בכל הדורות האלה כפרו והמירו המופלגים בחקיר' ע"ש.

ר"ת בספר הישר מנה י"ד דברים שמבטלים עבודת הש"י והאחד מהם החכמות הרעות וז"ל יש חכמות משחיתות האמונה כמין חכמת חיצונים וחכמות הפילוסופיא ואין צריך לעובד אלקים לשקוד עליהם רק ירחק מהם בכל כחו כי טרם שישגי בהם תועלת יאבד אמונתו וכמה חכמים בעיניהם חשבו שעלו למרום החכמה ושעמדו בסוד גדול ולא ידעו כי רחקו מהאמונה ולא יכירו הדבר כי המתעסק בחכמת הפילוסופיא תרחיקהו מעט מעט והוא לא ידע ולא יבטח הנכנס בפילוסופיא שלא תאבד אמונתו אם לא יהיה לו מלמד בקי וחסיד שיורהו וישמרהו מהמקומות שתחלש אמונתו ואז ימלט אבל כשילמוד עם רב חכם שאינו חסיד גמור או לבדו אין ספק שתשחת אמונתו וזה הכלל הוא עמוד לכל ירא' ה' ולכן צריך להזהר בו עכ"ל בשער ו'.

אמונתם המאבדים תקות' מהעה"ב הם אשר דבקו בחכמות חיצוניות ואשר התחברו ללומדיהם ואם יחשוב שהוא חסיד ולא יוכלו החכמות להשחית אמונתו אין הדבר כאשר ידמה אבל הוא מתרחק מעט מעט מהאמונה ואינו מרגיש ויחשוב שהוא מחזיק בתומתו והוא לא ידע שהוא רחוק ממנה מאוד וכו' עכ"ל ומה מאד האריך הרב המקובל בספרו עבודת הקודש בחלק התכלית פרק ט"ו וי"ו וי"ז וי"ח וי"ט ופ"א מחלק סתרי תורה בפרקים אלו גילה קלונם ברכים והזהיר במאוד מאוד מהם ואמר כי שלמה המלך ע"ה יסד ספר משלי ברוח הקודש על שתי נשים אחת אהובה והאחת שנואה השנואה היא הפלסופיא אשה המנאפת והיא אשה זרה אשר אמר' החליקה והיא המפתת את האדם ולא ידע כי בנפשו הוא מביאו לידי מינות והאשה המשכלת אשה יראת ה' היא תתהלל היא תורה צויה לנו משה מורשה א"ת מורשה אלא מאורסה ובזוהר פ' כי תצא גילה כי אית שדים ת"ח וכנגדן בארץ מארי פילסופים דישאל ואית שדים כבהמות וכנגדן בארץ עמי הארץ כו' ע"ש אח"כ סיים ואית אחרנין מארי סתרי תורה אינון ירתינן נשמתין מסטרא דמלכותא קדישא דאיהי כלילא מי' ספירין כו' על כן אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו למלא כרסנו ממקרא משנה תלמוד ופוסקים ואחר כך לעסוק בחכמת הקבלה ואז מתקדש בקדושה ואז נשמתו תלך בדרך סלולה המלך בית אל מקום אשר שם היה אהלה תתורמם ותתגדל ברוב גדולה. ועיין עוד שומר אמונים קדמון ויכווח ראשון אות ל"ז.

שערי

וממה שכתב השלה"ק מספר הישר לר"ת בשער י"ג דאם מתעסק בחכמות החיצוניות לשם מחייתו הם צריכים לבקש עסק אחר שתהיה מחייתו ממנו וישליך עסק זה כי יותר יהיה ההיזק הבא עליו מן התועלת שירויח בו, ולא אוכל לעבור ולא להעיר עוד בדבר יקר הנה אמרו ז"ל לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה והנה בענין נקיה יש שני ענינים האחד שיהיה נקיה במלאכתו והשנית שיהיה נקיה בלי שום איסור כמה שנאמר נקי כפים ובר לבב וכבר כתבתי בספרי משנה הלכות חלק ו' סי' שי"ג דהתלמידים הלומדים להיות רואי חשבון (אקאונטין בלע"ז) או עורכי דין דיש סוג רואי חשבון שעושה ע"פ חוקי המלוכה הרי אין בו איסור כלל ואם מתנהג בו ע"פ התורה הרי הוא בכלל אומנות נקי, וקלה אבל יש רואה חשבון אחרים העובדים אצל משרדי הממשלה בבקורת המכס (אי. ר. ש.) ואם ימצא מי שלא שלם כראוי עליו החיוב למסרו למשרדי הממשלה אז הוא בקל להיות נכלל בדין מוסר ממון חבירו לעכו"ם שדינו מבואר בח"מ סי' שפ"ח ס"ט דכל המוסר ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא ובפ"ק דר"ה אמרין המסורות יורדין לגיהנם ונידונין לדורי דורות וגופן ונשמתן כלה והן פסולין לעדות וע"ש ס"ח שם דאין משביעין את המוסר שהראה מעצמו לא שבועה חמורה ולא שבועת היסט מפני שהוא רשע ואין לך פסול יותר מזה ואם הפסידו ממון חייב לשלם כל מה שהפסידו ע"ש פרטי דינים.

והעורך דין נמי אם הוא מטפל בין עכו"ם לעכו"ם אין עליו אשמה וגם אם הוא עוסק בעניני מלכות ליגאלע פאפירן וכיוצא בזה או שהוא מיצג ישראל להצילו מיד נושה העכו"ם או המלכות או שהוא משתדל לפטור את ישראל מערכאות שלהם שלא יבוא לידי היזק וכיוצא בו. אבל אם הוא מביא דינו בין ישראל לישראל הרי עבר על מקרא דואלה המשפטים אשר תשים לפניך ולא לפני עו"כ ואל תהי דבר זה קל בעיניך שהרי כתבו הפוסקים דאיסור ערכאותיהם הוא כאיסור ע"ז ממש כי דבר זה יש בו חילול הש"י שאין לו כפרה אלא במיתה (יומא פ"ו) וגם יש בו עון ע"ז וכ"ש שאם הוא מוציא בדיניהם מה שלא חייבה תורתנו שנמצא גזול את חבירו ממון וחז"ל אמרו (גיטין פ"ח ע"ב) לפנייהם ולא לפני עכו"ם כי משפטיו יתברך לא נתנם אלא לעמו ישראל שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום וכתבו הראשונים שמנדים על דבר זה עיין שו"ת תשב"ץ טור הראשון סי' י"ז ובתנחומא ר"פ משפטים ואלה המשפטים וגו' שכל מי שמניח דיני ישראל והולך לפני עו"כ כפר בהקב"ה תחילה ואח"כ כפר בתורה שנאמר לא כזורנו צורם ואויבנו פלילים ועיין ביאור הגר"א ח"מ סימן כ"ו ורמב"ם סוף הל' סנהדרין ובשו"ת הריב"ש סי' ק"ב.

ולפעמים אם הוא עורך דין ממשלתי וצריך לקטרג נגד ישראל אם הוא בדיני ממונות עובר בכל זה ויותר ואם הוא בדיני נפשות וכגון יהודי שהרג עכו"ם או כיוצא בזה א"כ הרי הוא בכלל הורג נפש. גם אם הוא דן עכו"ם דכה"ג הם ג"כ נצטוו על הדינים ומיהו יש להם ג"כ דינים שחייבין לדון על פיהם. ועיין מהרש"א מובא במל"מ פ"ו מהל' מלכים ורמב"ם פרק ו' מנחלות וש"ך בנה"כ הובא בח"ס יו"ד סי' רצ"ה ובשו"ת מחנה חיים ה"ר סי' צ"א וח"ג סי' כ"ב וכ"ג ולא זכר השר מדברי החינוך סי' כ"ו ותוס' ע"ז כ"ו. והנה בדיני ממונות דיניהם כמו שהסכימו הוה דין אבל בדיני נפשות להם ג"כ דינים מדיני התורה. ואשה לא תדון בהם לעולם וגם אשה פסולה להעיד בהם כמו בישראל כמבואר בש"ס ורמב"ם ונפקא ל' מקרא ועיין מנ"ח סי' כ"ו הנ"ל וא"כ אם משפטיהם דנים ע"פ עדות נשים או דזשרי של נשים או שופט של נשים גם דיניהם אינם דין ואסור לו להיות עו"ד אצלם ג"כ.

גם פשוט דאסור להיות שופט עכו"ם ולשפוט בערכאות שלהם בין ישראל לעמים אשר לכן לפענ"ד מאד קשה לעו"ד ישראל להיות נזהר בכל אלה וצריך להיות למדן גדול לידע כל דיני ב"נ ולידע מה שמותר ומה שאסור להם וגם להיות יר"ש גדול שלא יעבור ח"ו בכל מה שכתבנו.

וכדאי להביא כאן מה שכתב הגאון בעל מחנה חיים בא"ח ח"ב סי' א' אודות צורבא מרבנן אחד שלא רצה כל יום להיות עסוק במשא ומתן או להיות פועל מן הבוקר עד הערב כדי שיוכל ללמוד תורה ובחר בעצמו להיות מרויח ע"י ספריה מספרי העמים (ליברעריאן בלע"ז) וכל הרוצה ללות יבא וילווה הספרים וישלם שכר הלואה והוא ישתכר מזה וישנם שם כל מיני ספרים, והשיב ז"ל וז"ל תשובה לולי ראיתי מכתבו לא האמנתי שיעלה זאת על דעת ירא אלקים ועוסק בתורה לבחור לו עסק כזה אשר הוא דלת לעמק שאול ואבדון והוא הפתח של שער הגיהנם אשר הוא בארץ ר"ל מדעת הזה טוב לבחור לילך לשקוד על פתחי נדיבים ולבקש פרוסת פת כעני בפתח כי יש לו תקוה אם ימות יראה אור פני מלך אבל לעוסק במסחר כזה גיהנם כלה ועונותיו לא תכלינה כי מי הוא זה אשר ימלט נפשו מדרת שחת אם הוא לבדו יהגה בספרי מינות וחשק ואיך ימצא קץ לפדות נפשו אם יהיה כירבעם בן נבט להכשיל בית ישראל תמה אני וקורא בקול גדול איך נהפכה לגפן נכריה שיוצרך בה ביכער לייאנשטאלט (כלומר שיוצרך בה ספרי) לשאלת ספרים כאלו) ואף גם זאת לחשוב מחשבות שיצא העגל מיד בן תורה האיש הזה אשר יעשה הספריה (ליברערי) יהי שמו לחרפה ולשמצה וישא עליו עונות בית ישראל כי גדול חילול השם ורבה המכשלה עד שאין רפואה למכתו עד עולם.

עוד כתב שם דהביכער אשר מביאים הבילדונג יפעלו נוראות פעם בהשגחת ה' ופעם בכלל מצות ה' ונביאיו המה חכמים בעיניהם יורעי העתים ומגדלים עונות לשמים שמשוה משה רבינו לגדולים מיסדי שאר דתות ומספרים בגנות אבות ודוכרים עתק על דהע"ה והוגים השם באותיות ורבכות דעות זרות ונפסדות שונים זה מזה צפונים במ וכו' ולכן מחשבה זאת מזימה היא להכשיל בית ישראל וראוי לנדות האיש ההוא אם לא ישוב מאולתו כי אין בו שאין בו קבר פתוח לבני התשוקה והתאוה כי ספרים כאלה מבעירים האש ואת הגחלת על מזבח היצה"ר יטמינו תחת שפת זרה של הזונה או של בן פרוץ הקירות האפיקורסות ודיעות המינות להתיר כל האיסורים ולומר לא פעלנו און גם ספר קורא הדורות נקרא געשיכטע לא ימצא שלא יבוקר בו מומין על האבות ולהג הרבה על הנביאים כולם ספרי מינות המה שומר נפשו ירחק עצמו מהם ובפרט להשאל לאחרים ע"ש באריכות וסיים ע"כ בלבו יבין להוכיח לכן תורה ההוא שיתפלל לה' שיפרנס אותו בהיתר ולא באיסור ע"ש.

מבואר מדברי הגאון ז"ל שמוטב לו לאדם לשקוד על פתחי נדיבים ולבקש פרוסת פת כעני בפתח מלשאת וליתן באיסורים ולהיות סרסור לדבר עבירה ולכן אף שאמרו חז"ל חייב אדם ללמד את בנו אומנות אבל הם התנו לעולם ילמד את בנו אומנות נקיה וקלה וממילא נקיה תרתי משמע וכמ"ש שיהי' במלאכה ונקיה מעבירות וכמ"ש נקי כפים וכו' לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה אזי ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלקי ישעו והנה יש להאריך בכל פרט ופרט בזה ומ"מ אין הזמן גרמא ותן לחכם ויחכם עוד העיקר אם לא תדעי לך היפה בנשים צאו לך בעקבי הצאן לראות מה שנהגו אבותינו ורבותינו הקדושים אשר כארץ המה ורעו את גדיותיך על משכנות הרועים עבצ"א.

שער יא

וגרסינן בגמ' שבת ל"א ע"א אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפ"ו ציפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא ועיין רש"י ועיין סנהדרין דף ז' שתחילת דינו של אדם על ד"ת והתוס' הקשו שם ועיין מה שתי' ולולי דמסתפינא היה נראה בדיוק לשון הגמ' סנהדרין דאמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על ד"ת ובגמ' שבת אמרו בשעה שמכניסין אדם לדין ולכן לפענ"ד הני תרי עניני ניהו דבשבת מיירי בשעה שמכניסין את האדם לדין מתחילין השאלות נשאת ונתת באמונה וכו' כסדר הזה אבל בסנהדרין מיירי כשנותנין לו הפסק דין אז נידון על דברי תורה ומדויק לשון רב המנונא בסנהדרין אין תחילת דינו של אדם נידון ולכאורה נדון השני מיותר והיל"ל אין תחילת דינו

של אדם אלא על ד"ת או היל"ל תחילת דינו של אדם על ד"ת אבל בכיון דייק רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נדון דבשעת הדין נדון הוא בתחלת על ד"ת אבל כשמכניסין אדם לדין אומרים לו בלשון שאלה קודם הדין או השאלה על משא ומתן קודם.

והנה מה ששואלים נשאת ונתת באמונה דוקא נראה לפ"מ דקיי"ל בובחים סתמא לשמה וממילא מסתמא דהעוסק בתורה ומפלפל בה לשמו של הקב"ה אבל משא ומתן דסתמא לאו לשמה הוא ולכן שואלין האם המשא ומתן נמי היה באמונה או י"ל דלא יחשוב שיכול לישא ולתת בגזל ואונאה כדי שיכול ללמוד תורה ויעלה על מחשבתו שבשביל שיוכל ללמוד תורה יכול לעשות משא ומתן שלא באמונה קמ"ל דהעיקר לישא וליתן באמונה ואפילו לא יוכל ללמוד בכל שעה מכל מקום קבעת עתים לתורה וע"ד שפירש"י לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לד"א. אלא דאותו זמן שוסק בד"א נמי דוקא באמונה ולא ח"ו באומנות שכתבנו לעיל כגון עו"ד לעסוק בערכאות או רואה חשבון כנ"ל או שיכתוב חשבונות של איסור כגון רבית שהבע"ה לזה על רבית והרואה חשבון שולח בילס וכיוצא בו.

ומיהו לאו דוקא הני מילי הם ענין של נושא ונותן באיסור אלא בכל מסחר ואומנות נמי בעי דוקא ביראת שמים ולכן מסיים אפ"ה אי יראת ה' הוא אוצרו וכמו שאמרו שם בגמרא שבת ל"א ע"ב ר' סימון ור' אלעזר הוה יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל איך ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא (פ' תלמיד חכם) א"ל אמינא לך גבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין הוא תסתיים דר' אלעזר הוא דאמר גבר דחיל חטאין דא"ר יוחנן משום ר' אלעזר אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' הוא חכמה וגו' שכן בלשון יוני קורין לאחת הן תסתיים ולכן אם יראת ה' הוא אוצרו ועושה ביראה הרי הוא גדול מלומד תורה בלי יראת שמים.

שער יב

עוד רגע אדבר בענינים הנוגעים לתלמידים הרוצים לזכות בכתרה של תורה. (א) אמרו בגמרא כתובות קי"א ובשלהי ברכות דף ס"ג ע"ב והביאה הרמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ב וז"ל אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באוהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי חכמים וכן

אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמרתי באף היא עמדה לי אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח.

ועיקר גדול הוא בת"ת לפום צערא אגרא ולא לילך אחר תענוגים אלא ליגע עצמו שא"א לתלמוד תורה מתוך תענוגים ופוק חזי התנא אלקי ר"א בן ערך שע"פ סבה נתעכב במקום שיש שם פירות גנוסר ונעקר תלמודו, ועיין משנה הלכות ח"ז סי' קנ"ד באריכות. ועיין בספר הקנינים למ"ח דברים מה שהבאתי במיעוט תענוג.

הנה ביאר לן הרמב"ם ז"ל במיעוט המחזיק את המרובה במה יצליח התלמיד דרכו בתורה שלא יתעדם עצמו ולא יאכל וישתה הרבה ולא יתן שינה לעיניו וימית עצמו באהלי חכמים ופלא שהרמב"ם שינה בזה בלשון הגמרא ובגמרא אמרו אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה והרמב"ם ז"ל הוסיף שממית עצמו באהלי חכמים ונראה דדרש באהל עכ"פ הדברים ראויים ונאים לו דהעיקר להמית עצמו באהלי חכמים ששם ילמוד תורה ויקבל מהם.

ומזה יש להעיר נמי שיש תלמידים שבאים לישיבות ואין משתתפים בשיעורים אלא רוצים לתלמוד לעצמם ולחדש חידושים לעצמם וזה באמת משבש אותם כי אין לו שום קבלה ובוזה פירשנו כבר מה שאמרו ז"ל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשה תורה כשתי תורות ויש לדייק שכתבו שלא שמשו כל צרכן הול"ל שלא למדו כל צרכן אבל הענין בזה דוודאי הם למדו כל צרכן והיו תלמידי שמאי והלל לומדים גדולים אלא שלא שמשו כל צרכן כלומר שלא קבלו קבלות מרבותיהן ולא החשיבו הקבלות אלא מה שיחדשו בעצמם או שחשבו שגם הם יכולים לחדש תורה ועד שמאי והלל סמכו רק על מה שקבלו מרבותיהם ודקדקו בדבריהם עד שאמרו אפילו בלשונם אפילו היה נראה משובש כהלל שאמר הין משום דחייב אדם לומר בלשון רבו ולכן לא היתה מחלוקת דכולם היתה להם קבלה אחת ממש רבינו ע"ה עד היום הזה אבל משרבו תלמידים שלא שמשו ולא החשיבו את קבלת רבותיהם נעשה תורה כשתי תורות דכל אחד חידש לפי שכלו וחריפותו ולא סמכו אקבלה אם ראו לחדש דבר ולכן רבו מחלוקות ונעשה תורה כשתי תורות.

ב) שנעשה אצל הרבה תלמידים הישיבה כבית ספר שבא לשמוע שיעורים ואינו מחייב אותו כלום ואינו מחשיב את רבו הלומדו תורה אלא כמו ההולך בבית ספר עממי יש לו פראפעסאר ולאחר הזמן הולך לביתו ואין לו שום שייכות עמו

הכ"נ בשיבה עם רבו שלמדו תורה אבל אמרו ז"ל כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ולפיכך ראה אבידת רבו ואבידת אביו של רבו קודמת לשל אביו ואח"כ של אביו אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם הי' אביו ת"ח פודה את אביו תחילה וכן אם הי' אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח"כ משיב אבידת רבו ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים לפיכך אמרו כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה' וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה שנאמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. וכל המתרעם על רבו כמתרעם על ה' שנאמר לא עלינו תלונתיכם כי על ה' וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר על השכינה שנאמר וידבר העם באלקים ובמשה.

והגם שכמעט אין בזה"ז רבו מובהק אבל הרי דהמע"ה שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו והלא דברים ק"ו על כל אדם מישראל שלומד מראש ישיבה כמה שניים שחייב בכבודו ובמוראו ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו (עיי' רמב"ם פ"ה מהת"ת ה"ט).

שערי

ג) כתב הרמב"ם פ"ד מהת"ת ובטש"ע יו"ד סי' רמ"ז ובגמרא תענית ז' אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון במעשיו או לתם פירוש תם שאינו ידוע לנו אם הוא טוב או רע דאמרינן התם (ברכות כ"ד) תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהי' ר"ג מכריז כל תלמיד שאינו תוכו כברו אל יכנס ונראה ששומר הפתח הי' שם שלא הי' מניח ליכנס לשום תלמיד קודם שהיו בודקין אותם אם הוא תוכו כברו שזה נקרא נתעב כמ"ש (יומא ע"ב) ואותו היום סלקוהו לשומר הפתח והיו נכנסים התלמידים בלא בדיקה ואע"ג דלא ידעינן ביה אי תוכו כברו ואי לא ולמדנו משם דלתם שמעשיו סתומין מלמדין (ועיי' כ"מ ולח"מ) אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לביהמ"ד ומלמדין אותו אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס שנאמר כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו.

והמדקדק בדברי הרמב"ם יראה לכאורה סתירה מרישא לסיפא דבריש דבריו כתב דלתם מלמדין תורה ובסיפא כתב ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו

לבית המדרש ומלמדין אותו ובדיקה זו למה אמנם דבר גדול משמיענו הרמב"ם ז"ל דדוקא למי שהוא תם ולא ראינו ממנו שהוא אינו הגון או סמכינן אחזקת כשרות של כל ישראל שעליו ומלמדין אותו אם שמעשיו סתומין אבל בסיפא מיירי בתלמיד שהי' הולך בדרך לא טובה שמחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה מ"מ אין סומכין להכניסו בסתם אלא תלמיד כזה כבר צריך בדיקה כיון דאיתרע ליה חזקת כשרות א"א להכניסו בלי בדיקה אם הוא תוכו כברו.

והטעם כמ"ש הרמב"ם מקרא ועוד שהמכניס תלמיד שאינו הגון בין התלמידים יזיק לאחרים ח"ו והרבה יש לדקדק בפרט זה כי הוא ענין של דיני נפשות לרחק וכן לקרב ועכ"פ כל שהוא תלמיד שאינו הגון ודאי אסור ללמדו תורה ואין בזה חולק.

דברי העמוס והטורוד בעבודת הקודש המצפה לישועת ה' כהרף עין

מנשה הקטן

הקדמה

ראשית חכמה יראת ה' - ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון • מצות לימוד התורה, וידיעת התורה • טעות גמור לומר שלימוד הלכה למעשה נחוץ רק למורי הוראה.

שער ראשון

טעם שהרבה מתלמידי ישיבות עוזבים דרך התורה • מעשה נפלא מספר חובת הלבבות לענין בטחון בד' • שבוש בסדר הלימוד גורם שאין טועמין מתיקות התורה ולעזיבת הישיבות • סדר הלימוד בישיבות לפנים בישראל • חז"ל היו חוזרים על תלמודם לכל הפחות ארבעים פעמים • סדר לימוד המשובש של זמנינו • דברות קודש של הגה"צ רבי אלי' לאפיאן זצ"ל ממרן החפץ חיים זצ"ל • דרך הלימוד ממרן רבינו הטור

שער שני

כלל גדול בלימוד התורה ליגמר מקודם והדר ליסבר • דברי רבינו הגר"א על זה • חיוב לחזור הרבה פעמים על תלמודו.

שער שלישי

בתחלה לא ילמוד עם כל המפרשים • כיצד יתנהג בשיעור עיון • דברי השלה"ק בענינים אלו • חמשה עשר כללים בלימוד התורה • לימוד הלכה למעשה בכל יום • ד"ק מאר"צ בזה • דוגמא לסדר היום של ב"ת.

שער רביעי

עובדות מרבתינו הגאונים רבי יוסף אלימלך כהנא מאונגוואר ומרבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל • מגדולי זמנינו, הגאונים רבי יעקב קאמינעצקי ורבי משה פיינשטיין שליט"א בזה • ג' מכתבים, הגרא"מ ש"ך שליט"א, הגר"ח שמואלוביץ שליט"א, הגר"מ חברוני זצ"ל בדרך הלימוד.

שער חמישי

תועלת רוחני וגשמי שמגיע לאדם ע"י לימוד התורה • פירוש, חנוך לנער עפ"י דרכו • משל נאה בזה מרבינו הרמב"ם בפיהמ"ש לסנהדרין • הסבר לבני תורה הדואגים על עתידם הגשמי.

שער ששי

על הראשי ישיבה מוטל להדריך התלמידים שמצליחים ורוצים ללמוד שיעשו

תורתם אומנתם ולאותם שאינם מצליחים ואינם רוצים להשאר שיוכשרו לעסוק במסחר או במלאכה עפ"י התורה • דברי רבינו הרמב"ן באגרת השניה שלו.

שער שביעי

החיוב לגדל תלמידים הגונים להיות רב, דיין או שוחט וכיו"ב • איסור ולזול בלימוד הלכה למעשה וברבנות - חיוב המוטל על כל בית הכנסת, ביהמ"ד, מניני ישיבות ושטיבלעך שיקבלו עליהם רב או מורה הוראה • לימוד הלכה בשביל להיות רב נקרא תורה לשמה • דברי מרן רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל • אימרא נאה בענין זה מהגר"מ שאפירא זצ"ל מלובלין.

שער שמיני

הצעה לתקן שני וועדים, ועד הישיבות וועד בעלי בתים.

שער תשיעי

איסור לימוד חכמות חיצוניות ופילוסופיא • קטעים מדברי רבינו האי גאון ומהרשב"א בזה • כשכבר למד כל התורה כולה ללימוד חכמות הנ"ל • דברי השלה"ק ובעל שבילי אמונה בזה • קטעים מדברי השר הגדול הר"ר יודא בן אלפכאר ממ"ש לדר"ק • מס' האמונות ומספר הישר לר"ת.

שער עשירי

אומנות נקיה וקלה פירושו שיהא נקי מלעבור איסורי תורה • איזה אומנות יש בו איסור • דברי הגאון בעל מחנה חיים בזה.

שער אחד עשר

בענין נשאת ונתת באמונה וקבע עתים לתורה.

שער שנים עשר

אין ד"ת נקנים מתוך עידון אלא כשממית עצמו עלי' • להשתתף בשיעורים ולא לסמוך על חכמת עצמו – קבלת רב, וכיבודו.

שער שלשה עשר

בעל תשובה צריכין להחזירו למוטב תחלה ואח"כ ללמדו תורה.

תם ונשלם שבח לא-ל בורא עולם

לזכרון בהיכל ה'

לעילוי נשמת
אמי מורת'

הרבנית פעריל דבורה קליין ע"ה
בת הגה"צ ר' ישראל צבי יאיר שליט"א

נלב"ע בדמי ימיה
כ"ז סיון תשנ"ד

הונצח ע"י בניה
הבחור הבר מצוה יחיאל
והילד אליעזר זאב נ"